

SUMAR

Argument	11
I. EVOCĂRI ȘI PORTRETE.....	11
Angela MARINESCU	
Domnule Cornel Moraru.....	13
Alexandru VLAD	
Locul și momentul.....	15
Ion BUZAȘI	
Profesorul de la Făgăraș	19
Ioan RADIN	
Schiță de portret.....	23
Alexandru MUȘINA	
Un domn: Cornel Moraru.....	26
Andrei BODIU	
Profesorul	30
Rodica ILIE	
Vă mulțumesc!	33
Gabriel PETRIC	
Portret 3D	35
KOCSIS Francisko	
La o răscruce	37

Dumitru-Mircea BUDA	
O întâlnire esențială.....	40
II. INTERPRETĂRI	45
Ion POP	
Convergențe blagiene.....	46
Gheorghe GRIGURCU	
Încă o carte despre Blaga	54
Cornel UNGUREANU	
Despre construcția culturală	59
Mircea BRAGA	
În intimitatea gândirii lui Constantin Noica.....	62
Al. CISTELECAN	
Schiță critică	74
Irina PETRAȘ	
Calmul valorilor	99
Constantin M. POPA	
Credibilitatea textului	102
Ovidiu MOCEANU	
Rățiunea practică de a fi a criticii	105
Ștefan BORBÉLY	
Elevii lui Cornel Moraru.....	108
Adrian LĂCĂTUȘ	
Echilibrul ca formă de libertate intelectuală	129

Aurel PANTEA	
Discreția și temeinicia autorității critice	132
Nicoleta SĂLCUDEANU	
Criticul hiperborean	134
Caius DOBRESCU	
Portret de magistrat	139
Iulian BOLDEA	
Empatia interogației.....	142
Dorin ȘTEFĂNESCU	
Hermeneutică, după ora logicii	149
Eugeniu NISTOR	
„Junimea” și spiritul maioreșcian	156
Marius IOSIF	
O carte <i>întru</i> filosofia lui Noica.....	163
Alex GOLDIȘ	
Fantasmele criticii „fără jumătăți de măsură”	169
Georgeta MOARCĂȘ	
Ultimul blagian.....	174
Constantina Raveca BULEU	
Obsesia credibilității.....	180
Călin CRĂCIUN	
Lectura ca întâlnire a sinelui	187

Veronica BUTA	
Ecfraza Junimii	191
Melinda CRĂCIUN	
Despre o poetică modernă a credibilității	196
Evelina OPREA	
Coerența critică, profesiune de credință.....	201
ADDENDA	
Dan CULCER	
O destrămare de anturaj realizată de Securitate	209

Argument

Critica românească de azi este locul de întâlnire a unor tipologii diverse; de la criticii temperamental, stăpâniți de umori, de patimi și de reacții mai mult sau mai puțin îndreptățite, la cei cu manifestări ponderate, de o studiată sau inocentă neutralitate a dicțiunii, care, fără a fi a-reactivi, nu țin în mod special să frapeze prin virulență, prin asumare vehementă a unei opțiuni estetice, prin gest iconoclast. Cornel Moraru face parte din această din urmă categorie, a criticilor cu dicțiune temperantă, cu o structură fundamental dialogică, dictată de echilibrul enunțului și al interpretării. Nimic strident, în comportament, în stil critic, în existența diurnă. Civilitatea omului se împlinește, natural, în civilitatea frazei. Tactul, măsura, intuiția promptă a valorilor, vocația comunicării ideilor – sunt doar câteva dintre trăsăturile distinctive ce ar putea alcătui un posibil și sumar portret al criticului literar de la „Vatra”. Alături de „solitudinea” pe care o cultivă, fără orgoliu sau ostentație, în consens cu independența față de coterii, grupări sau generații literare, față de politicile și strategiile marketingului cultural de la Centru sau de la margine. De altfel, Cornel Moraru a fost unul dintre protagoniștii construcției și reconstrucției revistei „Vatra”, prin echilibrul, spiritul democratic, vocația comunicării ideatice și prin cultura dialogului, particularități cultivate în mod natural în relațiile cu colegii săi, redactorii publicației târgumureșene. Al. Cistelean subliniază, de altfel, în *Diacritice*, ideea solitudinii, de structură și de opțiune, accentuată de calificarea dublă a criticului, în domeniul literaturii și al filosofiei, cea din urmă servind ca fundal al „siguranței” conceptuale: „Singurătatea criticului se traduce și într-o singurătate programatică a textului și lecturii, comentariile lui Moraru nefăcând nicio aluzie, și cu atât mai puțin vreo trimitere, la ipotezele critice paralele cu a sa”.

Urmărind *semnele realului*, relația dintre *text* și *realitate*, dar și *credibilitatea* literaturii, demersul critic al lui Cornel Moraru are drept reper constitutiv fundamental nevoia de înțelegere empatică a textului literar, lectura fiind privită ca „participare afectivă și asumare

deplină”. Realitatea și literatura sunt polii unei ecuații critice ce valorifică fervoarea dialectică a jocului dintre ficțiune și referențialitate („Realitatea nu este un zero al ficțiunii și nici ficțiunea nu este un zero al realității. Între cele două aspecte distincte ale Realului nu se află niciodată neantul. Ambele sunt constitutive relației ontologice primare, relației de geneză, de co-naștere, mascată cel mai adesea de intertextualitate”). *Semnele realului, Textul și realitatea, Obsesia credibilității*, monografiile Constantin Noica, Titu Maiorescu, Lucian Blaga, Lucian Blaga. *Convergențe între poet și filosof* sunt cărți de referință pentru domeniile tematice investigate. Austeritatea frazei critice, economia enunțului, adecvarea la relieful textului literar se împlinesc în calitatea comentariilor critice, în care convergența ideatică și distincțiile conceptuale ferme, împreună cu analizele atente la unicitatea operei, se împletesc în aceste adevărate „puncte de sinteză” (Al. Cistelean), cu desenul hermeneutic atât de clar conturat. Simplitatea și transparența stilistică a textelor critice ale lui Cornel Moraru se întâlnește, în mod frecvent, cu regimul austerității și al conciziei, ce face parte dintr-o strategie a înțelegerii și dialogului cu structurile operei literare. Volumul *Cornel Moraru – critică și raționalitate* conține comentarii, interpretări sau evocări care își propun să contureze un portret intelectual și biografic cât mai credibil al criticului literar Cornel Moraru, o voce singulară, prin teme, modalități de abordare și stil critic, în concertul dezbatărilor din critica literară românească de azi.

Iulian BOLDEA

I. EVOCĂRI ȘI PORTRETE

Angela MARINESCU

Domnule Cornel Moraru

Mă gîndesc, de data aceasta, să Vă tutuiesc. Să Te tutuiesc. Îmi este foarte greu. Țin să spun, încă de la început, că ai fost și, poate mai ești, îngerul meu păzitor. Și totuși, nu am reușit niciodată pînă acum să mă adresez Ție, ca unui coleg. Poate și pentru că ai fost mai întîi un fel de „șef” și abia apoi ai fost un „șef” de o finețe extraordinară. În ce mă privește, nu ai fost discret, unui bărbat nu-i stă bine să fie astfel, ai fost finețea și subtilitatea întruchipată.

Ți-amintești, acum foarte mulți ani, vreo treizeci, cînd eu, mai tot timpul dezechilibrată și rătăcită, am băut prea mult, acasă la Mihai Sin și mi s-a făcut atît de rău încît am început să vomez. Tu ai stat lîngă mine, imobil și precaut și mi-ai ținut fruntea în timp ce eu îmi vărsam și mațele din mine. Nu am uitat. Așa ceva nu se uită. Am avut senzația că Tu nu erai de pe planeta asta. Sau că ai fi putut fi tatăl meu.

Ai știut să te impui mereu, din umbră, dar ferm. Ferm și total. Aveai, în Tine, știința insinuantă de a dirija ceva ce aproape că știai că nu poate fi dirijat. Ai dirijat nu numai o „bolnavă” ca mine, ai dirijat o familie și, mai ales, o revistă centrală din Ardeal, ai cărei redactori erau, toți, niște universitari tineri, competenți și în plină acțiune. Toți te-au respectat pentru că simțeau că Tu le cunoșteai toate „secretele”, deși ei, optzeciști flegmatici și impersonali, cum scrie la carte, nu îți destăinuiau mai nimic despre ei înșiși. Era suficient să mă uit o singură dată la Tine pentru a vedea cum stai cu ochii închiși ațintiți pe ei.

I-ai ajutat pe toți și erai, de fapt, cam de vîrsta lor. De unde atîta grijă la un bărbat? Probabil, din forța de a gîndi pînă la capăt. Ce înseamnă „pînă la capăt”, adică să ai precizie în gîndire, în diagnosticul critic și în argumentele aduse în discuție. Rațiunea, la

Tine, strălucește tot timpul, pentru că este asimilată unui sistem afectiv extrem de evoluat.

Îndemînarea Ta academică, de sorginte românească neaoșă este acaparată mereu de gîndirea Ta occidentală. Pentru că, probabil, Te cunoști destul de bine și știi ce poți și știi că poți mult, Te lași, cumva sofisticat „la îndemîna celorlalți”, ca să vezi cam ce pricep din Tine, ceilalți. Pricep ei bine? Cred că da, odată ce s-au hotărît să-ți facă un număr aniversar. Lucru și bun și rău din punctul meu de vedere, deoarece pe mine mă îndepărtează de un om tocmai ceea ce îl pune într-o lumină mult prea favorabilă. Curios, pe Tine nu simt că Te poate îndepărta ceva sau cineva, de mine.

Stai acolo, departe, liniștit, cu o aură de bunătate care mă intrigă și care îmi place în același timp.

La capătul micului meu elogiu pe care nu știu cum naiba s-a ivit prilejul, acum, să Ți-l fac, am din nou, sentimentul neputinței de a mă mai tutui cu Tine. M-ai ajutat atît de mult de-a lungul timpului ăstuia ingrat și iresponsabil, încît nu simt, sută la sută, că ești om. Este, aici, ceva ce îmi scapă. O imprecuație sau o adîncă mulțumire.

Distanța dintre noi este aceeași ca la începutul scrierii neînsemnatului meu text. Nici cu un milimetru mai mică sau mai mare.

Știu că știți cine sunt, eu știu, oare, cine sînteți Dumneavoastră? Asta este întrebarea.

Alexandru VLAD

Locul și momentul

Dacă se spune că omul sfințește locul, trebuie să mărturisesc că din câți șefi am avut, și nefiind eu însumi niciodată șef am avut întotdeauna șefi, Cornel Moraru a fost de departe cel mai decent. Un cuvânt care, s-o recunoaștem, nu se prea folosește pentru definirea unui șef. Și atât de decent încât aveam fără voia mea un sentiment aproape inconfortabil: purtându-mă cât se poate de firesc, după standardele mele personale, apăream totdeauna prin comparație cam temperamentos și fatalmente imatur.

Și aveam senzația asta în fiecare zi când eram împreună, dar mai ales în orele din redacție, unde el stătea răbdător (și protector) la birou și ne privea pe toți cum evoluăm cu jubilațiile și idiosincraziile noastre, evident și cu idei. Idei din care se naștea apoi numărul următor al revistei. Emulația era la ea acasă. Când se întâmpla ca discuția să alunece pe o pantă filosofică, atunci se lumina, intervenea și ne scotea din încurcătură. În filosofia românească a fost întotdeauna mai acasă decât noi toți.

Se îmbrăca formal, dar era veșnic în societatea noastră, a generației în blugi. Poate își părăsise generația pentru a noastră. Când l-am cunoscut am avut chiar o surpriză. Era undeva în societate, eram mulți, probabil un eveniment literar de vreun fel. Mi-a spus cineva, când am întrebat, că acel domn plăcut și liniștit, elegant în costumul lui albastru închis, cu cămașa și cravata asortate, cu fața smeadă și primele fire albe la tâmpile, era Cornel Moraru, redactorul șef al revistei *Vatra*. Publicasem deja în *Vatra* de mai multe ori și nici prin cap nu-mi trecea că voi lucra vreodată acolo, voi fi membru al redacției *Vatra* sau al oricărei alte reviste literare. Mai aveam de așteptat.

Amănuntele despre viața lui, câte am aflat, mi le-a povestit treptat, probabil pe terasa de la Grant unde beam cafea, de câte ori

eram în doi. Probabil ceilalți deja le cunoșteau. Profesor la Făgăraș, urmărit de securitate, cărți confiscate, obsesia că are casa plină de microfoane. În casă se vorbea cu aspiratorul pus în funcțiune. Până la urmă buclucașul microfon a fost, după câte mi-amintesc, deconspirat chiar de milițianul care locuia vizavi, la care se afla microfonul și care nu era sigur dacă nu cumva acesta înregistra și discuțiile lui cu propria soție. A fost găsit implantat în piciorul dulapului, ca urmare aspiratorul a fost mutat chiar acolo.

Dar poate e mai bine să povestesc o întâmplare.

Făcând eu de serviciu în tipografia de la Târgu Mureș, tipografie veche, cu rotative greoaie, roți uriașe și litere de plumb care uneori se împrăștiau din formele care cădeau pe jos din vreo greșeală și pe urmă trebuia să reconstituim ordinea rândurilor, l-am întâlnit acolo pe Radu Ceontea, politician în vogă pe-atunci. Evident, nu mai lucra la *Vatra*, conducea o formațiune intens politizată, dar venise la tipografie pentru că-și tipărea afișele pentru o expoziție, una care urma să aibă loc mai mult ca sigur pe holurile Parlamentului. Avea deja pardesiu făcut la comandă și aura omului de succes. I-am spus, în discuția care am avut-o, că nu-i dădeam mai mult de 3 ani la conducerea vocalului său partid. Nu s-a supărat, ba pentru a mă convinge că lucrurile stau cu totul altfel m-a invitat în seara aceea la o ședință a partidului care urma să aibă loc în sala festivă a unui mare liceu din oraș. Voi fi acolo, i-am promis. Când i-am spus asta și lui Cornel Moraru n-a avut nimic de comentat, dar și-a sacrificat după amiaza și a venit cu mine – ca să nu mi se întâmple nimic. Cu figura mea de revoluționar de operetă am atras multe priviri suspicioase, elemente vigilente au încercat să mă oprească în hol. Am intrat nu datorită legitimației mele de presă ci datorită faptului că eram însoțit de un om cunoscut și respectat în oraș, Cornel Moraru.

Participanții se cântăreau reciproc din priviri, cu o oarecare neîncredere parcă, și, asemenea penticostalilor, se luminau atunci când se recunoșteau între ei. Erau cuprinși de febra și temerea primilor creștini. Am luat loc în ultimul rând și am fost cuminți în timp ce membrii mai de vază au ținut discursuri. Discursuri cam sforăitoare, demagogice și pline de patos, cum se purta pe-atunci. Surplusul de

patriotism nu găsea întotdeauna formele gramaticale cele mai fericite. Mi-a atras atenția o femeie care părea de-a dreptul posedată. Ceontea însuși a vorbit la urmă. Cu voce scăzută, controlată, ridicând-o treptat ca un retor. N-a avut milă pentru nimeni. Ceilalți tăceau ca niște mielusei, cu capetele plecate. Îi domina evident. Fața lui mare, barba scurtă și roșcovană, ochii albaștri îi dădeau ceva dostoevskian, de Marmeladov nimerit în politică, ajuns lider. Pe urmă a vorbit despre perspectivele mișcării. Și mai mult ca sigur despre patrie.

În pauză s-a îndreptat spre noi și m-a întrebat: „Ei, acum ce mai zici?” „Am greșit”, am recunoscut eu. Radu Ceontea a râs cu înțelegere și îngăduință. „Nu 3 ani, ci 3 luni!” am completat imediat. Nu s-a supărat, eram în ochii lui mult prea naiv, și Cornel Moraru mă ținea de braț. Ne-a rugat însă să plecăm acum, se alegeau delegații, urmau târguieli și păruieli la care nu aveam de ce asista. Lucrurile acestea se făceau în familie, fără intruși.

Nu cred c-a trecut cu mult mai mult până când Radu Ceontea și-a pierdut poziția de lider, detronat de mai abilul Gavra, care avea să-l împingă în față pe Gheorghe Funar. Îl credea pe acesta perfect manipulabil, dar se înșela. Făcusem un calcul destul de simplu: Radu Ciontea nu fusese membru de partid, era un aventurier care își descoperise vocația de vorbitor la mitinguri, și vechea gardă a comuniștilor nu aștepta decât momentul potrivit ca să-i confişte jucăria. A fost și el învins de structuri.

La o cafenea, Cornel Moraru, uimit el însuși, mi-a spus că Radu Ceontea fusese o prezență decentă în redacție, un tehnoredactor și un grafician harnic cu care se lucrase bine ani de zile. În cafenea se juca biliard, chelnerii erau îndatoritori și atmosfera era liniștită, oarecum lipsită de antren. Orașul își găsea greu liniștea firească după oribilele evenimente din martie.

Dar am evocat acest moment nu ca o amintire din copilăria noastră politică, ci pentru a aprecia diplomația lui Cornel Moraru, modul discret în care veghea asupra noastră chiar și în vremuri atât de inflamate. Fără să-mi fi cerut vreodată să fiu mai prevăzător. Pentru el era bine așa cum eram.

Omul sfințește nu doar locul – cum se spune, ci și momentul. A rămas întotdeauna pentru mine, de atunci, *domnul* Moraru, și puținora le spun domn cu atâta plăcere și convingere.

Ion BUZAȘI

Profesorul de la Făgăraș

Pe Cornel Moraru l-am știut mai întâi în ipostaza de cronicar literar al revistei „Flacăra”. Oricâți detractori ar avea Adrian Păunescu și oricât de înverșunați, vor trebui să recunoască faptul că „Flacăra”, în acea vreme, înainte de '89, dincolo de necesarele și inerentele poncife ideologice, era o publicație vie, de curajoasă atitudine civică, cu un conținut divers, în care își găseau o generoasă prezentare și literatura și arta. Cel care prezenta săptămânal cărțile – era Cornel Moraru. În afară de „Flacăra”, îi mai întâlneam semnătura în revista „Limba și literatura română”, revistă trimestrială pentru elevi, revistă la care colaborem și eu, și din al cărei colegiu de redacție făceam parte. Cornel Moraru colabora la această foarte bună și utilă revistă literară pentru gimnaziu și liceu cu articole aniversare și comentarii la opere literare prevăzute de programa de liceu. Nu știam atunci că este profesor de liceu într-un oraș de provincie. E drept într-un oraș ce a însemnat ceva în istoria și cultura Transilvaniei, Făgăraș, și la un liceu, de asemenea, renumit, liceul „Radu Negru”. Era dintre puținii profesori de liceu din aceea vreme care nu se mărgineau numai la activitatea catedratică, și urmând un mai vechi îndemn lovinescian, își exersa condeiul în asemenea exerciții critice, foarte utile și pentru a ieși din litera manualului. Sigur că o asemenea activitate, pentru că revista „Flacăra” era foarte citită, i-a adus notorietate și prestigiu, urmate într-un orașel de provincie de atât de românească invidie. Apoi, pe lângă faima sa istorică și culturală, Făgărașul - și chiar liceul „Radu Negru” erau văzute de oficialitate ca locul unei eroice rezistențe anticomuniste, condusă de legendarul Ion Gavrilă Ogoranu, care va scrie, după 1990, epopeea acestei dramatice și demne

împotriviri în tetralogia *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*. O parte din membrii acestei rezistențe erau în acea perioadă, îndată după 1950, recrutați chiar dintre elevii liceului „Radu Negru”. Suficiente aceste două motive („banda lui Ogoranu” și profesorii sau elevii care au simpatizat cu această mișcare), pentru ca Securitatea să-și sporească vigilența și supravegherea asupra liceului făgărășean și asupra unor profesori bănuți de simpatii legionare. În zelul lor excesiv ajungeau la exagerări care azi ne apar incredibile, monstruoase, de stres continuu și epuizare nervoasă. Așa cum scrie Sorin Lavric: „Pe vremea lui Ceaușescu puteai fi orice în România – răufăcător, șomer, bișnițar, chiar disident – viața oricum ar fi mers înainte. Un singur lucru nu trebuia să fii: deținut politic, purtând marca «legionar». Dacă purtai stigmatul acesta, viața ta era un iad, astfel că ajungeai să invidiezi pe orice răufăcător sau pe orice bișnițar din România. Nici o altă categorie nu a fost mai urmărită, mai hărțuită și mai persecutată în timpul lui Ceaușescu decât foștii legionari sau simpatizanți legionari – niște oameni care, după ce făcuseră ani la rând pușcărie pentru o credință pe care o consideraseră curată la vremea ei, trebuiau acum să îndure supliciul șantajului, al amenințărilor și al încercărilor de racolare. [ca informatori]” (v. Sorin Lavric, *Noica și mișcarea legionară*, ediția a II-a, Editura Humanitas, Buc., 2008, p.334)

Ca să ne dăm seama de absurditatea unei asemenea bănuieli asupra unui profesor remarcabil ca pregătire profesională și onestitate didactică, e destul să reamintim două din „argumentele” Securității: 1) În „Flacăra” a recenzat cărțile unor foști legionari. Cornel Moraru răspunde: „În primul rând la „Flacăra” nu aleg eu cărțile pe care le recenz, ci mi le trimite Adrian Păunescu. El le alege după criteriile și sarcinile – probabil – pe care le primește. În altă ordine de idei, nu cred să fi recenzat vreun fost legionar, deși s-ar putea, pentru că nu le cunosc trecutul la toți scriitorii” (v. „Vatra”, nr.12/2009, număr omagial Cornel Moraru, p.48). O a doua acuză, urmată de o

umilitoare percheziție, e că ar deține în biblioteca personală, *cărți interzise*, pe care le și împrumută și comentează cu unii colegi sau discipoli ce formează „anturajul” său. Pentru tinerii de azi, sintagma *cărți interzise* pare fără noimă, dar pentru cei care au urmat studii liceale și universitare după 1948, era o tristă realitate. Erau „trecuți la index”, asta însemna la fondul interzis, sau la fondul secret, o seamă de scriitori români și străini considerați periculoși pentru ideologia comunistă și deci și pentru formația intelectual-morală a tinerilor. Așa că mulți absolvenți erau, după absolvirea facultății, cu o pregătire de specialitate lacunară. Cornel Moraru, absolvent strălucit a două facultăți – filologie și filozofie - n-a vrut să fie dintre aceștia și de la „talcioac” sau de la cărturari din perioada interbelică și-a achiziționat o serie de cărți pe care le considera necesare pentru completarea pregătirii. În articolul din „Vatra”, la care am făcut referire, un documentar alcătuit de Dan Culcer, se dă lista acestor cărți identificate la o percheziție a Securității. Unele nici nu mai erau la data aceea, în 1976, interzise, iar altele se puteau obține foarte ușor cu o recomandare din partea șefului de catedră de la facultate. Interogatoriile obositoare și inutile au avut însă drept consecință blocarea transferului la revista „Vatra”, unde profesorul dorea să plece, sătul de atâtea șicane și tracăsări. Mi-l închipui cât de greu mai putea să facă ore la clasă, obsedat de atâtea șicane, căci și la predarea lecției, vorba cronicarului despre scris, „gând slobod și fără valuri trebuiaște”. Transferul s-a putut realiza abia după trei ani, în 1979, iar din 1983, după moartea lui Romulus Guga, a devenit redactor șef.

Eu l-am cunoscut în această calitate, în 1987, când a venit la Blaj, la centenarul morții lui Timotei Cipariu. Apoi ne-am întâlnit la simpozioane și sesiuni de comunicări, nu prea numeroase – la Zilele „Miron Cristea” la Toplița, la evocarea lui Cornel Regman la Daneș, iar în ultima vreme la susțineri publice ale tezelor de doctorat, când am făcut parte din aceeași comisie. Întâlnirea mi-a confirmat

personalitatea profesorului așa cum mi-o închipuiam când îl știam numai din scris din perioada făgărășeană: o sobrietate de cărturar autentic, fără morga care inhibă pe cei din jur, dar și fără efuziuni facile și nelalocul lor, *un intelectual* și *un om* în preajma căruia te simți bine, care vorbește puțin și așezat, după îndemnul biblic: „Tot omul trebuie să fie grabnic la ascultare, dar târziu la vorbit și târziu la mânie” (Iac. I,19). Vorba, ca indiciu al *omeniei* și al *omului* în sensul înălțător al acestui cuvânt, apare într-un cântec popular ardelean, o „completare” a mai sus- citatului îndemn biblic și i se potrivește lui Cornel Moraru ca prezență publică și între confrăți: „Care-i om de omenie/ Nu grăiește ce nu știe/ Care-*i om*, poți să îl știi/ Cum începe a grăi”.

Ioan RADIN

Schiță de portret

Mă grăbeam deunăzi spre biblioteca la care lucrez de mai bine de 15 ani. Eram concentrat la traversare, la ceas de asemenea: se întâmplă uneori să întârzii; acum aveam șanse să ajung să deschid la ora prevăzută în orar. Dar, pe trecerea de pietoni, mi se pune în cale un prieten, nici nu-l observasem:

– Ce-i cu graba asta? Încotro? – mă întreabă.

– La redacție – răspund, în grabă.

Doar la privirea lui mirată mă dumiresc: e o confuzie. Zâmbesc și mă corectez:

– La bibliotecă, zic, iar omul zâmbește și el, cu înțeles: „ai cam îmbătrânit”- adică.

Ei, da. Mai și îmbătrânim. Din fericire, acest lucru nu se întâmplă tuturor. Unora li se întâmplă doar pe dinafară. Cât despre confuzia pe care am făcut-o, între redacție și bibliotecă, nici nu era prima oară: o tot fac, de vreo cincisprezece ani, ori de câte ori sunt grăbit, sau dus pe gânduri. E o scăpare dintr-acelea, probabil, psihanalizabile. Ceea ce, la drept vorbind, nu mă prea îngrijorează. Dimpotrivă: îmi cade bine! Pentru că eu o citesc astfel: cei douăzeci de ani petrecuți în redacția *Vetrei* sunt bine sădiți în mine. Iar anii care au trecut de când m-am întors în urbea natală n-au reușit să-i șteargă: continui să mă aflu acolo unde, cred, împreună cu toți colegii, de azi și de ieri, am reușit să facem ceva ce va dăinui. Mai mult decât cei 38 de ani de serie nouă a *Vetrei*, de până acum: deja aceasta e o continuitate impresionantă azi, când asistăm la atâtea dezagregări și dezbinări, la interminabile tranziții. Iar, adunate laolaltă, sumarele *Vetrei* din acești 38 de ani fac deja o bibliotecă (de unde se vede că nu am făcut o prea mare confuzie, mai sus!)

Ceea ce nu înseamnă că Vatra a fost scutită de probleme (care, ce-i drept, au urmărit-o de cum a început să apară), că nu a cunoscut

tranziția, că, îndeosebi pe la începutul anilor 90, abia dacă știa cum o s-o scoată la capăt. A trecut prin momente de cumpănă, nicidecum mai puțin dureroase decât cele dinainte de '90. Dar: ceea ce nu te doboară, te întărește! Te întinerește: revista s-a înnoit, ba chiar și-a sporit prestigiul, pe care-l câștigase din primii ani de existență. A devenit, din nou, una din revistele literare de referință, în care profesionalismul și bunul-gust, ținuta sobră și eleganța merg mână-n mână. Deși, s-ar zice, a cam „îmbătrânit”. A îmbătrânit întinerind.

Or, pentru această nouă tinerețe a *Vetrei*, pentru continuitatea spiritului *Vetrei* cred că meritul cel mai mare îi revine lui Cornel Moraru. Omul care, odată cu preluarea conducerii revistei, a preluat de la predecesorul său, Romulus Guga, un principiu urmat de-a lungul anilor la Vatra: redacția este un colectiv și, indiferent de afinități sau incompatibilități, cât timp este vorba de redacție, de revistă, acesta trebuie să fie unit. Iar Cornel Moraru, din momentul numirii la conducere – în loc să se distanțeze de colegi cum, vai, avem atâtea cazuri la vedere –, s-a apropiat mai mult de noi. A rămas același coleg și prieten, omul discret și plin de tact, lucid și ponderat: nu însă lipsit de autoritate. Dar, tocmai aceste calități, uriașa cultură, apoi acel „calm al valorilor” i-au făcut autoritatea, nici o clipă asimilabilă autoritarismului. Unul din puținii oameni pe care nu i-am auzit vreodată să ridice tonul, pe care nu l-am văzut vreodată să-și piardă cumpătul (iar prilejuri au fost destule!). Cel care ne-a ajutat să suportăm mai ușor „tranziția”, a cărei prezență calmă (dar, cine știe ce-o fi fost pe dinăuntru!) în orice împrejurare ne-a dat și nouă puteri. Cred că toți cei din redacție, dar și mulți colaboratori sau cititori, îi rămânem datori, pentru toate astea și pentru altele, de care poate nu știm că i le datorăm. Eu unul, personal, am a-i mulțumi și pentru multe altele: pentru cele câteva cărți importante pe care le-am citit la îndemnul lui; pentru cele câteva traduceri pe care le-am publicat, la îndemnul lui, în Vatra (autori /texte/ pe care, cu toată modestia, presa din capitală i-a descoperit și (re)publicat după vreo zece ani!); pentru cele câteva discuții, esențiale în ce mă privește, calme, tihnite, la o cafea; pentru că a știut când și cum să mă ajute, discret, fără să-mi

ceară nimic în schimb, fără să-mi spună măcar că mă ajută; pentru că am fost colegi în redacția unei reviste mereu tinere.

O fac acum, la aniversare: Îți mulțumesc, Cornel, prietene, pentru toate astea. Poate cam târziu, pentru că, se pare, au trecut aproape cincisprezece ani de când ne-am văzut ultima dată. Dar, se pare, doar: vezi că eu, în continuare, vin zi de zi la Redacție.

Alexandru MUȘINA

Un domn: Cornel Moraru

Dragă Cis,

A scrie despre criticul și istoricul literar, despre profesorul, despre *domnul* Cornel Moraru nu se poate face (nu pot eu!) decât musai printr-o scrisoare. Un doct și sec studiu, un prețios (eventual vioi) eseu ar fi cu totul nepotrivite.

La începutul anilor '70, pe când eram un elev de liceu la Brașov („Șaguna”, precizez, repet), ajunsese la noi zvonul despre un extraordinar profesor de română din Făgăraș. Acesta – aflu în regim de secret – avea chiar cărți interzise, miraculoase, care-ți ofereau calea spre o altă cunoaștere, inaccesibilă nouă, muritorilor de rînd. Cărți de Mircea Eliade, de Cioran, de Heidegger ș.a.m.d. Mai mult, nu doar că le vorbea despre ele elevilor de la liceul unde predă („Radu Negru”, precizez), dar le și dădea spre lectură celor mai buni dintre ei.

Două precizări:

1) evident că a fost – atunci, dar și mai târziu – anchetat de Securitate, urmărit, i s-au montat microfoane, i s-au confiscat (și furat! de către aceiași „băieți”) o parte dintre cărțile în cauză. Cred că nu a fost arestat în primul rînd din cauza imensului prestigiu de care se bucura în oraș (și poate – deh, sîntem în România – pentru că vreun securist local își dorea un profesor de elită și pentru copilul lui). Dar domnul Cornel Moraru nu s-a lăudat niciodată cu asta, nu s-a dat drept disident, rezistent prin cultură (deși chiar a fost!). Cu discreție și fără emfază a povestit celor apropiați (între care, mulți ani mai târziu, m-am bucurat a fi și eu) ce s-a întîmplat. Și atît.

2) cîțiva dintre liceenii formați (nu zic „formați”, deși unii intelectualicește n-au mai progresat realmente după aceea) de domnul Cornel Moraru au făcut cariere strălucite. Cei mai cunoscuți sînt Mihai Coman și Ștefan Borbély. Dar, din păcate, nu i-am prea văzut să se înghesuie în a-și asuma datoria de recunoștință – probabil că, în mintea lor, s-au născut (intelectualicește) din ei înșiși. Deh, de-ale

discipolilor! (Între cei care mi-au fost discipoli în liceu, Marius Oprea, Caius Dobrescu, Andrei Bodiu nu ratează nici o ocazie în a-mi reaminti „contribuția”, în timp ce Simona Popescu... Dar poate că ea are dreptate. Poate că au dreptate rușii cu vorba lor: „Asta a fost demult și nu-i adevărat.”)

Apoi, spre sfârșitul facultății, am descoperit în revista „Flacăra” un excelent cronicar literar: Cornel Moraru (evident, n-am făcut nici o legătură între el și „magicul” profesor de liceu din Făgăraș).

„Flacăra” era, pe atunci, o revistă vioaie (avea un tiraj de 70.000 de exemplare), dar tare amestecată. În acel ghiveci, Cornel Moraru i-a dat cronicii literare a revistei un asemenea prestigiu, încât (bănuiesc!) i-a fost luată și dată lui – cred – Eugen Simion!

L-am descoperit, însă, la începutul anilor '80, tot cronicar, dar și redactor (apoi redactor-șef) la „Vatra”, cea mai bună revistă de cultură (doar din provincie?) de atunci/acum; oricum, cronica ținută în „Flacăra” l-a ajutat: a debutat în volum, apoi a fost „adus” (greu, foarte greu, că avea „dosar”) la revista pentru care am scris și tot scriu.

La sfârșitul anilor '80, am început și eu să public în „Vatra”. L-am cunoscut, în persoană, pe domnul Cornel Moraru în 1993. Din motive de... politică de personal (universitar). Ajuns (nu pentru multă vreme!) „șef de colectiv” la juna filologie brașoveană, eram obsedat să aduc la noi cei mai străluciți (viitori) universitari... *disponibili*. Spre bucuria (egoistă!), dar și mirarea (din care nu mi-am revenit nici acum) mea, la revista „Vatra” erau trei oameni de elită, pe care nu-i „voise” nici Clujul, nici Bucureștiul, nici Oradea: Cornel Moraru, Virgil Podoabă și, bineînțeles, tu. Cu nici unul nu vorbisem pînă atunci. Dar, împins de entuziasm, de disperarea veselă a începuturilor instituționale, am trecut peste sfiala-mi nativă, am pus mîna pe telefon și... în nici doi ani, filologia brașoveană se putea mîndri cu alți trei profi de înaltă clasă (alături de regretatul Gheorghe Crăciun, de Ovidiu Moceanu, de Caius Dobrescu, Andrei Bodiu, Romulus Bucur... și lista se va completa pe parcurs cu Ruxandra Ivănescu, Adrian Lăcătuș, Rodica Ilie, Mihai Ignat etc.)

În sfîrșit, am avut plăcerea să stau de vorbă, ceasuri bune, cu domnul Cornel Moraru. Un bărbat înalt, frumos, cu trăsături nobile,

brunet, cu tenul măsliniu (ceva sînge cuman?, vorba lui Neagu Djuvara), mereu calm, amabil, vorbind rar, modulat, cu o mare precizie a formulărilor (chiar și cînd vorbea despre lucruri banale). Ca să mai stau de vorbă cu dînsul, mă duceam special – săptămînal – la catedră, înainte să înceapă orele, sau la gară, după ore, înainte să-i vină trenul spre Sighișoara (de unde urma să ia un autobuz spre Tîrgu Mureș – o navetă infernală, despre care tu și Virgil știți mai multe și mai bine „înfrigurați!”). Discuții generatoare de veritabile satisfacții intelectuale! Pe care nimeni nu le va ști, despre care degeaba aș încerca să-ți scriu aici, acum. Lucrurile cele mai prețioase din viețile noastre sînt atît de evanescente! Rămîn, eventual, niște urme reci, împietrite; o fotografie, o carte, o revistă, un text (ah, cît urăsc ideea de „text”, monstruoasă divinitate a modernității, care vrea mereu sînge proaspăt, întocmai zeilor cartaginezi sau azteci!).

Dar, pînă la urmă, va trebui să vorbesc și despre cărți. În 1999 (sau 2000?), cînd am pornit, la „Aula”, colecția „Canon”, la cine am apelat pentru a scrie monografiile cîtorva dintre cei mai importanți (și dificil de re-interpretat) autori români? La domnul Cornel Moraru. Care mi-a dat, *ne-a dat*, excelente monografii despre Titu Maiorescu, Lucian Blaga și Constantin Noica.

Dar opus magnum al domnului Cornel Moraru este teza de doctorat: „Lucian Blaga. Convergențe între poet și filosof” (era și perfect pregătit pentru asta, fiindcă e „un om cu două facultăți”: Litere & Filosofie). Din păcate, cartea – apărută la o editură serioasă, dar cu trei handicapuri (din provincie, fără promovare & difuzare națională) – a trecut aproape neobservată. O reeditare, la o editură „centrală”, mi se pare esențială pentru progresul exegezei blagiene (care, între noi fie vorba, deși dopată cu zeci de congrese, colocvii, teze de doctorat, cam bate pasul pe loc.).

Am obosit tot scriind aici. O fi efectul tratamentului pe care-l urmez? Care tratament îmi dă, în plus, un fel de mizantropie biochimică. Singurul mod de a lupta cu ea e chiar asta – să scriu despre oameni minunați, tonici în normalitatea lor, ca domnul Cornel Moraru.

(E tragi-comic: cohorte de cercetători de tot felul ne-au demonstrat că relațiile noastre depind de hormoni și de feromoni, iar stările noastre de spirit, sentimentele noastre depind de dozaje neurochimice. Gen: ai suficientă serotonină – ești optimist și fericit; n-ai serotonină – ești pesimist și melancolic. La o adică, pentru ei, „problemele” lui Eminescu sau Trakl s-ar fi rezolvat cu o doză bună de serotonină?! Noroc că pe vremea lor nu se-auzise de ea, așa încât mai avem și noi ce citi.)

Dar nu vreau să închei scrisoarea-mi (atît de plicticoasă, fără ritm stilistic – nu eu sînt de vină, nici subiectul, ci interferonul!) înainte de a spune cîte ceva și despre omul, despre *domnul* Cornel Moraru.

Cornel Moraru îmblînzește, domină haosul, entropia atît din relațiile interumane, sociale, cît și în cele intelectuale, literare. E un *dominus*, pe româneasca noastră actuală: un *domn*. Care a generat și generează oaze de normalitate, de calm, de gîndire liberă și cumpănită, rațională, într-o societate decăzută, condusă de tot soiul de derbedei și agitați, de escroci și dezaxați.

Și de aceea țin, ținem la domnul Cornel Moraru, un critic și istoric literar de primă mînă, un profesor de excepție. Dar, mai ales, un om normal, alături de care poți să respiri, să gîndești liber.

Depre criticul Cornel Moraru (unul dintre cei mai importanți din ultimii 30-40 de ani) vor fi scris destui (inclusiv tu?) cu superioară (mie) competență & aplicațiune, cu o lectură proaspătă a cărților.

Să ne vedem sănătoși, cu toții!

Cu aceeași prietenie,

A.M.

Sânpetru, 09.11.2009

Andrei BODIU

Profesorul

Îmi stăruie și acum în memorie eroismul domnului profesor Moraru pe vremea când începuse să facă naveta între Târgu-Mureș și Brașov pentru a predă la literele brașovene. Sosea cu un tren, undeva după miezul nopții și rămânea în Sala de așteptare până pe la 7, când pleca să-și țină primul curs. M-am întrebat de ce nu venea seara sau de ce nu stătea la cămin. Știu că eroismul acesta a durat ceva vreme, până când fiul lui a devenit student la Muzică, la Brașov și își luase o gazdă. Abia atunci profesorul a avut, și el, unde să doarmă înaintea lungilor zile de curs pe care le predă grupat, astfel încât să poată face naveta la Târgu-Mureș. Să nu își imagineze cineva că am știut istoria asta atunci când se petrecea. Nu, am aflat-o mult mai târziu, pentru că domnul Moraru este un om de o mare discreție, excesivă discreție.

Contribuția lui la edificarea literelor brașovene este, ca și a celorlalți doi mureșeni, Al. Cistelean și Virgil Podoabă, esențială. Cum esențială a fost și tenacitatea cu care Alexandru Mușina a insistat ca toți cei trei să devină titulari la noi. Revenirea domnului Moraru și a lui Al. Cistelean la Târgu-Mureș a întărit rândurile facultății de acolo și ne-a îndemnat pe noi, cei rămași la Brașov, să parcurgem drumuri în forță pentru a aduce Facultatea noastră unde este ea astăzi.

Domnul Moraru este nu numai un exemplu de discreție, ci și un profesor foarte iubit de studenți. Cei pe care i-a avut învățăcei la Brașov, Adrian Lăcătuș și Rodica Ilie, ca să mă refer doar la doi dintre ei, și-l amintesc ca pe o personalitate vie, dolidă de istorie literară dar și de „istorii ale literaturii” cu care obișnuia și obișnuiește să-și țină studenții permanent conectați. Îl am în memorie cu ținuta sa impecabilă, care nu te făcea sub nicio formă să te gândești că profesorul e un om obosit. De altfel nu l-am auzit niciodată plângându-se de nimic. A fost și este privit la Brașov cu considerație maximă. Dacă, eventual, cu Cistelean sau cu Podoabă mai făceam,

noi cei foarte tineri pe atunci, poante, cu domnul Moraru nici măcar n-am încercat. Și nu numai eu sau Caius, ci nici măcar cei mai în vârstă nu făceau glume, mai mult sau mai puțin sărate, cu domnul Moraru. A impus și impune respect cu naturalețea specifică oamenilor elevați, spiritelor înalte. Asta nu înseamnă că domnul Moraru n-are umor. Mai povesteam câte o secvență din facultate și îmi plăcea să-l văd râzînd. Râdea liniștit și cu căldură, niciodată răutăcios. De altfel, pe domnul Moraru nu l-am auzit niciodată să-și bârfească un coleg, ceea ce în lumea academică în general e o autentică performanță. Părea că sugerează, și așa este, că sunt alte lucruri, în viață mult mai importante. Îl văd însă și acum mai degrabă zâmbitor, mai degrabă calm și visător și niciodată nervos. Poate tocmai de aceea țin minte perfect că l-am văzut nervos o singură dată, la susținerea unor lucrări de licență. A avut atunci un absolvent care nu făcuse sub nicio formă ce îi ceruse în lucrarea de licență. A stat, l-a ascultat, i-a pus o întrebare la care absolventul a răspuns cam șmecherește. Profesorul n-a făcut decât să-i spună: „așa nu se poate!”. Am crezut, cunoscând faptul că nu se enervează niciodată, că-l va lua și-l va trânti din înaltul cerului. Nu a făcut așa ceva. I-a dat însă 7 la diplomă, ceea ce pentru domnul Moraru era echivalent cu o umilire. De altfel, nota umilinței maxime la domnul Moraru este 6. Domnia-sa nu dă 4, nu se complică. Alege nota asta care e o teribilă expresie a mediocrității mai ales când ești student la Litere.

Am ținut să scriu aceste rânduri acum, când „Vatra” pe care a condus-o atâți ani îi dedică un număr omagial. Și noi, Literele brașovene, la a căror construcție a pus umărul ca un erou adevărat, facem la anul 20 de ani. Domnul Moraru este, în continuare, în mințile și inimile noastre.

Rodica ILIE

Vă mulțumesc!

În contextul degradării valorilor și al relativizării modelelor, este dificil ca un cavaler al scrisului onest, al prestației intelectuale să rămână în centrul dezbaterilor, al bătăliilor polemice, al afirmării artificiale forțate de presiunile câmpului cultural actual. Cornel Moraru este unul dintre acești cavaleri ai unei profesii care, de cele mai multe ori devine vocație, dar nu își poate găsi recompense ori echivalenți decât simbolici.

Criticul, eseistul, profesorul Cornel Moraru este fără îndoială, un model discret, dar profund autentic al intelectualului normal. Această normalitate nu se conotează astăzi, la noi și aiurea, decât ca inadecvare sau ca rezistență la ritmurile lumii contemporane în care ambiguitatea, confuzia valorilor, ierarhiile sau topurile de popularitate nu confirmă decât lipsa de substanță și / sau tenacitatea (auto)reclamei. O normalitate, așadar, a anormalității mai degrabă, a detașării de tumultul publicistic, de inflația personalităților care mai de care mai prezente pe scena larg deschisă a culturii postmoderne. Cornel Moraru nu este omul postmodern, el alege să stea deoparte de amestecul așa-ziselor valori contemporane, valori parțiale, efemere, ocazionate de privirea restrictivă a succesului.

În anii în care am urmat cursurile Facultății de Litere din Brașov, Cornel Moraru ne-a oferit câteva lecții de neuitat, pentru care aș putea spune că modelul este inimitabil. Alături de întemeietorii școlii filologiei brașovene, de Gheorghe Crăciun, de Alexandru Mușina, de Ovidiu Moceanu, iar mai apoi de Caius Dobrescu sau Andrei Bodiu, prezența lui Alexandru Cistelean, Cornel Moraru și Virgil Podoabă nu putea să fie decât fertilă și să ofere modele autentice învățăcelilor. Iar între tot ceea ce a însemnat spiritul acelor vremuri, parcă modelul cel tare al construcției personale îl regăsesc la Cornel Moraru. Aceasta nu pentru că ceilalți nu ar avea tot atât de

multă forță morală, tot atât de multă originalitate intelectuală, ci pentru că în profesorul Cornel Moraru ele se regăsesc într-o combinatorie discretă, în care eleganța, prestanța și farmecul se asociază cu mult echilibru și cu măsură la colocvialitatea reținută, poate mai ales *rezervată* pentru cei care au căpătat valoarea de inițiați.

Gabriel PETRIC

Portret 3D

Pe domnul profesor Cornel Moraru l-am cunoscut pe la începutul anului 1984. Cu doi ani înainte, îmi apăruse un eseu despre Alice Voinescu în *Steaua*. După activitatea publicistică de la *Echinox*, apariția în *Steaua* era realmente un imbold, o deschidere spre revistele culturale naționale. Ca să nu mai pun la socoteală că, pentru prima dată, eram plătit pentru truda minții mele. Minunea n-a ținut decât trei zile. Tot ce am trimis la alte reviste, în calitate de ilustru necunoscut, a rămas nepublicat. Eram oarecum descurajat. Nu știu cum, lamentările mele au fost auzite de un bun prieten, fost coleg de liceu, absolvent de filosofie și ziarist în Târgu-Mureș. Cornel Groza, că de el e vorba, mi-a spus că mi-ar putea înlesni o întâlnire cu redactorul-șef de la *Vatra*, Cornel Moraru. Am acceptat ajutorul prietenului meu, fără prea multe iluzii.

M-am dus la Târgu-Mureș cu un articolaș în tolbă și, alături de „călăuza” mea, Cornel Groza, m-am întâlnit cu corifeul *Vetrei* într-o cafenea din centru. A fost o întâlnire foarte caldă și am fost încântat să dau peste un om care era la înălțimea cărților sale. Adică – nobil.

Îi citisem prima carte, *Semnele realului*, și, deși devenisem foarte mefient în legătură cu critica literară, mărturisesc că am închis cartea cu reală încântare. În acea lucrare de debut, Cornel Moraru, în propoziții scurte, percutante, făcea radiografia unor poeți ca Geo Dumitrescu, Ștefan Aug. Doinaș, Nichita Stănescu, Adrian Popescu, Emil Brumaru, sau a unor prozatori: Nicolae Breban, Marin Preda, Radu Țuculescu, Mircea Nedelciu ș.a. Volumul se încheia în forță, cu trei personalități de marcă: Ileana Mălăncioiu, Mihai Șora și Constantin Noica. În tot ce scria, nu era vorba de impresii, ci de intuiții foarte bine întemeiate. Meta-textul critic se organiza firesc, avea narațiunea sa, adesea în condensări de sens care revelau un har sintetic deosebit (această dimensiune a fost și mai bine pusă în lumină

de recente monografii dedicate lui Titu Maiorescu, Constantin Noica și Lucian Blaga, apărute la editura Aula din Brașov). Un autentic gând filosofic îmbrățișa operele – cu dragoste, dar, nu arareori, cu rezerve și amendamente rostite, deși reverențios, pe șleau! -, deviza criticului părănd a fi aceeași cu meditația sa în jurul operei lui Noica: „A filosofa înseamnă, în bună măsură, să te afli și în grația cuvintelor”. Și nu întâmplător, prima secțiune a cărții se intitula *O altă stare de grație*. Poezia, firește.

Dar să revin la întâlnirea din cafenea. I-am dat d-lui Moraru eseul *Realitatea închipuirii*, spre a fi publicat în *Vatra*. Deși eram încântat de operă, iar scurta întâlnire îmi înfățișa o persoană afabilă și onestă, m-am întors acasă cu gândul că am mai „îndopat” portofoliul unei reviste cu ceva „rezerve” de material demne de a fi îngălbenite de timp.

În numărul din aprilie, 1984, al *Vetrei*, mi-a apărut articolul, cu care m-am și prezentat, țănoș, la judecata lui Constantin Noica. Povestesc altundeva aceste lucruri. Pentru mine, acea publicare a însemnat enorm.

De atunci, l-am întâlnit destul de rar, mai ales pe la lansări de carte ale prietenilor sighişoreni. Întotdeauna, cele câteva secunde de salut și frugale schimburi de vorbe au depășit insignifianța clipei și s-au dilatat până la sentimentul intens al întâlnirii cu o personalitate.

Destinul a făcut ca, de curând, să-l am ca profesor și mentor la Școala doctorală de la Universitatea „Petru Maior”, alături de alți doi profesori iluștri, Iulian Boldea și Alexandru Cistelean. E clar că – *mutatis mutandis* – nu l-aș fi căutat dacă nu l-aș fi găsit! În învălmășeala clipelor, timpul îți rezervă, câteodată, surprize plăcute.

Un portret tridimensional al profesorului Cornel Moraru nu poate fi decât acesta: Distincție, Discreție, Dăruire.

KOCSIS Francisko

La o răscruce

Mi-am propus o evocare, am filtrat prin memorie momentele la care țineam să mă refer, am revăzut și cele câteva însemnări răzlețe făcute de-a lungul anilor într-un fel de jurnal inconsecvent, dar când m-am decis să aștern pe hârtie toate acestea, mi-am dat seama că evocarea e genul cel mai dificil de abordat. Nu știam de unde să încep. O cronologie a evenimentelor ori una a percepției și a reacțiilor afective? O sinteză? O fugară analiză m-a făcut să constat că nici una dintre ele n-a rămas liniară, precisă, inechivocă. Ne trișează memoria ori nu face decât să reclădească după o logică proprie șirul întâmplărilor, reținându-le numai pe cele care au o semnificație, cât de mică, pentru persoana noastră? Se pare că așa funcționează, defectuos și enervant sub un aspect, dar eficient și selectiv sub altul.

Pe domnul Moraru l-am cunoscut în chiar primele zile ale sosirii sale la Târgu-Mureș, era în 1979, dacă bine țin minte, la cafeneaua hotelului Grand, unde ne întâlneam pe vremea aceea aproape în fiecare zi în jurul prânzului. Venise însoțit de Mihai Sin. Poate și pentru că încă nu ne cunoștea pe toți, părea reținut, dar și contrariat de felul de a judeca fenomenul literar în termeni mult prea categorici, fără concesi, dar și o mare doză de subiectivism, așa cum trebuie să fie o discuție de cafea, liberă, fără constrângeri de vreun fel. Mai târziu am înțeles că atitudinea era dictată și de o fire de un calm de invidiat, de personalitate îngăduitoare, concesivă, de bun ascultător, care îi transferă interlocutorului senzația ritmului leneș, de confesional, temperând reacțiile colerice, intempestive sau, de multe ori, eclatante. Poseda un tact cu care noi, poeții, nu știam ce să facem. Era în vremea când în jurul revistei *Vatra* s-a format un grup de poeți și esești care aveau nevoie de spațiu de manifestare, dar și de confirmare, tineri care intrau într-un spațiu disputat de capitală și câteva centre de cultură cu tradiție. Atunci, cenaclul revistei a

reprezentat cea mai bună școală posibilă pentru noi. Alături de domnul Culcer, un cerebral ca domnul Moraru nu putea decât să disciplineze excesele – și naivitățile – noastre lirice. La puțină vreme după stabilirea sa în oraș, ne cunoștea îndeajuns de bine creațiile, ca să poată aprecia evoluția de care eram capabili. Pentru mine, cuvintele sale, după lectura unui grupaj mai consistent, au constituit și îndemn, și prevenire, prin exemplificarea reușitelor: metafore care nu sunt la îndemâna oricui.

Dar lucrurile nu aveau să se deruleze fără sincope, obstacolele se înmulțeau, devenise aproape imposibil de răzbătut prin hățișul sistemului. Intrasem în *Caietul debutanților* (1979), dar mai departe nu puteam trece, mi se puneau piedici pe care nu le puteam înțelege, altele pe care nu le puteam învinge, condiții pe care nu le puteam accepta, deși eram dispus la concesii majore. Mă simțeam indezirabil, așa că am renunțat, cu încetul, la orice ambiții literare, de pe la mijlocul anilor '80, n-am mai publicat niciunde și am renunțat și la scris, dedicându-mă unei alte pasiuni, rebusul. Era domeniul în care stăpânirea tehnicii, îndemânarea și o doză de inteligență îți erau de ajuns. Rupsesem orice legătură cu literatura, cu redacția revistei. Devenisem rebusist, iar în primii ani de după revoluție am condus reviste de jocuri inteligente, am publicat peste cinci sute de careuri, peste trei mii de integrale, rebograme.

Dar există, se pare, un dram de adevăr în predestinare. M-am întâlnit cu domnul Moraru – prin '96, cred – în centrul orașului, s-a interesat ce-am făcut în anii din urmă și m-a rugat să-i dau câteva poeme pentru revistă, invitându-mă să trec prin redacție, unde „lucrurile stau cu totul altfel acum“. Am promis cu jumătate de gură, dar nu m-am ținut de cuvânt, era prea greu să scot din pivniță cutia de carton în care am înghesuit tot ce amintea de trecutul meu literar, să recitesc texte de peste zece ani, să aleg ceva, mai ales că între timp n-am mai citit decât sporadic reviste literare, nu credeam că m-aș putea racorda din nou la pulsul unei lumi care m-a exilat sau din care m-am exilat. Dar destinul lucrează subtil, nu cotești în direcția pe care o alegi tu, sau alegi direcția pe care te împinge. Așa că fatalismul nu poate fi trișat. Ca urmare, cum nu s-a întâmplat mulți ani la rând, m-

am întâlnit și a doua oară cu domnul Moraru într-un interval de câteva săptămâni, reamintindu-mi la a doua întâlnire că am rămas dator cu o promisiune. Și pentru că am promis și a doua oară, nu mai puteam da înapoi. Am scos cutia, am răscolit prin ea, am citit volumele îndosariate, carnetele cu frânturi, apoi am scos vechea mașină de scris și am dactilografiat câteva texte, în stil vechi, deși începusem deja să deprind lucrul la calculator, și le-am dus la redacție.

Realizam la vremea aceea revistele de divertisment rebusistic și activam în presa cotidiană, însă acestea au prea puține punți de legătură cu literatura. Poeziile au apărut destul de repede, am fost sunat apoi de prieteni și îndemnat să reiau... M-am contaminat repede, nici nu era de mirare. Și am început din nou să public, nu numai în *Vatra*. Spre surprinderea mea, în multe redacții știau cine sunt, mi-au publicat noile poeme. De aici până la gândul tipăririi unui volum nu era decât pasul pe care nu l-am putut face înainte. Am făcut o primă selecție, apoi am renunțat și am reluat primul volum pregătit pentru debut, din care am eliminat textele care nu mai transmiteau nimic. La lansare l-am invitat pentru prezentare pe domnul Moraru, bineînțeles.

A urmat transferul la editura Dacia, după care am revenit acasă și am intrat în redacția *Vetrei*, condusă de Cornel Moraru. Pentru mine, domnul Moraru s-a aflat la o răscruce a destinului, a devenirii a ceea sunt. Fără el, nu știu, nici măcar nu pot bănuî în ce direcție aș fi luat-o, mai ales că mă tenta în anii aceia deloc faști pentru țară și pentru mine gândul emigrării. Nu de puține ori mă gândesc că aș fi fost, poate, muncitor necalificat pe vreun șantier de construcții ori spălător de vase într-un restaurant. De aceea îi sunt recunoscător, din toată inima.

Dumitru-Mircea BUDA

O întâlnire esențială

Am înțeles întotdeauna ca pe un privilegiu șansa de a-l cunoaște și a-l avea ca profesor pe Cornel Moraru. E o șansă pe care puțini tineri filologi o mai au astăzi, iar aceasta nu pentru că la catedrele din Facultățile de Litere românești nu s-ar găsi suficienți profesori erudiți, prestigioși, capabili să formeze buni specialiști, ci pentru că există, în personalitatea domniei sale, o anume charismă, o prestanță seducătoare și fascinantă – marcă a unei caste nobile de intelectuali formați la școala marilor critici interbelici. Alături de criticii marcanți ai generației 60 (de la Nicolae Manolescu sau E. Simion la Mircea Martin sau Ion Pop), Cornel Moraru reprezintă o paradigmă intelectuală perimată astăzi, o lume dispărută a valorilor autentice și a credibilității absolute a actului critic, a autorității transcendente a acestuia, secondate de angajamentul moral al scrisului și de o vocație a mentoratului literar, a emulației intelectuale.

Întâlnirea cu profesorul Cornel Moraru e una dintre puținele întâlniri pe care le-aș numi esențiale din viața mea. Un aliaj fin de suplețe temperamentală și verticalitate morală, o modestie rafinată, manierată, creează în profilul lui Cornel Moraru o notă de distincție inconfundabilă. Cred că dintotdeauna am asociat conceptul de prestigiu al unui intelectual, de demnitate și eleganță a scriitorului cu felul de a fi, de a se comporta și a reacționa ale lui. Prelegerile profesorului Moraru, la cursuri, sunt dintre cele mai vii ipostazieri ale epocilor literaturii române. Literatura dă năvală, de fiecare dată, cu întreaga ei lume de fundal, cu jocurile de culise și alianțele subterane, discursul Profesorului operând mereu delimitările și hașurile teoretice într-o actualitate emergentă a contextului. Marele merit pedagogic al lui Cornel Moraru e acela că reușește să aducă auditoriul în prezentul absolut al fenomenului studiat, că descrie o epocă, o generație, un program literar, din interior, din contemporaneitatea reconstruită a

acestora. De îndată, însă, prelegerea telescopează cu naturalețe perspectiva în ansamblul istoric și fenomenele sunt cântărite în economia paradigmei culturale de care țin. Facilitatea acestor operațiuni de focalizare și redimensionare a planurilor de analiză, judecățile sigure, detașate, o anume vocație a sintezei memorabile, sunt ingrediente ale discursului care țin auditoriul cu sufletul la gură, într-o fascinație revelatorie.

Cred, apoi, că principalul lucru pe care a reușit să ni-l transmită, mie și generației mele, profesorul Cornel Moraru, a fost abilitatea de a recunoaște instinctiv, în relieful discontinuu și instabil al oricărei epoci, valorile sigure, scriitorii autentici, semnele esteticului. Această mistică a supremației esteticului, a esențialității lui în literaritatea unui text, cred că s-a impregnat, cumva, în felul de a gândi și a evalua literatura a fiecăruia din noi, foștii săi studenți. Dacă nici unul dintre noi nu ne vom simți vreodată confortabil în compania analizelor de critică de gen, critică a mentalităților etc., a grilelor excesiv ideologizante aplicate textului literar, acest fapt i se datorează, probabil, în mod direct, profesorului Cornel Moraru, chiar dacă prelegerile și cărțile lui n-au făcut vreodată explicit elogiul purității esteticului, ci l-au subînțeles doar cu subtilitate.

M-a frapat întotdeauna altitudinea egală a cărților publicate de profesorul Moraru cu oricare conversație dusă în timpul unui seminar sau pe un hol, la o cafea sau în timpul unei plimbări pe stradă. O altitudine naturală, lipsită de orice emfază, încântătoare prin echilibru și coerență. De câte ori îi citesc o carte sau un articol publicat undeva, nu fac decât să recunosc o idee de lectură, o perspectivă despre care îmi amintesc că a descris-o în mod identic, chiar dacă indirect, colateral, cândva într-o conversație. Realitatea aceasta mi-a dat mereu un sentiment de privilegiu personal, astfel încât nu o dată am realizat că vorbesc despre cărțile lui Cornel Moraru cu o familiaritate orgolioasă, cu un atașament cumva filial.

Nu îmi pot închipui literatura ca experiență, cititul ca parte a existenței mele și nu îmi pot reprezenta anii de studenție fără serile de iarnă petrecute în sălile reci ale clădirii B a Universității, săli pline la refuz de studenți în fața cărora Profesorul Moraru vorbea despre Titu

Maioreescu, Eminescu, Slavici, despre istoria ideii de modernitate, despre Baudelaire și *Omul fără însușiri* al lui Musil. Cornel Moraru reușea, pe atunci, să prezinte literatura ca un epos esențial, miraculos, din codul căruia puteai, dacă te țineau puterile, să îți alegi propriul program existențial. Cred că nicăieri nu era mai lesne să încerci să devii scriitor decât în preajma lui Cornel Moraru. Și nici mai inevitabil.

Am mai deprins un mod special de a concepe cartea ca mijloc de exercitare a libertății, de la Cornel Moraru. De fapt, multe din conversațiile noastre au fost și continuă să fie, oarecum, despre libertate. Cred că lui îi datorez reprezentarea pe care o am despre comunism și lumea românească în anii de totalitarism, despre complicatele mecanisme ale cenzurii și despre încleștarea continuă a esteticului cu dogmatismul ideologic. Ce resorturi aveai, ca scriitor, să-ți păstrezi integritatea morală, să găsești refugii mentale și orizonturi de deschidere intelectuală, cum îți puteai construi și cuceri în secret libertatea spiritului, ce costuri plăteai pentru toate acestea – am aflat în primul rând de la Cornel Moraru. Cum era să trăiești între presiunile cenzurii de la redacție și asalturile veleităților, cum era posibil să îți întemeiezi o familie și să crești trei copii păstrându-ți verticalitatea și demnitatea umană – am înțeles de asemenea discutând cu el.

Realizez, de foarte multe ori, în toiul unei conversații sau al unei argumentații la un seminar, atunci când prezint o carte undeva sau când susțin o comunicare, că vorbesc despre scriitori sau curente literare exact în termenii lui. Nenumărate delimitări conceptuale, asocieri și corelații, le fac instinctiv, cu o familiaritate absolută, deși le-am preluat, înconștient, din cărțile lui. Am deprins un mod de a înțelege, de a raporta literatura la realitate, de a selecta și defini valorile, din prelegerile și articolele lui, din interminabilele conversații pe care le prelungeam până târziu, după ore, în drum către casă. Îmi dau seama că până și unele automatisme de exprimare, atunci când scriu sau vorbesc, provin din cronicile lui, că uneori dicția mea se disciplinează voit, dintr-o nevoie de echilibru, de certitudine, în sintaxa calmă a vorbirii lui.

Am înțeles până la urmă și faptul că puterea unui model stă în sinceritatea și disponibilitatea umană, în generozitatea sufletească a omului. Toate lucrurile absolut speciale pe care am încercat, pe cât posibil, să le descriu mai sus, Cornel Moraru le face posibile, pentru cei care au șansa de a-l cunoaște, din scris sau personal, ca critic sau profesor, pentru că e singurul om pe care nu mi-l pot închipui altfel decât deschis și plin de afecțiune față de oricine. E un mod de a fi riscant, desigur, într-o lume plină de invidii și interese meschine, dar e și o cale de a deveni imun la superficialitatea insignifiantă a micilor pasiuni și de a te dedica lucrurilor cu adevărat importante.

II. INTERPRETĂRI

Ion POP

Convergențe blagiene

Caracterizarea lui Lucian Blaga drept poet-filosof sau filosof-poet a făcut, cum se știe, o oarecare carieră în critica românească, fiecare dintre aceste calificări afectând, într-o măsură mai mică sau mai mare, perspectiva asupra creației sale, în sensul sugerării imixtiunii unui discurs în teritoriile celuilalt, cu efecte deformatoare asupra specificului fiecăruia și, din punctul de vedere al receptorului, în cel al interpretării unuia prin celălalt. În ce-l privește, Cornel Moraru (care tipărise în 2004, la Editura Aula, o mică monografie consacrată poetului) propune în ampla cercetare publicată peste un an – *Lucian Blaga convergențe între poet și filosof* (Ed. Ardealul, Târgu Mureș, 2005) reanalizarea acestui raport, refuzând, cum se atrage atenția încă în primele pagini, reducerea poeziei la o „transparență filosofică și mitico-religioasă” și a filosofiei în termenii viziunii poetice, pentru a căuta o „unitate de structură interioară” a operei, în care „poeticul și metafizicul” se contopesc „fără nici un compromis intermediar”, în ambele ipostaze, poetul și filosoful fiind, cum se exprimă critical, „purători de mythos și logos”.

Primul pas spre conturarea unei viziuni sincretice asupra creației blagiene este făcut prin încercarea de situare categorială a poetului, așezat, cu o formulă a lui Harold Bloom, în căsuța „poeților puternici” – adică „imaginativi, funciar creativi”, preocupați de o originalitate substanțială, eliberați de „angoasa influențelor”, cum o numește Paul de Man. Sintagma propusă mai de mult de Constantin Fântâneru, care vedea în Blaga un „poet metafizician” i se pare potrivită lui Cornel Moraru, care îl caracterizează ca fiind „înzestrat cu o structură creatoare sincretistă, de largă cuprindere poetică și filosofică”. Relaționarea cu mișcarea expresionistă arată totuși că tânărul Blaga este profund îndatorat acestei ambianțe, în care figura „metafizicianului artist” și a creatorului polivalent era frecventă, iar atenția la originar, organic, irațional, mister, apocaliptic, făcea, ca să spunem așa, parte din program. Coexistența escatologicului cu

dionisiacul, prin care este definită „formula sincretist-vitalistă a începutului” lui Blaga apare ca definitorie tocmai pe acest fundal de sensibilitate, iar practica aforismului, în care „demonul negației este mereu contrazis și vădit incomodat de vocație, de propriul mod abrupt liric de a gândi și scrie al metafizicianului-artist”, o confirmă. Mai puțin clare ni se par a fi, în acest capitol, considerațiile privind constituirea eului literar blagian și distincțiile încercate pornind de la poezia *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*.

Sub titlul *Sacralitatea dionisiacă*, secțiunea secundă a studiului propune o incursiune în prima etapă de creație poetică a lui Blaga, acoperită de *Poemele luminii* și *Pașii profetului*. Fundamentele nietzscheene ale viziunii poetului în acest moment al creației, cu sublinierea diferențelor față de nihilismul filosofului german și a opoziției dintre dionisiac și cristic spre un „spiritualism difuz” ce marchează reveria Totalității și retotalizării lumii, sunt analizate nuanțat și puse în relația cu un expresionism corectat de Blaga prin eliminarea elementului grotesc și valorificarea personală a „aspectelor cosmicizante” ale acestei orientări, într-un sens apropiat de creștinismul răsăritean și de „tradiționalismul metafizic autohton”, în pagini afectate, totuși, în partea introductivă, de excesul citatelor din comentarii lui Nietzsche, care le dau, pe alocuri, un aspect stufos.

Caracterizând corect misterul blagian ca având „un sens de sugestie prin excelență ontică și vitalistă”, Cornel Moraru procedează apoi la analiza „eului stihial”, a „trăirii extatice” caracteristice, cu jocul jubilatoriu, în care sacrul și profanul, demonicul și divinul comunică, evidențiind importanța modelului corporal și a „corporeității” (regăsimile și în peisaj) ca expresie a „vitalizării misterului” și făcând trimiteri, de asemenea, la „eterna reîntoarcere” nietzscheană. Această secvență, ce recapitulează, oarecum, date vehiculate în majoritatea interpretărilor critice precedente, aduce în discuție, pasager, și chestiuni de ordin formal, notând „violenta sărăcie lingvistică” sau „o anume uscăciune nervoasă și lingvistică” a poemelor. Analiza ar fi profitat mai mult aici dacă ar fi avansat pe direcția schițată de ceea ce criticul numește „viziuni rezumative de viață” sau „scenarii culturale, mitice”, de fapt elemente de stilizare a

viziunii, îndatorate în mare măsură, cum se știe, plasticii secesioniste și, pe de altă parte, situării discursului la frontiera cu reflecția aforistică. (Sugestii în acest sens s-ar fi putut găsi, de exemplu, la Mircea Martin sau Eugen Negrici). De altfel, subcapitolul următor începe tocmai prin a remarca sincretismul dintre poezie și aforism, cu o aproape inevitabilă punere în paralel a primelor poeme blagiene cu *Ditirambii lui Dionysos* ai lui Nietzsche și cu introducerea, de asemenea productivă pentru situarea acestei etape a operei, a mitului „oglinzii lui Dionysos”, ca reprezentare a comunicării dintre imaginea corporală și perspectiva contemplativă și ludică, precum și conotațiile sacrificiale și regeneratoare – care vor fi imediat exploatate în considerațiile dense privitoare la volumul *Pașii profetului*, axate pe ideea substituției dionisiacului prin panism și a unei „poetici a expansiunii eului” cu o „poetică a absorbției”.

Foarte bun este capitolul al treilea, *Ontologia demonicului*, întemeiat pe o solidă lectură filosofică avându-i ca repere de bază pe Socrate, pe gnostici, pe Kierkegaard, pe Goethe, cu care este confruntată interpretarea lui Blaga. Criticul este aici foarte atent la nuanțe și reușește să identifice „demonismul” la mai multe nivele ale viziunii poetului, eseistului și filosofului (în conceptul de „cunoaștere luciferică”, întemeiat pe contradicții și antinomii, în mitul Marelui Anonim înzestrat deopotrivă cu attribute divine și demonice, în „censura transcendentă” a acestuia, cu implicații în egală măsură teogonice și antiteogonice, în motivarea creativității umane), - cu observația că sensul ultim al demonicului este, la Blaga, pozitiv, „postulând deopotrivă reintegrarea cu divinul și cosmicul”. Comparația cu alți teoreticieni ai „demonicului”, precum Paul Tillich, Hans Hartmann, Denis de Rougemont, I. P. Culianu, raportările la maniheism și la bogomilismul cu consecințe în viziunea folclorică asupra creației lumii completează comentariul.

Abordând, apoi, raportul dintre *Mythos* și *logos*, Cornel Moraru pune în relief permanența miticului la Blaga, deplasarea, pe această bază, a poeticului spre ontologic și natura metafizică a relației dintre mit și limbaj, cu sublinierea faptului că această relație nu e una de ordin genetic, ci marchează deschiderea comună, originară spre

Totalitatea misterioasă a lumii. Reamintind „izomorfismul Lumină/Cuvânt... și Întuneric/Tăcere”, remarcat de cercetări precedente, criticul insistă asupra depășirii alegoriei spre mitul „viu, foarte aproape de starea lui genuină”. „Mythos și logos se scrie în aceste pagini – se întrețes în viziunea extatică, închipuind un scenariu cosmic de ființe, gesturi și forțe elementare vrăjite”. Viziunea asupra „misterului” se regăsește organic în ceea ce s-a numit „cunoașterea tacită” sau „cogito-ul tacit”, de către un Michel Polany sau Merleau-Ponty, - și care își au corespondentul la Blaga în scenariul mitic al „tăcerii inițiale” din *Hronicul și cântecul vârstelor*. Introducerea unor concepte ale lui Eugen Fink („concepte tematice” și „concepte operative”, acestea din urmă admitând un anumit grad de obscuritate) sau din italianul Furio Jesi, care vorbește despre simboluri ca despre niște „epifanii mitice genuine”, fără un semnificat transcendent, și ia în discuție obscuritatea și tăcerea de dincolo de simbol și cuvânt, vine substanțial în sprijinul argumentației că, la Blaga, „Relația dintre mit și poezie are aceeași spontaneitate imaginativă, necăutată dinadins” și că „metafora și filosofia coabitează cu imaginația mitopoetică”. Formulele blagiene „mit semnificativ” și „mit trans-semnificativ” sunt utilizate în același sens. Ideea care se conturează, convingător, din aceste pagini este aceea că „miticul circumscris metafizicului și metafizicul circumscris miticului, în planul unei lecturi imanente, ar face ca linia diferențiată dintre filosofie și poezie să se atenueze treptat”. Numeroase și utile apeluri la o bibliografie critică reprezentativă pentru elucidarea problematicei mitului și a dimensiunii mitologice a limbajului (Jung, Freud, Cassirer, Schelling, Dorfler, Eliade, Jaspers, Pépin etc.) îmbogățesc și nuanțează reflecția critică, întemeiată și pe exemplificări din poezia blagiană care atrage tematica raportului dintre mit și limbaj.

În acest context, capitolul consacrat *Aforismului ca hermeneutică misterului* se integrează organic. Autorul studiului se dovedește a fi din nou foarte bine informat, mișcându-se dezinvolt între reflecțiile blagiene relative la natura expresiei aforistice a gândirii și cele ale unor filosofi ca Gianni Vattimo, Richard Rorty, H.-G. Gadamer, Thomas Kuhn, legate de hermeneutică și epistemologie.

Modul „fulguran” de a gândi prin aforisme este considerat atent și pus în legătură, mai ales, cu poezia de început a lui Blaga. O analiză textuală a aforismelor, exercitată pe un spațiu mai larg de exemplificare, ar fi fost binevenită în acest capitol, unde discuția teoretică este ușor disproporționată în raport cu realitatea concretă a textelor.

Despre *Spațiul și timpul poetic*, se vorbește într-un capitol unde „registru mitic” al poeziei lui Blaga este urmărit la trei nivele – acela al „mitului arhaic”, al toposului mitic totalizator și al „timpului metafizic”. După considerații mai sumare privind interesul lui Blaga pentru mitul folcloric, regăsibil în toate straturile operei, analiza se extinde în reconfigurarea așa-numitei „geografii mitologice”, care înscrie, între altele, simbolistica ascensiunii, a „Centrului ascensional” (muntele, arborele cosmic) înscrisă într-un simbolism mai larg al „expansiunii globale cosmice” – cum scrie autorul lucrării la p.191. „Reveriei spațiului securizant” i se găsește un pandant în „sentimentul catastrofic al timpului”, în care „criza logosului se împletește cu criza ontologică provocată de sentimentul trecerii ireversibile a timpului”. Dacă, prin forța lucrurilor, identificarea principalelor arhetipuri care configurează imaginarul blagian nu mai poate aduce multe lucruri noi, nuanțările nu lipsesc, iar încadrarea filosofică a analizelor este, ca peste tot în lucrare, foarte pertinentă.

Interpretând dramaturgia lui Blaga în perspectivă expresionistă (la nivelul personajelor, al decorului și discursului) ca teatru de idei, cum s-a mai spus, și ca transfigurare scenică a „esențelor existențiale mitizate”, Cornel Moraru o situează între ibsenism și freudism, „înglobate... matricei expresioniste” pe care o ilustrează scriitorii ca Werfel, Wedekind, Strindberg, G. Kaiser. „Demonie, tragic, lirism” ar fi trăsăturile „absorbite organic în teatrul poetic de idei... topite, până la urmă, toate în ritualitatea extatică a textului dramatic”. Pe acest plan se evidențiază, bine argumentată, convergența dintre poezie și filosofie, întemeiată pe o ambivalență a ontologicului, cu dublă deschidere spre contingent și absolut, exprimată mitic. Lumea celestă, a Țărilor, de exemplu, este abordată în simbolurile sale de bază (precum *pasărea* și, în general, lumea zburătoarelor), conducând spre

observația mai generală că toate elementele ce alcătuiesc cadrul scenic și textul dramatic au un „caracter revelator”, fiind modelate arhetipal. În acest spațiu problematic, criticul insistă asupra piesei *Meșterul Manole*, exemplară pentru numita „ambivalență a ontologicului”, regășibilă și în „spiritualitățile bipolare” ale filosofului și în „ambivalența demoniului”. Bipolaritatea este confirmată și de analiza erosului în dramaturgia lui Blaga, remarcându-se „conformația stihială de natură liminar-demonică” și dimensiunea lui spirituală, pură. În ultimă instanță, însăși viziunea blagiană asupra cunoașterii pare drept „una de esență teatral-dramatică”, definitorie pentru o „dramă luciferică”, mitul dramatic fiind „cons substanțial cu mitul poetic, dar și cu mitul metafizic al marelui Anonim”.

Una dintre secvențele importante e cea intitulată, *Arhitectura realului* și ea extinde substanțial comentariul asupra filosofiei blagiene din perspectivă mitică. O problemă precum „convertirea transcendenței la ‘eresurile’ vii ale credinței naturale, ca expresie a unui proces de „deconstrucție” a divinului (în embleme precum Isus-Pământul) este rezolvată, pe urmele, între alții, ale lui C. Fântâneru, cu date selectate din spațiul liric. În planul reflecției metafizice, este evidențiat „amestecul ezoteric de intuiție și construcție intelectuală” caracteristic „metafizicianului artist” care e Blaga, cu trimiteri la problematica de substanță goetheană a „fenomenului originar”, la procedeul analogiei ca factor de mediere între „monismul absolut și pluralismul extrem, în doctrina sistematică a ființei”, procedeu productiv deopotrivă în spațiul imaginației mitice și în gândirea științifică, unde operează cu „concepte-imagine”. Prezentarea construcției cosmologice din *Diferențialele divine* aduce noi elemente ilustrative pentru „formula de gândire intuitiv analogică a lui Lucian Blaga”, raportată la alte perspective ale metafizicii și științei contemporane, cu prelungiri urmărite în antropologie și în metafizica istoriei. Încă o dată este de evidențiat soliditatea informației teoretic-filosofice a interpretului, care reușește astfel o situare limpede a reflecției blagiene într-un context mai larg, reliefându-i notele specifice.

Toate aceste comentarii sectoriale apar sintetizate, în ultimul capitol al cărții, intitulat *Convergențe metafizice*, chemat să sublinieze „unitatea de adâncime a întregii opere a lui Blaga”. Înregistrând legătura dintre creația poetică blagiană și cea filosofică remarcată de alte lecturi la nivel stilistic, al „magiei cuvântului” (I. Negoțescu), Cornel Moraru dezvoltă analiza spre zone mai de profunzime, vizând tentația de „lărgire spre ontologic a poeticului”, pe fundalul unor interpretări actuale ale dimensiunii existențiale a acestuia din urmă (de exemplu, la Gianni Vattimo, cu puncte de sprijin în estetica lui Pareyson și în filosofia heideggeriană). La Blaga, observă el, „lirismul este trecut prin filtrul gândirii sensibile, în timp ce ‘motivele filosofice’ curente devin ‘teme lirice’“, „cântarea și gândirea fac corp comun”. Referințele la postmodernism și „poetica secundarului” (prin Liviu Petrescu, V. Nemoianu) aduc nuanțări interesante în context, iar o observație precum aceea că „metaforicul la Blaga, amplificat de mitic și metafizic, ține de substanța propriei sale creații filosofice și poetice” completează, ca și concludiv, cercetarea. Înscris în „sfera posibilului, a virtualizării demonice a realului, respectiv a unei spontaneități absolute a actului creator (revelator)”, metaforicul participă organic la articularea ansamblului viziunii blagiene, universul verbal înscriind în chiar substanța sa principalii vectori ai acesteia (demonismul tăcerii exorcizat prin cuvânt, într-un fel de „feerie paradisiacă”, echivalentă logosului originar, unitate de spirit dionisiac și spirit orfic).

Cum ne și spune în concluziile lecturii sale, criticul a încercat, în abordarea operei lui Lucian Blaga, o „alternativă de compromis” față de alte demersuri care dădeau întâietate fie poetului, fie filosofului. Convins că aceste fațete ale personalității lui Blaga reprezintă „două ipostaze ale unei activități spirituale unice”, Cornel Moraru a căutat tocmai spațiile de convergență ale creației blagiene printr-o lectură atentă în egală măsură la substanța sa vizionară și la cea reflexivă, aduse la un fel de numitor comun, la o rădăcină unică. Îmbinând organic achizițiile în materie de analiză a universului liric și dramatic cu rezultatele investigațiilor critice ale filosofiei lui Blaga, lectura de față le îmbogățește substanțial și aduce noi argumente în

dovedirea acelei unități de profunzime a spiritului său creator, a cărei situare în context universal devine acum și mai limpede, între repere filosofice și de poetică multiplicată și aduse în actualitate. Cercetarea ar fi câștigat, desigur, în pregnanță dacă ar fi echilibrat pe parcurs, într-o mai mare măsură ceea ce autorul numește „aproximarea teoretică” cu „analizele”, îndeosebi la nivel textual (observația e valabilă mai ales pentru abordarea unor lucrări filosofice precum *Diferențialele divine*, dar putea intra în discuție și, de exemplu, *Trilogia culturii*, cu accent pe *Spațiul mioritic*, unde poezia se întâlnește frecvent cu discursul propriu-zis filosofic nu doar prin încărcătura metaforică a limbajului, ci și la nivelul unei anumite „înscenări”, „dramatizări” a relației om-univers).

Stilistic vorbind, ampla desfășurare a perspectivei propuse de Cornel Moraru asupra acestui aspect esențial și dificil de interpretat – al operei blagiene, propune o privire calmă, oarecum „neutră” asupra operei (cum se și cuvenea ținutei de teză de doctorat prezentate la Universitatea clujeană), acumulând diligent elementele necesare propriei demonstrații de pe câmpuri ale cercetării în care recunoaște cu onestitate urmele cititorilor care l-au precedat. Nici nu se putea altfel, căci opera lui Blaga fusese deja cartografiată în reliefurile sale fundamentale. Reluând studiul „convergențelor” dintre poezia și cugetarea filosofică blagiană, criticul înmulțește, însă, reperele, precizează mai clar anumite coordonate și, fără să confunde granițele, să le spunem „districtuale” dintre poezie și filosofie, întârzie cu profit în zonele de interferență și de penumbră, unde, ca sub selenarele „raze albe” din poemul știut, autonomia lor, fără să se piardă cu totul, admite o solidaritate și o armonizare ce le (re)descoperă temeiul comun.

Gheorghe GRIGURCU

Încă o carte despre Blaga

Să recunoaștem că nu e tocmai fericită la ora actuală situația lui Lucian Blaga în contextul european la care ne raportăm tot mai insistent. Dictionarele occidentale îl ignoră de regulă, de la cele impozante precum *Encyclopedia Universalis*, 30 vol., Paris, 1990-1992, pînă la cele de nivel mediu ori de popularizare (Larousse, Oxford, De Agostini etc.). Discrepanța între poziția autorului *Spațiului mioritic* și a conaționalilor săi Cioran, Mircea Eliade, Eugen Ionescu e izbitoare. Să fie la mijloc o neatenție culpabilă a străinătății ori rezultatul unei relative indiferențe a lui Blaga însuși cu privire la difuziunea pe alte meridiane a operei sale? Foarte probabil și una și alta. Virgil Nemoianu declara recent că ar exista acum în Statele Unite vreo trei filosofi ce prezintă similitudini cu Blaga, deși aproape cu certitudine nu au avut prilejul de a-l citi. Aceasta înseamnă că se cuvine a se restabili în mod obiectiv prioritățile, precum în cazul unor invenții ori descoperiri științifice, nu o dată atribuite mai multor persoane care au lucrat independent una de alta. Negreșit, Blaga trebuie să ajungă în mult mai largă măsură decît pînă în prezent la cunoștința mediilor intelectuale ale Vestului, aceasta constituind o misiune de onoare a intelectualilor noștri care au puțința (uneori chiar sarcina retribuită) de-a mijloci astfel de contacte.

Asemenea gînduri mi-au revenit la citirea copios documentatei dar și atractivei prin finețea analitică și eleganța expresivă cărți pe care Cornel Moraru a consacrat-o lui Lucian Blaga (*Lucian Blaga. Convergențe între poet și filosof*, Ed. Ardealul, Biblioteca Universitas, 2005), punînd accentul asupra convergențelor între poet și filosof. E una din cele mai meritorii încercări de a-l situa pe poetul-filosof într-un amplu cîmp de conexiuni culturale, constelat de nume, mai vechi ori mai noi, apt a-l proiecta în universalitate. Perspectiva pe care înțelege a o adopta exegetul este cea a tatonării unei „rădăcini

metafizice comune” a întregii creații blagiene. „De obicei, e scos în față fie poetul, fie filosoful, deși ar trebui să rămână mereu inseparabili, ca două fețe ale unei activități spirituale unice sau ca două focare ale aceleiași elipse. Noi am încercat o alternativă «de compromis», cu infidelitățile inerente, (...), în numele unui principiu de convergență, convinși că dubla înzestrare de poet și filosof nu este un simplu accident al biografiei operei. Dimpotrivă, este marele său atu, care face din Blaga un fenomen de unicatate în cultura noastră”. Separarea celor două fețe ale operei lui Blaga i se înfățișează criticului un procedeu inoportun, întrucât conduce la un maniheism „cu absurde accente restrictive și tabuizante uneori, în fazele mai tulburi ale receptării sale”. În fond, poetul și filosoful sînt în acest caz indisociabili, deoarece ambii sînt buni conducători de *mytos* și *logos*, „în linia unei imaginații extatice și reflecții fulgurante, (...) oricît de sever încastrate în scriitură, iar apoi în arhitectura sistemului metafizic”. Împrejurarea apare întrutotul plauzibilă la un *Artistenmetaphysiker* cum era Blaga, termenul de „metafizician-artist” fiind utilizat prima oară, cu referință la sine, de către Friedrich Nietzsche. Să reamintim că un asemenea tip de creator e răspîndit în climatul expresionist al anilor 20 ai secolului trecut, din care s-a împărtășit Blaga: Ernst Barlach era sculptor și dramaturg, Oskar Kokoschka, scriitor și pictor, Arnold Schonberg, muzician și pictor, Alfred Kubin scriitor și grafician etc.

O trăsătură capitală a personalității lui Blaga ce se relevă în temeiul acestei omogenități de substanță a creației sale, nutrite de un sîmbure „genuin, nealterat al unei gândiri care niciodată nu și-a trădat nici menirea și nici forța uimitoare, fulguranță, de articulare”, o reprezintă aspirația spre începuturi. Năzuința de-a realiza un început absolut. Într-una din convorbirile noastre, Blaga mi-a relatat mica dispută pe care a avut-o cu prietenul său, Tudor Vianu, în legătură cu mitul. În timp ce esteticianul exprima opinia că mitul n-ar putea fi decît rodul unei colectivități, autorul *Poemelor luminii* susținea că ar putea fi și produsul unui singur creator, cu nume cunoscut. Pe bună dreptate, Cornel Moraru subliniază „sentimentul, aproape obsesiv, al unicității și al unei chemări creatoare predestinate, la tînărul Lucian

Blaga. Sentiment care, în timp, se transformă în *orgoliu*, în orgoliul diferențierii firește, întreținut și de o anume virulență a spiritului/gestului polemic, mai puțin bănuită la început”. Egoatria intensă a eului creator se vădește din plin în cărțile inițiale ale scriitorului, *Poemele luminii* și *Pietre pentru templul meu*, ilustrând un soi de „auto-transcendere”, prin extaz și elan cosmic, astfel ca eul să poată deveni „coextensiv universului”. E o jubilație dionisiacă, de nietzscheană factură, cu toate că Blaga nu-i acordă marelui precursor decât câteva linii într-o notă a volumului său *Cultură și cunoștință* (1922). E vorba de un rezumat al tezei sale de doctorat, în care surprind „siguranța de sine a tînărului filosof (de parcă filosofia ar începe acum, cu el), privirea de sus, globală, îndreptată demiurgic asupra întregii problematice filosofice intuite ea însăși ca *întreg* organic; apoi, precizia cu care descrie succesiv fiecare curent de gîndire europeană modernă, de la Hume la Kant și, mai aproape, la Wundt, Școala de la Marburg, Durkheim și H.Vaihinger, cu a sa *Philosophie des Als Ob*; dar mai ales maniera decisă în care se raportează la fiecare în parte, fără nici un complex de inferioritate”. Așadar același vitalism creator ca în poezie și aforisme, care nu-și admite limite. Aceeași ardentă voință de întemeiere, operînd o critică a culturii anterioare, acceptînd, fie și tacit, tezele lui Nietzsche în numele unui ideal al „culturii tragice”, mai ambițios decât elementele expresionismului în vogă față de care Blaga n-a rămas totuși imun. Spre a utiliza limbajul lui Harold Bloom, autorul *Laudei somnului* aparține clasei de „poetți puternici”, intens imaginativi și creativi, care nu se lasă covîrșiți de „angoasa” înrîuririlor, izbutind a crea „cu forțele lor singure”. Grație naturii sale robuste, „poetul puternic” e un „revizionist” în înțelesul „revizionismului” postmodernist, un „profet al antiteticului”, incapabil a accepta un rol „substitut”, luptînd „pînă la extrem pentru a avea unica (sa) posibilitate inițială”. Iată, prin urmare, care au fost premisele operei lui Blaga. Deloc subordonat unei tradiții istorice, recurgînd la Nietzsche ca la un model foarte larg ce evită epigonismul, acesta a dorit a se configura pe sine însuși prin energiile unui eu insubstituibil, grandios. Îl putem alătura pe Blaga marilor figuri poetice „creative” de la începutul secolului al XX-lea, cu care,

conform unor exegeți (H.Bloom, Paul de Man), s-ar fi epuizat resursele marelui lirism european, urmînd un „declin” al imaginarului (avangarda, așa-zisul postmodernism): Rilke, Claudel, Saint-John Perse, T.S.Eliot. E datoria noastră a-i convinge pe occidentali de această situație.

Demn de un viu interes ni se prezintă Lucian Blaga și sub un alt aspect important al viziunii sale, cel al demoniei. În planul discursului său filosofic, demonicul constituie un principiu creator fundamental, într-o manieră însă temperată, în cooperare cu alte energii pozitive, omenești sau cosmice. Acesta devine steril numai atunci cînd „se afirmă exaltat, cu o tărie pînă la autonegare”. Astfel, Blaga rămîne atașat conceptului goethean al demonicului, caracterizat drept „o îmbinare de plus și minus, de afirmare și negare, de pozitiv și negativ”, așezat „dincolo de orice măsură, dincolo de rațional”, în consecință ceva „disproporționat, irațional și într-un anume sens insondabil”, diferit de satanic sau mefistofelic. Deoarece negația în sine, ca atribut al „cunoașterii luciferice”, n-are o accepție privativă, ci una de potențare, ca negare a negației în manieră apofatică. Natura incognoscibilă a existenței se răsfrînge în perspectiva cosmologică a misterului, căci, după cum afirma Blaga în tinerețe, „realitatea se desfășoară în revelații de-o absurditate divină”. În cultura europeană, paradigma demonicului s-a sedimentat începînd cu antichitatea. În mitologia greacă, demonul era echivalat „cu voința divină și, prin urmare, cu destinul omului”, iar conform lui Dionisie Areopagitul, demonii „sunt îngerii care și-au trădat natura, dar care nu sunt răi nici prin origine, nici prin natură”. Dionysos constituie imaginea dramatică a metamorfozelor divinului, a creației multiforme. Paul Tillich, teolog existențialist, care, după aprecierea lui Blaga, cultivă „o metafizică de-a dreptul persană, dualistă”, numește demonia o „deformare pozitivă” sau o „unitate a puterii creatoare de formă și distrugătoare de formă”. În aceeași măsură se arată Blaga satisfăcut de opiniile asupra demonicului ale lui N.Hartmann („paradoxie întruchipată”) și Karl Jaspers („autonomie sintetică”), formule ce se regăsesc în sintagma blagiană „antinomiile transfigurate”. În concepția lui Blaga, demonia nu e un factor al disoluției, un *hybris*, fiind departe de-a viza

dezintegrarea limbajului creator, colapsul discursului, așa cum apare la suprarealiști sau în teatrul absurdului. Din contră, autorul *Trilogiei valorilor* reliefează fața edificatoare a demonului în duh goethean. Iată definiția pe care o dă termenului: „Demonul simbolizează o iluminare superioară, care iese din ordinea normală a lucrurilor, permițând să se vadă mai departe și mai sigur, într-un mod ireductibil la argumente. El autorizează chiar încălcarea regulilor rațiunii, în numele unei lumini transcendente care ține nu numai de cunoaștere, dar și de destin”. Demonia e o stare creatoare perpetuă, lăsând deschisă posibilitatea unei integrări panteiste în „totalitatea bi-unității divine”, ca în religiile orientale, la Bohme sau la Schelling. Toate acestea pot fi puse în relație cu mentalul omului contemporan la care energia primară e progresiv slăbită, la care simțămîntul tragicului existențial se înfățișează eclipsat de o suficiență raționalistă, de artificii tehnologiei ce-i corespund. Ființa umană nu mai trăiește în Lume, ci în universul hibrid al civilizației. Denis de Rougemont observa cu bun simț: „Dezvoltarea aberantă a tehnicilor noastre, și prin ele a imperialismului nostru rațional, ne-a făcut să pierdem, de cîteva secole, *simțul cosmic*, cu alte cuvinte conștiința imediată a legăturilor noastre de ansamblu cu universul, cu legile sale cunoscute și cu misterele”. Mesajul lui Blaga se poate așadar dovedi util în redescoperirea vocației adînci a speței noastre. Vocație în care extremele se atrag, solicitînd deopotrivă latențele transcendente și cele naturale, așa cum se înscriu în viziunea onto poetică a autorului *Diferențialelor divine*. Activarea demonului n-ar putea avea decît un rezultat pozitiv, postulînd reintegrarea divinului cu cosmicul sau, în grai blagian, „transcendentul care coboară”.

Cornel UNGUREANU

Despre construcția culturală

Primul lucru pe care l-aș scrie despre Cornel Moraru este că a făcut parte dintr-o echipă excepțională, care a reușit să creeze la Târgu Mureș o revistă importantă într-o vreme în care era greu să ieși din matca fixată de organele de partid și de stat. Romulus Guga, Cornel Moraru, Dan Culcer, Mihai Sin, Ioan Radin, mai târziu Alexandru Cistelean, Virgil Podoabă n-au fost o ramură clujeană a unei instituții universitar-literare, ci au devenit o instituție culturală definitorie pentru un timp al culturii românești. Vocația principală a lui Cornel Moraru ar fi de constructor, de homo aedificator, de arhitect într-o vreme în care toate par a se dărâma. În cel mai frumos text despre critic, aflat în dicționarul Zăciu-Papahagi-Sasu, Al. Cistelean notează că principalele sale realizări sunt legate de critica de întâmpinare deși... pe fiecare pagină a cronicii am putea descoperi o trecere *dincolo*: o înclinație a cărturarului către studiul liniștit, acasă. Observație remarcabilă, care „anunța” deja traseul ulterior al lui Cornel Moraru: excepționalele studii despre Noica și despre Maiorescu, scrise în următorii ani, pun în valoare stagiile de bibliotecă. Vocația profunzimii. *E un singuratec*, e prima frază din articolul de dicționar realizat de Al. Cistelean. Fără îndoială, dacă ținem cont de criteriile criticii de întâmpinare, de prezența obligatorie a foiletonistului în viața literară, dacă ignorăm rolul criticului într-o revistă care coagulează idei și definește căi literare, strategii de cursă lungă, Cornel Moraru e un singuratec. Dacă însă facem apel la câteva elemente ale geografiei literare românești, trebuie să subliniem că insul înclinat spre studiu și meditație (spre aceasta se îndreaptă, în definitiv, unele pagini) vine din sud și se așează într-o insulă transilvană unde își trăiește starea de așteptare. Îl preocupă încă din anii șaptezeci (de nu cumva mai devreme) Constantin Noica. Să fi urmărit traseul lui Constantin Noica? Sau, poate, traseul celălalt,

migrația maioresciană, cu încercări de identificare? Am recitit cronici scrise cu treizeci de ani în urmă (sau cu patruzeci) în care judecata de valoare e fără fisură și așezarea sa „singuratecă” între critici îi dă dreptate. „Mai mult decât poet, Nichita Stănescu e un mit al poeziei tinere. La acest prestigiu imens al artistului în viață se adaugă seducția operei. Versurile sale pot uneori contraria – pe inițiați, ca și pe neinițiați. De numele poetului se leagă însă o întreagă generație din lirica postbelică – și nu una oarecare. Cum stilul său e mai vizibil la alții...”. Sau: „Poezia lui Sorescu e numai la suprafață livrescă, adică poezie despre poezie: în rest, scindarea parodică a eului suferă o conversiune existențială. Același rol îi revine antipoeziei soresciene, de a fortifica lirismul deschizând – de astă dată – o fereastră mai ingenuă, către lume”. Sau: „Lirica lui Ion Gheorghe își are negreșit premisa în ideologia dezrădăcinării”. Sau: „Dintre poeții tineri, Adrian Popescu mi se pare cel mai conștient de vocația sa. El nu provoacă poezia. O așteaptă.”

Mi se pare neobișnuit de vie critica de susținere – cei de la *Vatra* se bucură din plin de ea: „Povestitor în accepție clasică Mihai Sin nu este. El preferă notația analitică, răscolitoare. Nu facem nici un paradox, dar povestirile sale nici nu se pot povesti. La origine, povestirea e disimulare în sens mitic sau eroic a unei paradigme de viață. La Mihai Sin, povestirea e paradigma însăși, fără nici un alt adaos. Saltul e de la narația epopeică, ceremonioasă și naivă, la epicul de interior, febril, dimensiune pură a conștiinței”. „Dar reușita deplină a lui Ioan Radin e personajul. Serafim e aventurierul inocent al absurdului cotidian, mai bine zis victima anonimă a acestuia”. „Alături de alegoriile existenței și ale spectacolului grotesc, al captivității, *Nebunul și floarea* (romanul lui Romulus Guga, n.n.) dezvoltă o satiră severă a principiilor – morale și religioase. O satiră metafizică”. La revista *Vatra* Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu, Radu Cosașu, Gabriela Adameșteanu, Mircea Nedelciu, Mircea Ciobanu și-au avut o echipă de susținere eficientă sub semnul unui proiect cultural important pentru definirea scrisului românesc. Citesc cronicile lui Cornel Moraru despre ei – pot fi citate în întregime. Iar Al. Cistelecan avea dreptate: sunt mai aproape de

„studiu” decât de „critica de întâmpinare”. Mi se par definatorii nu doar pentru un timp al culturii, ci și al întemeierilor culturale.

Mircea BRAGA

În intimitatea gândirii lui Constantin Noica

Într-un exact portret pe care, cu mai mult timp în urmă, Al. Cistelean îl făcea “*criticului actualității*” literare Cornel Moraru, două tușe ne apar și astăzi ca relevabile. Ar fi vorba, în primul rînd, de capacitatea cronicarului literar de atunci de a-și centra întotdeauna considerațiile la modul esențial, ceea ce însemna trecerea dincolo de jocul formelor, de reliefurile unei textualizări menite, nu o dată, funcției de cod în vederea descifrării sensurilor “incomode” (în epocă), pentru a afirma elementele-suport ale “*gîndirii artistice*”, de fapt modulul de gestionare a oricărui act creator. Căutînd incidența realului în artă chiar și atunci cînd în cauză se află poezia, criticul opta pentru răsturnarea “rețetei” oferite de modernismul francez, consolidată în mișcările avangardiste, conform căreia versul își asumă *doar* “instrumentul” și realitatea cuvîntului, nu și pe cele ale ideilor: se întorcea, de fapt, la conceptul de “îdee poetică”, așa cum îl statornicise, încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Titu Maiorescu (cărui îi va dedica, de altfel, un studiu mai amplu în 2003). Și, într-un al doilea rînd, Al. Cistelean constata că, în consecința unei atari practici a oficiului critic, proiectarea aproape a fiecărei cronici ca sinteză, ca deschidere către “lumea” nu a cărții-pretext, ci a întregului, a ansamblului creației, descifrat astfel ca loc în care textualizarea deține variabilele, iar subteranele constantele, își are explicația în acel resort al gândirii criticului care simte necesitatea integrării detaliului în general, ceea ce ne apropie de filozofie.

Mai mult decît o apropiere s-a produs, totuși, în anul 2000, cînd Cornel Moraru publica micromonografia *Constantin Noica* (Brașov, Ed. Aula), însoțită de o antologie comentată din textele filozofului, de

cronologia vieții și operei acestuia, precum și de o semnificativă secvență de receptări critice (cu bibliografia aferentă). Momentul fusese unul “interstițial”, dacă-i putem spune astfel: alături de impresionantul val de editări și reeditări ale operei noiciene (începînd cu *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, din 1990, anual au apărut cîte 2-3 titluri purtînd semnătura “filozofului de la Păltiniș”), însoțite de nu puține studii și articole supuse unui alt regim interpretativ decît cel posibil înaintea anului 1989 – își făcea loc distanțarea care, dorindu-se proces “reevaluativ”, se lărgea pînă la radicală contestare. Sau, cum precizează dintru început Cornel Moraru, de la “*legenda Noica*” s-a ajuns, destul de repede și cu apăsător aplomb, la “*cazul Noica*”, fiindcă, “*pentru mulți, mai incitant este acum raportul filozofului cu politicul, mai exact cu regimurile politice de care acesta a avut parte de-a lungul agitatei sale existențe*”. Nu fusese, însă, o tentație căreia să-i cedeze și autorul micromonografiei. Refuzînd polemica, el consideră că – dincolo de “*unele aspecte jenante ale biografiei exterioare*” și, mai ales, întrucît acestea “*nu i-au marcat structural gîndirea filozofică*” – logica unui comentariu adecvat obiectului solicită, în primul rînd, aliniamentul operei. Iar argumentația e anticipată: “*Orice s-ar spune astăzi, Noica a știut să ducă pînă la capăt, într-o epocă de agresiune împotriva spiritului, premisele unei reflecții filozofice de irepresibilă autenticitate. El a demonstrat că se poate izbuti de unul singur, acolo unde colectivitatea poate foarte bine să rateze. Un asemenea mesaj nu putea rămîne fără consecințe adînci asupra unei întregi culturi, aflate ea însăși la un punct de răscruce*”.

În fapt, Cornel Moraru se menținea între granițele a ceea ce chiar autorul *Tratatului de ontologie* consemna testamentar: “*Mi-am trăit viața în idee, fără rest* (subl. aut. – n.n.)... *Sînt în ceea ce am publicat*”, lăsînd a se înțelege că tot ce risipise în diferite publicații, cu deosebire în “*Buna Vestire*”, aparține biografiei (considerată ca fiind fără “*conținut*”), nu și “programului” filozofic asupra căruia zăbovisese

pînă la moarte. Sigur, “cazul Noica” n-a fost și, pe cît vedem, nici nu este singular, explicațiile fiind de căutat – dacă nu introducem în ecuație și “derivații” psihologice, de umori, de motivații prea puțin culturale etc. – pe două direcții. Pe una dintre acestea, privirea de deasupra și dinafara contextului, aducînd ostentativ în prim plan omul ca subordonîndu-și autorul, schimbă imaginile pînă-ntr-acolo unde “vina” biografică este transferabilă operei. Separația, dacă viitorul imediat nu poate sau nu dorește să o facă, o va face, totuși, istoria (aproape inepuizabile exemple!), care “știe” că o biografie, ca dat real, care este așa cum este, nu poate fi modificată nici într-un sens, nici într-altul, dar “știe” la fel de bine că opera atrage, în procesul de valorizare, și o altă, suprapusă instanță, cu un diferit “cod penal”. Iar pe o a doua direcție, criteriu ideologic poate schimba, la rîndul lui, unghiul înțelegerii, supralicîtînd aceeași indistinție. Deși, finalmente, nu respinge în întregul ei filozofia lui Noica, dar aflat pe poziții consecvent de stînga, Ion Ianoși notează: *“Oricine cu urechea exersată va «auzi», de pildă, în mai sus citatele articole (cele din “Buna Vestire – n.n.), anumite intonații și motive variate în scrieri ulterioare cît se poate de valoroase. Poate nu a sosit încă vremea pentru asemenea gingașe întreprinderi comparative, de «arheologie culturală». Oricum, ele nu vor putea fi amînate la nesfîrșit!”*. Numai că, la modul general, pentru întregul cîmp cultural și nu doar pentru “intonații” de dreapta, valul de “situri”, mereu împrăștiat, mai degrabă va timora decît va stimula pasiunea arheologică...

Dezechilibrele menționate, cu largă extensie morală, accentuată la incidența cu principii “lucrative” puternic colorate ideologic (de natura “est-eticii” sau a “corectitudinii politice”), implică inevitabil lectura “dirijată”, adică o – mai mult sau mai puțin conștientă – deturnare. Consemnînd, doar, și existența unei atari direcții, Cornel Moraru rămîne pe teritoriul filozofiei în intenția de a oferi o privire generală, edificatoare, asupra întregii creații în domeniu a lui

Constantin Noica. Și, astfel, comentariul devine expresia unui efort de sistematizare a unui încă de demonstrat sistem: “încă” – fiindcă un demers cu o astfel de ținută nu se putea regăsi și nu se regăsește nici în obiectivul articolului de dicționar, nici în al eseisticii alunecând între formulări cu deschideri multiple, nici în al memorialisticii legitim subiectiv-encomistice ori în al cronicii aplicate obiectului singular.

Sprijinit și pe succinta autoprezentare (*Selbstdarstellung*) pe care filozoful o scrisese pentru o enciclopedie germană și pe care i-o trimisese, tradusă, și autorului micromonografiei ca eventual suport în vederea redactării “fișei” apărute în *Dicționarul scriitorilor români, M-Q*, realizat de M. Zăciu, M. Papahagi și A. Sasu (Buc., Ed. Albatros, 2001, pp. 481-487), Cornel Moraru realizează ceea ce considerăm a fi, pînă acum, cea mai concentrată și, în egală măsură, cuprinzătoare hermeneutică a “devenirii” gândirii lui Constantin Noica. A optat, și nu doar la suprafață, în favoarea unei abordări cronologice, în măsura în care a putut stabili, de la o apariție la alta a scrierilor lui Noica, existența tentativei de încercuire a unei idei-pilot, așadar o nu întotdeauna vizibilă constantă în aparent izolate stratificări ale unei problematice extinse. De aici, cele trei trepte ale sintezei: *În căutarea unei **mathesis universalis**, Arhitectura ființei și O hermeneutică a transparenței*. Principiul hermeneutic survine din chiar evoluția gândirii filozofului, pe drumul delimitat de comentator de la dinamica spiritului la devenirea întru ființă, drum văzut de Noica însuși ca suprapunere a “cercurilor metafizice”. Introducerea atributivului “metafizice” putea fi și un mic, dar necesar artificiu: bun cunoscător al sistemului heideggerian, ca și al lui Husserl, Noica știa foarte bine sensul “cercului” adus în discuție, în același timp nedorind, totuși, îndepărtarea de modalitatea de plasare a problematicei sale în atingere cu teritoriul judecăților sintetice apriorice ale lui Kant, din moment ce una dintre primele sale întrebări fusese legată de capacitatea spiritului de a nu fi “*la infinit tautologic*”, deci de a-și

revendica mereu “*ceva nou*”. Cum va reieși, însă, în cele din urmă, din demonstrația lui Cornel Moraru, suprapunerea cercurilor aduce mai degrabă a “spirală hermeneutică”, dată fiind înălțuirea – iar nu simpla apropiere – a semnificațiilor degajate din planurile investigate. Și nici nu putea fi altfel, din moment ce tentativa de pătrundere pe teritoriul unei *mathesis universalis*, nelimitată la ideile lui Descartes și Leibnitz, dar deslușită, ca “intenție”, de la Platon pînă la Hegel și Kant, devenea chiar temei al filozofiei, piatra de încercare a acesteia (așa cum azi, de pildă, fizica însăși caută teoria de unificare a forțelor, probabil în orizontul unei forțe de unificare).

În scrierile de început ale lui Noica, această căutare forțează suprafețe disciplinare diverse, de la psihologie (subiectivitatea individului concret) la antropologie (omul în istoria reală), gnoseologie (fascinația actului de “a ști”) și etică (“*bucuriile simple*”, așa cum sînt ele detaliate în cartea sa), avînd în perspectivă întemeierea și explicarea spiritului: “*A te afla într-un raport de imanență cu ideile și conceptele și, prin acestea, cu lumea și cosmosul este o obsesie care va stăruî în toată filozofia lui Noica. Se inversează, într-un fel, raportul dintre subiect și obiect, avînd drept corelat analog conversiunea dintre a trăi și a gândi*”. Treptat, trecerea pragului de la “a ști” la “a fi” îl va duce pe Noica înspre ontologie, cu suportul acesteia în logică, al cărei mecanism organizează, deschide și “finalizează” gîndirea, inclusiv sub raportul relației între ordinea gîndirii și dezordinea limbajului (ecou heideggerian, la rîndul său). Nu atît de o întreprindere “tehnică”, spectaculară e vorba în cazul limbii, cît de necesitatea înlăturării ambiguității, a nevoii unei mai exacte raportări la concret (vizată fiind imprecizia dată de caracterul mult prea larg generalizator al unor concepte precum “fîință” sau “existență”), ceea ce devine posibil prin “*elasticitate noetică*”. Totuși, nu criticismul este soluția (păcatul lui Kant...), ci întemeierea, de fapt ca vocație filozofică: “*Aplecată asupra vieții spiritului însuși, care*

este neîncetat invenție și creativitate, filozofia țintește mai departe, îndrăznind să privească viața spiritului și din perspectiva morții sale. Cu alte cuvinte, drama adâncă a acesteia nu se reduce la năzuința de cunoaștere (mai ales dacă e una înfinit tautologică, cum postulează Noica), ci trebuie adăugată imediat și nevoia de contemplare și aspirație către ceva stabil". Chiar ideea "școlii" (gesticulația paideică atât de comentată la Noica) e dedusă prea puțin din exemplul dat de Nae Ionescu (s-a spus aceasta), ci în ceea ce – prin vocația spiritului de a ști, a cunoaște și a se întemeia, apoi spre a-și oferi celor din jur nu propria statură, ci obsesia edificării de sine – înseamnă a fi conștient de limitația care nu limitează a Eului, formulată mai târziu ca alt raport între *Unu și Multiplu*, ca și între *real și posibil*.

După un prim semnal dat în *Jurnal filozofic*, orientarea sistematică a lui Constantin Noica spre ontologie a fost inițiată în *Devenirea întru ființă*, marcând încă una din "despărțirile" filozofului, de data această – apreciază Cornel Moraru în cap. *Arhitectura ființei* – ca re-construcție practică în sensul "lucrării" asupra sistemului în cel mai larg înțeles: "*Toate ontologiile tradiționale nu făcuseră decât să pună față în față devenirea și ființa, optînd pentru una dintre ele, adeseori punînd-o pe una împotriva celeilalte*". Dacă, deci, "*problema este de a transgresa această falie*", soluția rezidă în a considera devenirea și ființa drept concepte complementare, părți ale unei structuri unitare, doar conlucrarea lor ("devenirea întru ființă") ridicîndu-se la nivelul conștiinței, provocînd "*înnoirea și împlinirea ontologică*", în timp ce "devenirea întru devenire" acoperă exclusiv o modalitate a repetiției, a re-producerii. "Cercul metafizic", a cărui schemă este redată în *Tratatul de ontologie*, dezvoltă tocmai această complementaritate, înlăturînd totodată și principiul întregii metafizici europene al "*contradicției de tip disjunctiv*" (*tertium non datur*), pentru a opera în temeiul "*contradicției unilaterale*" (în care numai unul din termeni, cel slab, "*îl contrazice pe celălalt*", cel tare avînd

“rol integrator”). Aplicat și conceptelor antitetice afirmație/negație, principiul se lărgeste în sensul iminenței unui “*ethos al orientării*”, conform căruia “*nici rațiunea și nici filozofia nu sînt indiferente*”, întrucît între “da” și “nu” se interpune opțiunea.

Condiționat, așadar, de o mecanică superioară, “cercul metafizic” beneficiază de o dinamică care îl încheie (paradoxal: fără a-l sfîrși; să avem, aici, cumva, o aporie, formă ce determină – ca în cazul lui Leibniz, Hume ori Kant – natura etern tautologică a spiritului?) mereu pe un plan superior celui inițial. De fapt, asperitățile survin în momentul în care Noica precizează că “pătrunderea” în realitatea acestei dinamici nu este posibilă prin instrumentarul științific, deși împlinirea ființei nu se află într-un plan “absolut”, de felul celui teologic, al celui kantian și nici chiar al celui consfințit de *Dasein*-ul heideggerian: accesul, afirmă filozoful, ține de “*revelația primordială a vieții spiritului*”, ceea ce – în absența “absolutului” – nu ne apropie nici de transcendența blagiană a “gîndului de dincolo de gînd”, ci doar fie de “*trăirea*” nietzscheeană (cu degajarea ei în “*inspirație*”, necesară și în filozofie), fie de “*intuiția creatoare*”, întrucîtva desprinsă din “*intuiția vidă*” a lui Husserl, cea din urmă operantă și în artă, “*în măsura în care [aceasta] e convergentă cu metafizica*”. În ambele, însă, prezența “modelului”, a *pattern*-ului se manifestă ca pre-formatoare atît în cazul “pre-destinării” prin talent, cît și în cel al punctului de pornire focalizat ca pre-concept hermeneutic, la Noica devenind dinamică particularizantă, aferentă unui “cîmp” degajat – grație plurisemnificațiilor din limba română – prin prepoziția adverbială “întru”: “*Vocabula întru* (subl. aut. – n.n.) *poartă cu sine deschiderea, orientarea și, în general, pre-facerea, procesualitatea: ea sugerează limitația ce nu limitează și închiderea ce se deschide în mod permanent*”.

Dar prin tot ceea ce înseamnă dinamică, ontologicul ca atare nu poate fi nici ordonat, nici regularizator, nici previzibil, ci lax și

permisiv, cu mișcări distribuite inegal, cu variații ale intensității în șir inepuizabil. Cornel Moraru subliniază de fapt că, la Noica, ontologicul este dependent de “*regula realului*”, care este nimic altceva decât o preluare prin adaptare a legii entropiei universale, lumea aflându-se “*mai mult în abatere decât în ordine*”. De aici, firescul faptului că, deși orice “*lucru tinde către ființa sa*”, “*nu tot lucrul își obține ființa*”, că “*precaritățile*” și “*slăbiciunile*” ontologicului (ca reflectări ale precarităților realului) determină dezechilibrele cantitative și calitative ale efectelor, că modelul ontologic însuși este “*nesaturat*”, mai mult, că apare în ipostaza de gol (aproape sîntem trimiși la albia goală a arhetipului jungian ori la ipoteza vidului cuantic care, în realitate, este plin; sub acest ultim aspect, Noica legitimează chiar categoria de “*undă*”, inevitabil raportabilă la ideea cuantei de energie din fizica actuală). Rezultă că ființa “*e mai mult un principiu lăuntric, o stare de ființă – Stimmung, însoțită de tensiuni specifice «pulsatorii»*”. În esență, ființa aceasta de primă instanță nu este nici unitară, nici omogenă, ci **trinitară și eterogenă** prin diversificarea lăuntrică dată de spațialitate, temporalitate și cîmp. Structura trinitară a ființei se manifestă ca expresie a **generalității** din lucruri, a **individualității** și a **determinațiilor**” (sublinierile aut. – n.n.). În mod firesc, “slăbiciunile” unei componente dau “crize” la nivelul ființei, transpuse ca “maladii” ale spiritului într-o combinatorie în care variațiile pulsației își spun și ele cuvîntul: criza generalului, criza individualului, criza determinațiilor, refuzul determinațiilor, suspendarea individualului și suspendarea generalului. Totodată, “*împlinirea ființei întîmpină, pe rînd, opoziția celor «cinci adversități» [...]: ființă și neant; ființă și temporalitate; ființă și aparență; ființă și conștiință; ființă și devenire*. Numai înlăturînd gîndul unei ființe absolute și incoruptibile, capătul de drum al ființei din lucruri îl constituie **devenirea...**” (subl. aut. – n.n.).

Proces desfășurat în trepte (atent descifrate de Cornel Moraru), devenirea poate fi înțeleasă și ca mers, căutare, drum, aspirație spre împlinire, dar întotdeauna nu departe de calitatea de destin a “*estimii*” (concept care, la Noica, îl înlocuiește pe cel de ființare, utilizând un alt derivat al verbului “a fi”). La capătul acestui proces, capăt care este doar o închidere care se deschide tocmai ca dat al suprapunerii/reluării cercului metafizic, se află “*devenirea întru ființă a rațiunii absolute*” (rațiunea se suprapune, practic, la autorul *Tratatului de ontologie*, conștiinței), a cărei cuprindere se poate afla și în precizarea “*ființa ca ființă*”. Încercând și de data aceasta să suprimă evoluția paradoxului către aporie, posibilitate oferită de presiunea semnificației “absolutului” așa cum e definit în ontologiile tradiționale, filozoful român “închide” conceptul respectiv ca exponențial exclusiv la zona manifestărilor fanice, ca prezentă “*la orice nivel de realitate*”, ca o calitate a totalității care, “*din perspectiva condiționării exterioare este autonomie*”, iar “*dintr-a condiționării interioare este real/posibil/necesitate*”. Și fiindcă orice întoarcere la origini implică un contact cu “modelul”, cu *pattern*-ul, “*devenirea întru ființă a rațiunii absolute*” nu rămîne străină de imaginea *archeului*, cu o substanță, însă, asupra căreia filozofului nu i s-a mai dat timpul să detalieze. De-construind ontologia lui Noica, proiectată nu departe de o dialectică a ființei într-un cadru ne-finit, dar real, Cornel Moraru conchide: “*Regimul ontologic al devenirii se lărgeste mereu într-un dublu sens: unul regresiv, pînă la haos și precaritățile ontologice (ba chiar pînă la neant), și altul ascendent, culminînd cu devenința (în apropierea imediată a ființei ca ființă). Mai mult, devenirea însăși primește un rang ontologic superior fiind investită «ca element» (un alt mod de a defini devenința)*”.

La întrebarea pe care și-o pusese în *Jurnal de idei* (“Este limba instrument al gîndului, sau e gîndul însuși?”), Noica îi va da răspunsul care o va scoate din regimul dubitativului în *Scrisori despre logica lui*

Hermes, în consecința faptului că de-compunerea metafizicilor tradiționale devenise inherent și o “*chestiune de limbaj*”. Mai mult, pe parcursul devenirii și exprimării de sine, ființa – care nu i se înfățișa ca un simplu “dat”, ca un “lucru” inert – își derula un “cod” propriu aproape imposibil de activat prin echivalențele rigide ale limbajului cotidian, în aceeași măsură refuzându-și și formulele de aproximare mult prea elastice, de tipul simbolului bunăoară, ambele restricționate la “*spectrul cognitiv al lucrurilor*”. Cum, pentru Noica, “intenția” demersului ontologic nu se rezumă la a privi ființa dinafară și de deasupra, ci îndeosebi la a o aduce la expresia de sine, obstacolul în cauză este inherent corelat chiar modalității extinse a procesului hermeneutic: esențial este “*nu atât accesul nostru la ființă, cât accesul acesteia la o afirmare unitară*”, aducînd în discuție sensul impus, desprins de “realitatea” ființei, al unor concepte precum *a priori* și *transcendență*, prin mecanica reducerii la existent, cum subliniază Cornel Moraru: “*Situarea în lume e singurul a priori existent, iar deschiderea către ființă singura formă de transcendență în sens ontologic, făcînd din om o ec-sistență pururi tensionată, marcată de starea însăși de deschidere originară* (sublinierile aut. – n.n.) *în care se află*”. Și mai departe: “*În alt plan, explicitarea ființei presupune, în viziunea lui Noica, renunțarea la fantasma «ființei absolute» și la orice «presupoziții ontologice privitoare la conținut*». *Gestul e similar cu un act de reducției fenomenologică*”, fiindcă presupunerile nu-și au loc în ontologie.

Neîncrederea în limbaj, manifestă încă la Nietzsche, de unde a preluat-o Heidegger, devine mai radicală în textul nicasian, unde nu definirea lucrurilor este stringentă, ci a devenirii, a “mersului” ființei, cu atât mai mult cu cît – în orizontul obligativității conlucrării ontologiei cu logica – aceasta din urmă nu-și poate articula demonstrația și argumentația decît în condițiile în care “*rostirea*” tinde să acopere amplul registru al expresivității ontologice conținute în

starea de ființă. În acest sens, *“logosul este gândire și rostire laolaltă”,* iar sensul său original *“nu e acela de cuvânt, ci de gândire, fiind concomitent logică și rațiune a ființei. Gândirea însăși gândește ființa, întrucât ființa e conținutul ei. Iar necesitatea prin care gândirea nu poate gândi altceva decât ființa este și necesitatea prin care ființa nu poate fi ea însăși decât în ipostaza gândirii: rațiunea este chiar conștiința devenirii întru ființă”*. Pe de altă parte, limbajul filozofiei lui Noica, nu o dată considerat ca artificial ori dedus dintr-o etnicitate “complicitară”, ține – cum scria chiar el – de *kairos*-ul său: *“Am întâlnit românescul pentru că nu putem gândi decât în limitația ce nu limitează a limbii noastre”,* ceea ce conferă hermeneuticii sale și un plus de “transparență”. *“A fi în grația limbii nu e o slăbiciune”,* consideră Cornel Moraru, ci și expresia unei existențe aflate *“în neodihna creativității”*: *“Aici ar fi de precizat însă că, la Noica, transparența, înainte de a fi o trăsătură (eventual o «carență») a discursului filozofic, e un dat constitutiv al spiritului creator de cultură”*.

Ne putem întreba acum dacă, într-o cultură care nu conține decât două sisteme filozofice complet articulate, filozofia lui Constantin Noica va fi și o filozofie a viitorului. E dificil de dat un răspuns, gândindu-ne că filozoful însuși – cercetînd Europa și, îndeosebi, spațiul în care s-au zămislit marile texte asupra cărora insistase, de la Kant și Hegel pînă la Heidegger – rămăsese sceptic. Constatase și el că *“strategiile fatale”,* cum le-a numit Jean Baudrillard, își dezvăluiseră deja efectele în Occident, iluzionîndu-se că acestea nu vor ajunge și strategiile societății noastre: ființa se consumă *aici* și *acum*, își refuză devenirea, prin arderea prezentului își suprimă viitorul, acumularea e înlocuită de risipa fără perspectivă ș.a.m.d. Prudent, după ce pătrunsese în intimitatea gândirii filozofului român, Cornel Moraru se limitează la a constata *“ceea ce este”* și *“ceea ce, poate, va fi”* sau *“ar trebui să fie”*: *“În transparența sa, de o*

inepuizabilă creativitate, discursul rămîne deschis interpretării (interpretărilor). Ce se va întâmpla pînă la urmă ține de posteritatea filozofiei lui Noica. Un lucru e sigur de pe-acum: Noica a scos discursul filozofic din platitudine, din banalitatea prăfuită a locurilor comune «solide».,.

AI. CISTELECAN

Schiță critică

1. Conceptul de critică „activă”

Pînă să devină, în ultima vreme, expert în monografiile de clasi ai modernității române, Cornel Moraru a fost unul dintre cei mai activi și mai nediscriminatorii cronicari. Activ nu doar în sensul prezenței, al hărniciei sau promptitudinii, ci și într-un sens oarecum „doctrinar”. În însemnările din *Aspecte ale criticii de azi* (ce fac de cuvînt înainte la *Textul și realitatea*, Editura Eminescu, 1984) el pledează, din chiar primul paragraf, pentru ceea ce numește „critica activă”. E o pledoarie, la prima vedere, excesivă (poate chiar una tautologică), de vreme ce Moraru definește critica drept „acțiune”, punînd acest principiu înaintea tuturor celorlalte: „Înainte de a fi creație sau un gen literar distinct /.../ critica e acțiune”. E drept, doar o „acțiune în sprijinul valorii și în direcția normalizării firești a actului de cultură” (a doua exigență era pentru contextul anilor în care au fost scrise cronicile ce fac substanța cărții, dar rămîne potrivită și pentru vremurile de azi, chiar dacă nu cu atîta acuitate). Dar oricum, fiind „acțiune”, nu poate fi decît „activă”. Ținînd, așadar, de activism, critica „menține viu climatul valorii în jurul operei”. Se-nțelege numaidecît că acțiunea critică nu e simplă (!) exegeză, interpretare și valorizare, ci și – poate chiar prioritar – o amenajare de climat creativ. Pentru anii '80 această direcție de acțiune putea fi asumată ca o asanare (ori măcar sedare) ideologică a spațiului estetic/literar, dar în același timp și ca o regulă de comportament critic (iar păcatele criticii sunt dintotdeauna multe, de la aservirea dogmatică la cumetrie, veresie și mai departe). Nu emisiunile de principii sunt cele care califică un critic „activ” (proclamațiile de intenții sunt mai totdeauna „principiale”, ba chiar cu atît mai principiale cu cît nu-s respectate), ci atitudinea, comportamentul, praxis-ul, felul în care se traduce decalogul în act. Setul de atitudini, comportamentul critic nu

valorifică doar o etică de breaslă, ci concretizează un ethos. Tocmai de aceea pe Cornel Moraru nu-l pasionează prea tare partea de teorie critică (sau literară) și nici devoțiunile de metodă, ci acțiunea critică aplicată, dar aplicată în așa fel încât principiile să rămână ferme iar literatura să nu se piardă în pură gratuitate. În acest sens, chiar dacă și pentru el criticii contează, nu critica, nu toți contează în egală măsură și îndreptățire. Drept de înțietate au criticii de atitudine definită, netă și tranșantă. „Preferința noastră – zice Cornel Moraru - merge către criticii de prim plan, de la Cornel Regman la Mircea Iorgulescu”. De prim ori de secund plan, cei doi (și ceilalți laolaltă cu ei, mai ales că primul lipsește din lista celor comentați aici) au în comun tranșanța judecăților, casanța principiilor; nu umblă cu fofirlica și-și asumă abrupt judecata de valoare. E tipologia pe care mizează și Cornel Moraru (chiar dacă temperamentul lui n-are abrupțetiile celor doi și rareori Moraru ghilotinează fără milă o carte). Pe cât se putea atunci, Cornel Moraru pretindea criticii responsabilitate civică, nu doar „estetică”, o responsabilitate ușor mascată în exigența unei „aderențe directe la valorile vieții”. E linia în care e apreciată și literatura, nu doar critica. Însă la critici Moraru e cu deosebire atent la acest tip de „angajament” (nu la cel care e pornit „să exercite presiuni asupra scriitorului”, la cel menit să racoleze scriitorul unei ideologii sau unei orientări). Iar criticii pe care-i alege sunt – cel puțin în bună parte – ilustrativi, căci toți au ceva fibră de combatanți ori baremi un anumit grad de casanță.

Dar cel mai potrivit la „critica activă” e, totuși, Mircea Iorgulescu. Atît de potrivit încît Moraru pare a fi extras conceptul din chiar critica lui Iorgulescu. Se simte imediat o adeziune fără rezerve, o comuniune „acționistă”, o fraternizare spontană: „Un critic ferm în deciziile și opțiunile exprimate /.../, un adevărat lider de opinie. Forța scrisului său constă în limpezimea gândirii critice”, dar și – imediat – în „plăcerea și deprinderea de a problematiza, într-un sens activ, adică nu pe marginea sau în prelungirea textului, ci în întâmpinarea lui”. E exact genul de „problematizare” care are și „funcție modelatoare” asupra literaturii, asigurînd „climatul” necesar pentru afirmarea adevăratelor valori. În plus, Iorgulescu e tranșant în judecăți, bazate

„pe distincția clară dintre valoare și nonvaloare” (numai că nu întotdeauna distincția asta e așa de clară, dar tocmai la caz de neclaritate se vede cota de „activism”). Pe scurt, Iorgulescu ar fi chiar criticul care mizează „pe aderența directă la valorile vieții” iar critica lui reprezintă „tot atâtea ipostaze ale criticii moderne angajate” câte ipostaze ia Iorgulescu. Tot pe principiul intransigenței, tranșanței și implicării în „real” e apreciat, în primul rînd (dar nu și în ultimul), și Dan Culcer, pentru „radicalizarea” produsă între primul și al doilea volum. Lui Moraru îi place cu deosebire tranșanța de atitudine: „O astfel de critică e una de respingere sau de susținere activă”, iar criticul „e un luptător care se manifestă și dincolo de spațiul textului și al lecturii”. Fermitățile decizionale sunt gesturi întotdeauna impresionante (cu toate că, apoi, în exercițiul analitic, Moraru găsește prilej pentru destule obiecții). Chiar și la Al. Piru, văzut în exercițiul acestor tranșanțe ca „singurul cap limpede al întregii literaturi române din perspectiva de azi”, tot efervescența decizională e apreciată prima. Cam aceeași e și prima calitate care se impune în critica lui Mircea Zăciu, considerat „un critic de opinie /.../ și de atitudine etică intransigentă” și cu deosebire „tonifiant” prin „felul unic de a rosti pe față și ardeleneste adevărul”. Claritatea – de atitudine în primul rînd, dar și cea conceptuală sau de limbaj –, spusul pe răspicate și pe șleau sunt, regulat, între calitățile critice evidențiate de Cornel Moraru. Chiar și la Manolescu e de îndată gustat „limbajul neîncifrat”, care-și „păstrează intactă prospețimea creativă”, și abia apoi urmează desfășurătorul celorlalte calități. În general, optînd pentru aceste atitudini de claritate și tranșanță, Cornel Moraru e mefient cu metodele și conceptualistica sofisticată. Nici măcar la Manolescu nu se lasă entuziasmat de „strategiile naratologice” pe care le folosește în fenomenologizarea romanului. Așa cum literatura nu trebuie să rateze pariul ontologic, și critica trebuie să stea aproape de „valorile vieții”, nu să-și găsească pretexte de fugă. Misiunea ei interpretativă ar trebui, de fapt, să răzbată dincolo de literatură, dar prin specificul și autonomia acesteia.

Nu-i de mirare că Mircea Iorgulescu revine în comentariile lui Moraru (ocupînd, probabil, prima poziție în frecvență), căci tocmai la

el „scrisul” „depășește spațiul limitat, și cumva închis, al operei, dobîndind în plus o accentuată dimensiune morală” (asta cînd comentează eseurile dedicate lui Panait Istrati și Caragiale, în *Obsesia credibilității*, Editura Didactică și Pedagogică, 1996). Critica „de implicare” a lui Iorgulescu e, în viziunea lui Moraru, una „de asumare deplină, fără nici o altă mediere, a tot ce vizează condiția umană în raporturile ei cu literatura”. Cam asta ar trebui să facă – măcar din cînd în cînd – critica: să problematizeze condiția concret-umană prin intermediul unei viziuni de artă. (Asta face și Moraru în comentariile dedicate prozei și poeziei, chiar dacă nu cu alerta problematizantă de la Iorgulescu). Cînd tranșanța de principii, reproducă în tranșanța judecăților, lipsește, criticul își joacă autoritatea, cum i se întîmplă lui Laurențiu Ulici care „nu pare să-și fi precizat încă tranșant opțiunile” (și „poate de aceea nici nu are audiența pe care ar merita-o”). Concisă, clară, tranșantă: aceasta e prima profesiune de credință critică a lui Cornel Moraru. Acestea sunt și calitățile care abilitază critica pentru o acțiune „trans-literară”, care-i măresc raza de acțiune în folosul „valorilor vieții”.

2. Critică și poezie

Echilibrul structural al lui Cornel Moraru poate fi verificat (și) la toate nivelele acțiunii sale critice (nu numai la nivelele acțiunii sale „umane”). Ponderat, dar ferm în judecăți, aplicat, dar cu decență, în analize, rezonant, dar păstrînd distanța, în empatia cu opera și avîntat cu discernămint în interpretări, Cornel Moraru vorbește calm și sigur, punctînd pe momentele esențiale (inclusiv pe momentele contextuale). Măsura echilibrului se vede și din tratamentul egal acordat genurilor literare, refuzînd nu doar orice „specializare”, dar și orice preferință de gen. Comentariile sale sînt dedicate în aceeași măsură cărților de proză, de poezie, de critică și de teorie (ba chiar și celor cu deschidere spre filosofie). O competență, așadar, afabilă și severă, echitabil distribuită; o practică interpretativă fără partizanate, ba chiar și fără subiectivități (refulate, oricum, dacă sînt). Practician în primul rînd (dar și în al doilea), Cornel Moraru a făcut „teorie” doar pentru stricta utilitate, atît cît era necesar pentru precizarea propriei poziții, a ideii

directoare din acțiunea sa de lectură. Dar și aici echidistanța sa de „gen” e aproape fără reproș. Cîteva note mai teoretice dedică poeziei în „Semnele realului”, cîteva constatări mai generale criticii, în „Textul și realitatea”, și cîteva observații de ansamblu prozei, în „Obsesia credibilității”. Cele trei „programe” aproape că sînt egale și ca lungime. Totuși, mai atent și mai „pătimaș” e cel dintîi – iar dacă acesta poate fi un semn de preferință domesticită, înseamnă că poezia e, totuși, „preferata”.

Și sigur e așa. Spun asta deoarece Cornel Moraru pune atîta devotament de poezie încît mai că oprește critica din treabă. Și n-o oprește la jumătatea trebii, ci chiar din capul locului. Căci, zice el chiar din primul rînd al Criticii poeziei, pusă de prefață la „Semnele realului”, „nu poți gîndi și scrie despre poezie /.../ decît trăind-o”. Cum nu e vorba de un tratat de lectură, ci doar de cîteva rînduri programatice concise, nu aflăm dacă e vorba de operații simultane, coincidente, sau de operații derulate, consecutive. Dar se poate înțelege limpede că „trăirea” e baza și că fără ea celelalte operații merg la risc. În fond, firește că nu e vorba de altceva decît de o conduită radicală a criticii de identificare. Lucrul e tranșat de îndată, căci „lectura însăși e participare afectivă și asumare deplină, posesivă chiar, a unui text care nu e al tău”. Treptele de intensitate ar fi, așadar, mai multe: mai întîi „participare afectivă” și „asumare”, apropiere literală s-ar zice, după care abia urmează „trăirea”, ca o culminație a lecturii. Fără îndoială că reflecția asupra poeziei astfel apropiate, astfel însușite, devine abia după. Mai întîi împrumutătoare pe bază de afect și abia apoi operații intelective. A scrie și a gîndi ar putea merge simultan, măcar în măsura în care scrisul e o ordonare sau o limpezire a gîndirii despre poezia în cauză. Ca-n toate cazurile de identificare, dialectica asta nu poate fi pusă în cauză. Argumentul în favoarea „identificării” e de ordinul experienței, al experienței personale; dovada, în astfel de cazuri, e chiar prezentarea dovezii, proclamarea ca atare a exercițiului de lectură mistică. Dacă cineva pretinde că a făcut acest exercițiu, nu poate veni nimeni să-i spună că nu. Dar și dacă l-a făcut pînă la capăt, îmbibîndu-se de poezie pînă la a avea conștiința că e a lui, nu a altcuiva, la critică folosește prea puțin. E de la sine dat că

poezia ne tapează afectiv, că ne șantajează la sentiment și că ne contaminează. Dar toate astea rămân într-un perimetru intim, delicat desigur, dar greu de folosit într-un sens public, adică în sensul în care se manifestă critica literară. Critica începe, propriu-zis, de la pragul de reflecție, de la dialogul inteligenței cu opera; afectiv, ea e o asceză. Nu-ncapă vorbă că poate fi condiționată de staza identificării afective, dar multe argumente de acolo nu poate scoate; nu altele decât cele strict declarative, pure argumente de mărturie. Vor fi conținând și acestea, dar în probația valorii ele sînt prea inefabile pentru a decide; iar în desfășurătorul interpretativ chiar nu-și au sensul. Nu e important dacă ai „trăit” poezia; important e, strict, dacă a-i înțeles-o și ai relaționat-o eficient. Dacă există, dacă nu-i invenție de emfază, „trăirea” nu e nici prealabilă înțelegerii, nici utilă criticii; dar, e drept, poate da un sentiment de securitate a valorii, poate fi un tonic interpretativ. Nu ignor faptul că, vorba lui I. A. Richards, experiențele sînt transferabile și că tocmai în virtutea acestei transferabilități ne putem regla sentimentul de valoare. Spun doar că empatia dusă la identificare nu dă mai mult decât un sentiment, neargumentabil, de valoare; argumentele vin, de fapt, după sentiment; ele nu sînt „participative”, ci doar convingătoare; pe cît posibil, raționale. Dar dacă un critic de echilibrul lui Cornel Moraru, dacă un critic atît de rațional aduce de argument tocmai „trăirea”, încep să ezit în fața argumentelor contrarii. Cu atît mai mult cu cît nici nu-mi pot opri admirația în fața acestei devoțiuni de lectură. Iar admirația, se știe, e doar fața mai nobilă a invidiei. După cum și invidia nu e decât fața mai acută a admirației.

De altminteri, punînd această ipoteză prealabilă a „trăirii”, critica și devine pe loc o treabă mai degrabă negativă. Căci în vreme ce poezia „are forța de a provoca această seducție suverană /.../, de a se comunica nestingherit oricărei alte conștiințe”, „înterogația critică /.../ destramă această fericire și o problematizează”. Rar caz de pledoarie anti-critică mai răspicată! Pentru că, de vreme ce poezia are forța „de a se comunica nestingherit oricărei alte conștiințe”, de unde-și mai arogă critica funcția de intermediar?! Care nici nu e cea mai glorioasă, dar i-ar da totuși un rost! Și măcar dacă în această calitate n-

ar afecta comuniunea dintre cititor și poezie! Dacă măcar ar fi neutră! Dar, după cum se vede, ea distruge chiar comuniunea! Pune, adică, „în locul uimirii și bucuriei de a fi”, „îndoiala de a crea” și „degradează aparent o experiență totală a spiritului într-o relație mai rece, de cunoaștere secundă”. Ceea ce, firește, oricât de subtil și cu artă ar fi făcut, nu-i pozitiv, nu-i generos. Poezia s-ar realiza, așadar, mai bine fără critică, fără intermediari. Venită din partea unui critic, concluzia nu poate fi decât aspră. Șansa criticii ar fi să-și răscumpere prin ceva păcatul de diminuare, să-și plătească imixtiunea.

Cinstit vorbind, nu prea are cum și cu ce. Căci „limbajul critic” „nu face decât să mimeze și să se justifice prin limbajul poemului”. Ceea ce e de două ori mai rău, căci e un dublu parazitism. „A mima” limbajul poeziei, fie și într-un idiolect al inteligenței și conceptelor, e lucru de mîna a doua și de tot nefolositor, de vreme ce limbajul prim, al poeziei, se poate comunica singur; și încă eficient. Iar a „justifica” un limbaj secund printr-un limbaj prim e, iarăși, treabă fără sens. E doar un fel de aflare în treabă. Cornel Moraru o și spune pe șleau: critica vrea „să medieze ceea ce într-un fel nu poate fi mediat”. Că nu poate fi, e o problemă de incompatibilități, de limite, de capacități; de condiție, la urma urmei. Salvarea ar fi ca, totuși, lucrul pe care critica nu-l poate face să fie – măcar atît – necesar. Bun nu e, dar dacă e necesar e, totuși, ceva. E momentul în care și Cornel Moraru îi dă o șansă: „să devină inițiativă”. Numai că abia ce i-o dă că i-o și retrage; critica și-ar putea vedea misiunea ca hermeneutică, umblînd la „semnificațiile simbolice” ale poeziei. Dar și acestea „se află dincoace de orice traducere net discursivă” și „se transmit – cînd se transmit (deci nu totdeauna; poate aici să fie cazul de utilitate critică, n.n.) – prin pura contagiune directă”. Firește, dacă-i așa, critica nu mai are nici ce și nici în ce iniția. Oricum am întoarce-o, dăm tot de ceva fără rost.

Peste toate, critica – cea modernă îndeosebi – are ambiția de a face concurență creației, definindu-se ea însăși drept „creație”. Dar măcar asta nu e – zice Cornel Moraru – „un orgoliu, ci o condiție”. Dacă asta e „condiția” criticii, măcar aici capătă ea ceva respectabilitate, fiind, în esență, de aceeași calitate cu arta. E drept că,

ceva mai încolo, Cornel Moraru se repliază și de pe acest câștig de noblețe, precizînd că, totuși, critica e „mai mult iscusință decît creație”. S-ar fi putut „iscusință în folosul creației”, să zicem, dar nu e așa. Calitățile criticului se rezumă la artizanatul ideilor și observațiilor. Însă și cînd își respectă condiția creativă, critica nu e altceva decît un mimetism al operei; e drept, „poate fi exercițiu superior mimetic fără a se înjosi”. Dar nu e înjosire de-ajuns dacă e doar „exercițiu mimetic”? Mă tem că aici Cornel Moraru înțelege prin „critică creativă” doar acea specie de critică ce maimuțărește în oarece mod opera și-i vorbește, contaminată, limbajul. Asta despre critică; mai multe rele despre ea nici nu se puteau spune; nu de către un critic; nu cînd tocmai îi pledează cauza.

Critică, în fapt, nu există; există doar critici: „a vorbi de critică în loc de critici e la fel cum ai vorbi de poezie în loc de poeți”. Criticii sînt, firește, individualități, temperamente diferențiate, conștiințe precizate în interiorul unei subiectivități anume. De aceea „replierea în teorie sau metodă” e văzută ca un fel de „uniformizare a actului critic”. Nici la poeți Cornel Moraru nu agreează punerea în serii, în „structuri”, tendința de a le uniformiza viziunea în interiorul unei clase (tipologice, generaționiste sau altcum). Critica lui merge pe reliefarea individualității, pe portretul unicat, pe fixarea în autenticitate; vrea să ajungă la „poetul fără mască”. Și ajunge. Poeții comentați de Cornel Moraru se pot socoti privilegiați; nu și critica literară (cu excepția criticilor), despre care Cornel Moraru spune numai rele, deși în aparență par lucruri bune.

3.Parcurs de cronicar

Un solitar afît prin structură, cît și prin opțiune, independent de orice grupare și chiar un singuratic în propria generație, Cornel Moraru este în primul rînd un critic al actualității, deși din cărțile sale nu lipsesc excursurile istorice spre zona clasicilor. Solitudinea și excentricitatea lui sînt întărite și de dubla sa calificare în domeniul literaturii și filosofiei, competența din urmă servind însă doar ca fundal al orientării și siguranței interpretative, fiind abia presimțită în nonșalanța distincțiilor teoretice, făcute cu strictă eficiență, fără un

aparatură referențială care să debardeze în erudiție. Literatul rămâne protagonistul interpretărilor și numai în rigoarea cu care el operează în registrul ideilor „gingașe” se vede că e susținut din umbră de un expert al conceptelor. Singura dată, cel puțin pînă acum, cînd rolurile s-au inversat flagrant și „filosoful” a devenit protagonistul exegezei e micromonografia dedicată lui Constantin Noica, apărută la Editura brașoveană „Aula”. Tentative discrete de a lucra în complementaritatea celor două abilitări s-au produs însă de fiecare dată cînd subiectul analizelor provoca o dublă abordare, fie convergentă, fie disjunctă (cum sunt cazurile Blaga sau Mircea Eliade). Singurătatea criticului se traduce și într-o singurătate programatică a textului și lecturii, comentariile lui Moraru nefăcînd nici o aluzie, și cu atît mai puțin vreo trimitere, la ipotezele critice paralele cu a sa. Criticul e adeptul monologului interpretativ, al aparenței „inaugurale” sau al dialogului mai degrabă implicit decît explicit, deși poziția sa e adesea una polemică ori măcar în dezacord parțial, de nuanță, cu ceea ce s-a spus deja. Într-un stil de o maximă transparență și de o ostentativă simplitate, deprins parcă din Cezar, cu formulări laconice și cu fraze contrase la minimum, Cornel Moraru este un spartan al expresivității critice, cultivînd judecata gravată în pregnanțele conciziei. Textele sale au ritmul egal al aserțiunilor comprimate drastic în propoziții principale, fiecare idee sau observație strîngîndu-se într-un rînd. Sub calmul calculat al rostirii se aude însă freacă, abia domesticită, al ideilor așezate la coadă, așteptîndu-și dreptul de a intra, una cîte una, prin strunga îngustă a sintaxei austere. Concizia e modul densității în critica lui Cornel Moraru, al cărui discurs e construit din lapidarități înlănțuite.

Primele sale volume (Semnele realului, 1981, și Textul și realitatea, 1984) se constituie ca două momente ale unui demers unitar al viziunii exegetice și axiologice. Ele au la bază foiletonistica (Moraru fiind unul din cei mai activi și mai constanți - și în umoare - cronicari literari din anii '80 încoace) exersată asupra actualității, cu egală afinitate și acuitate, indiferent că e vorba de poezie, proză sau critică. Foiletoanele lui Moraru se apropie însă mai degrabă de regimul studiului decît de cel al recenziei, ele fiind transformate în

„portrete” exhaustive ale creației (cu o opțiune evidentă pentru „antologii”, ca suport și pretext al sintezei critice; dar și acolo unde pretextul e oferit de o apariție nouă, criticul procedează în prealabil la o trecere în revistă a întregii opere). Dacă e greu de stabilit un gen de predilecție (cu toate că, în analiza poeziei, se simte un plus de participare), criticul nu-și ascunde, în schimb, preferința pentru literatura cu miză existențială, mai aproape de suflul „realului” decât de rafinamentul dedus din stricta literaturitate sau din autospecularitatea discursului. Portanța ontologică a literaturii este, de altfel, și criteriul ordonator al celor două volume, cu opțiuni evidente pentru literatura de interpelare și problematizare a realului. Altminteri însă, criticul n-are prejudecăți, nici de metodă, nici de gust, nici de grup, fiind practicantul acelei „atenții la unic” preocupată să releve individualitatea și ireductibilitatea unei opere: „adevăratele sinteze ale poeziei de azi sînt cele care propun poeți nu etichete”, mizînd pe „profilul de autor”. Critică participativă („lectura însăși e participare afectivă și asumare deplină”), critica lui Cornel Moraru repudiază (cu mare civilitate și cu circumspecție) „atitudinile de distanțare, dar și de uniformizare a actului critic” induse de „replierea în teorie sau metodă”. „O metodă singură condamnă la fragmentarism”, afirmă el, doar „toate metodele la un loc” - ca „ideal utopic” al exegezei - puțin da „valoare de completitudine interpretării”. Subordonată „obiectului ei”, critica trebuie să întrețină „viu”, prin incisivitatea propriului său spirit, „climatul valorii” și „calmul” acestora. Primejdiilor care se trag din excesele teoretizante sau metodologice ale criticii, Cornel Moraru le adaugă și cîteva riscuri deduse din contextul actualității, fie că e vorba de „impresia de opinie dirijată și de acțiune critică manipulată”, fie că e vorba de „critica-șlagăr”, fie că e vorba de ofensiva „spiritului mediocru tendențios”, ce amenință să întoarcă literatura noastră într-un „moment premaiorescian”. Aluziile la contextul cultural, social și ideologic, replica dată demagogiei agresive prin denunțul „mediocrității” ca „pericol real de deznăționalizare” deschid supapa polemică a criticii, relevînd fondul de tranșanță pe care e construit calmul interpretativ al textelor. Acestea înaintează, pe scurtătură, spre notele decisive ale viziunii și spre dialectica metamorfozei, ținînd

descripția în raza rigorii conceptuale și promovînd-o spre propoziția emblematică, memorabilă atît prin concizie, cît și prin forță sintetică. Austeritatea criticii lui Cornel Moraru nu reprimă însă decît parțial zvîcnetul „liric” al conceptelor („poeziile lui Doinaș ni se par alcătuirii de 'forme senine' ce înnoptează în cuvînt”, de pildă), „participarea” traducîndu-se adesea, dar nu dincolo de rigoare, în mlădieri metaforice și în adieri senzuale ale limbajului. Precise, adecvate și atente la compoziția unicității, comentariile lui Cornel Moraru sînt proiectate ca puncte de sinteză.

O culegere de cronici, ordonată, dar cu larghețe, pe o idee, e și Obsesia credibilității (Editura Didactică și Pedagogică, 1996). Între eseul introductiv, care ține loc de prefață și dă titlul cărții, și conținutul ca atare al acesteia, închinat unor „prozatori, critici și esești contemporani”, se deschide însă de îndată o disonanță (chiar dacă ea e armonizată prin cîteva argumente de pledoarie). Eseul e, în esență, centrat pe problematica jurnalului și a literaturii confesive, promițînd parcă o expertiză a acestui fenomen. Cartea însă nu-l urmează, Cornel Moraru căutînd semnele și urmele autenticității depoziționale mai degrabă în scriituri care o mediază decît în opere care o exhibă. Dar conceptul ridicat în prefață și poziția clarificată acolo nu sînt folosite într-o exegeză de persecuție, ca unelte de măsură uniformizante sau deformante, Cornel Moraru perseverînd în tema sa critică nu prin premeditare sau prin ajustarea operei la interesul exegetului, ci doar prin revelarea - și asta cînd e cazul - valențelor imanente de autenticitate. Conceptul său nu e o violență asupra operei și analitica nu e ghidată după o prejudecată monotematică. Criticul nu citește în fiecare carte aceeași idee și nici nu se lasă obsedat de aceeași temă, urmărindu-le eventualele metamorfoze sau peripeții epifanice, dar jubilează discret cînd opera îi favorizează conceptul sau „perspectiva ontologică” de abordare.

Cornel Moraru își începe pledoaria pentru o „poetică modernă a credibilității” prin stabilirea raporturilor mutuale dintre document și ficțiune, nu atît contaminate unul de cealaltă, cît aflate într-o relație de schimb substanțial: „Realitatea - zice el - nu este un grad zero al ficțiunii și nici ficțiunea un grad zero al realității. Între cele două

aspecte distincte ale Realului nu se află niciodată neantul”. Scara de trecere între cele două ipostaze e ceea ce-l interesează cu prioritate, puntea pe care cele două se întâlnesc și se confundă sau se emulează. Pe această punte se joacă vocația jurnalului, care propune („alături de alte modalități de artă epică”) și instaurează „o distincție mai puțin rigidă între literar și non-literar”. Non-literaturitatea (de fapt non-ficționalitatea) jurnalului e cu atât mai eficientă - estetic inclusiv - cu cât „astăzi forța literaturii, în special a prozei, vine și din afara ei”. În plus, jurnalul, refuzînd „experimentalismul”, dă „o replică viguroasă” „extenuării și /.../ «dezumanizării» literaturii moderne”, propunîndu-se, „tocmai datorită subiectivității sale substanțiale”, ca un „nou fenomen original al epocii”. Din perspectiva lui Cornel Moraru, jurnalul procesează accidentalul în destinal: „Rolul înalt al jurnalului e de a face dintr-o existență accidentală un destin”, „orice mostră de jurnal autentic” putînd „să configureze dimensiunea epică exemplară a eului”. Poate că Moraru are dreptate să dea jurnalului o misiune atât de temerară și transfiguratorie. Dacă el transformă accidente în destine înseamnă că se poartă ca o bună literatură. El nu este, așadar, mărturia unui destin, ci producătorul acestuia. Jurnalul devine deci șansa accidentalului de a se exemplariza. Cornel Moraru nu pornește nici o clipă de la prezumția de egolatrie a diaristului și nici nu tranșează între jurnalul „de evenimente” și jurnalul „de personalitate”. Jurnalele, de regulă și operînd cu cea mai grosolană distincție, pot avea doi autori: întîmplările care se cer consemnate și ebuțiile ego-ului. În primul caz diaristul e un fel de cronicar și el scrie letopisețele epocii. Al doilea e caz de exhibiționism, patologic sau sublimat. Cele două tipologii (chiar dacă distincția noastră nu strălucește prin originalitate, ci prin banalitate) nu se angajează însă în același mod în dialogul și cooperarea cu ficționalitatea. Cel dintîi e o literatură umilă și nu se vrea literatură. Celălalt lucrează însă cu conștiința literară și într-un proiect „salvator” literaturizat. E un fel de roman cu un protagonist suveran. Liniile dintre el și convenția ficțională sînt menținute doar prin retorica „documentală”, autenticistă. Avem de-a face aici mai degrabă cu „convenția jurnal” a prozei decît cu un alt tip de proză. Nu la asta se referă însă Cornel Moraru cînd propune prozei

contemporane abolirea „scindării” și pledează pentru un „jurnal încorporat pe deplin în operă, pînă la indistincția totală”. Exigența lui e mai curînd una pentru recuperarea subiectivității, pentru reîntoarcerea prozei la „maxima sinceritate și credibilitate”. Discursul mixt, ficțiune-jurnal, e văzut doar ca o soluție intermediară pe drumul recuperării de autenticitate. De fapt, Cornel Moraru bate mult mai departe de aceste inovații procedurale. Ce-și dorește el este o substanțializare a credibilității, o ontologie (fie și literară) a autenticității.

E și normal ca analiza să se euforizeze cînd soluția aceasta e identificată într-o operă. Poetica lui Cornel Moraru își reiterează mereu exigențele, pledînd pentru literatura „existențială” și în defavoarea celei „formale”: „adevărul e că în proză nu inovația contează cel mai mult, ci consistența, eventual densitatea psihică și morală a discursului narativ”, „multe scrieri contemporane” suferind de un „deficit de experiență”. Cînd ficțiunea se densifică pînă la intensitatea realului, criticul nu se poate abține de la nota maximă (dată aici Gabrielei Adameșteanu): „Rareori se întîmplă ca adevărul ficțiunii și convenției artistice să dea o senzație atît de puternică de real, de autenticitate”. Indistincția real-fictiv, contopirea lor e văzută ca o performanță a viziunii iar evenimentul acestei conversii e întotdeauna marcat ca o calitate: „Personajele (lui Sorin Preda, n.n.) trăiesc la limita acestei stranii întîlniri cu realitatea-ficțiune sau cu ficțiunea-realitate”. „Frontierele realului” sînt cele mai păzite de critic și el e mereu atent cînd autorii le traversează spre „ficțiunea pură”, coborînd „tensiunea” celui dintîi. Literatura adevărată e cea care oferă măcar „ceva mai mult decît o obișnuită lectură”, iar dacă se poate, cel mai bine e să ofere „o experiență și o lecție exemplară de viață”. Autorii sînt încurajați, dacă e cazul, să treacă de la „experiment” la „literatură” (și de aici mai departe), astfel de prefaceri fiind în acord cu conceptul literar ontologizant al criticului. Prozatorii îndeosebi vin la întîlnirea cu acest concept atunci cînd dau „senzația puternică de autenticitate și firesc” ori baremi dovedesc „frumoase calități de analist al realului”. Grila de lectură a prozei dă înțîietate (și favoruri)

principiului „bandei lui Möbius”, trecerii imperceptibile a fictivului în real și a realului în fictiv.

Cînd se ocupă de critici și esești Cornel Moraru e atent, în egală măsură, la ideile, metodele și stilul acestora. Scepticismul său în fața metodelor sau sistemelor de lectură se exprimă în rezerve de principiu ce vizează posibila violență asupra adecvării: „Pe noi ne interesează mai mult cum sunt formulate și pînă unde poate merge libertatea unei teorii /.../ pentru a nu se transforma - la rîndul ei - în instrument de constrîngere”, își ia el precauții în fața Introducerii... lui Negrici. Cu ideile confrăților Cornel Moraru se poartă mai degrabă expeditiv, reducîndu-le la un breviar și distanțîndu-se de ele, cînd nu le împărtășește, printr-o simplă fandare discretă. El nu deschide fronturi polemice în interiorul cronicii, nici pe latura ideilor, nici pe aceea a judecăților. Pe lîngă ce-l incomodează trece mai degrabă nonșalant decît tranșant. Stilul criticii - ceea ce denotă o repartizare a acesteia, deliberată sau nu, între speciile creației - îl atrage mai mult decît sloganele sau criteriile în sine. Stilul e văzut însă, în aceste cazuri, nu ca simplă expresivitate, ci mai degrabă ca acțiune a principiilor și rigorii, puse într-o ecuație de adecvare. Cornel Moraru nu e, poate, un critic atît de autoritar pe cît e de autorizat. Dar cînd cele două nu coincid, relația nu e una de la cauză la efect. Sînt și cauze care-și produc efectul cu încetul.

Nu sunt foarte mulți (dar sunt destul de amestecați) criticii despre care Moraru și-a strîns comentariile în volumele de pînă acum. Sunt mai mulți cei despre care expertizele au rămas încă în reviste, după cum sunt destul de mulți și ceilalți scriitori rămași în reviste. Cred că e momentul (era mai dinainte, dar încă n-a trecut cu totul) ca Moraru să le strîngă și pe acestea într-un volum. Puse laolaltă cu celelalte, ele fac o panoramă exigentă a criticii (și nu doar!) din anii '70 înapoi. Și nu orice panoramă!

4. Monograful (o trilogie micro-monografică)

Nu cu totul, ca alți critici loviți grav de maturitate, ci doar cu un picior s-a retras din critica de actualitate în istoria literară și Cornel Moraru. Rezultatul acestei retrageri e o trilogie monografică apărută la

Aula brașoveană, în colecția Canon: Constantin Noica, în 2000, Titu Maiorescu, în 2003, și Lucian Blaga, în 2004. Monografiile de la Aula sînt, de fapt, micro-monografii și ele trebuie să respecte un canon sever, anume potrivit de editor în funcție de publicul-țintă al colecției: profesori, studenți, elevi. Ele trebuie să cuprindă un maximum exegetic într-un minimum de pagini. Exigențele colecției sînt, pentru monograf, un fel de cizmă spaniolă care-l strînge din toate părțile deodată. Luate în serios, chiar dacă nu și în literă, ele sînt de-a binelea draconice. Puțină lume, în fapt, li se potrivește. E nevoie, mai întîi, de o scriitură spartană; de un laconism critic atît de concentrat încît să fi pierdut orice ispită a colocvialității sau ocolului; e nevoie, mai apoi, de o economie exegetică prin care să ruleze doar esențialele; și, în fine, de o capacitate aparte de analiză și sinteză care să aibă în spate o viziune critică (de nu chiar mai mult de atît). Nu știu cine, în afară de Cornel Moraru, s-ar putea lăuda că-i merge bine într-un climat exegetic atît de auster. Dar lui Cornel Moraru aceste exigențe îi priesc; pentru că, la el, ele sînt în spontană sintonie cu propriile calități.

Cornel Moraru e ultimul spartan din critica noastră literară. Comentariile lui merg întotdeauna pe calea scurtă și nu fac nici un popas spre obiectivul vizat. Critica lui are o agendă strictă de puncte ochite și lovite; lovite, adică, direct, nu prin rîcoșeu. Calea dreaptă spre structura și semnificațiile operei e monitorizată, la rîndul ei, de un concept literar care-și trage argumentele din estetică și filosofie. Căci Cornel Moraru e unul dintre puținii noștri critici care așează cu naturalețe literatura într-o perspectivă mai amplă a ideii; unul dintre puținii cărora referințele filosofice le vin firesc în sprijin. Din această perspectivă, nimeni nu era mai potrivit decît el să abordeze cazurile acestor trei scriitori care, în măsuri diferite, sînt și filosofi - de nu filosofi în primul rînd.

A scrie, azi, despre Maiorescu nu e o probă cu mult mai simplă decît aceea de a scrie despre Eminescu (aparte, desigur, eminescologii incurabili). Ba, într-un fel, e o probă chiar mai delicată, dacă ții cu tot dinadinsul să spui și lucruri încă nespuse. Un poet, chiar fără complexitatea și profunzimea lui Eminescu, are mai multe șanse de actualizare; asta vine din natura discursului poetic, polifonic și

polisemantic de la sine. Critica e, în principiu, un discurs linear, chiar dacă nu de tot monoton. Aici semnificațiile pot trăi cât de mult, dar rareori ele sînt altele decît cele care au fost la origine. Ideile unui critic pot muri chiar înaintea acestuia; pentru cazurile mai fericite, ele îi pot supraviețui și atunci pot trece prin perioade de penumbră și de revenire; nu mai puțin principiile lui și modelul său de acțiune. În această persistență a principiilor și modelului constă, de fapt, actualitatea unui critic. Dar viziunea asupra lui se schimbă rareori. Criticii sînt, de felul lor, cazuri clasabile (și adesea clasate), spre deosebire de poeți, care rămîn inclasificabili și mereu dispuși la insolitare. Tocmai de aceea e mai greu de spus ceva nou în cazul unui critic decît în cazul unui poet. Și cu atît mai greu dacă e vorba de Maiorescu. Acesta e un risc pe care Cornel Moraru nu numai că și l-a asumat, dar l-a și tematizat. Și l-a tematizat, firește, nu numai ca pe o dificultate, ci și ca pe o premisă pentru ceea ce are el, nou, de spus.

O monografie Maiorescu se bucură, totuși, de cîteva avantaje de pornire, oricît ar fi fost drumul de bătut și răs-bătut; de cîteva avantaje, să zicem, “epice”, nu neapărat critice. E vorba, mai întîi, de privilegiile care-i vin criticului (și monografului) din mitul fondatorului; de avantajele derivate din condiția lui Maiorescu de erou-fondator al criticii. Nu mai puțin, apoi, de cele care derivă din mitul autorității. Maiorescu a fost (a devenit?) singura autoritate “transcendentă” din critica noastră literară; o autoritate care și-a exersat literal și valențele “paternale”, ocrotindu-și la modul imediat și concret studenții din primul val post-maiorescian. Nu mai puține beneficii vin pentru monograf din saga receptării lui Maiorescu, din punerea sa la index, prin trecerea în rîndurile dușmanilor “reacționari”, în perioada proletcultistă. Nașterea, dar și posteritatea (mai cu seamă aceasta, de fapt) ideilor maioresciene au o poveste palpitantă, de care Cornel Moraru se folosește ca de o grilă epică a monografiei. El pornește de la “opțiunea de generație” (p. 8) a junimiștilor (o generație așezată acum în context european), spre a trece apoi, după investigarea “spiritului junimist”, la “canonul” maiorescian, cel care impune “o nouă paradigmă culturală românească” (p. 20) și sub semnul căruia “s-a dezvoltat /.../ întregul

discurs cultural românesc din secolul al XX-lea” (p. 21). Cît privește opera ca atare a lui Maiorescu, importantă i se pare “recuperarea logicianului și a teoreticianului filosofic” (p. 25), ipostaze rămase în umbra criticului literar. Cu afit mai mult acest demers “recuperator” devine o urgență cu cît “doctrina maioresciană e în esența ei de natură filosofică, iar mecanismele de producere a discursului se supun autorității ca și transcendente a regulilor și principiilor logicii formale” (idem). Cornel Moraru nu scoate, așadar, un nou Maiorescu pe părți, ci un Maiorescu văzut în integralitatea acțiunii sale. Nu fără a insista, totuși, asupra criticului – “singurul critic de direcție în adevăratul sens al cuvîntului” (p. 61) de la noi. Dar “lecția maioresciană” cea mai actuală i se pare lui Cornel Moraru lecția “de simplitate și respect pentru adevăr”. “Hipertrofia limbajului critic modern și postmodern, excesul teoretic uneori în comentariul critic și tendința de supradimensionare a valorilor naționale ne obligă să ne amintim din nou de Maiorescu” (p. 77). De fapt, ori de cîte ori în cultura și literatura noastră încep să prolifereze maladiile și pandaliile, de orice fel și orientare ar fi acestea, apelul la medicamentul Maiorescu devine imperativ. E ceea ce monografia lui Cornel Moraru o spune și explicit și implicit, dar în amîndouă modurile la fel de limpede.

Șansa de a gestiona un întreg sistem de idei și concepte filosofice e admirabil pusă în valoare în cazul monografiei despre Noica. Aici Cornel Moraru face un adevărat tur de contragere “sintetică” a unei opere unitare, dar nu lipsită de diversitățile și tensiunile ei. “Problema problemelor”, care va ghida, de fapt, tot demersul monografic, e enunțată din capul locului; pentru Noica aceasta era, “în contextul metafizicii europene de la origini pînă în modernitate”, “aceea a contactului viu cu ființa” (p. 7). Pentru Cornel Moraru ea e aceea a revelării unui mecanism conceptual de mediere care să nu opereze, de fapt, o mediere, ci o priză directă. El își propune să demonstreze că Noica nu intermediază, ci imediatizează. Și în funcție de acest obiectiv își organizează toate demersurile demonstrative. Nu înainte de a trece, însă, prin toate etapele de elaborare și de cristalizare a gîndirii noiciene. Nu sînt evitate, firește,

inevitabilele: peripețiile politice ale gândirii lui Noica, dar și suspiciunea că ar face filosofie literară. Cornel Moraru pune aici lucrurile la punct pe scurt, fără să se întindă în polemici. “Opțiunile politice”, zice el, și “chiar unele aspecte jenante ale biografiei exterioare”, “nu i-au marcat structural gândirea filosofică” (idem). Cît despre acuza de literaturizare, aceasta e tăiată direct: “faptul că se află în grația cuvintelor și a limbii /.../ nu e o carență filosofică.” (p. 51). Dimpotrivă, adaugă Cornel Moraru, cu mai mult decît bună dreptate.

Scrisă cu un fel obiectivitate empatică, monografia Constantin Noica e un breviar exegetic (dar nu numai) de la care se poate porni ca de la un temei. Concepțiile și temele lui Noica sînt puse în pregnanță deopotrivă prin relația cu metafizica europeană și prin “devenirea” lor internă. Monografia lui Cornel Moraru nu e o operă de pionierat absolut, dar e prima care înnoadă și limpezește toate firele unei concepții quasi-sistematice despre ființă.

Un cu totul alt grad de complexitate ridică monografia închinată lui Lucian Blaga (cărui îi este trecut cu vederea doar proza, dar nu neapărat dintr-o discriminare premeditată). Ceea ce-și propune aici Cornel Moraru este “să surprindă sintetic /.../ structurile de adîncime unificatoare ale creației lui Blaga”, să ajungă la “rădăcina metafizică comună întregii creații” blagiene (p. 7). Acest Blaga e, într-un fel, unul “triunitar”, identic, în fond, în toate cele trei ipostaze ale lui: poetul, dramaturgul și filosoful sînt, deopotrivă, unul în trei și trei în unul. Aceasta e Sfînta Treime blagiană pe care monografia lui Cornel Moraru o propune (prioritar, dar nu exclusiv) din perspectiva unei critici a profunzimilor care operează cu exigențe strict moderne de coerență. Iar ipoteza de lucru este aceea a unei “lecturi imanente”, singura capabilă sau potrivită, după Cornel Moraru, să releve “convergența” “intimă a ființei cu opera” (p. 8). E de prevăzut că, pe această cale, nu-l așteaptă lucruri ușoare, chiar dacă monograful colaborează fertil cu unele lecturi anterioare (și îndeosebi cu Ion Pop și George Gană).

Poezia blagiană e desfășurată în trei etape, dar toate trei în interiorul unei “poetici a misterului” în cadrul căreia misterul e definit ca “sensul de dincolo de nonsens și existența de dincolo de

nonexistență” (p. 10). Universul poetic blagian e reconstruit prin evidențierea raportului dintre spațiul mitic și timpul metafizic, Cornel Moraru pornind de la premisa că “reveria spațiului și a timpului sînt consubstanțiale în imaginarul poetic” (p. 29). Cu atît mai consubstanțiale cu cît, în realitate, imaginarul timpului e și el de natură “spațială”, astfel încît se poate vorbi, la urma urmei, de două linii izomorfe ale imaginarului. Linii care, la Cornel Moraru, se întîlnesc extatic în metafora “iezerului netulburat” (timp neînceput, spațiu pregenezic, contemplație/oglină cosmică), metaforă ce “constituie figura /.../ interioară a atitudinii poetice” blagiene (p. 36). Avem aici de-a face cu o reducție la unitate care procedează în bun spirit blagian: sporind tainele, înviorînd inefabilele, nu suprimîndu-le.

Teatrul lui Blaga e și el “un teatru al extazului” (p. 40), dar și mai potrivit un “teatru al misterelor” (p. 43), refăcînd în altă ipostază aceeași realitate vizionară din care trăiește poezia. Esențial e și aici, ca și în poezie, “caracterul revelator al tuturor elementelor constitutive ale discursului textual și scenic” (p. 46). Iar definiția cea mai bună a dramei blagiene constă în revelarea formei sale “transcendental-dramatică”.

Prea concentrate, excesiv de dense, capitolele despre poezie și teatru suferă, firește, de simptomele densității. Nu le-ar fi stricat, măcar din loc în loc, mai multă argumentativitate, dacă nu neapărat și argumentație. Nu e și cazul capitolului dedicat filosofiei blagiene, ale cărei articulații și concepte sînt aduse la un grad de maximă transparență și coeziune. Încă o dată vocația secundă a lui Cornel Moraru (cea de expert filosofic) excelează.

Ipostazele blagiene sînt reunite într-un capitol de forță: Convergențe metafizice. Concluzia lui Cornel Moraru e că “metafizicul nu constituie doar stadiul final” al reflecției filosofice, ci și “punctul de origine” al întregii viziuni creative (p. 87). Deși diferențiate, formele blagiene de rostire “își regăsesc identitatea și autenticitatea în rădăcina metafizică comună autorevelată” (p. 88). E maxima demonstrației pe care și-a propus-o Cornel Moraru. Nu fără a deschide și o fereastră spre postmodernism: “Un Blaga relansat din perspectivă postmodernă este pe deplin creditabil”, zice el, nu fără a-și

lua o strictă precauție: “cu condiția de a nu transforma o trăsătură structurală în etichetă, în clișeu protocronist” (p. 95). Cornel Moraru, ce-i drept, doar deschide această fereastră, nu și sare pe ea. Dar nu e acesta singurul punct de incitare exegetică din această monografie spasmatic de densă.

5. Sinteza blagiană

Blagologia e o știință care prosperă prin paradox: ea e cu atât mai harnică și mai entuziastă cu cât poetul intră mai temeinic într-o tot mai prelungită eclipsă. E drept că în Ardeal și pentru ardeleni Blaga a rămas un poet de cult, dar din gusturile și preocupările celorlalți români cititori el (pare a) decăde tot mai sigur, de nu chiar ireversibil. Ca să nu mai pomenim de cât a decăzut el dintre principiile active ale poeziei de azi, din tabloul căreia umbra lui Blaga aproape că s-a șters. Asta vine oarecum pe drept, ca o echilibrare a excesului de influență pe care poezia lui Blaga l-a exercitat îndată după căderea oficială a proletcultismului. Pe cât de blagieni au fost anii '60, pe atât de non-blagieni au fost anii '80 (și sînt, ba încă mai abitir, cei de acum, de nu cumva aceștia sînt de-a dreptul anti-blagieni). Nu-i mai puțin drept însă că, în toată criza, există și o persistență blagiană, mai mult sau mai puțin discretă, dar, oricum, evidentă: poeții de Ardeal sînt de la sine expresioniști și, prin urmare, condiționați genetic de Blaga. Dar asta e mai mult o horă locală a înfrățirii genetice decît o efectivă reactivare și actualizare a principiului Blaga. Trebuie să admitem, oricît de fără plăcere, o propoziție care-i terifiză pe toți ardelenii: Blaga se perimează. În tot răul, însă, după cum spune și regula, și un bine, căci cu cât se perimează el, cu atât sporește bibliografia pe seama lui: Cornel Moraru, de-o pildă, citează, în Lucian Blaga. Convergențe între poet și filosof (Editura Ardealul, Tîrgu Mureș, 2005) vreo cincisprezece titluri ieșite numai după 1990 (și sigur nu le-a citat pe toate). Ceea ce înseamnă cam unul pe an. Din acest punct de vedere nu știu, zău, ce posteritate s-ar putea declara mai mulțumită ori baremi mai saturată.

Firește că o asemenea situație, de alunecare în umbră a subiectului, e deopotrivă stînjenitoare și provocatoare pentru exegeți.

Asta pentru că orice expertiză ambiționează să repună opera pe gustul cititorilor, să rearmonizeze ceea ce s-a dereglat în relația fericită dintre operă și cititori. Dacă nu-i neapărat acesta rostul unei exegeze, acesta e, măcar, visul ei. Iar aici diferența dintre rost și vis e aproape nulă. Delicată pe cât de incitantă, măcar pentru monografi, situația de declin a poetului trebuie deslușită la cauze (deși cele mai multe lucrări pornesc entuziast, cu ochii închiși, ca și cum Blaga s-ar afla tot pe culmile grației de lectură). Cît îl privește pe Cornel Moraru, el nu se prefacă că nu bagă în seamă această dez-actualizare a poeziei blagiene. Numai că vina e mutată strict pe schimbarea de paradigmă; și nu atît pe schimbarea de paradigmă poetică (efectivă și ea), cît pe schimbarea de paradigmă a receptării: “Poate nu atît schimbarea de paradigmă poetică e în defavoarea lui Blaga, cît schimbarea de paradigmă a lecturii critice și a gustului.” (p. 22). Iar punctul cel mai fragil al poeziei blagiene derivă din confruntarea acesteia cu ironismul, întrucît “poezia lui Blaga nu se pretează la ironie și e extrem de vulnerabilă în fața acesteia” (idem). Nu-ncapă vorbă că-i așa, deși e greu de conceput că vina ar fi doar a schimbării; poate că dincolo de această vină ce vine prin fatalitate va mai fi fiind una ceva mai imanentă, mai specifică poeziei ca atare. Poate că poezia lui Blaga nu decade doar pentru că decade transcendentul, nu decade odată cu transcendentul (de care ea e foarte legată) și nici pentru că a decăzut gravitatea (deopotrivă a viziunii și atitudinii); ba nici măcar pentru că lumea a decăzut din taină și din vrajă, iar poetul din sacerdoțiu, toate lucruri nu doar consubstanțiale poeziei blagiene, ci chiar substanțiale. Dar nu vina internă a poeziei o caută Cornel Moraru; exegeza lui cultivă, chiar dacă nu foarte ofensiv, un optimism al revenirii. Blaga nu e decît în eclipsă iar actualitatea lui stă să se întoarcă, ne zice el, dacă nu pe față, măcar implicit. Și tocmai pentru a ajuta la această întoarcere face el un efort (Aproximări postmoderne, pp. 282-290) de compatibilizare a poeziei (și nu doar) lui Blaga cu postmodernismul. Cornel Moraru se sprijină aici pe tentative similare anterioare, cărora le dă un nou, mai consistent, credit. Dar nu înainte de a sublinia o funciară incompatibilitate între Blaga și postmoderni: “postmodernismul este un fenomen de saturație și epuizare, anihilant

chiar, în timp ce Blaga aparține unui eon cultural de tip creativ și auroral” (p. 282). Nu va fi vorba, așadar, “de conștientizarea unei noi paradigme”, ci doar de “aspecte structurale identificate ca fiind de factură postmodernă”, dar care acționează “în cadrul vechii paradigme” (p. 283). Iar între aceste aspecte, cel puțin “oarecum postmoderne”, s-ar afla, “în primul rînd”, “funcția integratoare sintetică a metafizicului” (idem). Dar și o prefigurată “teorie a secundarului” și chiar o apropiere de principiul ex-fundării din post-metafizica modernistă, aducîndu-l pe Blaga în apropierea lui Vattimo. Tentativa lui Cornel Moraru nu merge însă pe temeritatea compatibilizării cu postmodernismul; din contră, el chiar domolește cîteva avînturi care l-au precedat, dar tocmai această domesticire devine un credit suplimentar. Cornel Moraru e convins că nu e aceasta (adică traducerea lui Blaga în postmodernă) singura șansă a poetului; că nu postmodernismul e singura scăpare și singurul criteriu de mîntuire. El mizează, de fapt, pe o reîntoarcere a constructivului. Ce-i drept, prea lansat în post-modernizarea lui Blaga Cornel Moraru nici nu și-ar fi putut permite să fie; nu, în orice caz, fără riscul de a-și dezice teza centrală a cărții, teză care postulează (de fapt, verifică) nu doar coerența întregii creații blagiene, ci chiar unitatea de rădăcină metafizică a acesteia. Cornel Moraru postulează “un singur Lucian Blaga”, “metafizician-artist” în care “poetul și filosoful sînt inseparabili” și la care toată diversitatea creației se trage din “rădăcina metafizică comună” (p. 7). Iar acest postulat va impune și metoda de lectură: o lectură convergentă, firește, dar mai ales o lectură a convergențelor, dusă pînă în “punctul focal de convergență interioară, în același timp distinct și obscur” (p. 9); o lectură, cum zice singur, “fenomenologică” (p. 317). Cornel Moraru nu caută punctele de incidență dintre poet, filosof, dramaturg, gînditor, prozator, nici posibilitățile de conversie a unei ipostaze în alta/altele, ci punctul lor de contopire originară, genezică. În această perspectivă citește el diferențele blagiene, nu anulîndu-le, ba nici măcar îmblînzindu-le, ci evidențiindu-le în perspectiva identității de pornire.

Exegeza de aici a fost precedată, editorial, de o micro-monografie apărută în 2004 la “Aula”. Micro-monografia avea un

singur păcat: era de o densitate implozivă și adesea se simțea violent nevoia unei mai largi desfășurări argumentative. Asta deoarece Cornel Moraru venea cu multe idei – sau nuanțe – noi, asupra cărora nu avea spațiu să stăruie. Acum însă el se desfășoară în voie, deși niciodată dincolo de concizie și rigoare, de economia strînsă a ideii interpretative. Caracterul înnoitor al exegezei sale, decisiv, nu e însă și unul polemic. Dimpotrivă. Cornel Moraru e un exeget strict constructiv, care con-lucrează cu predecesorii (unii preferați, firește) într-un proiect coerent. (Ba chiar remarcă, la un moment dat, că “exegezele blagiene /.../ sunt ele însele convergente”, adăugînd în modestie că “noi nu am făcut decît să așezăm principiul convergenței /.../ direct în premise”, p. 315. Dar mutarea aceasta din final în inițial, din concluziv în originar se dovedește mai decisivă decît lasă modestia lui să transpară; ea seamănă cu permutarea efectului în cauză, ceea ce, de fapt, răstoarnă toată perspectiva și face ca exegeza lui Cornel Moraru să-și marcheze punctul revoluționar). Dar asta nu înseamnă că el e de acord în toate cu ei. Ba, la o adică, disocierile sînt, la el, mult mai frecvente decît asocierile în idee. Dar și cînd acestea sînt tranșante în fond, ele au un fel de retorică suav discordantă, și nu una a dezacordului agresiv. Civilitatea e întotdeauna maximală, chiar și atunci cînd propozițiile în dispută sînt fundamentale (cum e, de pildă, cazul acestui dezacord de fond cu E. Todoran: “Nu credem însă că desacralizarea duce neapărat la ‘slăbirea funcției metafizice a mitului’, cum consideră /.../ criticul. Dimpotrivă, în cazul lui Blaga, funcția metafizică a mitului se fortifică, face posibilă recuperarea sensului ontologic insondabil al realului, implicit și al sacrului”, p. 236). Nu spectacolul de atitudine îl interesează pe Cornel Moraru, ci progresul dialogului interpretativ. Iar din această perspectivă monografia lui nu e doar una dintre cele mai pașnice și mai cooperante, ci și una care merită așezată în rîndul monografiilor fundamentale, al monografiilor de pe primul raft al istoriei noastre literare. Iar pe acest raft, se știe, nu încap multe cărți. Și chiar dacă ar încăpea, nu sînt.

De la bun început Blaga e așezat în tipologia “poetului puternic” (după Bloom) sau a poezilor “creativi” (după Paul de Man),

pentru care decisivă e experiența “în același timp inițială și centrală” (p. 19). Inițială însă într-un dublu sens, și în care sensul inaugural e, de fapt, cel mai puternic. Iar “inauguralitatea” lui Blaga e mereu pusă în evidență. Numai că ea nu e o simplă, oricât de tonică, premisă a viziunii, ci o condiție paradoxală, contradictorie și tensionată, a creației, întrucât “sentimentul auroral al originarului se întâlnește, într-o unitate indisociabilă, cu escatologicul” (p. 26). Originar e misterul, taina; dar și finalitatea, apocalipticul se consumă tot în mister, în insondabil. Între cele două mistere sau între cele două margini ale misterului profesează Blaga o poezie (și o filosofie) a revelației. Această peripeție a revelației (“La Blaga există cu adevărat numai ceea ce se revelează”, p. 215) care evoluează între capete de taină e urmărită pas cu pas de Cornel Moraru, nu fără a insista asupra punctelor nodale din gândirea și viziunea blagiene: misterul vitalizat și spiritualizat, demonicul, lucifericul, mitul, revelatoriul, tăcerea, transcendentul în coborîre, imanența panicată de sacru etc.; toate pornite din același sîmbure și unite, în cele din urmă, în perspectivă finală, într-o cosmologie metafizică. O cosmologie neliniștită, însă, pentru că ea e, de fapt, o ontologie: “Întrebarea fundamentală în jurul căreia se articulează viziunea cosmologică metafizică ține de ontologie însă: de ce există toate aceste lucruri pe care le percepem și dacă există, de ce sunt precum sunt și nu altfel?” (p. 256). E o întrebare care nutrește atît viziunea filosofului, cît și pe cea a poetului, apropiind încă o dată cele două ipostaze și contopindu-le într-un proiect ontologic. Firește, răspunsul nu e aici mai important decît întrebarea, decît neliniștea, cel puțin pentru poet. Și poate că nici nu se poate da un răspuns mai potrivit decît cel dat de un om de știință ca Stephen W. Hawking: “Dacă ar fi fost altfel, noi nu am fi fost aici”. Blaga nu se consolează însă cu un asemenea paradox, ci sapă mereu la temeiuri. Iar această arheologie a originarității, a cauzelor prime e expusă cu rigoare de Cornel Moraru.

Exegeza lui reprezintă și o schimbare de climat referențial, dacă nu chiar o schimbare brutală a referințelor. Și ideile filosofice, și ideile “teologice”, și intuițiile vizionare, aduse înapoi la unitatea lor originară, sînt confruntate cu planul general al gândirii europene, un

plan care include deopotrivă gânditori și poeți care l-au precedat, care i-au fost contemporani sau care i-au succedat. Niciodată pînă acum Blaga n-a fost prins într-o rețea atît de complexă de relații și afinități, într-un circuit atît de vivace și organic al ideilor și intuițiilor. Convergența substanțială a ipostazelor blagiene profită din plin de convergența (aproape euforică aici) competențelor lui Cornel Moraru însuși: de convergența criticului literar cu expertul în filosofie. Dacă Blaga și-a găsit un interpret cuvenit, și Cornel Moraru și-a găsit un subiect potrivit. E un fel de întîlnire de grație, o efectivă “convergență” de spirite.

După Cornel Moraru nu mai rămîne de făcut (a nu se lua în literă; pentru un mare poet rămîne întotdeauna totul de făcut) decît acea lectură (poate că imposibilă, în realitate) propusă mai demult de Lucian Raicu: una care să nu știe nimic despre filosoful Blaga, care nici să nu știe că acesta există. Una, așadar, făcută cu premeditată și radicală ignorare, căci altminteri, oricît s-ar feri exegeții de contaminare (terminologică și de grilă), tot nu scapă. N-or fi conceptele lui Blaga prea operaționale, dar sînt cu atît mai irezistibile. Iar pînă acum spaima exegeților de a nu-l comenta pe Blaga prin Blaga n-a fost fără temei. Poate că tocmai această violență, prin care Blaga transformă exegezele într-un fel de limbaj “autoreferențial”, e semnul cel mai clar că e vorba de un “poet puternic”. Cornel Moraru s-a ferit cît a putut, dar nici el nu s-a putut feri chiar de toate primejdiile seducției și contagiunii conceptuale. Resurecția blagiană poate însă porni odată cu exegeza lui. Ceea ce, firește, nu-i sigur că se va și întîmpla.

Nu știu cît de premiată a fost monografia blagiană a lui Cornel Moraru; dar știu sigur că merita să fie.

Irina PETRAȘ

Calmul valorilor

S-a întâmplat să-i fiu redactor la una dintre cărți, *Obsesia credibilității*, apărută în Colecția *Akademios* a Editurii Didactice și Pedagogice în 1996. Îl știam deja de multă vreme, aproape dintotdeauna, așa zice, ca prezență discretă și un pic misterioasă în cercul nostru de prieteni. Locuind ape adânci, nu părea neapărat necesar să-i stai prea aproape ca să descoperi primejdia calmă și stimulatoare a gândirii sale, tensiunile abia ținute în frâu lucrând ca relansatori textuali și umani, deopotrivă. Discuțiile noastre despre carte au fost puține și oarecum suspendate, înțelegerea funcționa fără risipă de cuvinte și cu economie de gesturi amicale. Nu mă miră mărturisirea nepăsător-mucalită din interviul acordat lui Nicolae Băciut: „N-am simțit niciodată nevoia să-i cunosc personal pe scriitorii despre care am scris. Mi-am interzis chiar și comunicarea prin corespondență. Poate unii dintre ei s-au supărat. Cu timpul sper că au înțeles adevăratele intenții. Dacă nu, au vreme de aci înainte...” Prietenia și dreptatea, generozitatea și atenția se numără la el pe alte coordonate decât cele obișnuite. Cu studii filologice și filosofice la purtător, s-a așezat la Târgu Mureș căutând – și găsind – mai ales un climat propice proiectelor sale riguroase și ne-stridente, nu neapărat multe, gureșe prietenii. Revista *Vatra* i-a fost cale de așezat în miezul lucrurilor literare, fără a-i pretinde ieșirea din intimitate. Se știe pe sine un ins pe care se poate conta, intervențiile sale nu pot veni decât dinspre o moralitate subînțeleasă, fără surle și fanfare, fără declarații de alianță eternă. Înregistrează cu un profesionalism de structură tipic ardeleană (deși vâlcean prin naștere) *Semnele realului*, iar fidelitatea scrisului său face parte dreaptă celor două dimensiuni ale lumii, *Textul și realitatea* („...realitatea ca ficțiune și ficțiunea ca realitate. Acest «chiasm» clarifică poate cel mai bine condiția ontologică a ficțiunii. Realitatea nu este un grad zero al ficțiunii și nici ficțiunea nu este un

grad zero al realității. Între cele două aspecte distincte ale Realului nu se află niciodată neantul. Ambele sunt constitutive relației ontologice primare, relație de geneză, de co-naștere, mascată cel mai adesea de intertextualitate...”). Urmărit blând de Obsesia credibilității, în secțiunile sale critice scormonește posibile convergențe, nu e atras mai niciodată de rupturi polemice („Nu sunt un polemist. Pledez, în critică și viața literară, pentru calmul valorilor”) și, deși neinteresat anume de amănunte biografice concrete, nu ocolește niciodată omul, atitudinea sa fiind una de dascăl vag moralist, cu o bonomie severă, strânsă, echilibrată.

Pentru Cornel Moraru, critica e „un gen de expresie suficient sieși, neîndatorat altor genuri”. Criticul e scriitor, are conștiință critică, asemenea oricărui scriitor care se respectă, și are datoria de a-și dovedi valoarea prin calitatea neapărat expresivă a judecăților sale. Un doctorat oarecum târziu, *Lucian Blaga, Convergențe între poet și filosof*, îl arată la fel de molcom în gesturi și de nestrămutat în itinerarele sale bine alese. Două cărți despre Blaga, una despre Constantin Noica și alta despre Titu Maiorescu, deși comenzi venite dinspre Aula lui Mușina, îi vin mână, ele îngăduind „camparea” între literatură și filosofie, loc predilect de urmărire asiduă a ideii și de enunțare a ei în notă personală. Recitirile, revalorizările după canon ale literaturii române nu-i tulbură nicidecum programul: „Astăzi, critica literară românească se află în fața unei provocări neașteptate: valorizarea și revalorizarea întregii literaturi române de la ultimul război încoace. Este așa numita problemă a «revizuirilor», pe care noi înțelegem s-o aplicăm într-un sens pur lovinescian, adică în vederea consolidării propriilor noastre judecăți critice elaborate de-a lungul anilor.” Lovinesciană este, în mare măsură, atitudinea sa față în față cu destinele literaturii române. Acordă importanță unor distincții precum cea dintre judecată și prejudecată critică, e interesat să se construiască pe sine în timp ce interpretează cărțile altora („Textul – și cel critic! – poartă marca inconfundabilă a celui care l-a creat”), pune adesea în discuție condiția criticului („Cred că adevărata vocație a criticului este și chestiune de moralitate. O pun imediat alături de talent și inteligență sau uneori chiar mai presus de ele”). Sigur, criticul este un scriitor,

dar, judecător fiind, important e cât de mult *adevăr* știe să scoată dintr-o carte. E de identificat în scrisul său chiar și *legănarea* lovinesciană între bucuria că critica literară e, din fericire, artă și tristețea disimulată că aceeași critică literară nu e, din nefericire, știință („Mă diferențiez categoric de părerile extremiste, care izolează textul de realitate. Consider că textul e numai o deschidere spre realitate [...] În concepția noastră, între text și realitate trebuie să medieze întotdeauna valoarea. Se observă uneori, în noua critică, un abuz de metodă. Noi am rămas adepții bunului simț critic”). Angajarea criticului, mereu așezată și coerentă, se petrece între utopia lecturii imens cuprinzătoare – „Ca profesionist al lecturii ai vrea să cuprinzi totul, să citești toate cărțile” – și o conștiință foarte sever asumată a datoriei și limitelor – „activitatea de cronicar literar te obligă la o selecție de cărți și autori” și „în ce mă privește, sunt de partea criticii active, foiletoniste.” „E esențial pentru criticul de azi să-și facă din scris o profesiune”, mai adaugă Cornel Moraru, dar e tot așa de important să-și păstreze dreptul de a reveni asupra propriilor judecăți, remanierea fină a privirii critice nepunând în pericol consecvența cu sine a criticului.

Calm, echilibru, reticență bogată în nuanțe ale deschiderii, construcție migăloasă de sine în marginea cărților citite apropiat, bun simț... Crochiul de față abia de a trasat un contur al scriitorului Cornel Moraru. Încap, de aici înainte, nenumărate valorări ale profilului schițat aici în fuga zilei și a condeiului.

Constantin M. POPA

Credibilitatea textului

La începutul anilor 2000 se impunea pe piața literară de la noi Editura Aula, cu un program bine definit, cu prezențe ritmice și inițiative novatoare de marketing. Sufletul acestei întreprinderi de incontestabil succes, regretatul Alexandru Mușina, reușise, în termen scurt, să insuflă autorilor publicați sentimentul apartenenței la un club de elită. Cu prilejul marilor sărbători nu uita să le trimită o felicitare cu mențiunea „autor Aula” și purtând semnătura inconfundabilă Al. M.

Fără să-l cunosc personal pe Cornel Moraru, i-am citit „monografiile critice” apărute la amintita editură brașoveană în cadrul colecției „Canon”, *Constantin Noica* (2000), *Titu Maiorescu* (2003) și *Lucian Blaga* (2004). Între timp devenisem eu însumi un „autor Aula”, alcătuind „monografia” *Adrian Marino*. Mărturisesc faptul că, într-un fel, am avut în cartea lui Cornel Moraru despre Noica un reper. din motive lesne de înțeles.

În „Cuvântul de început”, profesorul mureșean sesiza interpretările „dintre cele mai distorsionate” pe care personalitatea complexă a lui Noica le-a generat de-a lungul vremii: „De la «legenda Noica», așa cum fusese perceput omul împreună cu opera sa în ultimii ani ai vieții și imediat după moarte, s-a ajuns cu rapiditate la «cazul Noica». Pentru mulți, mai incitant este acum raportul filosofului cu politicul, mai exact cu regimurile politice de care acesta a avut parte de-a lungul agitatei sale existențe”. Or, între cei „mulți”, ideocriticul Adrian Marino se arăta foarte interesat de înțelegerea unei situații-limită din istoria culturală românească a perioadei comunist-ceaușiste. În esență, este supus analizei modul în care cultura a reacționat, a

supraviețuit și s-a salvat, plătind un anume „preț”: „«Cazul» Constantin Noica, sublinia criticul de idei, ni se pare exemplar și paradigmatic mai ales în această privință. El a fost cel mai reprezentativ om de cultură român din ultimele decenii aflat chiar în centrul unei dispute: «acuzat» și «apărat» deopotrivă de a fi «colaborat» cu regimul dispărut”. (v. *Politică și cultură*, 1996).

Pentru Cornel Moraru, tema *rezistenței prin cultură* este tentantă și provocatoare, fundamentală este însă realitatea operei ce nu a fost marcată structural de opțiunile politice: „Noica a fost și rămâne filosoful pur, rasat, gânditorul aplecat cu obstinație asupra problemelor fundamentale ale reflecției filosofice, urmărite în consecințele lor ultime. Iar problema problemelor, în contextul metafizicii europene de la origini până în modernitate, este pentru Noica aceea a contactului viu cu ființa”.

Cum se vede, două perspective diferite asupra unui creator de idei. Așadar, în câmpul general al clivajelor de tot felul produse și în teritoriul construcțiilor ideologice esențială rămâne performanța edificării operei, a acelei opere ce se sustrage grabei și improvizației (lucru valabil și în cazul lui Marino).

Din frecventarea volumului despre Noica am rămas cu impresia coerenței altfel decât sofisticate, pusă sub semnul credibilității. Îmi reamintesa structurarea textului menită să releve imperativ și clar originalitatea experienței de gândire a filosofului de la Păltiniș: „I. În căutarea unei *mathesis universalis*”; „II. Arhitectura ființei”; „III. O hermeneutică a transparenței”.

Funcționalitatea comentariilor integrative, a analogiilor și a rigorii bibliografice creează, cred, chiar un stil confirmând vocația superioară a cercetătorului literar pentru care sugestia culturală, departe de frigide ipostaze livrești, precipită o atitudine a implicării. Între demersul filosofic al lui Noica și interpretările puse în pagină de către Cornel Moraru se instituie tensiunea consonanței: „Un lucru e

sigur de pe-acum: Noica a scos discursul filosofic din platitudine, din banalitatea prăfuită a locurilor comune «solide»,,.

Cornel Moraru rămâne un profesionist al convergențelor.

Ovidiu MOCEANU

Rațiunea practică de a fi a criticii

Pe Cornel Moraru l-am cunoscut după câțiva ani de la venirea mea în Brașov ca profesor de limba și literatura română. Ne întâlnisem de câteva ori la diverse evenimente didactice, dar adevărata cunoaștere a venit în împrejurările legate de debutul în volum, apoi prin anii '90, când am inițiat înființarea Facultății de Litere. Drumul se arăta lung. Cornel Moraru ne crea sentimentul că vom avea un coleg rezistent la un asemenea drum, cu toate inconvenientele legate de naveta pe care urma să o facă de la Târgu-Mureș la Brașov. În anii cât a avut cursuri la noi, l-am cunoscut mai îndeaproape, dar niciodată nu a contrazis prima impresie – de om egal cu sine, imperturbabil, serios, deplin angajat în ceea ce face. Dacă ar fi să aleg o imagine-pecete, măș gândi la o scenă semnificativă, pe care am contemplat-o îndelung. Era o zi de salariu. Atunci nu apăruseră cardurile încă. Cornel a primit banii din mâinile secretarei, s-a așezat la colțul unei mese și a început să-i numere. Parcă nu erau bani, ci clipe, zile, săptămâni, kilometri, adunați în răstimpul unei luni. Așeza cu gesturi filmate cu încetinitorul hârtie peste hârtie, nici îngândurat, nici tulburat de ceea ce îi spuneau „mărunții”, ci privind cu melancolie în adâncul unei ape liniștite. De acolo, de undeva foarte departe, își ridică, după un timp, privirea și zâmbi. Lumea fusese pentru câteva clipe pusă în paranteze, acum ne puteam întoarce la treburile noastre.

Pe criticul literar îl descoperisem când îi citeam săptămână de săptămână cronicile și recenziile în revista „Flacăra”. O lectură aplicată, cu evitarea aplicării unui sistem care ar fi procustat opera, cu dezvoltarea unei strategii prudente de înaintare spre miezul problematicei operei. Dacă în cazul multor critici se observă o

preocupare pentru sistem, Cornel Moraru a scris rar texte cu caracter teoretic, mai mult reflecții despre starea prozei scurte, a romanului sau de identificare a unor fenomene literare. O critică întemeiată prea mult pe teorie tinde să ducă la „de-naturalizarea excesivă a limbajului operei” (*Textul și realitatea. În loc de postfață*), „oricât de inteligent și ingenios ar fi comentariul”. Actul critic mediază afirmarea valorii, activează elementele ce țin de planul metafizic al textului, pune analiza la originea judecății critice. Textul trebuie privit „ca un produs de sine stătător, finit sau ne-finit, necondiționat univoc nici de relația auctorială, nici de relația critică”. „Judecata critică directă fără acoperire în analiză tinde să se transforme în prejudecată, dacă nu se supune acestei rigori (o rigoare a «implicitului»), spune Cornel Moraru.

Textul și realitatea sunt entități inseparabile. Experiența lecturii a creat anumite rezerve ale criticului în fața textualizării, atunci când existența umană trece în plan secund și realitatea textului tinde să funcționeze tiranic. „O susținută experiență a lecturii critice ne obligă să nu separăm niciodată textul de realitate. Aspirația noastră mai veche de a investiga «semnele realului» (trimitere la volumul cu acest titlu din 1981 – n. n. – O. M.) se întemeiază pe convingerea, deloc gratuită, că se poate vorbi la fel de bine de o «realitate a semnului». Textul și realitatea ni se revelează de fiecare dată ca inseparabile”.

Textul trebuie considerat unicul criteriu în exercitarea demersului critic. Nicio imixtiune a altor elemente nu se justifică, fiindcă produce judecăți false de valoare. Autoritatea autorului versus autoritatea textului sau autoritatea textului versus autoritatea autorului – iată două surse de erori. Autori bine cotați scriu texte mediocre iar critica trece sub tăcere acest lucru, autori de plan secund scriu texte remarcabile, dar critica nu le apreciază, dată fiind imaginea mai puțin favorabilă a autorului. „Vedem, astfel, cum lectura superficială sau făcută cu reacredință emite și menține false ierarhii, sacrifică adevărul – cu cinism

sau inocență – de dragul intereselor conjuncturale sau de altă natură”, spune criticul Cornel Moraru, pentru care „fiecare autor își are locul său în cadrul totalității structurilor unei literaturi”. „Calmul valorilor” ne arată că „fiecare scriitor autentic (mărima fiind relativă) merită să fie tratat cu seriozitate”.

Textul și realitatea. În loc de postfață din volumul publicat în 1984, relativ scurt, poate fi considerat o adevărată profesiune de credință, pentru că fixează cu claritate un program critic ale cărui elemente se regăsesc în analizele criticului. S-ar putea adăuga acestui text *Aspecte ale criticii de azi* (din același volum), *Critica poeziei* (în vol. *Semnele realului*) și o serie de reflecții care însoțesc textele despre autorii comentați. În centru se află statutul criticii, pe care Cornel Moraru îl definește în relație cu acțiunea ei practică și contextul istorico-literar în acționează. Afirmă criticul: „Nu poți gândi și scrie despre poezie (mai ales despre poezie) decât trăind-o. Lectura însăși e participare afectivă și asumare deplină, posesivă chiar, a unui text care nu e al tău” (*Critica poeziei*). Sau: „Înainte de a fi creație sau un gen literar distinct, cum se admite de la E. Lovinescu încoace, critica e acțiune: acțiune în sprijinul valorii și în direcția normalizării firești a actului de cultură” (*Aspecte ale criticii de azi*).

Critica pe care a practicat-o Cornel Moraru a fost o critică „de veghe”. Ani în șir a întreținut sentimentul, atât de reconfortant pentru autor, că stă de veghe cineva la fruntariile literaturii, care va citi cartea, își va spune, mai devreme sau mai târziu, părerea. L-am trăit eu însumi. A însoțit fiecare apariție cu foarte pertinente analize, făcute, într-adevăr, după măsura textului, nu după cât de mare este umbra autorului. Din păcate, astăzi, acest model critic este mai rar. Solicită metodă, răbdare, consecvență, un cult al adevărului și al valorii, pe care Cornel Moraru le-a avut din plin. Lumea de acum e una a grabei, a neașezării.

Ștefan BORBÉLY

Elevii lui Cornel Moraru

Activând ca profesor de literatură română la Liceul „Radu Negru” din centrul Făgărașului între 1966 (anul absolvirii primei facultăți, cea de limbă și literatură din București) și 1979 (data plecării ca redactor la revista târgumureșeană Vatra, căreia avea să-i devină, ulterior, redactor-șef), Cornel Moraru a fost omul providențial pentru o serie de generații de foarte bună factură, din care s-au recrutat, de-a lungul anilor, câțiva autori consacrați (Mihai Coman, Tiberiu Z. Páskuy, Marian Dopcea, Vasile Gogea), cărora le este dedicat eseu de față. Îmi este însă greu să încep micromedaliaonele personale fără creionarea câtorva elemente de atmosferă. „Radu Negru” nutrea pe bună dreptate, pe vremea când și eu i-am fost elev, orgoliul de a fi cel mai bun liceu de profil umanist din zonă, matematicile și științele exacte concentrându-se cu precădere la Liceul nr. 2, din imediata apropiere. „Radu Negru” a dispus de două istorii în vremea comunismului, una adevărată – pe care am cunoscut-o abia după Revoluția din decembrie 1989 – și una ajustată, abreviată, de care ni se vorbea cu oarecare teamă și cu priviri furișe aruncate celor din jur, despre care se presupunea că aud și raportează. Știam, de pildă, că liceul a fost un cuib legionar redutabil, că aici a învățat și Horia Sima (originar din primul sat dinspre Brașov, Mândra), însă despre aceste lucruri se vorbea pieziș, în șoapte, fiindcă perioada în care ne-am format noi era aceea a poveștilor despre „partizanii” din munți din vremea luptei anticomuniste, unii dintre nepoților lor – cu mândria la purtător, cum erau Părăii – fiindu-ne colegi.

Făgărașul a fost dintotdeauna orașul în care arhitectura locului îți arăta că socialismul e un nou-venit pe scena istoriei, prezumția sa de etalon civilizațional maximal, teleologic fiind deconstruită în modul cel mai simplu posibil, de evidențe. Cetatea trona inaccesibilă, înconjurată de un șanț cu apă – „ajustat” și el inginereste, dar fără har

chiar în anii când am fost elev -, dar, curios lucru, n-am călcat în incinta ei decât după Revoluție, dacă exceptăm micile escapade hivernale prin bortele deschise de timp în pereții exteriori, de unde am scos, cu teama de rigoare, chiar și ghiulele rotunde, medievale, strunjite din piatră. Mitul activ, transmis din gură-n gură, vorbea despre un tunel subteran care ar fi legat cetatea de Olt. Căutat cu fervoare de amatori și specialiști, visat glorios de noi toți, el n-a fost găsit în cele din urmă de către nimeni, cea ce făcea ca basmul cel mai spectaculos – acela al golirii întregii cetăți sub lințoliul nopții cu prilejul unui asediu – să rămână o simplă fantasmă. Oricum, știam – și ni se spunea cu mândrie – că e cetatea cea mai întinsă, ca suprafață, din țară și că ea n-a fost cucerită niciodată, cu excepția unui asediu condus de către unul dintre foștii proprietari, căruia apărătorii zidurilor i-au cedat, în cele din urmă, de bună voie. Nu prea aveam, însă, cunoștințe despre rolul ei de închisoare, și urma să aflăm doar după 1989 că și Nicolae Balotă trecuse pe acolo.

În centrul burghez, rectangular, tipic transilvănean, al burgului o valoare comunitară aproape mistică avea „corso-ul”, o Spaziergasse (stradă pentru plimbare) de forma aproximativă a unei potcoave, unde întregul oraș ieșea sâmbătă și duminică pentru a se socializa și pentru a coregrafia ronduri infinite, care acum, privind în urmă la ritualul burghez de odinioară, mă fac să zâmbesc. O cofetărie celebră (a maestrului Embacher) flanca potcoava, și chiar dacă fostul proprietar se odihnea deja în cimitirul săsesc al orașului, stabilimentul continua să reverse înspre pofticioși arome dintre cele mai insidioase, cărora puțini le puteau rezista. Cofetăria – urmașa a uneia anterioare, deținute de către un alt cofetar celebru, Chiba – avea o eleganță vieneză care-ți lua ochii și te făcea să visezi la standarde: oglinzi imense, venețiene, candelabre voluptuoase, canapele duble, de piele verde și un separeu mai înălțat în spate, rezervat fumătorilor. Gloria – și tot ce a fost în interior – au dispărut ca prin farmec în lunile de după Revoluție; acum, cofetăria e o... biată sală de fitness, care nu mai amintește de excelența de odinioară decât prin arhitectura interioară de bază, rămasă nemodificată.

Tot prin centru, venind dinspre liceu, curgea Berivoiul, râu cel mai adesea molcom, uneori năvalnic, grăbit să ajungă să se întâlnească cu Oltul, de care-l mai despărteau doar câteva sute de metri. Datorită lui, specificul urban al Făgărașului central îl reprezentau podurile și podețele care legau ambele maluri ale Berivoiului, mai rare (dar mai masive) în zona de circulație intensă și mai dese (dar mai cochete) acolo unde începea, în aval, șirul de case burgheze, prelungite, obligatoriu, cu câte o grădină. Farmecul riveran al orașului avea să se stingă tot subit, când o comisie de sistematizare a decis acoperirea cu dale de beton a întregului râu, demantelarea podurilor care îl orna și transformarea noului planșeu neutru, cenușiu, în arteră pentru circulația rutieră. Am asistat neputincios la tranziția orașului meu natal de la farmecul interbelic incontestabil la insignifianța proletară, dar ceva tot a rămas intact din toată această zăpăceală sistematizatoare, care a dăunat orașului în mod cert: liceul, pe care noua șosea l-a pus mai mult în evidență decât o făcuse până atunci râulețul care desena o curbă chiar prin fața lui, obliterându-i aspectul și prin intermediul unui pod de fier masiv, uriaș, identic cu acela de peste Olt de la marginea urbei, care avea să cadă la un moment dat perfect orizontal, atunci când două tancuri și o mașină la mijloc treceau peste el, niciuna dintre greutatea excedentare nepățind nimic, cu excepția spaimei generate de surpriză și a imersiunii în apă, firește.

În subconștientul locuitorilor Făgărașului, liceul se poziționa mai sus decât restul geografiei citadine. Surplusul însemna, în cazul de față, etalon moral și excelență intelectuală, fiindcă a intra la „Radu Negru” însemna, cu adevărat, o probă de foc și una de valoare. Erau timpuri când învățământul păstrase, încă, aura de excelență selectivă moștenită din interbelic, pe care deceniile de proletarizare „revoluționară” nu reușiseră, încă, s-o aplatizeze. Liceul era o „redută”, ale cărei povești iradiau în afară, în binecunoscutul registru maniheist dintotdeauna. Doamne ferește ca vreunul dintre elevi să „cadă” la controlul vestimentar matinal de la poartă și să fie trimis acasă: ultragiul nu rămânea fără ecou, „cazul” se difuza rapid din casă-n casă și-n mai puțin de câteva ore familia impricinuitului ar fi

dat orice să găsească o gaură de șarpe în care să se ascundă. Cu consacrarea, era la fel. Îmi amintesc, de pildă, cu o inerentă jenă peste care nu am reușit niciodată să trec, cât de puternice au fost aplauzele de la ferestrele blocurilor care circumscriu curtea noastră atunci când m-am întors, încununat de „glorie”, de la examenul de admitere la facultate. Intrasem „din prima” doar 6, dintr-o clasă de 36; am plecat imediat la mătușa mea, la București, pentru a scăpa de aura micului erou local ce devenisem, dar episodul relevă un fenomen care acum nu mai e receptat decât cu zâmbete condescendente: comunitatea, orașul caționau școala, o respectau ca pe o valoare, situându-se, lucid și moral, de partea ei întotdeauna în disputele ocazionale cu elevii.

La „Radu Negru” se făcea, într-adevăr, cultură. Adică: intensitatea maximă, dezideologizată, eliberată de coerciții, pe care timpurile și oamenii care le deserveau perfid o permiteau, asta însemnând, la nivelul umaniștilor care eram – clasele se separau, în a IX-a, între real și uman -, atât Blaga, făcut fără restricții și-n răspăr cu calendarul strict al programei, cu tot ce a însemnat el în perioada interbelică, cât și Cioran, Eliade sau Ionesco, adăugați ca „ingredient” de epocă. Vasile Gogea vorbește în *Fragmente salvate* (1975-1989; cap. Mansarda imaginară) despre un „minunat profesor de limba și literatura română” din liceu, care i-a pus în brațe primele cărți ale lui Mircea Eliade și l-a făcut să-și dorească o mansardă. Obsesia bârlogului retractil, înțesat de cărți am avut-o cu toții, fiind printre primele utopii livrești pe care le-am trăit. Cultura ne mântuia – credeam noi adolescentin -, ni se părea suficientă, ca o redută: „minunatul profesor” de care vorbește Gogea se numea Cornel Moraru, venea din Vâlcea, aducea, să ne prezinte, și scriitori autentici, titrați la catedră (cum era făgărășanul Mihai Sin), scosese cu elevii cei buni o revistă, efervescenta pe care a generat-o fiind greu de redat în cuvinte. Îl divinizam: nu mi-e rușine s-o spun, deși cuvântul e destul de tare, demonetizat până la ironie pentru unii...

Moraru sosise la „Radu Negru” cu faima absolventului de excepție de la București. Făcea – chiar în anii când i-am fost elev – și Facultatea de Filosofie (la f.f.), achiziții de care am beneficiat din plin, fiindcă profesorul nostru concepea normalitatea actului de cultură

altfel decât și-o imaginau detractorii care începuseră să se înmulțească în jurul său, unii dintre ei turnându-l la Securitatea de pe Titu Perția cu o nonșalanță care i-a lăsat pe fâgărășeni cu gura căscată, mai ales că secretele, într-o urbe în care fiecare îl cunoștea pe fiecare, ajungeau rapid în stradă. Moraru a avut inclusiv T.O. (tehnică operativă) în casă, cu un fir care se prelingea, perfid și culant, până în apartamentul vecinilor. Însă, mai avea ceva de partea lui, în afară de propensiunea către filosofie: foarte bune relații cu anticarii din Capitală, unde pleca des, pentru a se întoarce cu geanta burdușită de volume. Nu ezita să ni le împrumute, consecința fiind că, intrând la facultate, m-am trezit cu un orizont literar mult mai nuanțat decât acela al multora dintre noii mei colegi. Am păstrat caietele din liceu cu sfințenie, ajutându-mă de ele cu prilejul diferitelor examene. Am, însă, un imens regret, fiindcă le-am pierdut în cele din urmă, fără nici o vină. Obişnuiam, în mod regulat, să las peste vară câteva colete estudiantine la o rudă care locuia în spatele gării, și care a decis, la un moment dat, să-și renoveze sumar casa în chiar perioada mea estivală, lăsându-i pe zidari să se dispenseze de câteva dintre pachetele care le stăteau în cale. Am suferit, toamna, atunci când le-am descoperit lipsa; viața mea însăși mi s-a părut a fi mai searbădă, mai fără de rost în absența lor.

Dincolo de toate acestea, rămâne o expectanță intelectuală neîmplinită: s-au evocat multe detalii din istoria „secretă”, discretă a culturii din vremea comunistă, dar nimeni nu a făcut, până acum, reconstituirea universului specific al anticarilor care funcționaseră pe atunci, unii legal, alții pe ascuns, sub popreală. Lor li se datorează, într-o bună măsură, normalitatea culturală abstruză a unei perioade care altminteri ar fi obliterat totul prin supraideologizare. Mulți scriitori cunoscuți ai vremilor pe care le trăim – Al. Vlad, de pildă – au fost anticari, cultivând totodată tranzacționări subterane prin intermediul cărora volumele interbelice continua să fie vândute și să circule. Poate se va scrie, la un moment dat, și această istorie; acum și nu mai târziu, când martorii posibili ai ei – Geo Șerban, de pildă – continuă să existe.

Fără să-i aparțină prin vârstă, Moraru făcea parte, în visurile noastre, dintr-un asemenea mediu. Ni-l imaginam în vaste labirinturi

pline de cărți, scoțând din raft, pe alocuri, nestemate. Obsesia bibliotecii urcate pe rafturi până la tavan tot de la el am moștenit-o. Nu vroiam, în jurul nostru, alte ornamente sau accesorii stridente: doar cărți, de jos până sus, și când Moraru ne-a vorbit de camera cu plută a lui Proust ne-am simțit imediat magnetizați de excentricitatea sublimă a izolării, deși nu prea înțelegeam neurastenia care dusesese la ea. Ceva rămânea, însă, esențial: Moraru ocupase toate locurile și cotloanele din sufletul nostru, umplând insidios totul, de la real la utopie. Indiferent de cât de rău îți este, tot găsești o carte care să te consoleze – gândeam pe atunci și continui s-o fac și acum. Cultura avea, pentru profesorul nostru, o pregnanță existențială acută, capabilă de iradianță: am trăit cu asta încă de când am fost elev și-i sunt recunoscător că mi-a transmis fervoarea ei.

Ținând cont de atmosfera burghez-apretată a orașului meu natal (sau poate tocmai de aceea), am să încep prezentarea elevilor lui Cornel Moraru cu cel care se mula cel mai puțin pe aceste pattern-uri disciplinate: insurgentul – foarte dotat, foarte deștept, dar incapabil de minima structurare – TIBERIU Z. PÁSKUY. A fost zăludul genial al adolescenței noastre: păr blond, vopsit, câteodată, în nuanțe verzui, haine cu inflexiuni de hippy, ironie corozivă, egocentrică, și voința, aproape supraumană, de a sfida contingentul învățând pe rupe engleza, într-un oraș în care, prin inerție administrativă și tradiție, se învăța franceza, germana și rusa, primul profesor de engleză cu adevărat atipic al nostru fiind genialoidul Octavian Țuțurea, desantat în mod accidental direct din... Statele Unite, ca vlăstar al uneia dintre familiile făgărășene care luase calea Lumii Noi la începutul secolului. Țuțurea, care se va și volatiliza foarte rapid peste Ocean, era atât de nobil sastisit de obligația de a nu trece de propozițiile simple ale englezei conversaționale (This is a table/This is not a door...), încât ne lăsa adesea în plata lui Shakespeare și se apuca de matematică, sofismul suprem fiind acela de a ne demonstra, după 7 table scrise mărunt cu creta, că $1 = 2$ (greșise firește, în mod intenționat, un radical, noi fiind prea umaniști și prea siderați de spectacol să ne dăm seama).

Placid, dar mereu premiant (cu ușurință...), Páskuy s-a simțit imediat dinamizat de „model”: în lumea burgheză, weberiană de atunci era daimonul care-ți confirmă că ai tot dreptul s-o iei pe arătură. Țuțurea-ți sugera, prin toată făptura lui, că lumea e și avangardă sau grotesc, nu doar cuminenie sau disciplină. Páskuy a intrat cu totul, frenetic și avântat, în acest „munte magic”: a făcut studii învolburate la București – desigur, la Engleză –, a urcat pe scara academică până la a deveni, după Revoluție, asistent universitar la Timișoara și a dispărut din țară cu ajutorul unei burse Fulbright, hotărând intempestiv – înainte de a-l reîntâlni eu, la Bloomington, Indiana, în 1992 – că nu se va mai întoarce. După aceea, cariera lui a luat întorsături neașteptate: a fost asistent de cercetare la Georgia State University, în Atlanta (Carol P. Marsh-Lockett, editoarea volumului *Black Women Playwrights: Visions on the American Stage*, din 1999, îi prezintă mulțumiri), a participat – alături de Mircea Cărtărescu și Ion Bogan Lefter – la Seminarul Internațional de la Stuttgart din 1991, menit să anunțe prohodul postmodernismului (funeraliile, din rațiuni de timing istoric și cultural specifice lumii postcomuniste, au fost amânate sine die până când Estul va fi pregătit, și el, să îmbrace hainele de doliu), a traversat globul până în Orient (Filipine) pentru a predă engleza și s-a stabilit în cele din urmă în Făgărașul său natal, unde s-a titularizat, în 2010, ca profesor.

Pasiunea lui a rămas prozatorul Lawrence Durrell, căruia i-a dedicat o lucrare de doctorat, suspendată infinit, încă nefinalizată. A fost un bun traducător din maghiară în română, în faza preamericană a carierei sale, dacă ținem cont de faptul că Editura Kriterion i-a încredințat, în 1979, transpunerea în românește a dramelor principale ale lui Sütő András, volum lucrat excelent, cu exigență și har. A mai tradus studiile de istoria culturii ale lui Benkő Samu (*Permanență și devenire*, 1984), respectiv proză de Huszár Sándor (*Privind de pe trapez: meandre romanțioase pe firul mai multor generații*, 1987). Ar putea furniza un bun eseu despre Durrell, dacă ar sta cineva în spatele lui, să-l oblige să lucreze și să se disciplineze.

Esențialist intransigent, egocentric capabil de combustii totale și interiorizat până la autoflagelare, tulceanul – de acum... – MARIAN DOPCEA a fost, de departe, cea mai profundă voce poetică întâlnită printre făgărășeni, traseul profesional inițial ales (doi ani de Institut Teologic Ortodox la Sibiu, imediat după absolvirea liceului) sugerându-le tuturor vocația ascezei, care va fi infirmată, însă, de înscrierea ulterioară a poetului la Facultatea de Litere din București, unde-l va prinde din urmă pe Mihai Coman – intrat, și el, în 1972 – și va deveni colegul unei promoții de excepție, care-i va enumera, între alții, pe Mircea Cărtărescu, Cristian Crăciun, Tania Radu și Dan C. Mihăilescu. Atras de Cercul literar de la Sibiu, frecventându-l pe Negoîtescu, Dopcea se va muta, stilistic, din esențialism în esteticism, volumul său de debut, *Despărțirea de plante*, publicat în chiar anul absolvirii facultății (1976) fiind unul al jubilației panteiste și al fervorii aproape sacre în fața naturii, pe linia deja consacrată de către Blaga. Dopcea evocă, aici, „sacra vălmășie” a vieții, aduce „laudă-naltă focului cel viu”, cântă, îmbătat de bucurie, „risipa de aur”, „curgerea-n sine a roadei” sau „nevinovatele izvoare [care] plâng/dăruindu-se soarelui cu bucurie”. Solaritatea dobândește, pe alocuri, accentele imnice pe care le găsim și la Ioan Alexandru, dacă scădem din ecuație emfaza retorică uneori exacerbată a debutantului copleșit de prea-plinul pe care-l întâlnește în cale: „visez o lume tânără: vibrând/ în calm eter penetul de pasăre s-abată pe creștetu-mi polenul.” Metafizica nefiind străină acestei poezii exuberante, înțelegem și rosturile sale adânci, pe care, atunci, din rațiuni de cenzură, versurile le sugerează doar indirect: Dopcea construiește, renunțând deliberat la contingent și la poezia străzii pe care începeau s-o promoveze poezii Cenaclului de Luni („Îmbată-ți cu azur/ simțirea naltă”; „Act e totul, pur”), o ascensiune intens spiritualizată, care-l aduce în proximitatea atotmântuitoare a transcendenței.

Cu atât mai neașteptată apare, în acest context, regresia neagră din *Decrepitudine* (1999 – pagina de gardă indică perioada aprilie – august 1998), publicat, așadar, la peste 20 de ani de la debut. Între cele două volume, stupefiant contrastive ca substanță și atmosferă, se întinde, corozivă și deprimantă, viața ca eșec, pe care „satrapul

bătrân”, colmatat de „tenebre” și de resemnare („eu cupa mi-am băut”) o psalmodiază cu un soi de voluptate întunecată, în care nu mai există nici o speranță, nici o ancoră, chiar și Dumnezeu dispărând sordid din peisaj, „plictisit” și desemantizat, pentru a-l lăsa pe poet în preajma „lăturilor/ de la ospățul îngerilor”. Nici măcar de disperare nu mai putem vorbi în aceste poeme, lăsate, hohotitor, să ruginească la marginea ultimă, obscură a inutilului. „Faun decrepit”, poetul („menit afectelor filosofice” – scrisese Negoîtescu despre el) nu mai găsește în sine decât dezgust și acreală („cu mine mi-e urât și silă”), caută cu obstinație golul, eșecul, singurul moment de inspirație al acestei retorici autodestructive, monomane constituindu-l plasticitatea cu care se redă alienarea: „cerul e o supă aurie. Linguri străine-l poartă către alte guri.”

Îmi e imposibil să reconstitui cronologia reală a creației lui Marian Dopcea, *Decrepitudine* sugerând capătul ultim al dezgustului de sine și al dezamăgirii. Nici *Culegătorii de cartofi* (Tipo Moldova, colecția „Opera omnia”), volumul „total”, sintetic din 2014, pentru care Dopcea a fost nominalizat la premiul Festivalului de literatură de la Cluj, nu ne ajută prea mult în acest sens. Pentru că, surprinzător, *Căile Domnului* (Ed. Ex Ponto, Constanța, 2002) oferă destule mostre de energie vitală recuperată, chiar dacă liantul care le cimentează e cinismul sarcastic, negator, decantat direct – cu voluptate autoflagelatoare - din elixirele tenebrelor. În acest volum se vede foarte bine că obsesia spasmodică dintotdeauna a lui Marian Dopcea a reprezentat-o curgerea, durată, cu întreg potențialul de destructivitate pe care timpul îl așterne în calea ființelor. Dopcea nu e un poet al morții, ci unul al îmbătrânirii: urmărește, halucinat, fiecare nou rid al sufletului său, umbrele decrepitudinii care fac corpul să pălească, rugina insidioasă a voinței, mortificarea limbajului și a cuvintelor – altădată vii – din corpul acum descărnat al poemului. „Făptură dezlănătă”, se descoperă „născut în partea urâtă a lumii” și-și privește semenii inert, neutru, neparticipativ, „ca pe niște lucruri oarecare”.

Spre deosebire de volumul anterior, scufundat integral într-un prezenteism întunecat, mistuitor, acesta sugerează, totuși, contratimp, cu irizări de nostalgie avortată, chiar: „Oi fi fost cândva curat.../ rană-s

numai și păcat”. Cel mai pregnant este unul fantasmatic, aflat chiar la începutul ciclului: autoipostazierea infantilă, viziunea „copil[ului] mereu”, care se joacă. Rhetorica dezabuzării ia însă imediat locul acestor fantasme vag eliberatoare („urât am trăit”; „tovarăș mi-e, de când mă știu, eșecul/ din ce am visat doar praful s-a ales”), ca și cum poetului i-ar fi rușine că viața are și crâmpoie luminoase. Formulările sunt nu o dată căutat-atroce (*Ars poetica*: „eu îmi vânez emoțiile/ precum/ în cușcă/ toată ziua/ cimpanzeul păduchii”), cinismul domnește suveran („nimic nu-mi este mai plăcut/ decât bezmetic să rănesc”), dar e incontestabil că toată această delăsare febril construită din moloz și negreală aparține unui poet și unui om autentic, care păstrează de partea sa puterea – inaccesibilă multora – de a se sustrage caldei ispite a mistificării de sine: „Straniu război, cu mine însumi, duc/ De ani și ani – cu patimă hilară; / Cu deștele gâtleejului mi-l apuc,/ Slobod în suflet ascuțita rană.”

Chiar și forma fixă, la care Dopcea recurge pe alocuri, indică, în acest sens, voință; un reziduu al ei, desigur, pe care Decrepitudine îl aruncă la gunoi cu totul, lăsând trupul să-și contemple, în plin dezgust de sine, insignifianța inutilă a nudității. Mi-a fost întotdeauna frică de el, de cinismul cu care ne spunea „amabilitățile” cele mai agresive, cu care dădea cu noi de pământ. Paradoxal, nu e, nici acum, la capătul drumului, un înfrânt al vieții, ci un călău sarcastic al ei. Nu orice poet are puterea de a-și intitula volumul cu care va rămâne în lume Culegătorii de cartofi...

Dintre foștii elevi ai providențialului profesor făgărășan de la care am pornit textul de față, aura excelenței i-a fost repartizată, datorită valorii cu totul deosebite, doar bucureșteanului – de acum - MIHAI COMAN, care a debutat cu... desene perspective în unicul număr al revistei șapirografiate Alfa, ctitorită de Moraru (fără urmări, din păcate), pentru a se lansa ulterior în savante eseuri despre Urmuz sau avangardă și, în cele din urmă, în studiul civilizațiilor arhaice și în mitografie. Fiu de medici foarte respectați în oraș, Coman s-a dovedit a fi, dintotdeauna și firesc, ieșit din comun pe linia valorii, fără a depune vreun efort suplimentar în articularea superiorității sale,

unanim recunoscute. A controlat, ca premiant incontestabil, toată clasa noastră de umaniști, cu excepția ultimului său an de liceu, pe care l-a făcut la București, pentru a fi în proximitatea facultății pe care și-a ales-o ca țintă de admitere, a fost șef de promoție acolo, a funcționat, pe vremea studenției noastre, ca președinte al primei Societăți Naționale a Studenților Folcloriști (ale cărei conferințe le domina prin amploare) și s-a maturizat intelectual cu o repeziciune care-i invocau, prin consonanță tematică inițială, pe Eliade și Culianu, debutând cu un studiu științific foarte solid, *Izvoare mitice* (1980), la o vârstă la care majoritatea membrilor generației sale năclăiau încă în ezitări editoriale compozite, planuri modeste sau bovarisme. Tot firesc și-a dat Coman și doctoratul, în 1985 (în contextul în care înscrierea le-a fost interzisă mai tuturor colegilor săi de promoție care au cutezat să viseze la o asemenea consacrare) fiind selectat apoi pentru o carieră de jurnalism fulminantă, aproape neverosimilă, la... „Scânteia tineretului” (1983-1989), pe care, de fapt, a condus-o până la Revoluție, în calitate de secretar de redacție (layout editor – scrie prudent în CV-urile sale academice..), ascensiunea sa politică ulterioară părând a fi lipsită de opreliști, cu un debușeu obligatoriu în lumea nomenclaturii și la Scânteia „mare”. Salvarea i s-a tras, în mod benefic, de la Revoluția din decembrie 1989, care l-a mutat din domeniul politic în cel academic, activându-i totodată – dacă mai era nevoie – și linia excelenței profesionale, de care Mihai Coman nu s-a dezis, de fapt, nicicând, el evoluând, chiar și-n momentul maxim al angajării sale „scânteiste”, într-un chip controlat și schizofrenic, ceea ce însemna, în esență, disocierea constantă a timpului principal dedicat studiului (mitologie în principal, dar și literatură) de cel, ancilar, al aservirii ideologice și administrative. Și-a plătit ambiguitatea de până la Revoluție izolându-se crispat de membrii generației sale și de orice carieră politică, dar a continuat să lucreze prodigios, fiind, în momentul de față, un „nume mare” al antropologiei culturale și jurnalistice, nu atât la nivel național – unde nu are cu cine să se măsoare –, ci la cel european și internațional.

Performanțele sale academice de după 1989 au fost și sunt ieșite din comun. A înființat Facultatea de Jurnalism din București,

căreia i-a fost, multă vreme, decan, continuând să fie, până în clipa de față, spiritus rector. A fost bursier Fulbright în Statele Unite, visiting professor în Franța, Canada și Germania, este autor a zeci – poate sute – de studii academice la care se face referire cu respect în lumea jurnaliștilor europeni, a coordonat colective și congrese internaționale de specialitate și a editat volume esențiale pentru relația dintre jurnalism și antropologie (*Pour une anthropologie des médias*, Grenoble, 2003; *Media Anthropology*, apărută la Sage în 2005, în colaborare cu Eric Rothenbuhler etc.), fiind, pe acest ultim teritoriu – „lectura” și interpretarea antropologică a fenomenelor mass media – printre pionierii mondiali ai domeniului.

Dintre toți universitarii români din momentul de față, Coman pare să fie cel mai bine integrat sub aspect internațional, paradoxul fiind că e mai puțin „prizat” în interior, decât în afară. Asimetria se explică prin faptul că a „împins borna” mult dincolo de ceea ce cultura română a obișnuit să facă, și asta într-un domeniu identitar sensibil – mitul, ritul –, în care, pentru mulți, Eliade și Culianu reprezintă „ultima frontieră”, „peste care nu se poate trece”. Primele volume ale lui Mihai Coman – *Izvoare mitice*, 1980; *Sora Soarelui*, 1983; *Mitos și epos*, 1985; cartea despre bestiarul mitologic românesc, din 1986) indică, deja, o viziune integratoare, de tip antropologic, a culturii populare, pe linia practică, la vremea respectivă, de către profesorul Mihai Pop. Coman a întreprins și sistematice anchete de teren, pentru a se familiariza cu mentalitatea populară, dar perspectiva sa de lucru s-a nuanțat spectaculos prin asimilarea tezelor despre ritualizările deschise ale lui Victor Turner (societas vs. communitas, liminalitate), permițându-i să depășească dihotomia clasică, structurală, a mitului opus istoriei, pe care o găsim în faimoasa complementaritate sacru – profan, pe care o privilegia Eliade.

Victor Turner i-a permis lui Mihai Coman să lege mass media de ritualizare generativă, motiv pentru care, în rândurile de față, ne vom mărgini la creionarea ideilor sale din doar două lucrări esențiale, incitanta sinteză *Introducere în antropologia culturală. Mitul și ritul* (Ed. Polirom, Iași, 2008), respectiv *Mass Media, mit și ritual. O perspectivă antropologică*, publicată tot acolo, dar cu cinci ani mai

devreme (2003). O precizare metodologică „incomodă”, înainte de a începe: cultura română ar cam trebui să se acomodeze cu ideea că metodologiile lui Eliade (mai ales!) și ale lui Culianu nu reprezintă etalonul valoric ultim, sacrosanct și intangibil al mitografiei. Că există metodologie mitologică și dincolo de Eliade. Relativizarea metodologică a celor doi nu înseamnă cătuși de puțin o declasare, ci o mai bună – și mai corectă – așezare a accentelor. Mulți intelectuali de bună factură din România au lucrat, în ultimele decenii, pe structuri mitologice flexibile – mai ales că au intrat în joc, între timp, și sincretismele mitologice tipic postmoderne, ca să nu mai vorbim de Internet, de abolirea distanței dintre cultura „înaltă” și „popular culture” - , însă impresia mea este că audiența lor publică a rămas diminuată tocmai pe motivul „îndrăzelii” de a fi relativizat exclusivismul axiologic reprezentat de către Eliade.

Coman face și el mai mulți pași dincolo de Eliade, insistând pe manifestări mitologice deschise – carnaval, paradă, pelerinaj, mass media sau rituri populare colective, aparent „profane”, cum e interpretarea în cheie ritualică a vizitei lui Michael Jackson la București - , pe care adepții mitologizărilor clasice le-ar repudia cu oripilare. Abordările sale sunt impecabil „armate” sub aspect teoretic, nu există aproape nici o aserțiune pe care Coman s-o rostească fără să fie „betonată” de referințe auctoriale de primă mărime, acesta fiind motivul pentru care mi-aș îngădui să-i sugerez cititorului să înceapă cu secțiunea aplicativă din finalul volumului din 2003 (*Mass Media, mit și ritual...*), în care se interpretează, succesiv, ritualizările prilejuite de „fenomenul” Piața Universității, vizita regelui Mihai în România, din 1992, concertul – deja menționat – al lui Michael Jackson la București, transmiterea în direct a Revoluției, respectiv imaginea lui Adrian Păunescu și a Cenaclului Flacăra, analiza ritualizărilor prilejuite de Piața Universității fiind, indiscutabil, cea mai incitantă dintre ele. La fel, din volumul Introducere în antropologia culturală..., aș citit obiectiv-politicos secțiunile clasice dedicate mitului, ritului, magiei, sacrificiului, ofrandelor (etc., etc.), dar m-aș opri cu entuziasm la „antistructurile” de proveniență turneriană de la paginile 176-242 (carnaval, paradă, pelerinaj etc.), fiindcă acestea reprezintă „cheia” de

adâncime a gândirii lui Mihai Coman, mass media ca „social drama” (tot expresia lui Turner!) fiind analizată din această perspectivă.

În afara „antistructurilor” propriu-zise (foarte flexibile), derivarea metodologiei din Turner mai are o consecință esențială, de ordin epistemic, care ne duce înapoi și înspre carnavalescul analizat de către Bahtin. Din complementaritatea clasică, structurală, de tip profan – sacru, rezultă, volens-nolens, și privilegierea axiologică a armoniei în raportul ei cu dezorganizarea, cu barbarul sau cu haosul. Profanul poate fi și dizarmonic – sugerează această metodologie -, dar sacrul are darul de a netezi toate imperfecțiunile, așternând calmul seren peste ruptură sau zbucium. Dimpotrivă, depășirea acestei prezumții de esență pitagoreică – sau platonice – îi prilejuește lui Turner o deschidere înspre permanențele grotești, anticalofile ale „sacralului”. Carnavalul, parada, manifestația populară – fenomenele de liminalitate, în general – sunt departe de a fi „frumoase”, în sensul clasic al termenului. Dimpotrivă, ceea ce interesează aici e „încălecarea” formelor și a sintaxelor între ele, sincretismul adesea haotic, illogic, recombinațiile de narațiuni, imagini și sensuri, grotescul ca atare al energiei. Nu întâmplător, liminalitatea generează „monștri”, transcenderi spectaculare ale ordinii, exuberanță. Ele rezolvă „criza” prin exacerbaria ei spectaculară, nu prin stingerea stridențelor sau prin acalmie.

Antropologizarea mass mediei, propusă de Mihai Coman ca metodă, evoluează pe o asemenea linie a excesului generativ. Ritul nu funcționează, aici, ca un fenomen de control coregrafic sau atitudinal, normativ, restrictiv; ceea ce interesează, dimpotrivă, e „diformul” generativ al informației, modul „surescitat” în care creatorii de știri și consumatorii lor se întâlnesc într-o „paranoie” performativă lipsită, practic, de capăt final și, uneori, chiar de logică. „Jurnaliștii au rămas, în modernitate – scrie apodictic (și puțin exclusivist...) Mihai Coman – singura categorie a elitelor intelectuale care oferă publicului definiții de tip narativ asupra lumii imediate.” Numai că „narațiunea” cu pricina, indiferent de ce anume este declanșată (o agresiune, o vizită statală, o crimă, o alocuțiune prezidențială etc.), generează „ritualizări monstruoase” în procesul de difuzare socială: unii o iau ca atare, alții

o distorsionează, semantica ei suferă fisuri, adăugiri incontroabile, metastatice. Așa se explică faptul că în centrul „antropologiei media”, pe care o propune Coman, se află criza și modul în care o comunitate (termenul lui Turner!) se articulează în jurul ei. Prin inevitabil mimetism, teoreticienii comunicării mediatice au sugerat și structurarea ritualică a unor „arhetipuri” (Jack Lule, citat de Coman la pag. 93 a cărții din 2003, identifică șapte: victima, ăpul ispășitor, eroul, mama bună, vicleanul, lumea de dincolo, potopul), ne amintim că Raoul Girardet vorbise de patru (salvatorul, conspirația, vârsta de aur, unitatea), însă n-aș insista pe scheme reductive în aceste tipuri de abordări, care structurează limitativ narațiunile de presă, ci aș merge, dimpotrivă, pe eflorescența lor incontroabilă, structurile deschise fiind privilegiate, în ultimă instanță, și de logica diseminării informației pe cale electronică, specifică Internetului.

Un ultim aspect, de hermeneutică specifică, punctuală, referitoare la aceste pagini: am fost surprins să constat că Mihai Coman creditează, în privința etiologiei carnavalului, perspectiva sociologizantă a lui Roberto di Matta, care leagă carnavalescul de răsturnările sociale efemere prilejuite, în Roma antică, de către Saturnaliile din decembrie. Dacă ar fi doar așa, ne-ar fi greu să înțelegem de ce carnavalul modern se desfășoară în februarie (anul nou la romani începea pe 1 martie!) și, mai ales, cum se explică omniprezența măștilor și a simbolisticii thanatice din procesiunile de carnaval, aspect trecut tacit cu vederea de către exeget. Carnavalul este, în mod precumpănitor, un fenomen de histrionism thanatic, derivând direct din riturile arhaice ale „morții” anului vechi, care aveau loc în februarie. Recitind Mommsen, ajungem lesne la concluzia că proveniența carnavalului se leagă mai degrabă de thanatologia veselă a Feraliei romane (fixată de Ovidiu, în Fasti, pe 21 febr.), decât de Saturnalii, care anunța, de fapt, „moartea soarelui vechi”, senect (An Geronalia/Divalia) și înlocuirea lui cu „soarele-copil”, proaspăt născut. (Așa ajung creștinii timpurii să-și fixeze Crăciunul în proximitatea calendarisică a unei „nașteri”, la solștițiul de iarnă...)

Vocația existențială dramatică a lui VASILE GOGEA (actualmente la Cluj) a fost dintotdeauna politicul, înțeles ca implicare morală, motiv pentru care și angajarea sa în istorie a atins incandescențe pe care ceilalți elevi ai lui Cornel Moraru le-au trăit cel mult contemplativ, cu bovarismul sceptic și prudent de rigoare. Absolvent de Filosofie, Gogea a lucrat la Nivea, a fost referent la Teatrul Dramatic din Brașov, revolta muncitorilor de la Steagul Roșu, din data de 15 noiembrie 1987, prinzându-l în direct, atât ca martor privilegiat al evenimentului, cât și ca protagonist foarte curajos al ecoului său internațional, elevul lui Moraru fiind acela care le-a furnizat lui Michel Lebro și Alexandrei Lavastine – intrați în țară ca simpli „turiști”, după „evenimente” – informațiile pe care s-a bazat relatarea lor din „L'Événement du Jeudi”, din ianuarie 1988. „Deconspirat” tandru de către Monica Lovinescu, după Revoluția din decembrie 1989 (în reportaj se vorbește de un „Virgil”), Gogea intră – meritat – în avanscena reflectoarelor politice rezervate opozanților și disidenților, volumul *Fragmente salvate* (1975-1989), publicat în 1996 la Ed. Polirom, incluzând, pe lângă substanțiale pagini de memorialistică, suficiente documente care să acrediteze imaginea unui „dușman” inflexibil al regimului Ceaușescu, obligat să trăiască într-un climat de periclitate permanentă, punctată de descinderi la domiciliu ale Securității, confiscări de cărți și de documente, urmăriri operative și denunțuri, cărora li se adaugă, aproape „firesc”, „infierările” ritualizate ale organelor de partid, în ochii cărora disidentul devenise o bârnă incomodă. Gogea a trăit, până în ianuarie 1990, cu sabia lui Damocles deasupra capului; forma lui de exprimare – fragmentarismul – derivă direct din această amenințare.

„Am admirat de fiecare dată – scrie despre el Vladimir Tismăneanu – luciditatea acestui intelectual deopotrivă intransigent și tolerant, ostil oricărei viziuni revendicative ori resentimentare. Ceea ce frapază în cazul lui Gogea este deschiderea spre dialog, refuzul certitudinilor dogmatice, o pasiune pentru polifonia ideilor și o rezistență față de orice tentativă de încorsetare a spiritului.” Paradoxul lui formidabil – spun de data aceasta eu, care l-am urmărit încă din anii liceului, când citea cu frenezie Eliade, Noica, Cioran sau

existențialistii – este că se pregătise cu toată conștiința lui pentru o viață liberă, pentru neatârnavare; le trăia responsabil, cultural sau existențial, fiind capabil să vadă până și-n zăpada de pe crestele Făgărașilor o exprimare sublimă a libertății și a naturii neîngrădite. Priviți, pentru a înțelege, meteorologia specifică a *Fragmentelor salvate*: bucuria cu care autorul întâmpină zăpada, și răsplata pe care aceasta i-o aduce regulat, căzând din cer de fiecare dată când el se simte liber sau în preajma unui prieten care-l reconfortează. Numai că istoria în care i-a fost dat să se nască l-a aruncat pe Gogea într-o realitate aservită, ostilă și grotescă. Adică: i-a refuzat brutal viețuirea, oferindu-i în schimb doar supraviețuirea.

Conștientizarea acestei nepotriviri a născut, în scrisul lui Vasile Gogea – cantitativ puțin, față de ceea ce ar fi putut realiza în condiții de viață mai favorabile – o tensiune spasmodică ieșită din comun. Scrisul în cazul său – sugerează el în mai multe locuri – nu reproduce viața, ci o substituie. Gogea a scris pentru a trăi, pentru a-și furniza certitudini existențiale și motive pentru a continua, asistemicitatea tragică, de proveniență nietzscheană a *Fragmentelor salvate* derivând de aici. Un alt paradox îl constituie adaptarea de către el a faimoasei dileme a lui Malraux, care împărțea oamenii în solitari și solidari. Structural, Gogea a fost, dintotdeauna, un solidar prin vocație și plămadă lăuntrică, obligat însă de istorie, de biografie să trăiască în condiții de solitudine, uneori radicală, extremă. La ora aceasta, de pildă, pritocește harnic un blog cultural foarte util, de reală audiență; comunică, prin intermediul lui, o „solitudine organizată”.

„Capodoperă bizară, sumbră, grotescă” (Ion Bogdan Lefter), parabola politică prin care Vasile Gogea s-a impus ca un foarte important prozator al generației sale, *Scene din viața lui Anselmus*, a cunoscut două ediții până acum, celei princeps, apărută în condiții vitrege la Litera, imediat după iureșul postrevoluționar din '90, adăugându-i-se o a doua, „corectată și completată de autor”, la Limesul lui Mircea Petean (2008), ediția secundă fiind însoțită de un mic portofoliu critic, dar – în primul rând – de un substanțial studiu introductiv semnat de către Ion Bogdan Lefter, a cărui parcurgere e obligatorie.

După mărturia memorialistică a *Fragmentelor salvate* (ed. cit., p. 42 sq.), romanul a fost scris în 1985, adică într-o perioadă în care publicarea sa era aproape imposibilă. Tema o constituie, tot după mărturia din *Fragmente*, „singurătatea ca joc de societate”. Trei sunt, spune autorul, condițiile prin care se menține o dictatură: întunericul, frigul, singurătatea. Anselmus o radiografiază pe aceasta din urmă, prin intermediul unor pensionari („apostoli ai plictiselii”), trăitori într-un bloc populat de figuri mai mult sau mai puțin patibulare. Înaltul Gomila e nevăzător, Eugen Monks un pitic mușchiulos și întreprid, avându-l în grijă sa pe infirmul Sabaca, o ciozvârtă de om fără mâini și fără picioare. Autodeclarat „scriitor”, Andriano Zapis își scrie textul pe un sul netăiat, răsucit cu grijă în mașina de scris, pe considerentul că defalcarea pe pagini contravine „fluxului continuu” pe care-l reprezintă viața. Colonelul retras (pe linie moartă) Epaminonda rezolvă conflictele locale militărește, Timon Mironescu e raisonneur-ul hâtru al blocului („munca l-a făcut pe om, dar lenea l-a conservat...”), fostul marinăr Cabidan colecționează – fantasmatic, se va dovedi – sticlute cu apă din toate râurile lumii, biologul Ierbiceanu cultivă tândru, de când se știe, un cactus imens, care-l dă afară din casă și-n cele din urmă moare subit prin secătuirea definitivă a sevei de viață, în vreme ce agitatul Mangolewski, administratorul blocului, îi terorizează organizatoric pe toți, oferindu-le suplicii cotidiene pe tavă, de la schimbarea căsuțelor poștale igrasiate de la intrare la văruirea pomilor din „incintă” și greblarea ierbii. Scrisesem despre roman, în 1991, că „reprezintă o blândă utopie crepusculară”, îl asociasem cu mediile sociale similar abstruze, construite de către Ioan Radin, însă doar la recitirea lui de acum mi-am dat seama că socialul dispersiv și grotesc, care mi s-a părut odinioară ca fiind esențial, m-a făcut să-l las în umbră tocmai pe filosoful Anselmus, care merită o recuperare.

Ceva îi unește pe oamenii din *Scene* din viața lui Anselmus: excentricitatea minoră, aproape pitorescă, prin care fiecare dintre ei își oferă pretexte de viață și justificarea de a le consuma până la capăt. Într-o mare măsură, excentricitățile individuale (cultivarea maniacală,

empatică, a unui cactus monstruos, distribuirea apei de la robinet în sticlețe etichetate fantezist, substituit de geografie exotică etc.) sunt reduții automatizante ale obiceiurilor profesionale de odinioară. Adică, nimeni nu are curajul de a fi altfel de cum l-a plămădit istoria, biografia profesională: fiecare trăiește (și cultivă) propria sa marionetă, limita extremă fiind atinsă de către piticul Eugen Monks, care se aruncă asupra infirmului Sabaca, fixat în hamuri din lipsă de mâini și de picioare, asemenea unei hiene grijulii, care vrea să-și demonstreze că e o mamă bună, hrăitoare. În acest context, Anselmus e marioneta filosofului care ar fi putut să fie; un gânditor „original”, trăitor senect al unui bloc plin de pensionari, în economia de viață a căruia filosoficul nu e un reflex al profunzimii, ci o prelungire a ticurilor mărunte pe care personajul le cultivă. S-ar putea chiar spune că Anselmus reprezintă o formă de autoerotism maniacal cultivată parțial athletic, omul nefiind îndrăgostit de sine, ci de imaginea de mit social automat, ticăit, pe care și-o generează cu grijă printr-o excentricitate blândă, meticuloasă.

Între altele, el e inventatorul peripatetismului filosofic vertical: nu urcă cu liftul până la etajul 7, la care locuiește, ci doar pe scări, din convingerea că „antrenamentul gnoseologic” reproduce dinamica dintotdeauna, ascensională, a ideilor și desubstanțierea lor de teluric, prin „înălțare”. E foarte necesar, din acest motiv, ca protagonistul să locuiască deasupra celorlalți; dacă i s-ar fi repartizat un apartament la parter, probabil că l-ar fi schimbat. Masa de lucru a lui Anselmus e una circulară, înzestrată cu o gaură comodă, decupată la mijloc, în care „orchestratorul de idei”, trebuie să se strecoare, pentru a avea simultan acces, asemenea soarelui, la adâncimile tuturor gândurilor, din toate timpurile. Mai mult chiar, diferite instrumente de scris și hârtii, specifice diferitelor perioade ale artei caligrafice, îl așteaptă pe masă pe filosof, din convingerea, atent calculată, că este o inadvertență să scrii despre Ghilgameș cu stiloul sau despre Platon altfel decât cu un stil noduros, plimbat cu finețe pe o suprafață de nisip. „Anselmus – scrie despre protagonistul său Gogea, într-o notă ușor urmuziană – avea convingerea că nu totdeauna gândirea noastră este contemporană cu noi și, prin urmare, trebuie fixată în scris în

forma și cu mijloacele corespunătoare «vârstei» ei. I se părea de-a dreptul inadmisibil să bați la mașină un text din Dante, după cum la fel de nepotrivit era să scrii cu tocul și cu penița ecuațiile lui Heisenberg.”

În afară de a-și consemna ideile atletice în meticuloase sisteme deschise, Anselmus rătăcește atent pe stradă, făcând studii pe specia umană întâlnită cam peste tot, în beneficiul unui nocturn Jurnal al pietonului necunoscut, completat maniacal la lăsarea serii „Asta era obsesia, mania sau misiunea, vocația lui: să însoțească nevăzut și neștiut necunoscuți, își urmărea «subiecții» nu cu tenacitate, ci cu devotament, încerca să vadă, să ghicească, să înțeleagă ce «semne» îi conduceau, ce primejdii treceau pe lângă ei, ce «intersecții» străbăteau. Se întâmplase ca indivizii «asistați» de el să fie călcați de mașină, să câștige la loterie, să fie atacați și jefuiți ori arestați, să dispară, să se dubleze sau să se tripleze, să se schimbe complet de dimineața până seara, să se căsătorească și să divorțeze, să se îmbolnăvească și să se vindece... Dar nu el influența evenimentele, nu era răspunzător pentru ceea ce se întâmpla [...], el era un simplu observator psedat de ideea descoperirii unor legi cauzale ori a unor probabilități statistice între locuri, drumuri și oameni.”

Nu se poate spune, cu toate acestea, că Anselmus desăvârșește ceva cu ajutorul observațiilor sale, că sunt lucruri de care el se ține sistematic, pe care le termină, după ce le începuse temeinic, tot așa cum nu se poate spune – textul nu furnizează indicii în acest sens – că gândurile pe care protagonistul le așterne pe hârtie după ce le șlefuieste athletic urcând pe jos șapte etaje de bloc se articulează într-un sistem coerent sau într-un studiu menit, eventual, publicării. Nu, „vocația” lui Anselmus e fragmentarismul: să trăiești fragmentar (cuvânt-obsesie la Gogea!), suspendat deasupra neantului numit „viață”, să trăiești anti-hegelian, cu alte cuvinte, fiindcă fragmentarul reprezintă medicamentul ironic al celor mărunți, revanșa sarcastică pe care ei o iau asupra istoriei și a politicului, care se vor a fi, întotdeauna, „înalte”, peremptorii, marțiale.

E drept, pereții subțiri au urechi în blocul locuit de pensionarii lui Vasile Gogea, administratorul Mangolewski fiind și el ubicuu

pentru a raporta tot ce sare din chingile normalului, tot ce e în afara „regulii”, însă e surprinzător în ordine imediată – dar logic în cea ultimă – că printre protagoniștii de la bloc nu e nimeni care să atingă vreodată vreo idee legată de actualitate, să comenteze ironic, măcar la nivelul vreunui banc sau al unei aluzii cât se poate de mărunte, realitatea politică din jur. Anselmus e – sunt de acord cu Ion Bogdan Lefter, aici – o capodoperă sarcastică, dar măiestria lui Gogea se ascunde intențional în această omisiune: să decredibilizezi ironic politicul și puterea zilei, trecându-le existența, pur și simplu, în categoria realităților care nu merită să fie consemnate. Personajul din Anselmus o poate face, în vreme ce Gogea, ca om, mai puțin. Aici e „cheia” vieții și a destinului său chinuit: dispui, în principiu, de ficționalizare, de intelect pentru a exorciza dictatura, dar știi, de fapt, că, în ciuda ludicului tău ironic (e mult joc în Anselmus, uneori urmuzian..), ea continuă să existe, să se înalțe deasupra ta și a celorlalți ca o realitate monstruoasă, absurdă, să te oprime.

La o adică, un literat se poate amăgi că, pentru el, empiricul poate fi făcut să înceteze să mai existe. Un filosof însă – și Gogea e o minte filosofică – niciodată...

Adrian LĂCĂTUȘ

Echilibrul ca formă de libertate intelectuală

Am încercat adesea, în timp ce povesteam altora, să înțeleg de ce nu notam aproape nimic și doar ascultam fascinat prelegerile domnului Cornel Moraru, profesorul meu de literatură română de la Universitatea din Brașov, pe la jumătatea anilor 90. Aș putea să-ncerc acum să-mi aplic mintea, vorba lui Rousseau, asupra acestei experiențe. Clișeul de dicționar flaubertian atunci când întâlnești erudiția și stăpînirea evidentă a mai multor domenii la cineva: „omul e o enciclopedie”! Dar bineînțeles că nu se potrivește, pentru că enciclopedia nu te fascinează, enciclopedia rămîne o sinteză artificială a cunoașterii, or tocmai caracterul natural, firesc, al expunerilor în narativitatea ideilor, a asocierilor și a disocierilor este magnetic în prezentările profesorului Cornel Moraru. Un sentiment contradictoriu marca întîlnirile la curs: totul era nou, indiferent de clasicitatea temei, lucrurile pe care le spunea nu puteau fi găsite în cărți, în bibliografie, sau nu puteau fi ușor recunoscute acolo, chiar atunci cînd discursul le indica, și în același timp totul era (făcut) familiar, totul avea tonul unei conversații într-un fel de „limbaj natural” al criticii literare și de idei. Probabil că simțeam că această „conversație” trebuia consumată hic et nunc, că ține mai degrabă de viață, de un mod de a trăi într-un fel de contiguitate a ideilor și experienței. Aveam în față un model clasic, chiar dacă nu-mi dădeam seama.

Citind apoi cărțile domnului Cornel Moraru mi-am dat seama că impresia nu era un efect al prezenței și oralității. Lucrările mai recente ale criticului, monografiile *Constantin Noica* (2000), *Titu Maiorescu* (2003) și *Lucian Blaga* (2004) sunt exersări exemplare ale acestui spirit al echilibrului clasic, aristotelic. De la bun început se vede că forma monografică i se potrivește criticului, că este versiunea modernă a unui discurs clasic de tipul vieților și doctrinelor filosofilor sau *Lives of the Poets* în care formele și ideile sînt descrise în relație cu biografia, cu lumea autorului lor, în natura. Și aici contribuția pe care această perspectivă o aduce în cunoașterea celor trei autori e pe

cît de discretă pe atît de semnificativă și revelatoare. Contextualizările operelor lui Maiorescu, Blaga, Noica sînt complete și aproape „organice”.

Discursul critic al lui Cornel Moraru posedă arta relațiilor din câmpul larg al culturii, literaturii și societății. Traseele biografice, parcursurile diversilor autori se transforma în filiații, în aclimatizări ale ideilor la diverse medii și cărți. Altitudinea lecturilor sale, dubla formație intelectuală (filologică și filosofică) și, poate nu în ultimul rînd, deschiderea către toate formele, istorice și contemporane, ale literaturii și culturii, susțin o poetică a echilibrului. Acest echilibru e înțeles și practicat ca o măsură a spiritului critic (și nu ca o aducere a lucrurilor la o măsură comună), e rezultatul orientării ferme și discrete în același timp spre ceea ce e esențial, durabil sau inconvertibil într-un autor, o carte sau într-un fenomen cultural. Cornel Moraru nu identifică această calitate a obiectului pe care îl interpretează din perspectiva discursului dominant, național, ci dintr-o perspectivă universală în care chiar și cultura română este privită din afară (niciodată de sus), în alcătuirea și funcționarea ei. Undeva, într-un colț de comentariu din monografia dedicată lui Maiorescu, criticul face una dintre, mai degrabă rarele, afirmații explicite de principiu: „Adevărul e că o cultură ca a noastră nu se poate face și nu se judecă critic doar dinăuntru ei” (*Titu Maiorescu*, Aula, Brașov, 2003, p. 20).

Cornel Moraru este un spirit conservator, în cel mai bun și complex sens al cuvîntului. El crede că există un set finit, limitat, de atitudini și valori umane și literare, ca există un centru al culturii, o convergență de care sunt marcați toți scriitorii semnificativi. Acest centru este universal, deci viu, actual, și nu clasat ca un model istoric. De aici atenția și interesul criticului pentru experiența actualității. Un spirit conservator autentic nu are niciun complex față de contemporaneitatea sa, nu se agață defensiv de tradiții sau canoane. Cornel Moraru are un mod contemporan de a vorbi și scrie despre momente istorice, în care transparența mesajului și a ideii nu sunt bruiate de ideologii culturale, de opțiuni partizane, nici măcar stilistic. Apoi, în abordarea „naturală” a ideilor, în mediu lor, mișcările culturale prind viață. Biografia Junimii, de pildă (din monografia

citată mai sus), e o reconstruire a atmosferei în care acționau tinerii intelectuali ieșeni, a mișcărilor cotidiene între catedre, redacții, tribune, tipografii, loje (publice sau mai ascunse). Apoi, există la Cornel Moraru credința că un autor original și important este un om failibil, nu doar în cursul vieții sale private, dar și în cel al gândirii sale. Selecția elementelor noncontradictorii și admirabile din opera unui astfel de autor nu-i face profilului acestuia niciun serviciu. Criticul nu evită niciodată să atace polemicile și contestările adresate unei astfel de figuri (Maioreescu, Noica sau Blaga) și se angajează în dezbateri cu calmul celui care știe că un câștig major a fost deja obținut în momentul în care acelei personalități i-a mai fost revelată o față, o latură pînă atunci obscură. Lucrul pe care criticul îl întreține, pe cît de discret, pe atît de eficient, în aceste dezbateri este tabloul de ansamblu, punctul focal al unei personalități creatoare, care nu trebuie descentrat de detaliile semnificative dar doar complementare. În acest sens monografiile dedicate celor trei „clasici” deja amintiți (toți niște conservatori ai culturii române totuși, fiecare în felul lui) nu evită dialogul cu comentatorii recenți ai temei (printre care ar fi de amintit Sorin Alexandrescu pentru Junimea și Maioreescu, pe Ciprian Șiulea pentru același Maioreescu, pe Katherine Verdery pentru Noica ș. a.).

Parafrazînd o formulă memorabilă a criticului, în care vorbea despre ironia junimiștilor, putem observa, citindu-l sau, în tot mai rarele ocazii, ascultîndu-l pe Cornel Moraru, că atitudinea sa intelectuală este echilibrul trăit ca formă de libertate spirituală.

Aurel PANTEA

Discreția și temeinicia autorității critice

Nu pot desprinde imaginea mea despre domnul Cornel Moraru de o anumită demnitate profesorală. În ciuda distincției degajate de întreaga personalitate a domniei sale, spiritul său pare, cel mai adesea, nutrit de melancolii. Nu abrupte, nu oxidante, ci calme, destinate să înfățișeze chipul unui sceptic. În unele clipe ale vieții sale, domnul Moraru, dialogând, solitar sau într-un cerc de amici, pare stăpânit de apatie. S-ar putea să mă înșel, probabil că aerul apatic al chipului nu e decât expresia acalmiei unui spirit ce a străbătut, citind și scriind, teritorii cuprinzătoare ale gândirii. Civilitatea domniei sale e o notă pregnantă a unui om pe care o judecată grăbită l-ar putea considera influențabil. Fără să fie dominat de aprige dorințe de a avea dreptate tot timpul, deci fără să dea ocazia unor porniri polemice alegre, cum se întâmplă cu unii, domnia sa și-a edificat un spirit critic riguros, în alcătuirea căruia literatul primește vizitele unui filosof, iar acesta e bucuros de primirea prietenoasă. În rumoarea conflictelor pedestre și volubile, Cornel Moraru face figura unui spirit elin, căutător tenace al dimensiunii apolinice a existenței. E posibil, totuși, ca liniștea lăuntrică pe care o transmit gesturile sale și limbajul să fie decantări ale unor zbuciume pe care o anume imagine despre demnitatea intelectuală și morală îl împiedică să le exhibe, considerându-le neconforme cu adevărul pe care trebuie să-l caute și să-l comunice spiritul. Un studios fără rumoare, discreția e încă o notă nobilă a domniei sale, o autoritate critică în care exigențele sunt însoțite de inefabile chipuri blajine fac din domnul Cornel Moraru o personalitate căreia îi intuiești fără dificultate temeiurile solide. Cred că, în contextul criticii literare contemporane, cărțile domniei sale, fără să-și propună fațiș, conțin nuclee de pedagogie delicată despre raporturile ce se pot institui între spiritul critic și operele cărora li se dedică. Un cartezian căruia nu-i este rușine să se îndrăgostească de obiectul studiului, păstrând erosul în zone temperate, unde se naște judecata

dreaptă, îmi pare, de asemenea domnul Cornel Moraru. Un domn cu care îți face plăcere să dialoghezi, un om pe care îl asculți cu voluptate, un spirit posesor al unor discrete și delicate instrumente ale seducției, un intelectual cu aura unui spirit interbelic de anvergura îmi apare de fiecare dată în memorie domnul Cornel Moraru. Un om pentru care generozitatea e prima dimensiune a naturii umane, o generozitate care și-a adăugat un plus de noblețe și temeinicie, citind cărțile unor mari biblioteci.

Nicoleta SĂLCUDEANU

Criticul hiperborean

Deși impersonal în stil, sau tocmai de aceea, criticul *Vetrei*, prin dubla sa formație, filosofică și filologică, este capabil de o adecvare exemplară.

Lucrul devine posibil datorită rarei sale apetențe pentru rigoare conceptuală, suplețe a ideilor și raportare la toate acestea din perspectiva unei transcendente axiologice. Abordarea sa e una hiperboreană. Există un strop de ironie fină, aulică, abstractă, în culisele desfășurării discursului, afină spiritului critic junimist, ce asigură distanță și măsură. În această discretă licărire ironică stă un paradox subtil, în măsura în care permite razei ascuțite a mecanismului de actualizare să taie subversiv, dar cu infinite menajamente, în carnea celui mai statornic conservatorism. Obsesia sa pentru echilibru și importanța acordată adevărului critic vorbește de la sine și prin titlurile alese pentru unele din cărțile sale, cele care nu se constituie în aulice monografii: *Semnele realului. Secționări critice convergente* (Ed. Eminescu, 1982), *Textul și realitatea* (Ed. Eminescu, 1984), *Obsesia credibilității – prozatori, critici și esești contemporani*, Ed. Didactică și Pedagogică, 1996.

Cornel Moraru, cu finețe și discernământ, este un om al marilor suprafețe intelectuale de tip canonic, de aceea nu este întâmplător interesul său pentru ipostazele tari și deopotrivă conservatoare ale culturii române, pentru formele consacrate și consolidate ale spiritualității românești, pe care le reexaminează cu minuție, în deplină independență atât față de abordările osificate și obediente, dar și cu maximă mefiență față de cele novatoare cu orice preț. Nu este prin urmare de mirare faptul că interesul criticului, grație dublei sale formații, se îndreaptă asupra lui Lucian Blaga, Titu Maiorescu, Constantin Noica, N. Steinhardt sau Cioran. Ca să-și aproprieze opera acestora, el procesează o întreagă bibliotecă, de aceea libertatea sa de

mișcare este una inevitabil limitată, în sensul bun al cuvântului, strunind scrupulos orice avânt hazardat al ideii, în beneficiul adevărului mai puțin spectaculos al acesteia. Cornel Moraru se simte mai bine între concepte și, scriind proză de idei, nescăpând nici o clipă din vedere sistemul circulator al filiațiilor și influențelor, ne reîntoarce un obiect cultural fără reproș, de o limpiditate intelectuală, echilibru hermeneutic și claritate ideatică înalte, demne de concizia și spiritul critic ale unui Maiorescu. Se poate spune chiar că, asemenea modelului său subînțeles, Cornel Moraru, urmărit pururea de „obsesia credibilității”, trăiește la aceeași intensitate angoasa formelor goale.

Evitând cu eleganță toate capcanele clișeele critice anterioare, realizând în același timp o incursiune minuțioasă prin discursurile premergătoare, deconstruind „simplificările” mutilante, Cornel Moraru este prin excelență un critic literar al discreției, un critic literar „cu multe carate” și o voce cu adevărat singulară sau, cu vorbele lui Iulian Boldea, „...Cornel Moraru a adus în critica românească contemporană nu doar un timbru nou, ce e dat de eleganța discursului critic, de rafinatele strategii de „învăluire” a cititorului, ci mai ales o tehnică de interogație a operei literare în care investigația critică e susținută de un extrem de solid fundament filosofic”.

***

Obsesia Maiorescu în cultura română este statornică și ciclică. Recircularea spiritului critic, măcar periodic, nu e doar benefică, ci și terapeutică. Fiecare nouă contribuție la exegeză dovedește că subiectul e departe de a fi epuizat. Nici că se putea o întâlnire mai fericită între două spirite asemănătoare, ca între T. Maiorescu și Cornel Moraru (*Titu Maiorescu – monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, Brașov, 2003). Deși impersonal în stil, criticul *Vetrei*, scriind despre cel de la Junimea, își face, indirect și neintenționat, autopoartretul intelectual. Când se face referire la discursul cultural „revigorat de o mai atentă analiză critică a ideilor și a expresivității lor perfect adecvate: stil prin excelență cerebral, eseistic”, de „exerciții impecabile de concizie și argumentație logică”, de „claritate și

rânduială”, Cornel Moraru vorbește, inevitabil, și despre sine. Dubla sa formație, filosofică și filologică, îl recomandă drept unul dintre cei mai potriviți exegeți ai lui Blaga, Noica sau Maiorescu, unul capabil de o adecvare exemplară. Și asta datorită gustului său sporit pentru rigoare conceptuală, suplețe a ideilor, raportare la toate acestea din perspectiva unei transcendente axiologice. Există și un strop de ironie fină, aulică, abstractă, în culisele desfășurării discursului critic, afină spiritului critic junimist, ce asigură distanță și măsură.

Așezând criticismul junimist în contextul european al filiațiilor și influențelor, Cornel Moraru face o analiză flexibilă remarcând, de pildă, că „în ciuda negației vehemente a trecutului imediat, junimiștii sunt în realitate conservatori”, spre deosebire de alte grupări europene. Pe de altă parte, observă cu finețe și discernământ elementele contradictorii ale programului mișcării: „Junimiștii au obsesia unui nou început în cultura română, iar programul lor inițial exprima această atitudine intelectuală iconoclastă, dar – surprinzător – într-un spirit pragmatic, așezat și coerent în cele mai mici detalii ale unei acțiuni culturale pozitive de bătaie lungă. Aceasta e, poate, fața matură, bătrânicioasă, a criticismului junimist” (pp. 8-9). Este o observație prețioasă, care surprinde cu finețe și fixează ceea ce s-ar putea numi paradoxul junimist, conviețuirea sentimentului de „ruptură violentă față de trecut” cu un conservatorism „bătrânicios”. Ruptura este mereu prudentă, învelită într-un „cod ironic” al discursului cultural, chiar autoironic. Așa se explică precauția obsesivă a umplerii formelor cu fond, politica pașilor mărunți pe care, într-un excelent eseu, Ciprian Șiulea o resemantizează critic, făcând apel la îndemnul „înapoi la Maiorescu”. Calea aleasă de Maiorescu s-a dovedit a fi cea mai trainică și constructivă („capacitatea de absorbție a canonului maioreescian e concurată numai de forța sa modelatoare, într-un interval de timp aproape indeterminat”), iar angoasa formelor goale a amendat la timpul potrivit orice inconsistență euforică. Exuberanțe de tip protocronist au existat de când lumea, or spiritul junimist pune înaintea de toate criteriile severe ale “adevărului absolut universal”: «Pentru noi patriotismul nu poate fi identic cu imperfecțiunea și o lucrare slabă nu merită laudă prin aceea că era românească» sau:

«Demnitatea noastră de oameni nu ne permite ca din produceri ce la alte popoare culte ar fi obiecte de răs și de compătimire să facem o colecție venerabilă și să o depunem pe altarul patriei cu tămâia lingușirii. Ce este rău pentru alte popoare este rău și pentru noi, și frumoase și adevărate nu pot fi decât acele scrieri române, care ar fi frumoase și adevărate pentru orice popor cult». Nici monograful nu se arată mai puțin mefient cu triumfalismul cultural de două parale: „Mesajul maiorescian este cât se poate de limpede: cel mai mare pericol de deznaționalizare pentru un popor este propria mediocritate, stagnarea în euforia megalomaniei de toate felurile și, implicit, absența raportării la criterii axiologice universale, transcendente” (pp. 17-18).

Ceea ce aduce cu totul nou interpretarea lui Cornel Moraru, este un plus de competență în ceea ce numește „recuperarea logicianului și a teoreticianului filozofic”, un contur rotunjit al mentorului Junimii, descifrat holografic, lecturat, în același timp, „ca un scriitor, nu doar ca un «îndrumător» sau «teoretician» doctrinar. El este la fel de mare prozator ca, dintre contemporani, Caragiale și Creangă, doar că scrie o proză de idei, nu de ficțiune. (...) Poate că formula «criticii latente», de care vorbea N. Manolescu, ar trebui extinsă la totalitatea operei criticului, pentru a evidenția ceea ce s-ar putea numi suportul filosofic, ca un implicat de adâncime, al gândirii și creației maioresciene. Această dimensiune a gândirii și operei lui Maiorescu a rămas mai mult într-un stadiu virtual sincretic” (p. 25). Monograful performează o lectură „depolitizată/deconstruită într-un sens hermeneutic”, descătușând opera maioresciană de lecturile deformatoare din perspective ideologice liberaliste sau marxiste. Revenirea la Maiorescu e nu doar ciclică și benefică, ci, câteodată – s-a văzut, tendențioasă și deformatoare. Tendenționismul politic a fost cel mai frecvent cauza distorsiunii, dar mai recent, chiar și cochetăria critică tulbură limpezimea interpretării. E cazul istoriei manolesciene, unde meritele mentorului Junimii sunt exagerate până la punctul în care portretul maiorescian își iese din contururi, preschimbându-se în formă fără fond. De aceea, revenirea la Maiorescu trebuie să se facă periodic, cu reșezarea unor accente, corectarea altora, așadar cu

discernământ și echilibru. Evitând cu eleganță toate capcanele clișeeilor critice anterioare, realizând în același timp o incursiune minuțioasă prin discursurile premergătoare, deconstruind „simplificările” mutilante și reîntregind portretul lui Titu Maiorescu prin racursiu logico-filosofic, Cornel Moraru procesează o întreagă bibliotecă și, scriind proză de idei, ne reîntoarce un obiect cultural de o limpiditate intelectuală, echilibru hermeneutic și claritate ideatică înalte, demne de concizia și spiritul critic ale lui Maiorescu însuși. Monografia lui Cornel Moraru, deși publicată cu mult înainte, depășește ca densitate și echilibru capitolul consacrat din *Istoria critică a literaturii române*, ilustrând varianta cerebrală, profesionistă, academică a exegezei maioresciene.

Caius DOBRESCU

Portret de magistrat

Ceea ce impune din primul moment la dl. Cornel Moraru, un critic pentru care stilul prozei argumentative și stilul personal (marca inconfundabilă a propriului comportament), se asociază intim, este impecabila sa *ținută*. Folosesc termenul din urmă cu deplina conștiință a faptului că el s-a demonetizat, că a pierdut mult din substanța și vibrația originare, că este folosit astăzi pentru a comunica un compliment abstract și, de cele mai multe ori, neangajant. Vorbim (sau auzim vorbindu-se) despre o lucrare de „ținută academică”, sau, în general, „de ținută”, ca să nu mai vorbim despre elogierea, cu atât mai lipsită de implicare, a „impecabilei ținute grafice”. Pe de altă parte, sensul propriu al termenului, sau, oricum, cel concret, cu înrădăcinare fizică, referindu-se la educarea/domesticirea propriului corp, este de regăsit, într-o expresie foarte tehnică, în limbajul sportiv. În sporturile, adică, în care se mai păstrează, fie și inerțial, la nivelul reflexelor, amintirea civilizației aristocratice. În special la concursurile de călărie este probabil să asistăm la evaluarea „ținutei” jokeyului.

În acest fel, prin scindare, specializare/îngustare, neutralizare, trivializare semantică, ne privăm, de fapt, de o noțiune extrem de necesară, probabil de neînlocuit, pentru a exprima prețuirea în general și admirația intelectuală în special. Pentru o recuperare a acestui prețios instrument al discernământului, ar trebui să reflectăm mai adânc la sensul său de bază. „Ținuta” se referă, în esență, la capacitatea de a *menține*, ce anume?, s-ar spune coerența interioară, premisele morale ale acțiunii, capacitatea de concentrare, criteriile și standardele judecății. Dar, mai mult decât atât, „ținuta” are o calitate energetică și vibrantă, presupune capacitatea de a utiliza forma/formalitatea nu pentru a silui, ci pentru a decanta și intensifica viața spiritului.

Cu aceste precizări în minte reiau afirmația de la care am pornit: dl. Cornel Moraru este un critic literar, un intelectual și un om *de mare ținută*. Eleganța sa nu este ostentativă, nu este spectaculoasă în sensul histrionic. Ea se configurează pe linia fină de echilibru a bine-temperatului. Și se manifestă cu iradierea constantă a ceea ce este firesc, a ceea ce este „înnăscut”. Iar acest stil îi marchează, deopotrivă, prezența și „dicțiunea ideilor”. Într-o civilizație ca a noastră acest fapt este remarcabil, fiindcă, istoricește vorbind, am avut relații tensionate cu politețea, cu benevolența, cu rafinamentul moravurilor. Ceea ce se poate constata atât la elitele Vechiului Regat, care trăiau complexul de a fi identificate cu „barbaria” orientală și se arătau adesea hipercorecte pînă la stridență în imitarea manierelor aristocratice occidentale, cît și la elitele românești din Ardeal, etern crispate de concurența reală sau imaginară cu aristocrația maghiară și patriciatul săsesc. În plus, încurajarea de către regimul comunist a stilului proletaro-trogloid în relațiile sociale a generat, în replică, în rîndul contraelitelor, o reacție de repliere pe un ideal ostentativ (și de aceea amenințat mereu de a deveni sicofantic) al politeții. Într-un asemenea context istoric nefavorabil civilitatea naturală, spontană parcă, a persoanei și a personalității d-lui Cornel Moraru ar trebui considerată un fenomen excepțional.

O caracteristică distinctivă (și, să o spunem răspicat, *exemplară*) a stilului personal al criticului este modul în care domnia-sa tratează ideile. Pentru a ne explica, să începem prin a remarcă faptul, destul de rar în cultura română postbelică, al dublei formații a d-lui Moraru – atât literară, cît și filozofică. Într-o cultură în care, treptat, între cele două domenii ale cîmpului cultural s-a produs o ruptură adîncă, atitudinile reciproce oscilînd între ostilitate și indiferență (sau ignorare ostentativă), această dublă disponibilitate, farmaceutic echilibrată, este nu doar insolită, ci și prețioasă. Familiarizarea cu filozofia are, în opera critică a d-lui Cornel Moraru, un dublu efect: pe de o parte, o atenție vie față de dimensiunea și mizele intelectuale ale literaturii, susținută de o impecabilă (și vorbim aici de standarde oxoniene!) claritate a expunerii; pe de altă parte, o atitudine lucidă, echilibrată față de gîndirea conceptuală care evită

fetișizarea Filozofiei ca epitom al Culturii. Într-un mod relativ rar în cultura noastră, criticul refuză atât idolatrizarea (și, în ultimă instanță, mistificarea) Gîndirii, cît și tendința de bagatelizare ludico-ironică a condiției cerebrale a actului literar. Cogito-ul d-lui Moraru este sobru, fără a fi arogant (distanțîndu-se, într-un spirit implicit-erasmian, de omnisciența/suficiența „teologală”), precis, minuțios uneori, fără a fi pedant, strict-coerent, fără a fi abstract-steril, și cît se poate de imaginativ, fără a sacrifica speculației discreționare.

Dl. Cornel Moraru ne arată (și exemplul domniei-sale ar trebui luat cît se poate de în serios de orice tînăr care-și propune să însemne ceva în critica literară) cum se comportă un înțelept autentic atunci cînd devine critic literar. Înțeleptul nu-și dorește niciodată să devină vedetă și nu se predă necondiționat, ba chiar cu entuziasm (așa cum îi vedem procedînd pe mulți, chiar dintre cei respectabili profesional), *star system*-ului. El se comportă ca un magistrat, avînd conștiința demnității publice pe care trebuie să o exercite. Ținuta, în acest sens, este și un mod de a exercita autoritatea cu demnitate, altfel spus, cu o responsabilitate nelipsită de grație. Criticul care întrupează înțelepciunea înmănunchiată cu civilitatea se exercită fără aroganță, fără pompă, dar păstrînd spiritul autorității. Și evitînd, totodată, frivolitățile. Sînt convins că pentru dl. Moraru criticul are o asemenea afinitate cu *magistratul* – cel care, în viziunea lui Alexis de Tocqueville, are vocația de a păstra, într-o democrație inevitabil bazată pe o etalare egalitar-orizantal, un sens al nobleții, adică al dispunerii verticale a valorilor și scopurilor.

Iulian BOLDEA

Empatia interogației

Cornel Moraru este adeptul unei critici empatetice, în care, însă, „identificarea” se eliberează de afectivitate, metamorfozându-se într-o operație pur intelectuală. Avem a face, în paginile de critică literară ale lui Cornel Moraru, cu o tehnică de interogație a textului literar în care demersul critic e susținut de un solid fundament filosofic. „Întâlnirea cu opera” presupune, aici, și o translație din domeniul concret-formal al operei într-un spațiu al ideității ce legitimează efortul artistic, conferindu-i dimensiunea autenticității. Din acest motiv, resorturile afective pe care le bănuim în unele aserțiuni sunt mereu corectate de parametrii lucidității ce impun privirii critice o necesară obiectivare, o echidistanță optimă față de „obiectul” estetic. Al. Cistelean scrie, probabil, cel mai credibil portret al criticii literare profesate, cu discreție, cu sobrietate, de Cornel Moraru: „Într-un stil de o maximă transparență și de o ostentativă simplitate, desprins parcă din Cezar, cu formulări laconice și cu fraze contrase la minimum, Cornel Moraru este un spartan al expresivității critice, cultivând judecata gravată în pregnanțele conciziei. Textele sale au ritmul egal al aserțiunilor comprimate ascetic în propoziții principale, fiecare idee sau observație strângându-se într-un rând. Sub calmul calculat al rostirii se aude însă freacă, abia domesticit, al ideilor așezate la coadă, așteptându-și dreptul de a intra, una câte una, prin strunga îngustă a sintaxei austere. Concizia e modul densității în critica lui Cornel Moraru, al cărui discurs e construit din lapidarități înlănțuite”.

Primele cărți ale criticului, *Semnele realului* (1981) și *Textul și realitatea* (1984) puneau în scenă, implicit ori explicit, o accepțiune a actului interpretativ care mediază între structurile aparente sau profunde ale operei și referentul extratextual. Rezumând această relație biunivocă, de textualizare a realității, dar și de „obiectivare” a textului, Cornel Moraru observa: „O susținută experiență a lecturii

critice ne obligă să nu separăm niciodată textul de realitate. Aspirația noastră mai veche de a investiga «semnele realului» se întemeiază pe convingerea, deloc gratuită, că se poate vorbi la fel de bine și de o «realitate a semnului». Textul și realitatea ni se revelează de fiecare dată ca inseparabile. Dacă între ele mediază totuși ceva, cu siguranță aceasta e numai valoarea”. Critica lui Cornel Moraru din aceste două volume se detașează prin spiritul participativ, prin subordonarea orgoliilor interpretative la *obiect*, la text, dar, nu în ultimul rând, și prin denunțarea mediocrității, a „spiritului mediocru tendențios”.

Obsesia credibilității (1996) e un titlu revelator pentru concepția criticului. Constatând interesul sporit pentru scriitura autobiografică, interes născut din „nevoia de sinceritate și credibilitate auctorială”, criticul e interesat de „mitul” credibilității, de obsesia autenticității ce și-a pus amprenta asupra unor scriitori din epoci și generații diferite. Chiar dacă remarcă ambiguitățile pe care le presupune relația contradictorie, paradoxală, dialectică dintre realitate și ficțiune („nevoia de exactitate și transparență duce la o ambiguitate și mai profundă, statornicind parcă definitiv: realitatea ca ficțiune și ficțiunea ca realitate”), Cornel Moraru precizează, totuși, complementaritatea celor două domenii. Criticul consideră că proza contemporană se definește printr-o resuscitate a valorilor interiorității; relieful afectiv al eului capătă valoarea și ponderea unui document (auto)biografic ce are rolul de a autentifica experiența scripturală. Distincția literatură/ nonliteratură devine mai suplă, mai nuanțată, în măsura în care „viața autorului este chiar scrierea acestei vieți, iar faptul devine un argument de credibilitate în însăși ordinea actului de creație”. „Scrierea cu sine”, inserarea în structurile textului a fluidității vitalului, devin efigii ale interesului pentru document, pentru autenticitatea trăitului, pentru registrul epic al transparenței și credibilității estetice. Legitimarea jurnalului ca literatură, ca scriere depozițională suscită criticului observații cu totul pertinente: „În orice împrejurare s-ar afla, autorul ne propune o experiență unică a realului, întreprinsă de unul singur, dar resimțită ca pentru toți. Împotriva procedurii distorsionării vieții și mai ales a unor tehnici de ambiguitate excesivă a realului, acest gen de scrieri reprezintă o

formă destul de eficientă de adecvare la normalitate, la firesc” sau „Rolul înalt al jurnalului e de a face dintr-o existență accidentală un destin”.

Operele comentate de Cornel Moraru în sprijinul tezei „obsesiei credibilității” sunt reprezentative. Fie că e vorba de Augustin Buzura, Gabriela Adameșteanu, Gheorghe Crăciun, Norman Manea, Marin Mincu, Mircea Horia Simionescu, sau de Gheorghe Grigurcu, Mircea Martin, Eugen Negrici, Octavian Paler ori Marian Papahagi – se poate constata consecvența cu care criticul decupează și interpretează substanța textelor din unghiul valențelor autenticității, figură tematică privilegiată aici. În comentariul romanului *Refugii*, de pildă, e observată pasiunea scriitorului pentru confesiunea liminară, ce legitimează epicul ca document al vieții sufletești, ca act depozițional pur: „O astfel de proză e în egală măsură confesiune subiectivă și explorare detașată a existenței sociale din afară, monolog interior și scenariu al lumii construit metodic din instituții și simboluri reprezentative. Atracția pentru coșmarul conștiinței traumatizate constituie formula ireductibilă a prozatorului, adept în continuare al romanului politic de factură psihologică”. „Radicalitatea etică” e, aici, garanția autentificării „pactului romanesc”, e expresia translației sale înspre „pactul autobiografic”. În același timp, „ritualul povestirii intertextuale”, identificat în creația lui Mircea Horia Simionescu, conferă ficțiunilor scriitorului târgoviștean prerogativele și accente ale trăitului, întrucât “confruntând realitatea vieții cu ficțiunea literară, ni se revelează în cele din urmă în paginile scrise *realitatea ficțiunii*”. Un alt scriitor marcat de „obsesia credibilității”, Octavian Paler, recompune, în romanele sale, „imaginea unei existențe sfărâmate în bucăți, ce se înlănțuie aleatoriu pe o axă fracturată, imprevizibilă”. Meritul scriitorului ar deriva din aceeași vocație a autenticității, din nevoia imperioasă de a nu-(și) falsifica trăirile, de a nu deforma liniile realului, de a le reda așa cum sunt ele, fără a le estompa idilizant stridențele ori anvergura. Pledoaria criticului Cornel Moraru pentru literatura „existențială”, în detrimentul artificiei literaturii „formale” este cât se poate de limpede formulată: adevărul e că, în proză, nu inovația contează cel mai mult, ci „consistența, eventual densitatea

psihică și morală a discursului narativ” sau „Rareori se întâmplă ca adevărul ficțiunii și convenției artistice să dea o senzație atât de puternică de real, de autenticitate”.

Monografia *Titu Maiorescu* (2003), judicios structurată, evidențiază cu claritate datele fundamentale ale canonului maiorescian, prin care, „discursul cultural românesc intră într-o nouă fază a constituirii sale”. De fapt, autorul argumentează convingător modul în care canonul maiorescian a favorizat, prin energia sa modelatoare și integratoare, emergența unei noi paradigme culturale românești: „Așezat pe fundamente filosofice solide, canonul maiorescian creează el însuși condițiile de a se realiza unitatea fondului cu forma. De fapt, nu fondul ne lipsea, în materie de discurs cultural, ci forma. Nota distinctivă, la nivelul articulării expresive, este transparența, argumentarea logică riguroasă. Maiorescu însuși e spiritul cel mai cerebral, dintre marii scriitori junimiști, alături de Caragiale. E drept că junimiștii cei mai marcantă au cochetat și cu o anumită tradiție politică ezoterică (francmasoneria). Canonul maiorescian s-a raliat însă ferm modelului cultural european, care nu este unul de tip inițiativ (...). Capacitatea de absorbție a canonului maiorescian e concurată numai de forța sa modelatoare, într-un interval de timp aproape indeterminat. Oricum, sub semnul acestuia s-a dezvoltat, într-un fel sau altul, întregul discurs cultural românesc din secolul al XX-lea”. Așezând accentul adecvat asupra meritelor lui Titu Maiorescu în edificarea discursului fondator, Cornel Moraru subliniază, în același timp, modul în care se conjugau unele idei și imperative culturale ale grupului junimist, cu exigențele și resursele teoretice și ideologice ale mentorului „Junimii”, într-un impuls sintetic și integrator. Absorbând în structura propriei sale personalități influențe diverse, Maiorescu a știut să dea o expresie echilibrată, judicioasă, imperativelor culturale ale timpului său, imprimându-le un statut de urgență istorică. Un rol important îl joacă aici, fără îndoială, și structura olimpiacă a personalității proprii, resursele impersonalității maioresciene, de care s-a vorbit atât de mult: „Oricum, această primă etapă este aceea a discursului fondator junimist, la care Maiorescu are o contribuție capitală. Se poate vorbi,

până la un punct, de caracterul «colectiv» al acestui discurs (...). Aceste texte se nasc în focul disputelor de la *Junimea* ieșeană și, evident, au și o valoare exponențială, de reprezentativitate doctrinară. Nu ne îndoim că forța de impersonalizare a discursului maiorescian corespunde structurii interioare a criticului, eleatismului personalității sale, dar și unor mecanisme specifice de producere a textului într-un asemenea mediu intelectual deosebit de stimulat, în care și cei care *nu scriu* își au contribuția lor. Calitatea de *text fondator* a studiilor maioresciene emană din această pliere organică pe un program de grup cu o – se va dovedi în timp – semnificație paradigmatică. E modul în care Maiorescu concepe să fie original, convins totodată că face exact ce este necesar în virtutea unui principiu supraindividual de creație. Într-un fel, aceste studii existau, virtual, înainte de a fi scrise. Meritul criticului e nu numai că le-a dat forma și demnitatea de expresie nepieritoare, dar le-a și sporit eficiența directă în câmpul culturii cu însușirile sale remarcabile de luptător. Scrierile maioresciene din această perioadă se axează pe marile campanii împotriva bărnuțismului, etimologismului, a direcției vechi în cultura română, marcând totodată afirmarea unei viguroase direcții noi în «poezia și proza română»,.

Cerebralitatea și intelectualismul, trăsături esențiale ale spiritului maiorescian nu exclud însă intuiția fină, subtilitatea viziunii, așa cum se exprimă acestea în încercările filosofice și în creațiile cu caracter preponderent eseistic. Întemeietor, cum notează Vianu, al „stilului de idei în literatura noastră”, Titu Maiorescu este, în egală măsură, și un exponent al expresiei aforistice, fapt remarcat de Cornel Moraru: „Aforismul a constituit pentru critic un exercițiu constant de disciplinare a gândirii și expresiei, dar și o chestiune de vocație. Talentul criticului și filosofului iese în evidență mai ales în astfel de momente de inspirație, când gândul paradoxal contrastiv își găsește, în modul aforistic de expresie, forma cea mai potrivită de comunicare (...). Expresia de concentrare și limpezime aforistică este o limită a discursului critic maiorescian și totodată o depășire a acestei limite”. Concluziile studiului sunt edificatoare; Cornel Moraru subliniază perenitatea metodologică a modelului maiorescian, un model care,

chiar dacă are o alură mai degrabă „clasată”, a influențat profund destinul culturii române moderne: „Canonul maiorescian funcționează mai mult ca un reper cultural deja clasat, la care din când în când revenim, cu o anumită ciclicitate, în momentele de criză și confuzie a valorilor. Lecția maioresciană de simplitate și respect pentru adevăr și, mai ales, îndemnul de a nu pierde niciodată lucrurile esențiale sunt mereu de un interes fundamental într-o cultură ca a noastră. Hipertrofia limbajului critic modern și postmodern, excesul teoretic uneori în comentariul critic și tendința de supradimensionare a valorilor naționale ne obligă să ne amintim din nou de Maiorescu. Nu principiul autonomiei esteticului se află azi în chestiune, ci tocmai aceste maladii ale discursului cultural, care pun în pericol înseși fundamentele culturii noastre moderne, așa cum le-a fixat Maiorescu împreună cu generația sa”.

În *Lucian Blaga. Convergențe între poet și filosof* (2005), este postulată ideea unui „singur Lucian Blaga”, așezat sub semnul metafizicului, în care „poetul și filosoful sunt inseparabili”. Diversitatea universului blagian rezultă, cum afirmă criticul, cu argumente convingătoare, din „rădăcina metafizică comună”. Lectura critică pe care o întreprinde Cornel Moraru este una empatică, fenomenologică și convergentă, în același timp, o lectură care caută să acceadă la „punctul focal de convergență interioară, în același timp distinct și obscur”. Nu punctele de întâlnire, de incidență între poet și filosof sunt urmărite de critic, ci momentele de convergență, astfel încât chiar elementele diferențiate net din opera lui Blaga sunt comentate din perspectiva unei identități originare. Asumat din perspectiva apartenenței la categoria estetică a „poetului puternic” (Bloom) sau „creativ” (Paul de Man), Blaga e privit ca un creator pentru care fundamentală este experiența inaugurală și centralitatea viziunii (dar și aici se detașează o dimensiune singulară, în măsura în care „sentimentul inaugural al originarului se întâlnește, într-o unitate indisociabilă, cu escatologicul”). Cercetarea lui Cornel Moraru beneficiază, desigur, de o bibliografie copleșitoare, pe care criticul nu ezită, uneori să o amendeze (precum unele considerații ale lui Eugen Todoran, în legătură cu care criticul de la *Vatra* ține să reliefeze

propriul punct de vedere: „Dimpotrivă, în cazul lui Blaga, funcția metafizică a mitului se fortifică, face posibilă recuperarea sensului ontologic insondabil al *realului*, implicit al *sacralului*”). Cosmologia blagiană se desfășoară, însă, cum observă Cornel Moraru, în limitele unui model ontologic: „Întrebarea fundamentală în jurul căreia se articulează viziunea cosmologică metafizică ține de ontologie însă: *de ce există toate aceste lucruri pe care le percepem și dacă există, de ce sunt precum sunt și nu altfel?*”. În monografia sa despre Blaga, Cornel Moraru practică, așa cum s-a mai spus, un fel de arheologie a sensurilor originare, pe fondul unei permanente raportări a gândirii blagiene la scena europeană a ideilor, prin care se stabilesc afinități, relații, filiații cu gânditori care au marcat, în vreun fel, modelarea acestei creații de incontestabilă complexitate și diversitate. Cornel Moraru e un critic al ideilor și al înțelegerii literaturii din perspectivă ontologică. Relevând deopotrivă *semnele realului* și *credibilitatea* literaturii, scriitura critică își asumă revelațiile raționalității, ale echilibrului cartezian, într-o tonalitate austeră și sobră; ipotezele și argumentele critice sunt, mereu, însoțite cu fidelitate de cadența de fundal a reflecției filosofice.

Bibliografie critică selectivă

- Boldea, Iulian, *Vârstele criticii*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005
 Boldea, Iulian, *Memory, Identity and Intercultural Communication*, Edizioni Nuova Cultura, Roma, 2012
 Boldea, Iulian, Politics and religion. Challenges and ideological openings, în “Journal for the Study of Religions and Ideologies”, nr. 16 (47), 104-109, 2017
 Lefter, I. Bogdan, în revista „România literară”, nr. 31, 1984;
 Sangeorzan, Z., în revista „Cronica”, nr. 32, 1984
 Piru, Al., *Critici si metode*, Editura Cartea Românească, București, 1989.

Acknowledgement: This paper was supported by the National Research Council- CNCS, Project PN-II-ID-PCE-2011-3-0841, Contract Nr. 220/31.10.2011, title Crossing Borders: Insights into the Cultural and Intellectual History of Transylvania (1848-1948)/Dincolo de frontiere: aspecte ale istoriei culturale si intelectuale a Transilvaniei (1848-1948)/ Cercetarea pentru aceasta lucrare a fost finantata de catre Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), Proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0841, Contract Nr. 220/31.10.2011, cu titlul Crossing Borders: Insights into the Cultural and Intellectual History of Transylvania (1848-1948)/Dincolo de frontiere: aspecte ale istoriei culturale si intelectuale a Transilvaniei (1848-1948).

Dorin ȘTEFĂNESCU

Hermeneutică, după ora logicii

„Orice s-ar spune astăzi – consemnează Cornel Moraru în *Cuvântul de început* al monografiei *Constantin Noica* (Ed. Aula, Brașov, 2000), – Noica a știut să ducă până la capăt, într-o epocă de agresiune împotriva spiritului, premisele unei reflecții filosofice de irepresibilă autenticitate. El a demonstrat că se poate izbuti de unul singur, acolo unde colectivitatea poate foarte bine să rateze. Un asemenea mesaj nu putea rămâne fără consecințe adânci asupra unei întregi culturi, aflate ea însăși la un punct de răscruce”. Este, de altfel, perspectiva pe care o urmează demersul exegetic, deschis spre cele trei direcții majore ale filosofiei lui Noica: în căutarea unei *mathesis universalis*, arhitectura ființei și o hermeneutică a transparenței.

În prima secțiune a cărții („În căutarea unei *mathesis universalis*”), trecând în revistă lucrările filosofului, autorul remarcă metamorfozele ideii fundamentale și schimbarea de orizont, și anume o mutație înspre orientarea hermeneutică originală, pe linia unei reabilitări ontologice. E vorba de trecerea lui „cum e cu puțință ceva nou” de pe registrul teoriei cunoașterii pe acela pur ontologic, căci, odată cu *Devenirea întru ființă*, se instituie și mai autoritar „primatul lui *a fi* în raport cu *a ști*”. Până atunci însă, căutarea unei *mathesis universalis* aduce pe aceeași cale atât opțiunea de trăire cât și pe aceea de cunoaștere, astfel încât obsesia care va stăruî în toată filosofia lui Noica este situarea fericită „într-un raport de imanență cu ideile și conceptele, și prin acestea, cu lumea și cosmosul”. Cunoașterea nu e desprinsă de orizontul subiectivității umane, la fel cum aceasta din urmă nu se legitimează pe deplin decât în obiectul pe care și-l apropiază cunoscându-l. *A trăi* și *a gândi* intră împreună într-un raport de conversiune aproape parmenidiană (căci e tot una a gândi și a fi): „centrate definitiv pe individul uman, ideile și cunoștințele primesc o întemeiere subiectivă, universal-antropologică. Adevărul, lumea însăși nu ar avea nici un înțeles în afara conștiinței noastre”. Plierea spiritului pe propriile

structuri nu e însă un act ce circumscrie conștiința individuală suficientă sieși, înțeleasă ca excepție des-centrată, proprie singularității, ci răsfrânge în cercul conștiinței totalitatea experienței umane, „marile locuri comune ale spiritului”, în care, deși divizat în lume, acesta se poate întâlni cu sine și cu sinele lumii. Că o astfel de conștiință stă la baza unei adevărate *scientia generalis* (știința universală leibniziană), fundamentând epistemologic metafizica, o dovedește considerarea ei drept conștiința filosofică prin excelență, sensul unei astfel de științe fiind, după Noica, „de a fi o temă filosofică pentru spiritul omenesc, tema filosofiei înseși” (*De Caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului*). Ea este cea care respinge „prejudecata lumii și lucrurile gata făcute”, rejudecându-le din perspectiva unui spirit perpetuu problematizant. „Drumul trasat clar propriei gândiri filosofice – notează C. Moraru – este de la *cunoștință* la *conștiință*, de la *filosofia existenței* (a realității exterioare) la *filosofia conștiinței*”. De aceea, dincolo de criticismul kantian, Noica evidențiază trăsăturile caracteristice ale conștiinței cunoscătoare, pe care autorul monografiei le și enumeră: „unitatea de conștiință, activitatea, spontaneitatea, sintetismul și productivitatea”. În acest context, turnanta augustiniană e poate cea mai provocatoare prin punerea unei probleme paradoxale, în formularea lui Noica: „cum e cu puțină să cunoști ceea ce nu cunoști” (*Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțină ceva nou*). De aici și sublinierea apăsată a importanței antropologiei creștine, care doar ea „singură poate întemeia o filosofie vie” (aspect, din păcate, prea des uitat în tematizările diferiților emuli ori comentatori ai filosofului). Pătrunzătoare observația lui C. Moraru în legătură cu schimbarea de orizont odată cu lucrarea mai sus citată: tema lui *mathesis universalis* (și chiar cea a ființei) e înlocuită de problema aporiilor ce însoțesc reflecția „pe marginea condiției funciar tautologice a spiritului”. *Cum e cu puțină ceva nou* intră în raport cu *de ce există ceva în loc de nimic*, ceea ce el numește „un fel de introducere (o propedeutică) în ontologie și metafizică”, cu care se încheie faza pregătitoare a filosofiei lui Noica.

Odată cu *Devenirea într-o ființă. Încercare asupra filosofiei tradiționale*, orientarea reflecției filosofice a lui C. Noica se mută hotărâtor spre ontologie, o *Kehre* ale cărei semnificații sunt interpretate de C. Moraru în a doua secțiune a monografiei sale („Arhitectura ființei”).

Acum ideea lui *cum e cu puțință ceva nou* „trece definitiv de pe registrul teoriei cunoașterii pe acela ontologic”. Devenirea într-o ființă, expresie a „înnoirii și împlinirii ontologice”, închide aparent cercul metafizic, căci nu e vorba doar de o devenire *umană* într-o ființă. Problema ființei readuce în discuție „legitimitatea argumentului ontologic” într-o variantă nouă, pe care C. Moraru o distinge pe bună dreptate de varianta teologală (concept de desăvârșire), dialectica apofatică areopagitică și teologia negativă modernă postulând incomprehensibilitatea umană a desăvârșirii. Sunt puse astfel în lumină două corective pe care Noica le aduce în acest sens: „în raționamentul său, contează ființa ca ființă, nu ca atribut [al divinității, *n. n. D. Ș.*], iar, pe de altă parte, i se pare absurdă asocierea ființei cu desăvârșirea (ca ființă desăvârșită)”. Dacă însă, pe de o parte, ființa nu e un atribut al divinității iar, pe de altă parte, ființa nu e desăvârșită, rezultă fie că Dumnezeu nu e ființa ca ființă (nici o ființă nedesăvârșită ori în săvârșirea ființării nu-l poate „da” pe Dumnezeu), fie că – Dumnezeu fiind ființa desăvârșită – nici un argument ontologic nu îi asigură comprehensiunea. Iată concluzia lui Noica: „argumentul ontologic nu va putea da ființa, ci deschiderea către ființă”, deschidere nu către conceptul de ființă, ci către (și *în*) conștiința devenirii într-o ființă. Pentru a-și propune însă modelul ontologic, reconstrucția ontologiei ca disciplină filosofică modernă de tip sistematic trebuie să înceapă cu deconstrucția metafizicii tradiționale (celebrele „despărțiri” de Goethe și de Nietzsche, ba chiar de Heidegger). Este poate cea mai amplă și minuțioasă interpretare întreprinsă de C. Moraru care dezbate concepte centrale ale filosofiei lui Noica (contradicție unilaterală, cerc metafizic, limitare care nu limitează). „Revenirea la problema ontologică poate fi un semn favorabil al ieșirii din criza nihilismului modern”, constată exegetul, dar ea redescoperă – prin reîntemeierea în ontologie – esența metafizicii care este chiar căutarea ființei. Căutare care nu e o simplă pornire pe calea cunoașterii; nu caută modelul ontologic, ci pleacă de la el (cu modelul cu tot), model dinamic particularizat de prezența lui *întru*, cu rol de operator ontologic universal. Abaterile de la acesta dau „regula realului”, abateri funcționale în așa-numitele „precarități ontologice”, realul lumii reprezentând „o ființă slăbită”. Ontologia (și nu teologia) vine astfel să corecteze nedesăvârșirea reală, căci – spune Noica – „ființa însănătoșește

realul, nu-l condamnă”. Decurg de aici cele două mari teme ale filosofiei ființei: ființa în real (sub semnul devenirii pe treptele realului) și ființa în ea însăși. O ființă descentrată (reversul ființei centripete – sau deipete – pascalienne: „periferia ființei este pretutindeni, iar centrul nicăieri”), ceea ce antrenează câteva „dispariții” în ordinea ființei: a plinătății, a fixității, a permanenței și a simplității. Văzută din sens invers, ființa prin urmare este un gol în lucruri, acțiune, prezență trecătoare și structură.

Dacă ființa are o structură (în care e înscris codul ființei), aceasta este trinitară (individual, general, determinații), conform modelului ontologic propus (unul „nesaturat”, spune C. Moraru). Ea poate fi surprinsă nu atât (sau nu doar) în situația ontologică particulară a omului, ci în „realități mai expresive ontologic decât omul, cum ar fi limba”. Importante sunt în această privință disocierile de nuanță pe care le face interpretul în a treia secțiune a monografiei („O hermeneutică a transparenței”), cu referire la convergența codului ființei cu simțul ontologic al limbii: „connaturalitatea ființei cu lucrurile, cu realul nu obscurizează și interogația despre ființă prin mijlocirea unui limbaj anume (fie unul al metafizicii)”. Problema codului ființei și a accesului la ființă fiind aceeași cu problematica însăși a ființei, întregul demers trebuie „desubiectivizat”, în sensul în care nu accesul la ființă, ci *accesul ființei la o afirmare unitară* ar trebui să fie tema principală a ontologiei. Deschiderea lucrurilor către ființă *vorbește* despre expresivitatea ontologică originară. Iar dacă ființa devine coextensivă cu totalitatea celor ce sunt, nu numai că se renunță la fantasma „ființei absolute”, dar și la orice „presupoziții ontologice privitoare la conținut”. Cu *Scrisori despre logica lui Hermes* ontologia se împlinește într-o logică hermeneutică, în care nu mai primează determinațiile, ci raportul individual-general. „În cadrul unui exercițiu de gândire neîntrerupt – afirmă C. Moraru – logica încheie un demers metafizic unitar, ceea ce face ca întreaga operă filosofică a lui Noica să se revendice, în final, de la principiul hermeneutic al autoconsistenței”. E vorba de un transfer de conținut, căci hermeneutica deschisă în logică este una a individualului încărcat de sensuri generale, precarităților ființei corespunzându-le tot atâtea precarități logice. „Abia ordinea *înțeleasă* – precizează Noica în lucrarea amintită – are consistență logică, iar « înțelegerea », care obișnuit pare doar a gândirii, însoțește și

descrie de fapt ridicarea la un *înțeles* de ordine a lucrurilor ele însele, sau și mai bine, ridicarea lor la un *rost*". Prin urmare „de la hermeneutică la logică (Ierarhia științelor). Suntem într-un ceas al hermeneuticii” (*Jurnal de idei*). Abia cu implicațiile hermeneutice ale demersului filosofic întreprins de Noica ne aflăm în miezul gândirii sale metafizice. O hermeneutică ce își dă ca temă însăși condiția rostirii filosofice, ale cărei coordonate sunt analizate cu finețe: sfidarea oricărui canon, problematizări ce țin de domeniul lui *meta*, transparența înșelătoare a textelor, „contactul viu nu cu ființa, ci cu conceptele moarte ale metafizicii tradiționale ori cu categoriile neînsuflețite ale logicii”. Trebuie așadar apreciat efortul neîntrerupt de a salva discursul filosofic de inerția ideilor gata făcute, pe care Noica le supune unui proces de resemantizare și de reînsuflețire. Pe de altă parte, subliniază exegetul, ideile lui Noica nu au un caracter normativ, imitabil; „Noica e de citit (și citat !) pe contexte mai ample, alcătuind « întreguri », „ Autenticitatea discursului filosofic practicat de gânditor constă în principal în modelul său de *creație hermeneutică*. Dacă el accede la limbajul poetic original, nu o face însă în limbajul poeziei, al „literaturii”, ci prin și către însuși limbajul înțeles în *poeticitatea* sa originară. „Aici – nuanțează C. Moraru – nu există jumătăți de măsură. Dacă Noica ar literaturiza (aceasta e ambiguitatea), el n-ar fi deloc filosof. De fapt, n-ar fi nici scriitor și nici filosof. Doar spiritele mediocre, insuficient înzestrate, cad în capcana literaturizării. Faptul că se află în grația cuvintelor și a limbii – cum spuneam – nu e o carență filosofică”. Dimpotrivă, e limba gândului însuși, o hermeneutică prin *creație*, un discurs unic și inimitabil. „Poate că tocmai în această unicitate nereproductibilă se manifestă niște limite, în sens ontologic. Nu și în sens hermeneutic. În transparența sa, de o inepuizabilă creativitate, discursul rămâne deschis interpretării (interpretărilor)”.

Monografia lui C. Moraru câștigă un pariu deloc la îndemână, dificil de gestionat în acest tip de interpretări: nu numai că izbutește să spună mult în puțin, dar spune riguros și exact, competent și implicat, nuanțat și esențial. Completat cu un set de fragmente din textele esențiale ale lui C. Noica (și ele comentate, atât cât – și când – situația o impune), cu o cronologie a vieții și a operelor filosofului, cu un bogat dosar al receptării critice și cu o bibliografie adusă la zi (la nivelul anului 2000),

studiul monografic reușește să evite cu succes ispita rezumării ori a sistematizării didactice. O spune de altfel autorul însuși, conștient de miza încercării, spre sfârșitul acestei cărți-reper în bibliografia critică Noica: „La Noica întotdeauna ideile și conceptele invocate sunt solidare și cu un anumit orizont metafizic căruia îi aparțin cu discurs cu tot. Desprinse de la locul lor, acestea nu mai înseamnă nimic sau aproape nimic. Oricât am încerca să rezumăm textele lui Noica și să-i « sistematizăm » analitic ideile, nu vom reuși mare lucru. Se va pierde exact ce e mai prețios: bogăția nuanțelor, dar și o anumită tensiune a gândului propriu, care ține de resortul adânc al unei viziuni metafizice (nesubstituibile)”.

Eugeniu NISTOR

„Junimea” și spiritul maiorescian

Monografia *Titu Maiorescu*, a criticului și eseistului Cornel Moraru, este un exemplu tipic de rigoare în expunere și de gândire organizată, așa cum destul de rar întâlnești în critica și istoria literară contemporană autohtonă. Să ne fie cu iertare, dar limbajul pășăresc pe care îl adoptă unii (așa-ziși) critici – cu fraze pompoase și expresii „pescuite” cu ajutorul dicționarelor, din te miri ce domenii, unele fără nici o relație cu literatura – nu numai că ne displace, dar ne retează orice elan de lectură. Nu este cazul însă al cărții de față și, în general, a scrierilor de critică și istorie literară ale d-lui C. Moraru.

Deși modalitatea în care este concepută cartea („monografie, antologie comentată, receptare critică”), ne sugerează imediat adoptarea unei formule de lucru didactice, calitățile scrisului lui Cornel Moraru (amintite deja), ca și limpezimea textuală, precizările și explicațiile care însoțesc frecvent argumentele critice, fac ca lucrarea să fie captivantă pe întregul ei parcurs. Capitolele asupra cărora insistă autorul în cercetările sale și a căror problematică o elucidează într-o manieră (aș îndrăzni să spun) extrem de plastică, de coerentă și de incitantă – sunt „*Junimea și Convorbirile literare*” și „*T. Maiorescu.*” Este vorba de momentul istorico-cultural reprezentat de fondarea societății literare *Junimea* (la Iași, spre sfârșitul anului 1863 și începutul lui 1864, ca asociație cu întâlniri săptămânale, în fiecare vineri), de către Titu Maiorescu, P. P. Carp, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor (care va fi amfitrionul întrunirilor de la „Casa Pogor”) și Theodor G. Rosetti (cel care i-a sugerat de altfel și denumirea). Aceasta ar fi, ține să precizeze exegetul, *prima Junime*, căci la București, spre finele anului 1876, va lua ființă *cea de-a doua Junime*,

ale cărei ședințe se vor desfășura acasă la Odobescu, iar mai apoi la Titu Maiorescu, în fiecare vineri sau sâmbătă, aceasta după ce unii dintre junimiștii ieșeni (și însuși Titu Maiorescu) s-au mutat la București, fiind vorba de: P. Carp, M. Eminescu, I. Slavici, Th. Rosetti. Sunt convingătoare și argumentele invocate de Cornel Moraru, referitoare la influența organizatorică, exercitată în timp de unele grupări culturale europene asupra studențimii române, aflate în diferite capitale occidentale (precum „Germania tânără”, „Italia tânără”, „Polonia tânără”), care au determinat, bunăoară, fondarea la Paris, într-o etapă, am putea spune *prejunimistă*, a „României june”.

Dar un tablou de ansamblu al *Junimii* nu este complet fără enunțarea programului ei cultural, axat în principal pe prelegerile populare (așa numitele „prelecțiuni populare”), susținute cu regularitate între 1864-1881, fără planul ei editorial, realizat prin tipografia proprie, și fără apariția ritmică (în primii cinci ani bilunară și apoi lunară) a revistei *Convorbiri literare*, cu începere de la 1 martie 1867, avându-l ca „redactor răspunzătoriu” pe Iacob Negruzzi. Aprecierile criticului sunt de natură a clarifica unele aspecte, mai puțin cunoscute, din „traseul” publicației: „După o apariție neîntreruptă de 18 ani, redacția e mutată la București în 1885, odată cu transferarea lui Negruzzi la Universitatea din capitala țării. Acesta, din 1893, când aduce în redacție pe câțiva dintre discipolii lui T. Maiorescu, devine director al revistei, apoi se retrage definitiv în 1895. Conducerea e lăsată pe seama unui comitet de redacție, din care nu lipsesc: Mihail Dragomirescu, P.P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, D. Evolceanu, I. S. Floru, Teohari Antonescu etc.”¹ Ar trebui poate să subliniem aici că un tablou mai nuanțat, cu focalizare pe relațiile amicale și camaraderesti ale junimiștilor, ne este oferit de către o inedită lucrare apărută în peisajul editorial românesc de acum patru decenii, și anume *Junimea și junimiștii*, în îngrijirea lui Ion Arhip și a lui Dumitru Văcaru, având subtitlul „scrisori și documente inedite”; din slovele îngălbenite ale acestora ni se dezvăluie nu doar o serie de aspecte ale

mișcării culturale ieșene ci și semnificative „detalii privind legăturile strânse dintre junimiștii din prima generație, felul cum erau priviți unii de către alții, interesul tuturor pentru formarea gustului artistic printr-o literatură care să satisfacă toate cerințele artei, promovarea cadrelor celor mai capabile prin trimiterea lor la studii în străinătate și susținerea materială a acestora prin burse speciale etc.”² Toate aceste acțiuni nu constituie altceva decât cultivarea valorii reale a individului în plan cultural, adică meritocrația – lucru constatat cu claritate și de criticul târgumureșean.

În integralitatea sa, programul cultural al mișcării junimiste, susține Cornel Moraru, își fixează ca temeinicie aspirația implementării și asimilării culturii străine occidentale, fiind vorba aici, fără *dar* și *poate*, de teoretizarea primilor germeni ai sincronismului nostru cultural care, purtând marca lui Maiorescu, ca și program, a fost mai apoi nuanțat și corectat de Ibrăileanu și Lovinescu. Căci, scrie criticul: „Acesta nu neagă rolul ce revine – spiritului inhibitiv moldovean – față de – spiritul revoluționar muntean”, ca filtru necesar al pene-trației civilizației apusene (...) Nimic esențial din ce se va întâmpla de aici încolo nu mai este doar de interes local...”³ Făcând distincție între programul cultural și politic al pașoptiștilor și mișcarea junimistă, autorul subliniază inițiativa junimistă de sprijinire a „fondului”, de acordare și stabilire a unei relații firești între „formă” și „fond”. Rolul lui Maiorescu, în atingerea acestui deziderat, este covârșitor. În primul rând, ca mentor al *Junimii*, criticul pune accentul pe *structura organizatorică* a asociației, apreciată ca „o riguroasă formă instituțională”, cu menirea clară de a impune „o nouă paradigmă culturală”, bazată pe separarea clară a valorilor, pe autonomia științei și artei față de politică. După Cornel Moraru, *canonul maiorescian*, temeinicit pe concepte estetico-filosofice de forță, „crează el însuși condițiile de a realiza unitatea fondului cu forma”, având un rol determinativ în modelarea culturii române pe întregul parcurs al veacului XX.

În cea de-a doua parte a monografiei sunt evidențiate contribuțiile lui Maiorescu la discursul fondator junimist, de regăsit chiar în cuvântul de început al primului număr al revistei *Convorbiri literare*, care – deși semnat de Iacob Negruzzi – poartă incontestabila pecete a scrisului maiorescian. Un spațiu mai amplu îi este dedicat apoi logicianului, filosofului și teoreticianului culturii. Așa cum se desprinde și din paginile cursului său de *Logică* (din 1876), ținut la Universitățile din Iași și București, Maiorescu s-a inspirat din Aristotel, J. Stuart Mill, Herbart, Kant, Bacon, Trendelenburg, Liard ș.a. – izvoare identificate astăzi ca sigure prin cercetările de istoria logicii, întreprinse, mai întâi, de către Anton Dumitriu și, ulterior, de Acad. Alexandru Surdu, acesta din urmă făcând chiar unele (pe deplin justificate) aprecieri: „Privită în ansamblu, lucrarea lui Maiorescu impresionează, într-adevăr, prin concizie și claritate, cel puțin în comparație cu lucrările lui Herbart și Drobisch...”⁴ Dar folosirea unor surse străine în implementarea logicii în învățământul românesc nu este un lucru ținut ascuns de Maiorescu, cel puțin așa rezultă din prefața ediției din 1898 a prelegerilor sale de logică, ținute la Universitatea din Iași între 1863-1872 și, apoi, la cea din București – după propria-i mărturisire – „din 1884 încolo.”⁵ Astfel, într-un cuprinzător „apendice” el menționează că „o compilare a textelor principale din Logica lui Aristoteles, text grec și explicare latină, flositoare pentru începători, e făcută de Trendelenburg: *Elementa Logica Aristotelae*”, iar că „pentru un studiu mai întins al Logicii sunt de însemnat următoarele manuale, întrebuintate în parte și pentru manualul nostru; din literatura engleză: John Stuart Mill, Al. Bain..., Bacon Verulam..., Locke...”⁶ Maiorescu alcătuiește, așadar, o sinteză logico-filosofică fundamentată nu doar pe postamentul *Organonului* aristotelic ci și pe cele mai tari și mai adânci idei ale gândirii moderne. De altminteri tratatul maiorescian de logică se încheie cu o meditație profundă: *așa cum estetica nu creează frumosul, nici logica nu creează adevărul*, însă *iubirea adevărului* este „mijlocul principal pentru a ne feri

de sofisme.”⁷ Ideea poate fi identificată, și chiar într-o formă mai dezvoltată, în studiul de la 1868 – „În contra direcției de azi în cultura română” (inclus ulterior în *Critice*, în 1874), din care Cornel Moraru transcrie un pasaj sugestiv: „Vițiul radical în ele și prin urmare în toată direcția de astăzi a culturii noastre, este neadevărul; pentru a nu întrebuința un cuvânt mai colorat, neadevăr în aspirări, neadevăr în politică, neadevăr în poezie, neadevăr până și în gramatică, neadevăr în toate formele de manifestare a spiritului public.”⁸ Iată aici o imagine a societății românești de acum 130-140 de ani, care seamănă uluitor de mult cu cea de astăzi, de parcă în tot acest timp ar fi rămas ținută cu piroane în aceeași ramă. Această aducere la zi a considerațiilor maioresciene se constituie ea însăși, prin actualitatea ei, într-un argument de netăgăduit al judecăților de valoare ale spiritului rector al *Junimii*.

Criticul literar târgumureșean se referă apoi la estetica maioreșciană care, glisând dinspre limitele unui idealism concret hegelian către cele ale unui idealism abstract schopenheurean, în ton cu curentele estetice europene, a fost constituită în doar două decenii, adică în intervalul când au fost elaborate studiile: „O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867”, „Comediile d-lui Caragiale”, „Poeți și critici”, „Literatura română și străinătatea”, „Direcția nouă în poezia română” și „Eminescu și poeziile lui” (ultimul din 1889). Polemica cu C.D. Gherea și revista *Contemporanul* îi prilejuiește exegetului să etaleze și alte idei estetice maioreștiene, dintre care ar trebui să amintim neapărat cele referitoare la înfrăurirea *operă de artă / moralitate*, care chiar dacă funcționează bine în această corelație, pot fi și disociate, deoarece „arta își are scopul în sine și nu într-o motivație exterioară: este *arta pentru artă*, iar moralitatea rezidă în însăși esența artei autentice.”⁹

Paginile consacrate personalității fondatoare a *Junimii* sunt completate, în finalul monografiei, cu o antologie reprezentativă de texte comentate, cu un tablou cronologic al vieții și operei, cu o bibliografie selectivă și un set de concluzii, axate pe posteritatea și actualitatea operei

lui Maiorescu, criticul Cornel Moraru sintetizând astfel: prin afirmarea direcției critice noi în cultura română acesta și-a temeinicit demersul teoretic pe respectul adevărului, pe disocierea valorilor, pe adaptarea programelor culturale la posibilitățile și realitățile timpului; criticând adoptarea nechibzuită a „formelor fără fond” și confuziile iscate de amestecul literaturii cu morala și politica, el s-a declarat adversar neînduplecat al mediocrității în cultură și al parvenirii culturale prin mijloace politicianiste. Ca spirit critic, apreciază exegetul târgumureșean, Maiorescu a susținut și impus în cultura noastră, ca valori incontestabile, scrierile lui Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale și Alecsandri. Ca dascăl universitar și mentor al *Junimii*, a încurajat afirmarea și promovarea unei noi generații de junimiști: rămâne sugestiv gestul din 1895 al lui Iacob Negruzzi, când, la sugestia lui Maiorescu, se retrage de la conducerea revistei *Convorbiri literare*, lăsând-o în seama unor tineri cărturari, unii foști studenți de-ai acestuia, printre care se numărau: M. Dragomirescu, S. Mehedinți, Ioan Bogdan, P.P. Negulescu, Constantin Rădulescu-Motru, I. Al. Rădulescu-Pogoneanu, D. Evolceanu. Dintre aceștia, câțiva vor confirma pe deplin această încredere a maestrului.

Manifestându-și fără ocol simpatia pentru mentorul *Junimii* și pentru junimiști, profilul intelectual al lui Cornel Moraru nu este greu de ghicit: selectiv și chibzuit în judecățile de valoare, preocupat mai cu seamă de fulgerările ideilor mari, care nu încap decât în programe de anvergură, el se înscrie printre promotorii de astăzi ai celor mai bune tradiții culturale românești, la capătul cărora îl găsim – ca întemeietor și bine-veghetor – pe însuși Titu Maiorescu!

Note și bibliografie

1. Cornel Moraru – *Titu Maiorescu, monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, colecția Canon, Brașov, 2004, p. 11
2. x x x – *Junimea și junimiștii. Scrisori și documente inedite*, ediție

- îngrijită de Ion Arhip și Dumitru Văcaru, Editura Junimea, Iași, 1973, pp. 6-7
3. Cornel Moraru – *Op. cit.* p. 13
  4. Titu Maiorescu – *Scrieri de logică*, stabilirea textelor, traducerea, studii introductive și note de Alexandru Surdu, prefață de Sorin Vieru, Editura Științifică și Enciclopedică, colecția Biblioteca de filosofie, seria „Filosofie românească”, București, 1988, p. 22
  5. Titu Maiorescu – *Logica*, Lito-Tipografia Carol Göbl, București, 1898, p. 3
  6. *Ibidem*, pp. 105-106
  7. Cornel Moraru – *Op. cit.* p. 42
  8. *Ibidem*, p. 44
  9. *Ibidem*, p. 50

Marius IOSIF

O carte *întru* filosofia lui Noica

Există fenomene sociale stranii, cum ar fi acela că o revoluție își devoră liderii sau că, în urma unor seisme sociale, valori autentice intră într-un con de umbră, vestejite adesea în numele unor idei cu totul inconsistente de către semidocti la care tupeul ține loc de cultură. Așa se întâmplă cu Eminescu, cu un mare poet ca Nichita Stănescu sau cu un Constantin Noica. Presiunea socială a unei tiranii dezvoltă desigur un spirit critic accentuat, dar și orgolii și vanități ce, fără a fi creatoare, își caută dreptul la faimă prin denigrare și e trist când denigrarea atinge valorile autentice ale unei națiuni. Dar lucruri de acest fel se întâmplă și la case mai mari dacă ne gândim că cel mai mare filosof al secolului XX, Martin Heidegger, e mereu blamat pentru greșeala sa pe care și-a autocorectat-o sau că marea literatură e exilată din învățarea limbilor străine în numele unei comunicări, Dumnezeu știe a ce. Trăim vremurile unei despiritualizări fecunde... vezi realitatea.

Receptarea unei creații e tributară, vrând-nevrând, și fenomenului modă-demodare și probabil că o creație ajunge să fie prețuită la adevărata ei valoare abia când iese de sub acest etalon așa cum un mare roman ca cel al lui Proust e privit astăzi, nu prin așa-zisa noutate a limbajului său sau a analizelor sale, ci prin adâncă și vechea problemă a renașterii de sine, a ieșirii din timpul uman pentru a recupera timpul viu al eternei reîntoarceri.

E deosebit de important, de aceea, a păstra adevăratele valori pentru vremuri mai bune din punct de vedere spiritual. Monografia lui Cornel Moraru se înscrie ca un demers de păstrare a valorii culturale pe care Noica a adăugat-o tezaurului național și, avem toate motivele să o credem, și celui general uman.

De la bun început monografia retează, cu o fermă eleganță, inutilele discuții despre concesiile pe care Noica le-ar fi făcut

regimului comunist. „Orice s-ar spune astăzi, Noica a știut să ducă până la capăt, într-o epocă de agresiune împotriva spiritului, premisele unei reflecții filosofice de irepresibilă autenticitate. El a demonstrat că se poate izbuti de unul singur, acolo unde colectivitatea poate foarte bine să rateze. Un asemenea mesaj nu putea rămâne fără consecințe adânci asupra unei întregi culturi, aflate ea însăși la un punct de răscruce.” Constantin Noica nu a luat niciodată în serios dictatura comunistă, văzând-o dintr-o extrem de largă perspectivă istorică în care apărea ca un alt moment de restriște dintr-o istorie în care – spunea filosoful de la Păltiniș într-o scrisoare trimisă la Paris lui Mircea Eliade – „...societatea românească a trăit și trăiește prin poussée-uri; principalul e să ne păstrăm intacti pentru cel viitor. Mă gândesc cât de privilegiați suntem că ne-am putut împlini spiritualicește. Și cât de utili vom putea fi!” Problema lui Noica a fost aceea de a-și putea dăruia creația și minunea e că a putut să o facă trăind în România.

Monografia Lui Cornel Moraru are în vedere ceea ce este mai prețios la acesta: ideile pe care Noica le aduce după un studiu extrem de serios al filosofiei europene. Din chiar primul capitol *În căutarea unei mathesis universalis*, criticul Cornel Moraru intră direct în problematica nicasiană de început și anume: cum face spiritul să nu fie la infinit tautologic, respectiv, cum e cu puțință ceva nou? Descoperim că Noica ia de la început în piept probleme esențiale ale gândirii europene, așa cum o făceau și Eliade, Cioran sau Anton Dumitriu. Tânăra cultură românească intră cu mult curaj în problematica filosofică europeană, încercând să dea răspunsuri dintr-o cultură, nu atât marginală, cât de joncțiune Orient-Occident. Tânărul și orgoliosul spirit românesc dorește o întâlnire cu Europa, dar la jumătatea drumului pentru a-i putea dăruia unui om dezrădăcinat acea bună așezare în lume pe care o consideră specifică spiritualității noastre. „A te afla într-un raport de imanență cu ideile și conceptele și, prin acestea, cu lumea și cosmosul este o obsesie care va stăruia în toată filosofia lui Noica. Se inversează, într-un fel, raportul dintre subiect și obiect, având drept corelat analog conversiunea dintre *a trăi* și *a gândi*. Centrate definitiv pe individul uman, ideile și cunoștințele

primesc o întemeiere subiectivă, universal-antropologică” - afirmă criticul. Noica ne apare încă din primele scrieri ca propunând o soluție existențială prin cultură, dar o cultură asumată. Dacă ne gândim că în societățile arhaice educația era centrată pe inițierea prin care se depășea modul natural pentru a se accede la un mod cultural intrând în contact cu valorile spirituale – spunea Mircea Eliade – descoperim că Noica propune o soluție pe cât de nouă, pe atât de veche și profundă și care rămâne de regăsit într-o lume în care omului i se oferă alternativele animalizării sau/și computerizării.

Cartea lui Cornel Moraru urmărește consecvent cursul ideilor lui Noica scoțând în evidență persistența cu care acesta urmărea realizarea unei întrupări a gândirii. Spre deosebire de Kant, care întârzie asupra gânditului, Noica vrea să se oprească asupra spiritului. De fapt Noica „încearcă o întemeiere metafizică a nevoii de mituri” – spune criticul. Cu al doilea capitol, *Arhitectura ființei*, se deschide importanta problemă a ontologiei, depășindu-se registrul teoriei cunoașterii. Noica vede ruptura între cele două mari filosofii europene, cea greacă, aplecată asupra ființei și refuzând devenirea, și cea a idealismului german care, integrând devenirea, a găsit spiritul. „Problema – spune Cornel Moraru – e de a transgresa această falie, consideră de la bun început Noica.” Felul în care Noica pune problema primește o notă de profundă originalitate, încercând să reconcilieze ființa și devenirea, iar formula pe care o propune și susține filosoful e cea a *devenirii întru ființă*. Noica propune un model ontologic anastrotic, adică răsturnat față de cel al lui Hegel, întorcându-se la Platon. Individualul (I) își dă oricâte Determinații (D) care țin de o diversitate controlată de General (G). Acest model e controlat de particula *întru*. Ceea ce vrea să dăruiască Noica filosofiei europene din partea spiritului românesc este acest *întru* care constituie „cheia ori mai degrabă nucleul ascuns, sinea intimă a modelului ființei”, trimițând la conceptul modern de „câmp”. „Vocabula *întru* – spune Cornel Moraru – poartă cu sine deschiderea, orientarea și, în general, pre-facerea, procesualitatea: ea sugerează limitația ce nu limitează și închiderea ce se deschide în mod permanent.” Noutatea pe care o aduce Noica ar putea consta în faptul că el consideră realul ca o

abatere de la modelul ontologic, încercând o analiză a situațiilor umane aflate în exces sau în lipsă de individual, general sau determinatii, analiză pe care o face sub numele celor șase maladii ale spiritului contemporan. Suntem trimiși la o carte foarte actuală, mai actuală decât la vremea când cartea *Spiritul românesc în cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan* a apărut. Este vorba de un spirit bolnav de posibil, un posibil amplificat electronic, al unui om cu totul dezrădăcinat. Cine va mai avea răgazul, oare, să cugete asupra ei? Cartea lui Cornel Moraru trimite spre un timp mai normal decât aceste timpuri în care trăim, timp în care omul mai putea să cugete, să aspire spre spiritualizare, or astăzi omul e computerizat, un om rătăcit de sine, și alungându-se prin labirinturi pe care le străbate mânat de necesități implantate de societate. Individualul ne pare a fi, și simțim asta pe propria piele, cu totul insclavat generalului, un general ce nu mai e însă al firii, ci al umanului ce și-a ieșit din matcă.

Referindu-se la *Tratatul de ontologie*, Cornel Moraru scoate în evidență un alt lucru esențial, o răsturnare față de tradiția metafizică europeană, și anume faptul că la Noica „periferia ființei este pretutindeni, iar centrul nicăieri”. „Hotărât lucru – afirmă criticul – Noica vrea să scoată ontologia din «registrul sublim» al ontologiilor tradiționale care postulau o ființă desăvârșită. În mod obișnuit forma de manifestare a ființei în lucruri este golul, diferit de orice altă formă a nimicului – *golul de ființă*. Este golul activ, intim lucrurilor, mai semnificativ decât plinul, și numai acesta produce prezența ființei.” Nu poți să nu te gândești că un asemenea mod oriental de a vedea ființa ca gol – așa cum o vede daoismul - pare a crea o deschidere între metafizica occidentală și cea orientală și aici descoperim acea ambiție, nespus de frumoasă, de a crea, prin spiritualitatea românească, o punte Orient-Occident, unul din marile gânduri ale perioadei interbelice.

În a treia parte, *O hermeneutică a transparenței*, cele trei capitole – Codul ființei, Logică și ontologie. *Aproximări ale Logosului și Rostire filosofică și creație hermeneutică* - întregesc prezentarea operei lui Constantin Noica. Abordarea filosofică a marilor probleme de către filosoful de la Păltiniș e din nou originală,

dar și originară. Ființa e înțeleasă de Noica nu ca ceva abscons, încifrat, ci dăruindu-se în totul, în cele mai umile lucruri. Codul ființei e „înscriș în însăși structura ființei.” În spirit românesc explicitarea ființei presupune, în viziunea lui Noica, renunțarea la fantasma „*ființei absolute*” și la orice „*presupoziții ontologice privitoare la conținut*”. Noica propune ceva similar reducăiei fenomenologice, cum va încerca, mai târziu, Jean-Luc Marion în studiile sale de fenomenologie. „*Trebuie consimțit, aici, – citează Cornel Moraru – vidul total. (...) Aici, în ontologie, nu se poate presupune nimic. Este rațiunea goală în fața golului de ființă.*” Ființa e, în fond, de nenumit; „*Însă pe când celelalte nume spun ceea ce este sau ce pare a fi «ființa» poate spune ce nu este, denumind o absență din real.*”

În logica sa, Noica are în vedere individual-generalul denumit holomer, cât și problema logosului care „ca «element» (...) e constitutiv ființei, e ființă de a doua instanță cu toate consecințele metafizice ce decurg de aici.” Una din marile împliniri ale filosofării lui Noica e cea prin care, mizând pe profunzimile limbii române, nesterilizate de o neologistică ce ucide înțelesurile vii, Noica reușește o trezire meditativă de cea mai înaltă valoare, ridicând gândirea românească la probleme profunde printr-un limbaj viu în care, așa cum se întâmpla în greaca veche sau în germană, cuvinte neaoșe ating profunzimi sublime. „Cel mai tulburător e, poate, contactul său *viu*, nu cu ființa, ci cu conceptele moarte ale metafizicii tradiționale ori cu categoriile neînsuflețite ale logicii. Toate acestea sunt supuse nu doar unui proces firesc de resemantizare, ci și de re-însuflețire la propriu.” Nu e vorba de un naționalism mărunț, ci, cum spune Noica, „...nu am căutat românescul, ci universalul. Am întâlnit românescul pentru că nu puteam gândi decât în limitația ce nu limitează a limbii noastre.”

Urmată de un autoportret filosofic, de o scurtă culegere de texte și de o bibliografie la zi, monografia criticului și, cred, filosofului Cornel Moraru, nu este o carte despre filosofia lui Noica, ci întru această filosofie și este o carte la fel de prețioasă și pentru cel care vrea să înceapă studiul gândirii nicasiene, cât și pentru cel care, având deja o lectură, dorește să se reîntoarcă asupra ei, asupra problemelor

esențiale, deschizându-se meditației, o meditație care să-l conducă spre chiar spiritualizarea prin care Noica voia să vindece ființa umană.

Alex GOLDIȘ

Fantasmale criticii „fără jumătăți de măsură”

Destinul critic al lui Cornel Moraru urmează întru totul discreția scriiturii sale. Dacă nu debutează în volum decât la începutul anilor '80 – deși, strict biologic, face parte din generația șaizecistă – e pentru că, într-un fel, criticul e conștient de distanța intimă care-l separă de aceasta. În primul rând, Cornel Moraru n-are, ca cei mai mulți dintre șaizeciști, vocația „începutului absolut” sau obsesia edificării canonului. De la Manolescu până la Eugen Simion, Valeriu Cristea sau Gheorghe Grigurcu, toți criticii activi în anii '60 sunt conștienți de misiunea lor aproape demiurgică de a lua totul de la capăt și de a consacra o literatură. Ceea ce îi apropie, ca model moral-psihologic, de critica interbelică. Observația lui Cornel Moraru pleacă de la comentariile lui Eugen Simion cu privire la poezia lui Nichita Stănescu, însă ea ar putea fi extrapolată la nivelul întregii „poeticii implicite” a generației: „Intenția, mărturisită sau nu, e de a construi o mare literatură românească, așa cum au făcut la timpul lor E. Lovinescu și G. Călinescu” (*Textul și realitatea*, 1984). De aici și complexul șaizecist al didacticismului superior, al autorității și al puterii cvasiprovidențiale, denunțat de critica optzecistă, care redescoperă funcția discursului marginal.

Deși împărtășește o serie din valorile șaizeciste (de la prevalența esteticului până la respingerea înserierii autorilor în scheme teoretice, programe sau generații), Cornel Moraru își asumă, fără regrete și neliniști, poziția „provincialului” ca o garanție a statutului de independență morală. Ceea ce nu înseamnă, însă, că nu experimentează permanent mirajul activității și a angajării în actualitate. Pentru Cornel Moraru, „înainte de a fi creație sau un gen literar (...), critica e acțiune”. Din această cauză, gustul criticului se îndreaptă vizibil spre personalitățile inflexibile, a căror scriitură tranșantă pare să evadeze din spațiul paginii pentru a se transforma în

gest propriu-zis. Al. Piru, Mircea Zăciu, Mircea Iorgulescu sau Marian Popa sunt, pentru Cornel Moraru, modele de incisivitate critică și de refuz al „stării de confort intelectual”. Absolvit de complexele marginalului, criticul le însoțește cu solidaritate și admirație fiecare gest, păstrându-se permanent la distanță de polarizările artificiale din anii '70-'80, manifestări ale ideologizării câmpurilor de putere culturală mai degrabă decât ale incisivității ideilor: „Se cultivă intens în ultimul timp (de cei interesați) ideea polarității faptelor de cultură românească, dedusă pripit din sensul tradiției. Dacă a existat un Maiorescu opus lui Gherea și un E. Lovinescu opus lui G. Ibrăileanu, de ce n-ar fi și azi la fel (...). Dacă se va încălca și principiul valorii, consecințele ultime s-ar putea să fie deosebit de grave”. Departe de a susține modelul angajat al ideologului, obsedat de gesturi fundamentale și de larga audiență socială, Cornel Moraru elogiează activismul ca „o luptă pe cont propriu”.

De altfel, e interesant conținutul fantasmelor criticii „fără jumătăți de măsură” în discursul criticului. Pentru Cornel Moraru, dimensiunea militantă ține nu atât de afilierea la un grup sau la o direcție literară, cât de preferința deschisă pentru o idee sau metodă anume. În eclectismul general al epocii, cu ambiguitatea ei funciară („un ecumenism ideologic”, cum îl numește eufemistic criticul), atitudinea decisă – în orice direcție sau domeniu s-ar exercita – e lăudabilă în sine. De aceea, alături de gesturile „angajării criticului modern” la Mircea Iorgulescu sau elogiarea „tonalității virile” a scrisului lui Mircea Zăciu, Cornel Moraru apreciază pozitiv și intransigența ideilor din textele lui Eugen Simion sau Marian Popa. Astfel, *Întoarcerea autorului* nu e doar un studiu teoretic, ci o modalitate de baricadare – o pledoarie foarte vie și actuală – în fața sterilei lecturi imanente: „Argumentele pentru «întoarcerea autorului» sfârșesc prin a apăra poziția criticului însuși de agresiunea lecturii depersonalizante”. O atitudine, mai mult decât o propunere de concepte sau un model de interpretare, îi sugerează lui Cornel Moraru și un volum al lui Marian Popa: „În realitate, critica speculativă și pragmatică a lui Marian Popa nu cunoaște improvizația, jumătățile de măsură. Perspectiva culturologică și existențială, până acum de nimic

dezmințită, conferă soliditate comentariului critic, în timp ce franchețea și directetea judecății critice au desființat multe tabuuri ale mitografiei contemporane”. Militantismul abstract și gratuit, capacitatea de a urmări o idee până la limitele ei, e „tema” centrală și reveria absolută a criticii lui Cornel Moraru.

De altfel, asumarea marginalității nu e, în niciun caz, o scuză pentru contemplarea comodă din tribune, ci, dimpotrivă, garanție a participării distanțe și mature la dezbaterile actualității. Nu de puține ori, cu toată discreția care-l caracterizează, criticul se vede purtat în arenă, în calitate de moralist al vieții literare contemporane. Cornel Moraru pare că polemizează de aceea întotdeauna *malgré soi*, forțat de un impuls interior irepresibil. Dacă a ieșit din calmul caracteristic, înseamnă că o idee cu adevărat notabilă merita rostită sau că o „problemă” care nu se vede de la centru trebuia formulată deschis. Îl găsim astfel protestând, la începutul anilor '80, împotriva degenerării călinescienei „critici creatoare” într-o „critică-șlagăr”, maleabilă la gustul maselor. Ar fi interesant de știut ce crede criticul despre amploarea fenomenului după '90. Nici tentația protocronistă a vremii nu-l lasă rece pe Cornel Moraru, căci criticul încearcă s-o anihileze întorcându-i argumentele: „Un lucru ne e, însă, foarte limpede: un pericol real de deznaționalizare astăzi în cultura română îl constituie mediocritatea, cu atât mai mult cea tendențioasă (opusă talentului autentic și culturii)”.

Mai degrabă decât o conotație socială sau publică forte, obsesia „angajării” are la Cornel Moraru accente sartriene. E vorba, în primul rând, de o angajare a *conștiinței* scriitorului. De fapt, acesta este criteriul care străbate, ca un fir roșu, întreaga activitate critică a lui Cornel Moraru. Interesul general pentru memorialistică de după 1990 vine, într-un fel, ca o mănășă temelor mai vechi ale criticului. Căci, chiar înainte de explozia așa-numitei literaturi non-ficționale, care l-a făcut pe Moraru să vorbească despre „obsesia credibilității”, criticul analiza, într-un fel, fiecare operă ca pe o modalitate de confesiune mediată.

Dacă poezia e, oricum, un discurs specific („nu poți scrie și gândi despre poezie decât scriind-o”) apropiat de confesiune, mai

suprinzătoare sunt glosele lui Cornel Moraru la proza anilor '70-'80. Chiar scrierile cu înalt conținut epic ale lui Augustin Buzura sau Marin Preda sunt analizate după modelul poeziei. Mai degrabă decât un roman cu miză socială, *Fetele tăcerii* i se pare criticului o colecție de confesiuni disparate, care contribuie la atmosfera întunecată a romanului: „Există însă de fiecare dată un substrat obscur al confesiunii: nevoia maladivă de a vorbi. Fiecare răbufnește în fața propriei sale conștiințe, care acum nu mai culpabilizează” (*Semnele realului*, 1981). Memorabilă sintagma de „psihanaliză a istoriei”, aplicată romanelor „obsedantului deceniu”, în sensul în care „obiectul analizei îl constituie mai ales ecoul evenimentelor în memorie”. În *Cel mai iubit dintre pământeni*, criticul nu reține romanul senzaționalist, ci dimensiunea psihologică, drama conștiinței: întregul roman, pus în abis de relatarea lui Victor Petrini „din adâncuri”, nu e decât „revolta – intimă – împotriva uitării de sine”. În viziunea lui Cornel Moraru, ultimul roman al lui Marin Preda e o mărturie totală, o confesiune care își atinge limitele: „Eroului i se întâmplă aproape tot ce i se poate întâmpla unui om în timp de o viață. Preda însuși n-a spus mai mult în nici una din cărțile sale de până acum. Sunt revelații la limita vieții și a gândului”. Revelațiile „la limită” sunt, într-un fel, utopia unei critici care pornește de la premisa că literatura e întotdeauna mai mult decât literatură. Chiar jocurile metafictionale din romanele lui Mircea Horia Simionescu sau Nicolae Breban sunt privite de Cornel Moraru ca mărturii ale unui adevăr esențial grav de subtext. În *Nesfârșitele primejdii*, „dilemele creației” îi apar criticului mai „chinuitoare”, „mai primejdioase decât viața însăși”.

Tocmai obsesia aspectului confesiv îl face pe Cornel Moraru foarte atent la modalitățile de construcție a textelor. Departate de a-l transforma într-un critic „trăirist”, predilecția pentru autenticitate merge mână în mână cu capacitățile analitice. Avem de a face, în fond, cu un paradox, căci aflat permanent în căutarea (utopiei) literaturii trăite, criticul a învățat să identifice piste false ale artificiozității. Într-un fel, toate comentariile critice ale lui Cornel Moraru – adevărate portrete sintetice mai degrabă decât simple cronici – pun în scenă raportul complex și contradictoriu dintre confesiune și

ficțiune. Cele mai memorabile observații de aici vin. În *Bunavestire*, de pildă, intervenția directă a autorului în text are rolul de a modifica radical statutul personajului. Tehnica secționează, practic, romanul în două: „Această intervenție (deloc retorică) nu-l face pe Grobei doar verosimil – ci real, adevărat. Adevărat ca artificialitate, ca personaj. Abia de aici încolo el devine personaj – «dispărând din rândul celor vii»,».

Un nostalgic incurabil al existenței din relieful literaturii – temă principală a cărților sale –, criticul se redescoperă de fiecare dată derapând pe o bandă Moebius în care realitatea se transformă în „semnul realității” și invers.

Georgeta MOARCĂS

Ultimul blagian

Este de acum o certitudine că întâlnirea cu opera lui Lucian Blaga a reprezentat pentru Cornel Moraru posibilitatea explorării unui spirit afin. Pentru a vorbi despre complexitatea operei sale, criticul a ales cea mai generoasă formulă, deopotrivă extensivă dar și intensivă. Extensiv privește, în studiul dedicat *metafizicianului-artist*, – *Lucian Blaga. Convergențe între poet și filosof*, Editura Ardealul, Biblioteca Universitas, Târgu Mureș, 2005 – în primul rând perspectiva integratoare asupra personalității blagiene, plasarea ei într-un context cultural românesc și european, filiațiile de adâncime cu gândirea lui Goethe și Nietzsche, problemele modernității pe care Blaga le are în vedere și cărora le găsește răspunsuri.

Calitatea intensivă a formulei se referă în principal la privirea criticului, ce țintește spre „rădăcina metafizică comună întregii creații a lui Blaga” (p. 7). Nemulțumit de „imaginea manicheică mai veche” (p. 7), care caută doar corespondențele de suprafață sau importurile facile dinspre poezie înspre filozofie și retur, ilustrată în formulări simplificatoare precum „poetul-filosof” sau „filosoful-poet”, în care fie poezia, fie filosofia sunt amenințate să devină una *ancilla* celeilalte, Cornel Moraru practică o lectură critică imanentă vizând apropierea de – sau chiar situarea în – centrul incandescent al subiectului său de studiu, „sâmburele genuin, nealterat al unei gândiri care niciodată nu și-a trădat nici menirea și nici forța uimitoare, fulgurantă, de articulare.” (p. 8) Nu doar opera în calitate de construct, edificiu, ci chiar subiectul acesteia constituie, așadar, preocuparea constantă a criticului. Și mai ales identificarea a ceea ce acest subiect excepțional posedă ca unicitate. Perspectiva sa se fondează într-un „principiu intrinsec de convergență” (p. 7) care îi îngăduie să surprindă, pe calea unei intuiții fenomenologice, coerența deplină în manifestările sale a personalității lui Lucian Blaga, într-o exprimare

fericită a criticului, „convergența totală, intimă a ființei cu opera” (p. 8).

Punctul de sprijin în construirea discursului critic îl reprezintă intuirea și afirmarea punctului de plecare, centru și origine în economia creativității blagiene. Acesta este, pentru Cornel Moraru, debutul poetului. Un moment binecunoscut din biografia spirituală a lui Blaga, dar care, în interpretarea de față, își atenuează tocmai calitatea de simplu fapt de istorie literară pentru a dobândi o valoare de întemeiere. Refuzând înscrierea sa într-o filiație poetică sau filosofică, Lucian Blaga este dominat de orgoliul începutului absolut, caracteristic într-un fel spiritului primelor decenii ale secolului XX: „gestul poetic e în sine auroral și sacral” (p. 77), în timp ce filosoful aspiră la a lua contact cu realitatea însăși nu prin simțuri, idee, ipoteze, teorie, ci prin „punere de «probleme», adică prin deschidere de mistere ca atare” (p. 26). Prin acest radicalism al atitudinii sale, poate mai dificil de sesizat acum decât în epocă – ne avertizează criticul, – Blaga instaurează autenticitatea și originalitatea sa de mare poet, în accepțiile inaugurale, tari, oferite de Harold Bloom și Paul de Man.

Însă nu o întemeiere bazată pe relația poetului cu limbajul, explorată anterior de Ion Pop, ci una care are în vedere relația subiectului cunoscător cu realul însuși este cea mai cuprinzătoare și prin urmare esențială pentru Cornel Moraru. De aici derivă întreaga viziune blagiană. Surprinzând încă de la începuturile sale filosofice impasul dramatic al gândirii care nu poate depăși limitele impuse de propriul intelect, Lucian Blaga caută o ieșire pe calea problematizării, a ceea ce el numește „deschidere de mistere”, așadar pe calea negativității absolute, deoarece, afirmă Cornel Moraru, misterul este negativitatea absolută, neputând fi niciodată transformat integral în non-mister.

Firește că această temelie în interpretarea operei blagiene a mai fost fondată de cel puțin doi exegeți anteriori, George Gană și Eugen Todoran. Dar ceea ce distinge demersul de față este mai ales dezvăluirea convergenței liniilor fundamentale ale gândirii și sensibilității blagiene, laolaltă cu o mai justă asociere a ideilor sale la un cadru european lărgit și la o sensibilitate a începutului de veac,

infuzată de o religiozitate negativă și care poate fi comprehensibilă astăzi prin apelul la principiile teologiei negative.

Situația inițială a subiectului blagian este cea a unei subiectivități confruntate cu o realitate ce „se desfășoară în revelații de-o absurditate divină, în care fulgerător ghicești un *înțeles superior* pe care nu-l poți prinde” și care îl determină pe Blaga să înființeze o a treia cale de raportare la real, transrațională, apocalipticul. Cornel Moraru vede acest scurt text din 1922 intitulat *Schiță metafizică* drept „punctul genuin de origine al unei filosofii îndrăznețe, reformatoare, mai ales că accentul se pune dintru început pe... insondabilul existenței. Nu mesajul profetic ori soteriologic e de subliniat aici. Ideea «*apocalipticului*» e mai degrabă de ordin cosmologic. (...) Iraționalul irupe de peste tot, iar misterul e partea cea mai tainică și primejdioasă a realului, care se revelează eului nostru.” (p. 27) „«Apocalipticul» reprezintă pentru Blaga, în primul rând, o opțiune metafizică” (p. 28) afirmă tranșant criticul. El se sedimentează peste ceea ce George Gană numea ca experiență originară „sentimentul misterului cosmic”, însă are avantajul de a semnifica punerea în coordonate filosofice a acelui fior primar.

Lumina nouă aruncată asupra gândirii și poeziei tânărului Blaga modifică prin ricoșeu și problema expresionismului său. Prezența «apocalipticului» indică o vulnerabilitate a poetului-metafizician român la atmosfera timpului. Astfel, fascinația negativității îi apropie la începuturi pe acești contemporani îndepărtați care au fost Lucian Blaga, Georg Trakl, Georg Heym, cu toții marcați de „existența patetică, cvasidemoniacă” a epocilor crepusculare. În cazul lui Lucian Blaga însă, demonul său „structural euforic și extatic” (p. 45) îi impune găsirea unor soluții de reintegrare cu divinul și cosmicul. Acțiunea sa constructivă, goetheană, se manifestă pe toate planurile, după cum rezumă într-un fragment antologic prin concizie Cornel Moraru: „Intuiția fundamentală în poetica lui Blaga, (...) este aceea a conversiunii negativului în pozitiv, fie că e vorba de *regimul nocturn sau diurn* al imaginarului poetic, fie că e vorba de *criza luciferică* (...) sau de *virtualizarea demonică a realului* sub forma revelării și potențării de mistere.” (p. 238) Ceilalți poeți mai sus amintiți trăiesc

însă deplin angoasa îndepărtării prezenței divine, a lipsei unui sens integrator al lumii, o problemă centrală a modernității.

Dând realului o definire negativă, văzându-l ca adăpostind mistere, Blaga își dezvăluie, în lectura critică de față, structura de vizionar mai degrabă decât una de „gânditor” sau „dialectician abstract”. De altfel, pentru a desemna importanța misterului și a situării poetului față de el, criticul instituie o cu totul altă cale de lectură decât simpla invocare a binecunoscutului „orizont al misterului” din *Trilogii*, care s-ar comporta restrictiv, reducând poezia „la o transparență filosofică și, eventual, religioasă. Adică la exact ceea ce nu trebuie să fie nici poezia, nici lectura poeziei (cu atât mai mult în cazul lui Blaga).” (p. 51)

Definirea poeticii blagiene are în centru diferitele moduri de raportare ale poetului față de mister, corespunzând și modificărilor subtile de Weltanschauung. Este din nou o perspectivă critică integratoare, ce reține și fructifică vârstele creației blagiene identificate de exegeții anteriori, aducând însă argumente noi pentru a le menține în existență. Simplificând aproape dureros demersul hermeneutic elegant și dens al lui Cornel Moraru, reținem două etape ale raportării față de mister.

În poetica tânărului Blaga, căreia i se circumscriu mai mult sau mai puțin primele două volume, *Poemele luminii* și *Pașii profetului*, ar exista, în viziunea lui Cornel Moraru o vitalizare a misterului, o potențare a lui, misterul nefiind altceva „decât existență potențată, adică existență ascendentă – pătrunsă de acel elan, un *transcensus*, care tinde să reînvie identitatea originară a lumii cu eul și sacrul” (p. 37-38). Tot acum este momentul descoperirii dionisiacului, „intuiția caracterului dezmărginit al vieții”, (p. 49). Misterul autorevelat este caracterizat de cosmicism, se află în relație cu mitul, și tinde regresiv spre arhaic și originar (p. 54). Definitiv pentru această vârstă ar fi fondarea misterului în imanență, „misterul se revendică de la un principiu de imanență și convergență cu realul din moment ce transcendentul nu poate fi descris în termeni existențiali sau antropologici” (p. 53), în sprijinul intuiției sale critice Cornel Moraru aducând cuvintele lui Hans Urs von Balthasar: „Problema misterului

divin e o problemă, un mister transcendent, de formă transcendentă; problema, misterul uman este o problemă, un mister immanent, de formă immanentă...”, (p. 53).

Începând cu volumul *În marea trecere* și până la *Nebănuitele trepte*, adâncirea rupturii ontologice are ca efect în primul rând pierderea centralității eului și replierea misterului în centrul ontologic întemeiat al lumii, Marele Anonim. Scindarea eului se amplifică odată cu acutizarea sentimentului timpului, erosul dispare pentru că eul se retrage în ochiul lumii, „iezerul netulburat”. Forța vizionară este însă și mai puternică, manifestându-se drept intuiție a naturii «aporetice» a realului și în sentimentul pierderii divinului. Poetul accede la miracole și provoacă miracole, însă „termenii contrari se reunesc extatic în imanență dar nu se pot manifesta decât în transcendență” (p. 125). Misterul s-a spiritualizat, s-a îndepărtat, intuiție confirmată din nou prin apelul la gândirea teologică a lui Paul Tillich: „Dumnezeu nu este numai în întregime altul, el este, dincolo de opoziția extremă, acel non aliud.”, (p. 125).

Misterul însuși infuzează limbajul poetic redându-i sensul original, mitic. Revelarea tainelor nu se poate face decât ca mit, ca eres. Astfel, consideră criticul, prezența tare a misterului, reiterarea miticului și intuiția demonicului largesc poeticul deplasându-l spre ontologic.

Cu toate că Blaga este legat prin coordonate ontologice, metafizice și de sensibilitate de gândirea modernă, Cornel Moraru nu-i refuză din start orice șansă în postmodernitate, paradoxal, tocmai pe acest temei al raportării la mitic. Deși își manifestă rezervele încă de la începutul studiului, constatând nu fără oarecare amărăciune că schimbarea paradigmei lecturii critice și a gustului l-a afectat destul de mult pe un *metafizician-artist* care avea oroare de ironie, caricatural și grotesc, criticul vede o posibilitate de relansare a interesului pentru Blaga mai ales în ceea ce privește demonicul, în calitatea lui de element constitutiv al spiritului creator, care ar reprezenta „o provocare subversivă și complice totodată la adresa convențiilor tradiționale de gândire și cunoaștere.” (p. 287) Considerațiile de mai sus nu reprezintă însă decât deschideri aproximative mai ales către

gândirea filosofică blagiană pe care actualitatea nu ar trebui, după Cornel Moraru, să le respingă. Miza studiului său nu este reprezentată de regândirea locului pe care îl ocupă Lucian Blaga în cultura română. Aceasta este doar o consecință fertilă a unei analize comprehensive și totalizatoare, fundamentală în exegeza blagiană.

Constantina Raveca BULEU

Obsesia credibilității

Istoria întâlnirilor mele cu numele lui Cornel Moraru echivalează în primul rând cu o istorie a receptării imensei sale influențe pedagogice din vremea profesoratului de liceu, pentru a se completa apoi, într-o măsură secundară, cu palierul unui multiplu și susținut elogiu adus, de către colegi sau discipoli, personalității sale generoase, discret charismatice, de om de cultură autentic, dedicat în aceeași măsură actului creator și impulsului de a forma conștiințe. De-a lungul anilor, această reprezentare duală a dobândit tot mai multă pregnanță, grație volumelor, a profesoratului academic și a activității sale publicistice, fiecare nou contact cu opera lui Cornel Moraru reconfirmându-mi portretul unei exemplarități intelectuale constante. Pornind de la confesiunea stratificată care configurează în memoria mea imaginea primă a lui Cornel Moraru, adică aceea a primelor sale două cărți (*Semnele realului*, 1982; *Textul și realitatea*, doi ani mai târziu), am redescoperit acum, cu o imensă plăcere, prima carte a lui Moraru de după Revoluție, un volum consacrat rolului confesiunii în ecuația *creație literară - receptare* din peisajul românesc postdecembrist, intitulat *Obsesia credibilității*, apărut la Editura Didactică și Pedagogică din București în 1996.

Perfect ancorat în pulsul literar al realului (cuvânt-obsesie la debut și-n volumul consecutiv) și al vremii, când memorialistica începuse, deja, să invadeze piața de carte, criticul caută să decodifice mecanismele profunde ce explică exacerbarea, în anii '80 – '90, a interesului cititorilor pentru jurnal sau literatura confesiunii pe de o parte, și propensiunea prozatorilor contemporani pentru spațiul intim al existenței, pe de alta. Astfel, depășind psihologismul motivației

scripturale imediate – „*nevoia de sinceritate și credibilitate auctorială*” –, teoreticianul Cornel Moraru orientează discursul înspre o rafinată dezbatere privind condiția *ontologică* a ficțiunii, definită chiasmic prin formula în oglindă „*realitatea ca ficțiune și ficțiunea ca realitate*”. „*Realitatea* – scrie autorul într-o formulă barthesiană – *nu este un zero al ficțiunii și nici ficțiunea nu este un zero al realității. Între cele două aspecte distincte ale Realului nu se află niciodată neantul. Ambele sunt constitutive relației ontologice primare, relație de geneză, de co-naștere, mascată cel mai adesea de intertextualitate.*” Numai că Barthes e abandonat aici în favoarea lui Merleau-Ponty: „*Noi am prefera să folosim aici conceptul de «intercorporalitate» în sens fenomenologic. Ni se pare a fi mai aproape de raportul, de natură sinergică, de întretesere desăvârșită și de reversibilitate al celor doi termeni, care reprezintă de fapt o entitate unică paradoxală. Dar paradoxul nu aparține textului, ci experienței singulare a celui care scrie, încorporând ficțiunea însăși cu text cu tot*”. Potrivit diagnozei criticului literar târgumureșean, imersiunea jurnalului în spațiul literar, maximizarea istoricității și condițiile „*epocii ubicuității*” operează re poziționări radicale în interiorul însuși al teoriei autenticității, prin modificarea parametrilor credibilității auctoriale. Astfel, neîncetând să fie un martor privilegiat al lui, prozatorul contemporan devine „*un adevărat expert al realului*”, generându-l, făcându-l să existe.

Insistând asupra caracterului polimorf și sincretic al jurnalului literar, Cornel Moraru schițează un profil dinamic, teoretico-istoric, al genului pe ansamblu, demonstrația fiind marcată de subtilități gnoseologice și adevărate mostre de erudiție, manifestate mai cu seamă în taxinomia jurnalelor clasice literaturii române și în conturarea evoluției prozei românești contemporane, pe linia încorporării jurnalului, miza întregului excurs hermeneutic reprezentând-o conturarea unei „*poetici moderne a credibilității*”.

În siajul acestor teoretizări rafinate, aplicația volumului se organizează pe două paliere literare complementare: al *Prozatorilor*, respectiv al *Criticilor literari și eseștilor*. Atent la integralitatea profilelor critice analizate în partea secundă, aplicativă, a volumului său, Cornel Moraru confruntă grila subtilă a *credibilității* cu multiplele valențe ale demersului creator, așa cum o demonstrează eseurile consacrate lui Vasile Andru sau Dumitru Radu Popescu. Reflex al obiectivității hermeneutice, dar și al generozității colegiale și pedagogice, sfera unei *credibilități implicite* creată de Cornel Moraru include critici și esești consacrați, precum Al. Cistelean, Valeriu Cristea, Gheorghe Grigurcu, Mircea Iorgulescu, Mircea Martin, Marin Mincu, Eugen Negrici, Octavian Paler, Marian Papahagi, Alex. Ștefănescu, Lucian Raicu sau Laurențiu Ulici, dar creditează și demersurile unor esești încă tineri la acea epocă, precum Constantin Barbu.

Seria *Prozatorilor* se deschide cu un medalion dual consacrat unei prozatoare (Gabriela Adameșteanu), pentru care „*experiența scrisului este simultană cu experiența trăită*”, indiciu clar de vitalitate creatoare, experimentată în formula romanească a *Dimineții pierdute* – unde nota inovativă este dată, constată criticul, de multiplicarea persoanei întâi a confesiunii –, dar și în proza scurtă din volumul *Vară-primăvară*, apărut în 1989, unde priza la real se traduce printr-o viziune „*existențială*” asupra realității. Un alt protagonist al traseului *proză scurtă – roman* este Gheorghe Crăciun, autor, „*îmbolnăvit de real și, în același timp, excitat de real*” – potrivit diagnosticului furnizat de către Cornel Moraru –, angajat, spune criticul, într-o perpetuă tentativă de răsturnare a raportului dintre informație și acțiune. Acestora li se adaugă concentrarea maniacală asupra valențelor de profunzime ale scrisului, începând cu „*logicizarea*” sa și terminând cu propensiunea sa cumulativă. „*Principala obsesie* – notează criticul, filtrând creația lui Gheorghe Crăciun prin însăși ideea

nucleară din *Obsesia credibilității* – este cum să scrie un roman, cum să facă din cutare individ real un personaj sau dintr-o simplă scrisoare să facă proză pur și simplu. Într-un cuvânt, cum să transforme viața în text.”

Esențială în demersul ficțional al lui Gheorghe Crăciun, atracția intertextualității intră, constată criticul, și în economia romanească din *Tangoul Memoriei*, într-un joc referențial infuzat de SF și performat în tonalitățile ironice ale absurdului, care îl convinge pe Moraru să plaseze creația lui George Cușnarencu în descendența lui Urmuz, cucerit fiind și de perfecta armonie dintre caracterul fantezist al prozei și credibilitatea informației și a investigației realității cotidiene. În același registru al valorilor absolute la care aderă structural Cornel Moraru, *obsesia credibilității* se suprapune, în perimetrul analizei romanelor lui Augustin Buzura, peste complementara *obsesie* a *adevărului*. Aici, criticul descoperă o proză care „e în egală măsură *confesiune subiectivă și explorare detașată a existenței sociale din afară, monolog interior și scenariu al lumii construit metodic din intuiții și simboluri reprezentative*”. Izolarea regimului obsesional în universul românesc al lui Augustin Buzura reflectă forța hermeneutică a criticului, apetența sa pentru nuanțări comparatiste, ancorate în egală măsură într-o solidă cultură literară și într-o rafinată sensibilitate umanistă.

Centralitatea thanatică din *Necuviință*, romanul din 1984 al Mariei-Luiza Cristescu, îi prilejuiește criticului baza unei analize temperate, în care sunt urmărite posibilele dimensiuni laterale ale textului, configurate într-o veritabilă schiță ucronică, precum și caracteristicile substanțial-performative ale acestuia, precum „*unificarea miticului cu social-politicul într-o structură coerentă*”. Mai aderent la spiritul unificator al acestui volum de critică, ficțiunea istorică din *Privilegiu*, roman semnat tot de Maria-Luiza Cristescu, oferă o mostră ideală de „*intenție antiliterară*”, care, însă, „*generează*

tot literatură”, grație jurnalului ținut de unul dintre personaje, Simon, scriitor francez ajuns în Moldova lui Mihail Sturdza, contextualizat savant în trena ideatică a Revoluției Franceze, inclusiv printr-o subtilă iluzie la un alt Simon, Saint-Simon.

Acuitatea hermeneutului funcționează impecabil atunci când provocarea înseamnă concentrarea esenței unei creații literare, cum se întâmplă în cazul prozei scurte semnate de Ion Cristoiu, în care Cornel Moraru izolează *„plăcerea de a povesti și voința de problematizare a înseși condiției povestirii”*, sau în reflecțiile asupra romanului lui Nicolae Iliescu, *Dus-întors*, unde *„ironia se manifestă ca o formă de exorcizare a livrescului și chiar de autoexorcizare”*. Cotidianul tern și intertextualitatea asigură *background*-ul romanelor lui Sorin Preda, unde tensiunea se instaurează în ecuația *real – imaginar*, însă, în opinia criticului, ceea ce canalizează materia romanească înspre autenticitate și firească aici, adică înspre *„credibilitate”*, este ritmul frenetic al scriiturii, căruia i se asociază plăcerea însăși a povestirii.

Echilibrarea textului între cotidian și cultural, dar și exigența artistică din proza lui Bedros Horasangian cuceresc atenția criticului, deschizându-i perspectiva unor priviri de adâncime asupra implicațiilor referențiale ale discursului, elaborate în citate transparente sau în confesiuni explicative, ce *„au menirea de a preciza un sens, o structură, eventual de a sugera noi piste de descifrare a realului”*. Pe un alt palier al prozei lui Bedros Horasangian, cel tehnicist, Cornel Moraru confruntă *„obsesia credibilității”* cu temperarea tentației experimentaliste. *„Chiar dacă notațiile nude de jurnal (pseudojurnal) – precizează criticul – fac ca prozele să devină abrupte, explozive, autorul consideră că, de fapt, «nu există texte, ci oameni»”*.

Ampla analiză consacrată de critic lui Mihai Sin, prozator la care el admiră, în egală măsură, consecvența de sine și nonconformismul structural, insistă, în trena ideii centrale a

volumului, credibilitatea, asupra modului în care cotidianul fuzionează cu spiritualizarea în textele lui Sin, generând tiparele unei dinamici autentice surprinzătoare, dar totodată verosimile. Depășind sfera consecvenței intransigente, secvența critică succesivă semnalează o depășire – și, implicit, un risc apreciat de Cornel Moraru –, subiectul ei fiind *Căderea în lume*, unde Constantin Țoiu creează ficțional prin amalgamarea cotidianului cu imaginarul universal, „*lărgind în mod vădit cadrul epic cu care ne obișnuise*”. O demonstrație ireproșabilă a mecanismelor care asigură punerea în act a obsesiei credibilității are în centrul ei *Intermezzo*, adică romanul unui teoretician, Marin Mincu, cel care „*asocia ideea programatică de Text cu notația confesivă, prelucrată sub formă de jurnal. De fapt* – elaborează Cornel Moraru în continuarea teoretizărilor propuse de Mincu –, [el] *folosea două jurnale, diferențiate cu vădită ostentație stilistică, pentru a face posibilă intertextualitatea. Rezultă un discurs de tip autoreferențial, de o nedisimulată pornire polemică. Mai ales provocarea de la început a cititorului, inclusiv a criticii, ar putea fi primită – de ce nu? – ca un gest de maximă sinceritate și credibilitate*”.

„*Revenirea autorului la sine însuși*” definește o altă dimensiune a „obsesiei credibilității”, cazul exemplar fiind, în opinia lui Cornel Moraru, *Toxicologia* lui Mircea Horia Simionescu, în arsenalul căruia rememorarea preponderent livrescă a realului îmbină subtil jurnalul intim și confesiunea textualizată, aliajul realizându-se sub umbrela protectoare a ficționalizării. Diseminat referențial în carte, *Pe cont propriu*, volum semnat de Radu Mareș, îi furnizează criticului un „*argument existențial vizând legitimarea jurnalului ca literatură și a literaturii ca jurnal*”, grație perspectivei asupra realității ca flux neîntrerupt de evenimente, ca fragmentaritate haotică, ce refuză „*temele grandilocvente*” pentru a potența credibilitatea directă.

Cucerit de exemplaritatea cu care Norman Manea tratează realitatea cotidiană în romanul *Plicul negru*, criticul îi consacră

acestui o cronică elogioasă, în care el prinde la un loc subtilitățile de tip experimentalist, dominantele ideatic-existențiale și măiestria scriiturii. Sistematicitatea, remanența realului și disciplina discursului publicistic al romancierului din volumul *Pe contur* suscită o admirație născută din afinitate în reflexul critic al lui Cornel Moraru, care împărtășește cu subiectul analizei sale „suportul informațional solid”, „vocea autentică a ideilor”, minuțiozitatea și capacitatea de a genera un dialog.

„Trăirea unei cărți, lectura și consecințele ei reprezintă o experiență reală, personală, nu o dată mai acută decât atâtea altele. Iar experiența reală, personală este chiar «materia primă a scrisului meu»„. Mărturisirea îi aparține lui Norman Manea, dar, la fel de bine, cel puțin la nivelul primului ei segment, ea poate să descrie și atitudinea culturală de bază a lui Cornel Moraru, mai ales dacă îi adăugăm fervoarea construcției, chemarea adâncimilor filosofice și generozitatea implicit dialogică a actului critic.

Călin CRĂCIUN

Lectura ca întâlnire a sinelui

Am scris cândva despre Cornel Moraru că îl definește tentația solitudinii, refuzând înregimentarea în diferitele grupări aflate în eterna dispută asupra căilor sau convingerilor estetice în măsură să asigure viabilitatea actului critic. Nu voi relua acum argumentele de atunci, scrise un pic săltăreț, ci mă voi concentra asupra felului cum citește criticul ce-și asumă marginalitatea, poate chiar statutul provincial, în sens bun de astă dată, ca marcă a propriei viziuni estetice, nicidecum mai prejos decât perspectivele promovate persuasiv de confrăți mai dotați cu inteligență gregară.

Cornel Moraru, susține el însuși nu o dată, aplică o lectură participativă. Consideră că poezia, ca de altfel literatura în ansamblul ei, poate fi citită doar „trăind-o”, astfel că lectura devine asumare totală și posesiune completă a textului. Act de sintonie a două spirite. Lectura e revelare a spiritului creator și deopotrivă descoperire a sinelui. Bineînțeles, rolul esențial e atribuit, din această perspectivă, operei, creației înseși. Ea este cea care deține și oficiază, ca autoritate suverană, magia fuziunii celor două entități în una singură. Textul e, în imanența sa, o „transcendență superioară”, conducând pe căi inefabile chiar și discursul critic reușit. Ce-i stă în putere acestuia din urmă totuși? Cornel Moraru crede că rolul criticii e cel de a intui și articula într-un limbaj mai inteligibil, mult simplificat – altfel spus, de a traduce, deși mereu cu rest – „rețeaua de reprezentări și obsesii esențiale”.

Nu e însă mai puțin adevărat, criticul literar cu temeinică pregătire filosofică știe prea bine că nu se poate nicidecum vorbi de o critică univocă. Lectura participativă e act de comunicare spirituală intimă, astfel că ansamblul discursului critic e de fapt un conglomerat de asemenea intimități. Mai explicit spus, fiecare critic are propria relație cu opera. Textul literar i se comunică fiecăruia în parte,

adaptându-se multiplelor predispoziții lectoriale, diferitelor spirite pe care le întâlnește. De aici vine impresia de critică creatoare. Deși Cornel Moraru nu o spune explicit, creația criticii nu e, în viziunea sa, decât o iluzie („critica e totuși mai mult iscusință decât creație” – spunea într-o paranteză). Textul literar însuși, mai cu seamă cel poetic, pare a conduce frâiele interpretării tocmai prin amintita capacitate de adaptare, prin natura sa proteică, metamorfotică, reușind să se strecoare în, și să irige, intimitatea cititorului. Acesta este motivul pentru care lectura apare ca inițiativă, revelatoare. Ca orice revelație, și aceasta vine „din afară”.

Meritul criticului autentic este atunci cel de a fi receptorul sau traducătorul potrivit, inspirat, mai întâi pentru sine însuși, iar apoi pentru ceilalți, în sensul în care facilitează prin propriul comentariu receptarea celorlalți, încercând să nu le altereze propriile căi de comunicare cu opera, ci să le îmbogățească ori, când e cazul, măcar să le ferească de miraje. El nu mai este, în faza ulterioară primei lecturi, prin propria scriere, un ins izolat în propria relație, exclusivistă, cu textul, ci e parte a unei comunități literare, ce cuprinde deopotrivă creația propriu-zisă și receptarea ei. O primă consecință directă a unei atare concepții, cât se poate de vizibilă în scriitura lui Cornel Moraru, este opțiunea pentru concizie și claritate. El se ferește de limbajul criptic ori preocupat de propria estetică mai mult decât de cea a operei citite, îl tratează ca pe o insuficiență, optând pentru o fluentă sau cursivitate care să expliceze, să aibă forța elocvenței. O alta este fuga de înregimentare ideologică, fie ea și strict estetică. Împietrirea în metodă îi apare ca sursă a distanțării de text, a obstrucționării lecturii. Metodele sau ideologiile literare aplicate dogmatic i se par eșuate din cauză că sunt închise sine, blocând cele mai multe din căile de contagiune a creațiilor ce se ivesc din viziuni artistice străine de respectivele „teorii”. Prin urmare, viabilitatea demersului critic e și o problemă de adecvare a perspectivei. Criticul autentic se îndreaptă – mai bine zis ar fi de dorit să o facă – spre operă cu toți receptorii intacti, nealterați de aderențe dogmatice prea acute. Doar astfel e posibil transferul ontologic dinspre creație spre cititor.

Pe de altă parte, în fundalul viziunii critice a lui Cornel Moraru tronează o aderență existențialistă. Creația nu o tratează ca simplu joc cu limbajul, la fel cum nu o concepe ca artificiu sub gestiunea exclusivă a inteligenței autorului, concretizată în poetici sau teorii deplin asumate. Ea depășește aceste cadre rigide, având mereu, atunci când e autentică, ceva ce vine din afara acestora, un plus care le transcende. Contactul criticului cu textul devine astfel o experiență existențială profundă, fenomenalizată mai întâi în autor și apoi în cititor. Cum relațiile cititorilor cu textul sunt individuale și cel mai adesea incongruente, forța de contagiune a operei e dependentă și de capacitatea diverșilor critici de a traduce nu doar pentru sine, ci și astfel încât să poată împărtăși, comunica mai departe semnalul existențial.

O problemă spinoasă devine atunci judecata critică, întrucât ea „nu poate fi decât o judecată de gust” și „e, fără excepție, simultană lecturii”. Dar în acest fel criteriile evaluării își pierd orice unitate. Câți cititori, atâtea judecăți, nici măcar afine, ci deseori antagonice. Mai are atunci critica, privită în ansamblu, vre-o șansă la coerență internă, mai poate visa la statutul de monadă și, în definitiv, la împlinirea misiei axiologice pe care și-o proclamă? Cornel Moraru crede, fie și implicit, că da. Luate izolat, diversele metode critice îi par a conduce la disiparea unității și, mai mult decât atât, la o reconstrucție artificioasă, arbitrară și uneori aberantă, total denaturantă a rețelei de reprezentări și semnificații simbolice ale operei: „Critica oscilează între fascinație și iscusință. Ea reface un traseu imaginar – de fapt, îl inventează (cu o altă magie decât cea poetică).” Dar posibilitatea conjugării diverselor metode conferă, măcar ipotetic, un statut de monadă ansamblului pe care îl formează. Ceea ce pare inițial slăbiciunea, devine puterea criticii: „Numai toate metodele la un loc conferă valoare de completitudine interpretării (ideal utopic, desigur).” Oricât de utopic ar fi un asemenea deziderat, Cornel Moraru îl transformă în principiu esențial al criticii literare. Tocmai de aceea el reafirmă și importanța spiritului critic, tratându-l ca singurul în măsură să estompeze rigiditatea granițelor ideologice, prin dubla sa orientare în investigație, înspre operă și deopotrivă spre propriile

resorturi. Iar când vorbim de autoreflexivitate, ne referim la două niveluri succesive, cel al criticului, ca individ aflat în relație nemijlocită cu opera, și cel al amintitei comunități critice. Se recunoaște aici necesitatea aprofundării tuturor teoriilor sau metodelor critice și chiar tendința transcenderii contradicțiilor acestora în sensul „singurei critici” de care vorbea Mircea Martin.

Putem astfel observa că demersul critic al lui Cornel Moraru e unul ce are ca punct de plecare lectura participativă, în cadrul căreia parte din imanența operei se transmite, „prin pură contagiune directă”, spiritului său, devenind realitate a propriului sine, de care lectorul doar astfel devine conștient. Creația e deci magia construcției și (re)cunoașterii sinelui, iar discursul critic e expresia ce-l aproximează într-un fel mai inteligibil decât opera. Se regăsește în cărțile sale una din puținele noastre contribuții coerente la configurarea rolului și căilor viabile de manifestare a criticii, fapt care obligă plasarea sa în bibliografia critică românească obligatorie.

Veronica BUTA

Ecfraza Junimii

Membru deja în clubul monografiilor AULA, prin volumul dedicat lui Constantin Noica, Cornel Moraru îmbogățește colecția „Canon” a editurii prin monografia despre Titu Maiorescu (*Titu Maiorescu. Monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura „AULA”, Brașov, 2003).

Bun cunoscător și atent familiarizat cu perioada (menționăm aici și cursul *Epoca marilor clasici* ținut la Universitatea „Petru Maior” din Tîrgu-Mureș), Cornel Moraru se exersează cu plăcere și dexteritate pe subiectul studiat, plasându-l în contextul național – perioada Junimii - , dar și în cel mai larg, european. Doar astfel poate face saltul de la „O stare de spirit - «structura junimistă», la sinteticul diagnostic de „O nouă paradigmă culturală”. Junimea, ca și principalul său animator, nu sunt niciodată privity dintr-un punct de vedere exclusivist, ci dimpotrivă, abordarea comprehensivă îi permite criticului să intersecteze axa orizontală a contextului cultural european cu o axă ce străbate, pe verticală, existența istorică a culturii românești. Viziunea holistă îl face pe critic să identifice în epocă și să folosească el însuși inter- și transdisciplinaritatea, ajungând cu interpretarea Junimii, de la cea tradițională, estetic-literară, culturală, lingvistică la o interpretare sociologică și politică, susținând, prin comentariul său, sintagma identitară de „grup de presiune” aplicată de Sorin Alexandrescu Junimii.

De altfel, chiar cuvintele din deschidere anunță, programatic, tipul analizei ce va fi practică în întreg volumul: „Societatea literară Junimea a luat ființă la Iași «în iarna anului 1863 – primăvara anului 1864» având ca membri fondatori pe T. Maiorescu, P.P. Carp, Iacob Negruzzi, V. Pogor, Theodor Rosetti” (p. 7). Ele fac mai mult decât să creeze dimensiunea ontologică a grupului, prin intrarea acestuia în „ființă”, creionându-i, în același timp, structura genealogică și profilul

identitar prin enumerarea „părinților”. Locuțiunea verbală care introduce grupul în lume nu e întâmplătoare, la fel cum nu e doar o personificare cochetă, deși aparent formală; ea trebuie înțeleasă literal, căci la Cornel Moraru Junimea va fi mult mai mult decât o grupare culturală abstractă, o entitate artificială cu existență de rangul doi, depărtată de ființa și viața adevărată. Junimea (re)devine un organism viu, complex și dinamic ce își reclamă partea – meritată – de ființă.

Fiecare pas pe care îl face criticul în prezentarea Junimii e temeinic, mergând din aproape în aproape, argumentativ, logic, în definirea grupului: „O tipică opțiune de generație”, continuând, în mod firesc, cu „Programul cultural junimist” și ajungând prin privirea din ce în ce mai abstractă și sintetică la „Spiritul critic” ce generează „O stare de spirit” și, deci structura junimistă. De-aici și până la „O nouă paradigmă culturală” nu e decât un mic pas, pe care autorul îl face sigur de el și de logica ce îl ghidează. De altfel, din definițiile Junimii nu lipsesc cele clasice de-acum, ca aceea a lui Lovinescu, dar nici propriile aprecieri de dexteritate generalizantă și comparativistă: „junimismul reprezintă replica evoluționismului german și englez față de spiritul revoluționar francez adoptat de către pașoptiști” (p. 14). Junimismul nu e doar o altă etapă în istoria, de altfel, îndeajuns de proaspătă a culturii românești, ci o adevărată ruptură de acea etapă indecisă, tremurătoare a începuturilor. Junimiștii se bucură de o sintonie spirituală, creează cu destulă ușurință structuri, programe și, în final, propun și impun un canon, acela maiorescian, la care ne raportăm încă și azi, cu toată noua pretinsă paradigmă postmodernă.

Cea de-a doua parte a volumului e dedicată, evident, motorului prim al mișcării junimiste. După un adevărat scurt „De brevitae vitae et operae”, urmează un eclectic capitol privind „Contribuțiile la edificarea discursului fondator”, care dă tonul interpretărilor viitoare, căci vorbește despre discursul filosofic, cel literar-estetic, cel cultural, cel lingvistic și politic. Convingerea tânărului Maiorescu, în dureros contrast cu acuta specializarea a vremurilor noastre, este că „specialiștii unilaterali sunt rușinea științei”¹. Credincios principiilor sale, Maiorescu se va dedica total oricărui domeniu de interes, aducând de fiecare dată cu el aceeași structură echilibrată, deja

cristalizată în tinerețe. Aceleași principii pot fi recunoscute în lingvistică, pentru ca apoi să fie duse în estetică și implantate în logică, ceea ce nu vorbește nici despre instabilitate, nici despre repetabilitate și lipsă de originalitate, ci despre preponderența unui discurs cultural extrem de unitar. Maiorescu „e destul de oscilant, sub aparența unei rigide siguranțe de sine afișate, el nefăcând estetică de sistem (așa cum n-a fost un filolog propriu-zis, specializat în domeniul lingvisticii” (p. 48). Dar mai degrabă decât a vedea această oscilație ca nehotărâre centrifugă și tratare superficială a fiecărui domeniu, Cornel Moraru vede în discursul cultural coagulantul demersurilor maioresciene, căci el impregnează fiecare discurs „specializat”. Diagnosticul fusese, de altfel, confirmat de E. Lovinescu: „Maiorescu a fost un îndrumător cultural – dar nu și un critic literar propriu-zis”², chiar dacă nu în termeni atât de specializați. Tot Cornel Moraru atrage însă atenția asupra amenințării și necesității de a înlătura „ideea culturalității exclusive a criticii maioresciene” (p. 60). Valabilă pentru critică, avertizarea funcționează și în celelalte domenii în care se exercizase Maiorescu și în care contribuțiile sale fuseseră de fiecare dată formatoare, iar „calitatea de text fondator a studiilor maioresciene emană din această pliere organică pe un program de grup cu o – se va dovedi în timp – semnificație paradigmatică” (p. 90).

Deloc întâmplător, analiza valențelor maioresciene începe cu aceea de „Filosof și teoretician al culturii”. După cum arată demonstrația persuasivă a criticului, „toate articolele despre limbă au însă structura unor dizertații, bazate mai mult pe o argumentare de tip filosofic și nu pur lingvistic (...). Structura de dizertație a studiilor lingvistice maioresciene vine tocmai din această concepție mai degrabă filosofică (logicizantă) asupra limbii” (p. 30). Pe de altă parte, „pentru Maiorescu, logica e, în primul rând, arta sau știința enunțului, a formulării impecabile necontradictorii. Astfel că un remediu mai eficient împotriva «beției de cuvinte» nici nu putea fi găsit în afara principiului evidenței logice” (p. 41). În ceea ce privește teoreticianul literar, „baza o constituie, de astă dată, un repertoriu, fatalmente limitat, de idei estetice de extracție hegeliană (interpretate herbartian) sau schopenhaueriană (de extracție kantiană)” (p. 47). Cum „în

studiile critice maioresciene accentul cade întotdeauna pe latura aplicativă și pe «fondul dinlăuntru», adică pe gust și intuiție” (p. 48), nu trebuie să ne mire că „spirit cerebral prin excelență, Titu Maiorescu se blochează în fața iraționalului poetic. Gustul său funcționează ireproșabil, dar mecanismele sondării în interioritatea textului îi scapă cu totul” (p. 62). Era, de altfel, îndeajuns, căci prin gustul și autoritatea sa reușise să impună adevăratele valori literare, să le separe de pleava in- și ne-estetică și să lase igienizat terenul literaturii pe care generațiile postmaioresciene se vor specializa din ce în ce mai mult. Iar forța verdictelor maioresciene, arată Cornel Moraru, vine din polemism, „starea de spirit constitutivă a textelor critice maioresciene” (p. 54).

Prezentarea preocupărilor criticului de la Junimea se încheie oarecum rotund, cu „Eseistica și aforismele” ce se hrănesc din același filon ca și teoria culturii de la început. Odată trecută cu vederea posteritatea critică a lui Maiorescu, dusă până în zilele noastre, cu identificarea unei posibile înscenări a unui „caz Maiorescu”, criticul trece la comentarea antologiei de texte critice propuse.

Lovinescu e cel care a lansat, mai în glumă, mai în serios, ideea că Maiorescu nu ar avea o operă propriu-zisă și că cea mai importantă realizare a sa ar fi el însuși. Din acest punct de vedere, nu ar fi exagerat ca monografia lui Cornel Moraru să apară ca o ecfrază, o transmigrare de sens dinspre un tablou mișcător, care e întreaga perioadă junimistă și mai cu seamă a portretului protagonistului ei, înspre un text scris. Acuratețea și minuțiozitatea autorului monografiei sunt cu adevărat demne de-o ecfrază, însă, așa cum se întâmplă ades în interpretările intersemiotice, ecfrază e depășită prin interpretare și prin recreare. Cornel Moraru argumentează împotriva spiritului făcut de Lovinescu: „viața nu e un roman și biografia reală, fie și a unui ins excepțional precum Maiorescu, nu poate avea coerența unei opere de artă” (p. 26). Exact în acest punct intervine talentul criticului, care privește nu doar producțiile culturale, ca artefacte finite, ci și dincolo de ele, într-o încercare de a pătrunde dincolo de mitica figură olimpică (a cărei primă cărămidă o așezase chiar Maiorescu). Iar izvorul de unde își ia argumentele e reprezentat, de multe ori, de

Însemnările zilnice ale lui Maiorescu, în care se oglindise fidel timp de decenii. De-aici pornește, ades, recrearea figurii maioresciene, îmbinând și depășind astfel chiar interpretarea sau adaptarea. „Firește, de la un punct încolo, viața omului și biografia operei se suprapun până la indistinție. Așa se întâmplă cu orice mare scriitor, Maiorescu nu constituie o excepție” (p. 27). Cornel Moraru nu idealizează, nici măcar pentru a respecta unele practici laudative îndătinate, mai cu seamă în monografia, scrieri cu un pronunțat caracter didactic sau pentru a-și aduce prinosul de respect primului critic român. Fluidă și alertă, luciditatea sa critică știe să facă judecăți transparente, atât în negativ („lipsa forței și fanteziei creatoare a criticului” – p. 28 sau lipsa răbdării, a „acumulărilor îndelungate și a documentării exhaustive în bibliotecă, atât de necesare elaborării unei sinteze de proporții” p. 28), cât și în pozitiv.

Departate de a ne eschiva de îndatoririle de cronicari, permisă ne fie citarea, în încheiere, a unui scurt fragment referitor la „Beția de cuvinte”, fragment care îl caracterizează deopotrivă pe Maiorescu, cât și pe monograful său: „nimic însă gratuit sau improvizat, ci argumentare la rece, cu sobrietate și cu o stăpânire de sine impecabile” (p. 56).

---

¹ Titu Maiorescu, *Scrieri din tinerețe, (1858-1862)*, ediție îngrijită, prefată și note de Simion Ghiță (traducerea textelor: Alex. Ionescu, Radu Stoichiță, Ion Herdan, Tudor Vianu, I.E. Torouțiu), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 239

² E. Lovinescu, *Titu Maiorescu, II (1876-1917)*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1940, p. 243.

Melinda CRĂCIUN

Despre o poetică modernă a credibilității

Proclamându-se adeptul unei modalități de tratare interdisciplinară a istoriei literare¹, Cornel Moraru împletește armonios, în demersurile sale critice, literatura cu filozofia, fructificând astfel dubla sa pregătire nu numai în cursuri de istorie literară și teoria culturii, ci și în articolele sau cărțile publicate începând cu 1972, anul în care debutează în paginile revistei *Vatra*. În acest context, aplecarea sa spre scriitori precum Blaga sau Noica, pare un demers ce se înscrie în linia firescului, dar monografiile dedicate acestor autori reprezintă doar o parte a preocupărilor criticului târgumureșean.

Statutul privilegiat (și expus, în același timp) de redactor-șef al uneia dintre prestigioasele reviste literare din România îl plasează în mijlocul mișcării literare a timpului, iar în ciuda atentei și strictei cenzuri a perioadei anterioare lui '89, pune în circulație veritabile pagini de literatură, promovând și încurajând autori deja consacrați sau debutanți ce corespund standardelor impuse prin tradiție și vechime la *Vatra*. Astfel, criticul a menținut și menține în permanență legătura cu noul, manifestând acuitate atât în percepția exegezei timpului cât și în analiza prozei sau critica poeziei. Despre aceasta din urmă afirma în volumul de debut *Semnele realului*², că „Degradează aparent o experiență totală a spiritului într-o relație mai rece, de cunoaștere secundă.”(pag. 7) Se înscrie astfel în linia criticii de identificare, pentru care „lectura însăși e participare afectivă și asumare deplină”, această identificare transformându-se într-o operație pur intelectuală, iar detașarea contemplativă preschimbându-se într-o idee ce se naște ca rezultat firesc al comuniunii empatice cu opera. De aceea, Al. Cistelean numește demersul critic al lui Cornel Moraru „critică participativă”³, iar Iulian Boldea susține că „promovează o critică așa-zicând empatetică, [...] în care investigația

critică e susținută și de un solid fundament filosofic.”⁴ Prezent în majoritatea revistelor de profil din țară precum „Vatra”, „Flacăra”, „Astra”, „Viața Românească”, „Tribuna”, „Familia”, „Contemporanul”, „Steaua”, „Euphorion”, „Interval”, „Observator cultural”, „Cultura” ș.a., Cornel Moraru este unul dintre cei mai activi și mai constanți cronicari literari, ale cărui cronici însă, observă Al. Cistelean, se apropie mai degrabă „de regimul studiului decât de cel al recenziei, ele fiind transformate în «portrete» exhaustive ale creației”⁵.

O culegere de astfel de portrete găsim și în volumul *Obsesia credibilității – prozatori, critici și esești contemporani*, apărut în 1996 la Editura Didactică și Pedagogică, București, în colecția „Akademos”. Interesant este eseul – prefață a cărții, în care se dezbate statutul jurnalului intim și al literaturii confesive în contextul epocii de după 1990, când pe piața literară intră exploziv tot soiul de memorii, jurnale și autobiografii scoase din sertare bine ascunse ori redactate imediat după eliberarea de cenzura comunistă. În cuprinsul volumului sunt căutate „semnele și urmele autenticității depoziționale mai degrabă în scriituri care-o mediază decât în opere care o exhibă.”⁶ Iar din acest punct de vedere eseul introductiv are mare importanță, asigurând volumului unitatea și coerența demersului critic. Opere ale scriitorilor precum Augustin Buzura, Gabriela Adameșteanu, Gheorghe Crăciun, Norman Manea, Marin Mincu, Mircea Horia Simionescu sau Gheorghe Grigurcu, Mircea Martin, Eugen Negrici, Octavian Paler ori Marian Papahagi sunt lecturate fără o abordare exclusiv din unghiul autenticității. Potrivit cronicilor cu care Cornel Moraru și-a obișnuit cititorul, textele abordate beneficiază de o atență și pertinentă analiză critică, în care opera este întoarsă pe toate fețele, mecanismele ei sunt urmărite din multiple unghiuri, dezasamblând și reasamblând cărțile nu în funcție de nevoia de a demonstra sau identifica autenticitatea, ci după imperativele constitutive ale operei.

Eseul introductiv, care dă și titlul volumului, pune în valoare câteva idei importante cu privire la statutul jurnalului intim și al literaturii confesive. Expansiunea genului diaristic reprezintă o caracteristică evidentă a epocii actuale, după cum observă Cornel

Moraru, definită drept „o epocă a fragmentarismului și a subiectivității” (Eugen Simion). Centrarea asupra genului confesiv nu este întâmplătoare, interesul fiind susținut atât de capacitatea jurnalului intim de a îmbrăca forme noi, cât, mai ales, de impunerea unui personaj care se caută pe sine în oglinda scriiturii diaristice, își analizează angostările în raport cu sine și cu realul, asumându-și pe deplin alternanțele eului. „Nevoia de jurnal se confundă cu nevoia de sinceritate și credibilitate auctorială”, susține autorul *Obsesiei credibilității* punând astfel în discuție problematica autenticității ce a animat numeroși scriitori din epoci și generații dintre cele mai diferite. Însă astăzi „A fi autentic nu se mai reduce, în nici un caz la explorarea în orizonturile eului refutat (astfel, o lume destul de ermetică).”, ci, dimpotrivă, „prozatorul de azi este un adevărat expert al realului”. Din acest punct de vedere, autorul de jurnal se apropie de prozatorii realiști, dar, spre deosebire de „realitatea” fabricată după modelul primar de prozatorii acestui curent, diaristii operează cu realitatea mediată doar de propriul eu, care-și asumă sau dejoacă alteritatea, în funcție de nevoia căreia îi răspunde jurnalul. În condițiile literaturii române a anilor '20 – '30 ai secolului al XX-lea, genul pătrunde în interiorul ficțiunii ca jurnal al naratorului sau al personajului, contribuind la construirea unei estetici a autenticității bazate pe ideea de experiență, de literatură ca document existențial sau ca mărturie smulsă din adâncurile ființei. Ca și în cazul sincerității, autenticitatea nu are reguli și poate fi doar intuită de către cititor prin intermediul conceptului de *verosimilitate*. Spre deosebire de opera de ficțiune unde avem de-a face cu o „minciună” care spune adevărul, în jurnalul intim întâlnim un adevăr subiectiv, trăit, care încearcă, de la o anumită treaptă de profunzime, să devină o „minciună credibilă”, adică o formă de creație specială bazată pe ceea ce Eugen Simion numește *ficțiunea nonficțiunii*⁷. „Scriind la persoana întâi – susține Cornel Moraru (n.n.) – și cu precădere despre aventura sa în real, aventură unică și nesubstituibilă, oscilând conștient sau inconștient între «pactul autobiografic» și «pactul romanesc» (Phillipe Lejeune), autorul este mai convingător decât atunci când doar simulează realitatea, oricât de inteligent ar face-o.”(pag. 7) În acest context,

putem pune în discuție motivația consemnărilor și, mai apoi, a publicării acestui tip de literatură. Cercetătorii au identificat diverse motive de a ține un jurnal intim: de la motivul de ordin psihologic, religios, terapeutic la cel tragic și estetic. Este o temă mereu deschisă, pentru că sunt atâtea motivații de a ține un jurnal câte jurnale există. În majoritatea cazurilor, jurnalul are funcția de *aide-mémoire*, salvând fragmentele existenței de confruntarea cu timpul, cu moartea. Motivația psihologică este fundamentală pentru diariștii care țin jurnalul pentru a se cunoaște pe sine. Nu este o funcție în exclusivitate a jurnalului, de vreme ce studiul ființei profunde intră în categoria mai largă a literaturii subiective (memoriile, autobiografia). Cele două demersuri se deosebesc totuși printr-o nuanță sesizată și de Cornel Moraru: în timp ce autorul de memorii caută să se facă cunoscut, diaristul caută să se cunoască. Scopul prioritar al diaristului este autocunoașterea, dar acest demers nu elimină posibilitatea de a se face cunoscut prin intermediul textului confesiv, proiectat ca autoanaliză. Așa cum cunoașterea de sine nu poate fi înțeleasă în afara conștiinței proprii individualității, nașterea jurnalului intim ca „gen al sinelui” (E. Simion) este provocată de apariția conștiinței personalității individului și a libertății sale de a se gândi pe sine ca unicitate și, totodată, de a încerca să se situeze în lume ⁸. Astfel observația autorului, conform căreia „de mult nu mai citim pur și simplu cărți, ci autori” (pag.7), poate fi valorificată și pozitiv, chiar dacă el îi conferă conotații negative în context, imputând desprinderea de estetic și adâncirea în biografic și istoric.

Considerând transparența și credibilitatea discursului epic „în totalitatea părților și articulațiilor sale” (pag. 10) ca șansă a jurnalului și a literaturii de confesiune, autorul nu rămâne în sfera aridă a conceptelor teoretice, exemplificându-și teoriile prin trimiteri pertinente spre jurnale apărute de-a lungul timpului. Dacă opera lui Titu Maiorescu a constituit un subiect căruia i-a dedicat un amplu demers soldat cu un studiu monografic, prin urmare *Însemnările zilnice* maioresciene nu puteau lipsi, în eseu se fac trimiteri și către diariști cu care criticul intră în contact nu pentru că jurnalul ar constitui o temă predilectă pentru el, ci prin faptul că el este în

permanență „om al timpului modern” prezent pe scena literară tocmai pentru că e mereu racordat la tot ce se scrie și apare pe piața literară, atât prin cronicile sau articolele pe care le semnează, cât și prin prezența sa la manifestările cultural-literare din țară. Livius Ciocârlie, Marin Mincu, Mircea Horea Simionescu sau Radu Mareș sunt amintiți în eseul-prefață pentru a susține ideea „paralelismului creator”, fiecare autor fiind cunoscut mai ales prin opere de altă natură decât diaristică. În cazul autorilor mai tineri, Cornel Moraru observă că nu se mai poate vorbi de jurnal și operă separat, „ci jurnal încorporat pe deplin în operă, până la indistinția totală.” El surprinde în mod ingenios, plecând de la observații de ordin filozofic și estetic, dezideratele unei științe ce se conturează încă, luptând pentru acceptarea jurnalului intim în sfera literaturii. Chiar dacă restul volumului nu se înscrie fidel în liniile trasate prin acest eseu introductiv, observațiile ingenioase ale criticului își mențin valabilitatea chiar și la mai bine de un deceniu de la apariția lor, perioadă în care, diaristologia s-a dezvoltat considerabil atât în plan universal cât și la noi în țară. Astfel, *Obsesia credibilității* rămâne o lucrare pe marginea căreia se pot glosa juste observații și considerente privitoare la statutul literaturii confesive în general și a jurnalului intim în particular, oferind o imagine de ansamblu asupra modului în care Cornel Moraru privește expansiunea acestui fenomen literar actual.

Note:

¹ Într-un interviu acordat Ralucăi Alexandrescu, apărut în „România literară”, nr. 6, 2003;

² Cornel Moraru, *Semnele realului, secționări critice convergente*, editura Eminescu, București, 1981;

³ În *Diacritice*, Editura Curtea Veche, București, 2007, pag. 124;

⁴ În *Vârstele criticii*, Editura Paralela 45, 2005, pag 147;

⁵ Al. Cistelean, op. cit. pag. 121;

⁶ Ibidem, pag. 125.

⁷ Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol.1, *Există o poetică a jurnalului?*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001, pag. 150.

⁸ Ibidem, pag 50.

Evelina OPREA

Coerența critică, profesiune de credință

Că este sau nu, după cum spunea Pompiliu Constantinescu, „singura formă de critică valabilă”, cronica literară are cu siguranță o mare putere de iradiere, vioiciunea și sprinteneala ei, forma simplă neexcluzând nici gândirea adâncă, nici autoritatea judecăților de valoare. Adunându-și în volume numeroasele sale cronici, Cornel Moraru a dovedit de-a lungul timpului, nu doar validitatea acestor afirmații statuate de istoria genului, ci și o coerență fără fisură, pe care nici cursul vremilor, nici foarfeca cenzurii nu au putut să o pună în primejdie. Intuiția și pătrunderea critică au fost permanent dublate de moderație, de o înțelegere deschisă, globală a operelor și scriitorilor. *Semnele realului* (1981), *Textul și realitatea* (1984), *Obsesia credibilității* (1996) nu grupează într-o manieră compozită articole prilejuite de lectura creațiilor colegilor de generație, cale de un deceniu, ci oferă puncte de orientare pe o hartă a literaturii contemporane, și, mai ales, lasă să se închege, pe baza unui sistem estetic și a unei perspective axiologice clare și unitare, o poetică a credibilității, a autenticității, a interpretării superioare a realității literare și a criticii realității literare. Decantarea ei în texte devine de fiecare dată un vector al analizei, atât în întâlnirea cu poezii, cât și cu prozatorii sau exegeții.

Despre aceștia din urmă, ca despre toți ceilalți, cronicarul scrie pe un ton simplu, convingător și comunicativ, câteodată, cu o vagă undă de afectivitate, de fiecare dată, cu rigoare, și, dincolo de orice didacticism universitar ce ar fi putut fi searbăd sau incolor, cu suplețe și o stilistică proprie, fără excese, cu o erudiție pe care nu o exhibă, dar care îi dă o viziune asupra ansamblului, așezând studiile critice pe temeiuri obiective.

Trei sunt caracteristicile acestei critici a criticii, adică ale formulei critice patentate de autor: cercetarea atentă a textului, urmată

de comentariu participativ, concentrat, unitar; elaborarea unui cadru de analiză cuprinzător pentru fiecare operă literară; reflecția aprofundată asupra literaturii.

Cercetarea textului se face în câțiva pași. Cornel Moraru decupează linia tematică a textului dintr-o privire, fixează borne ale tabloului exegetic, alcătuiește o matrice stilistică pentru cartea ce constituie obiectul recepției critice, îi evidențiază uneori structurile constitutive, formulează judecăți de valoare clare, fără să evite neapărat exprimarea impresiei și a unei anumite vibrații în raport cu textul. Astfel, Alex Ștefănescu în *Dialog în bibliotecă* tratează „chestiuni teoretice privitoare la condiția artei”, alcătuiește portrete de critici și, scriind „cu nerv”, „concentrat, într-un stil lapidar”, aduce „o contribuție substanțială, incitantă” și dovedește că are „un cuvânt greu de spus”. Marian Papahagi, în *Intelectualitate și poezie* comentează lirica din Duecento, identificând temele, vocile, analizându-i pe primii poeți italieni, și „realizând o lucrare critică de nivel european”, în așa fel încât „cititorul va fi șocat de ideile și dimensiunile cărții”. Tema cărții lui Eugen Negrici, *Introducere în poezia contemporană*, este poeticitatea. Criticul clasifică poezia, face analize de text, „în notație concisă și sintetică”, fiind „un spirit vioi și integru”. Pe Mircea Iorgulescu îl pasionează cu precădere „lumea operei”, studiul despre Caragiale evidențiind prin „intensitatea și dramatismul implicării”, un critic ce scrie „cu nerv polemic și cu un atașament total față de subiect”, încât nu mai știi, de exemplu, „dacă lectura lui Caragiale e cu adevărat o bucurie sau un blestem”.

În plus, prin regia fiecărui volum, operele beneficiază de un cadru de analiză mai larg. În „Obsesia credibilității”, autorul pune laolaltă mai multe cronici despre același critic, suprafața textelor dilatându-se prin juxtapunerea ariilor de semnificație, dar și a aprecierilor pe care le suscită. Analizând cărțile lui Alex Ștefănescu, *Dialog în bibliotecă*, *Introducere în opera lui Nichita Stănescu*, *Prim-plan*, Cornel Moraru trasează mai precis granițele specificității scrisului acestui exeget, descoperind „exactitatea ca atitudine”. Eseurile lui Mircea Iorgulescu, *Prezent*, *Spre alt Istrati*, *Eseu despre*

lumea lui Caragiale, îi permit observarea unui demers unitar „original și convingător”, adecvarea la real, „contactul viu cu literatura”.

Articularea unui sistem este posibilă și prin operații asociative care favorizează o mai bună aproximare a valorii. Referindu-se la cartea lui Alex Ștefănescu despre Nichita Stănescu, Cornel Moraru remarcă acțiunea de pionierat a criticului pe fundalul unei exegeze ce a atins un moment de saturație: „Fără exagerare, ceea ce întreprinde acum Alex Ștefănescu pentru înțelegerea lui Nichita Stănescu, (...) este în multe privințe asemănător cu studiul interpretativ dedicat în 1964, de Șerban Cioculescu poeziei argheziene. Pe cât se poate observa, ambiția criticului nu e să descopere, în competiție cu alții, un alt Nichita Stănescu, ci să traseze un portret esențializat al acestuia, cât mai aproape de statura lui artistică reală”. Ceea ce rezultă este până la urmă o panoramă vie a criticii contemporane.

De asemenea, nelăsându-se înrobii și nici concurat de filosof sau încurcat de haina de universitar, Cornel Moraru, amorsează și pune în mișcare pe parcursul cronicilor, o samă de reflecții asupra literaturii, care, pe de o parte, decurg din aspectele ce-l interesează (credibilitatea discursului literar, poetica sincerității, a confesiunii, a autoreflexivității), pe de altă parte, din sistematizarea judecăților cu privire la diferiți critici sau scriitori, fiind însă de fiecare dată aprofundate, esențiale. În dese rânduri, analiza unui text nu doar că găzduiește considerații prilejuite de subiect, ci devine un fel de prismă optică favorizând articularea treptată, dar coerentă a unui sistem care are în centru ideea autenticității. Referitor la aceeași carte a lui Alex Ștefănescu despre Nichita Stănescu, autorul notează: „Acest mod de a privi funcționalitatea actului critic are darul de a relativiza lectura poeziei. Pentru critic, Nichita Stănescu este poetul fără mască și în receptarea liricii sale introduce criteriul credibilității.”; „Dimensiunile mici ale eseului sunt înșelătoare. Intenția adevărată e să demitizeze interpretarea anterioară și orice altă interpretare care ar produce un exces de semnificare, mai mult decât poate sugera – fără a forța cumva nota – textul. Este condiția de autenticitate pe care criticul își impune singur s-o respecte. În felul acesta, lectura sa are prospețime și ingeniozitate. Ideile nu sunt de fiecare dată noi, dar reușesc să capteze

și, în același timp, să provoace. Nu o dată îl citim pe critic cu același sentiment de contrarietate detectat de el la mulți dintre cititorii neavizați ai poetului. (În general, spiritul de contrarietate e specific fenomenului artistic actual ilustrat, printre alții, și de Nichita Stănescu. Ni se întâmplă adesea să nu mai putem discuta poezia contemporană sau chiar proza (este cazul lui Nicolae Breban) decât în termeni negativi. Luăm, bineînțeles, negativitatea nu în sens axiologic, ci ca mod mai mult sau mai puțin autentic al substanțialității artistice moderne”).

În multe dintre aceste secvențe, există și o profesiune de credință implicită. Comentatorul știe că, dincolo de orice instrumentar de metode sau de idei, important este racordul cu esența operei, acesta fiind punctul în care se încheagă imaginea reală a textului, acel nex al coerenței critice. De aceea, observațiile despre Marian Papahagi, de exemplu, ca și alte examene exegetice pe care le întreprinde, trădează fundamentele propriului act critic: „Din faptul că scrie cu pasiune pentru idee, rezultă implicarea totală în actul critic. Precizarea fără echivoc a criteriilor de investigație critică împreună cu expunerea sistematică de argumente în demonstrație îi permit să foreze până în profunzimea sensului, fără să-l încifreze Adevărul e că exercițiile de lectură nu sunt doar exerciții de lectură. Ele au avut de la început și un rost superior, existențial, de edificare intelectuală a propriei personalități; iar edificarea de sine stimulează circuitul hermeneutic, îi insuflă vitalitate. Numai așa imaginea reală a textului se întregeste în actul înțelegerii.”

ADDENDA

Dan CULCER

O destrămare de anturaj realizată de Securitatea din Făgăraș

Cazul «PROFESORUL». Cornel Moraru și elevii săi

În vreme de război, dar și mai înainte, adică după 1938, presa românească era cenzurată, ca toată presa lumii, uneori gazetele apărând cu pagini pe jumătate albe. Intervențiile mărunte nu erau semnalate, se interziceau subiecte sau se calcula repartizarea, diseminarea lor pentru a reduce impactul unei știri dezagreabile. Era o cenzură prealabilă, specifică stării de război, preocupată de secretul militar sau de manipularea opiniei publice în spirit anti-defetist¹.

Cenzura în societatea românească postbelică reală, adică după 1945, nu a lăsat decât puține urme de acest tip, în presă. Mai apoi, adică după 1948, presa era controlată cu alte instrumente. Se desființase presa liberă, ceea ce rămăsese, împreună cu presa nouă, o presă partinică, nu mai erau instituții autonome, fiindcă cenzura intrase în interiorul redacțiilor. Cenzura nu mai era o doar o instituție exterioară, se combinase cu cenzura conducerii redacționale și cu autocenzura, prin infiltrarea unor ofițeri de informații acoperiți sau prin restructurarea integrală a componenței grupului de ziariști, recrutați pe criterii politice, apartenența la P.C.R. sau dependența totală de acesta.

În arhivele redacțiilor, sursele sunt rare, au rămas doar umbre. Nu fiindcă presa nu ar fi fost cenzurată ci fiindcă, bolnavi de frică, de o neglijență patologică, deloc motivați să marcheze pentru viitor diferența dintre redactarea inițială și produsul tipărit, redactorii marii majorități a publicațiilor tipărite după 1945 au distrus, poate de rușine, poate din conformism, sigur din lipsă de conștiință istorică, din dorința de a șterge semnele contradictorii ale cenzurii și autocenzurii, eventual din lipsa unui spațiu de arhivare specific, șpalturile și periile, așa încât sunt foarte rare resturile unor arhive de acest tip, păstrate de

redacții sau depuse la Arhivele Naționale.

Nu mă refer la celelalte tipuri de documente produse de o redacție, corespondență, documente administrative, dosare personale de cadre. Acestea din urmă se aflau adesea la instituția editoare, pentru presa culturală și politică, Ministerul Propagandei, Ministerul culturii, Uniunea scriitorilor, Consiliul culturii, sau la administrația Partidului Comunist.

Correspondența redacțională primită sau trimisă a fost tratată adesea ca o corespondență privată, eventual păstrată acasă de redactori, în cel mai bun caz.

Nici arhivele naționale nu au arătat interes pentru tratarea arhivistică a acestei acumulări de documente culturale, desigur și politice. Se știe că între cultură, literatură și politică a existat un raport de dependență, menținut prin cenzură, instrument instituțional de impunere, de control, dependent de Consiliul de Miniștri.

Am putea crede că serviciile specifice din cadrul Ministerului Propagandei, ulterior Direcția Presei și Tipăriturilor, până la dispersarea ei -așa zisă desființare din 1977- pe multiple paliere de control, de la cel superior, Direcția publicații a Consiliului culturii și educației socialiste, la cele intermediare și inferioare, prin redactorul-șef, secretarul de redacție, la redactorul de rubrică, ar fi singurele concretizări instituționale ale cenzurii în România.

Dar nu este așa. Controlul și îndrumarea, orientarea, dirijarea, îmblânzirea, dresarea ideologică a culturii, a presei, se realiza prin multiple căi, filiere, la nivele a căror invizibilitate era marcată de natura specifică a unei activități care, prin definiție, nu trebuie să lase urme vizibile, *interpretabile* de către dușmanii politici.

Securitatea, ca și serviciile secrete (Siguranța Poporului, anumite servicii din Ministerul Propagandei, din Comisia aliată de control pentru aplicarea prevederilor armistițiului, care a funcționat începând cu 1945, îndeplineau toate funcții similare înainte de înființarea ei. Securitatea a avut nu doar o funcție de supraveghere a activității politice extra-partinice (de o activitate politică în societate civilă, în sensul actual al termenului, nu se poate vorbi până la finele lui 1989) ci și aceea de control al opiniei, de manipulare a acesteia, de

blocare a circulației ideilor, de epurare și control al anticariatelor și librăriilor private și, ulterior, de etatizarea integrală a comerțului de carte nouă sau veche, de supraveghere și epurare a fondului bibliotecilor, de constituire în bibliotecile publice a *Fondului secret*, ulterior al celui de acces controlat, intermediar, *Fondul Documentar*, cu nivele și privilegii de acces selective, stabilite arbitrar.

În aceste condiții, ce funcție specifică mai îndeplinea Direcția Presei și Tipăriturilor, instituția constituită, sub diferite nume, pentru a asigura controlul domeniului indicat în denumirea ei?

Faptul că a fost desființată cenzura prealabilă, ca instituție, în 1977, însemna oare că România intra într-o fază de liberalizare sau, dimpotrivă, că autocenzura, în alți termeni ideologia comunistă, fusese integrată în producția culturală, interiorizată de conștiințele ziariștilor și creatorilor și că, deci, Partidul nu mai avea nevoie de intervenții exterioare, «*partidul fiind în noi, în toate ce sunt*», cum proclama un vers celebru din perioada *sociologismului vulgar*, numită și a *proletcultismului*, termeni de altfel echivoci, ba chiar inexacti.

Putem răspunde de pe acum: nici una din ipoteze nu corespunde realității. Exista un comportament schizoid al redactorilor și diverșilor controlori care înlocuiseră cenzura specifică, cu o marja de negociere variabilă, în funcție de loc (periferie sau centru), de tirajul publicației, de voința de negociere și capacitatea de argumentație a negociatorilor. Redactorii revistelor culturale fiind mai toți creatori, dacă nu chiar scriitori, critici literari, aveau de ales între gestiunea propriei opere și proiectul redacțional, alegere explicită sau implicită dar dificilă, altfel spus între concentrarea pe efortul de negociere cu cenzura în favoarea operei proprii sau în favoarea operei colective, publicația.

Fiecare a fost obligat să aleagă, a putut alege în deplină cunoștință de cauză.

Evoc reacția unuia dintre cenzorii Direcției publicații din Consiliul Culturii și Educației Socialiste, în cadrul unei ședințe de redacție la *Vatra*, de după 1983: adresându-se colectivului redacțional, cum se spunea pe atunci, el ne solicita vigilența și ne declara, în același timp că se simte de aceeași parte a baricadei cu redacția, adică

de partea culturii. Sub impulsul unei furii de moment, am intervenit, fără să cer cuvântul: «*Dacă suntem cu toții de aceeași parte a baricadei [adică cenzorii și redactorii, scriitorii] cine se află atunci de partea cealaltă?*», altfel spus cine sunt dușmanii? Cenzorul căruia îi adresem întrebarea mea retorică (Șerban Velescu, cred) a avut o reacție de spaimă, firească pentru funcția sa, a devenit palid și pe frunte i-au apărut broboane de sudoare.

Paradoxul caracteristic perioadei de după 1948, în cultură, în presă este mărirea discrepanței dintre manifestările unor situații sociale din ce în ce mai complexe, cu tratarea fenomenelor complexe devenite subiectele presei, și natura rigidă a ideologiei care se adapta prea lent acestei complexități. O dată cu necesitatea integrării unor *specialiști* în redacțiile al căror control și unitate ideologică fusese asigurată, într-o primă fază, de activiștii de partid sau colaboraționiștii, trecuți sau nu prin școli de partid, cu care fuseseră încadrate după 1948, *cenzura internă* nu mai era doar o activitate de rescriere în limbaj ideologic a unor texte insuficient conformizate, standardizate, cum fusese cazul pe vremea lui Silviu Brucan sau Sorin Toma, la *Scânteia*, sau Mihai Novicov, Nicolae Moraru, Paul Georgescu, Paul Cornea, Ov. S. Crohmălniceanu, S. Damian, D. Micu la *Gazeta literară*, *Viața Românească*, ci una de înlocuire a acelei majorități de semidocti și pseudo-alfabetizați, recrutați odinioară pentru puritatea originii sociale, cu specialiști din noile promoții, pe care i-aș numi *experții supuși*. La Cluj, în redacția Tribunei, după 1957, se înscriu în această serie, într-o tranziție de la sociologism la expertiză, Ion Oarcăsu, Ion Lungu, Radu Enescu.

Dar adesea experții, în orice domeniu, au orgoliul și superioritatea cunoașterii, devin mai puțin supuși și mai greu de controlat fiindcă nu pot fi contrași în planul expertizei decât de egali sau superiori lor, iar cerberii ideologici, dulăii de pază reușesc să-și păstrează resturile de autoritate doar când folosesc argumentele ideologice, extraprofesionale, ca adevărate măciuci.

Un exemplu tipic pentru această etapă, este polemica în jurul recuperării operei și activității lui Titu Maiorescu. Paul Georgescu a jucat rolul cerberului, după ce câțiva critici naivi s-au lansat în

dezbateri fără precauțiile de rigoare în acea perioadă. Vom nota că din 1963 până în 1990, recuperarea a operat doar în domeniul literaturii și esteticii, în vreme ce discursurile parlamentare ale liderului junimist nu au fost niciodată reeditate după 1948. Prima ediție, din păcate necritică, este cea de la *Albatros*, după 1990.

Reorientarea oportunistă, adaptativă, a cerberilor ideologici, a dulăilor de pază, după 1960, la noile cerințe ale ideologiei, le-a asigurat supraviețuirea în peisajul cultural, mulți refugiindu-se în mediul universitar, unde reciclarea lor era facilă și titlurile obținute anterior, în condiții uneori suspecte, le protejau statutul social. (Înși fără studii superioare, cu diplome obținute pentru merite politice, sau fără doctorate au devenit conferențieri sau profesori universitari și au ieșit la pensie liniștiți în epoca Ceaușescu.)

Studiul de caz ce urmează dă seama de unul din aspectele mai puțin cunoscute ale atmosferei culturale de după mai 1971, de după *Tezele din Iulie*, perioadă de redogmatizare și de vigilență ideologică sporită.

Se admite, îndeobște, că între 1964 și 1971 se produsese o oarecare destindere în viața socială din România. Nivelul economic al țării crescuse, foștii deținuți politici fuseseră eliberați, chiar dacă justiția nu a cerut niciodată scuze celor care petrecuseră ani de pușcărie fără nici o judecată, nu a anulat niciodată sentințele în procesele penale măsluite, care transformaseră delictul de opinie în delict penal.

În această perioadă accesul la cartea interzisă devenise posibil, o simplă recomandare scrisă a unui profesor universitar permitea unui student să citească publicațiile până nu demult inaccesibile. Deja în 1962, Mircea Zăciu îmi acordase o astfel de recomandare pentru teza de licență (*Rădăcinile liricii lui Bacovia*) iar eu profitam de ea pentru a citi la Biblioteca Academiei din București, nu doar revistele simboliste ci și publicațiile la care colaboraseră Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran.

Nu am fost niciodată chestionat de vreun organ politic pentru aceste lecturi neortodoxe, ceva mai târziu, cadou al «libertății» râvnite, mi-am putut chiar cumpăra o mașină de scris prin Consignația, o

Adler, pe care a trebuit să o predau cu ocazia emigrării, în 1987.

După 1964 Anticariatul de stat din Cluj avea un raion discret, la care aveau acces universitarii, doctoranzii, cercetătorii, cei cu pile, și unde se găseau cărți care dispăruseră din circuitul public al cărții de ocazie după 1948.

Am putut cumpăra cărți de sociologie, de istorie, de etnologie, de mistică (Emil Durkheim, Leuba, Dimitrie Gusti), din biblioteca lui Gheorghe Noveanu, grosul ei fiind anterior achiziționat de BCU Cluj, prin anticariat. Eu am fost pus în contact cu văduva acestui savant preot, fost legionar, grație simpatiei pe care mi-o acordase responsabilă Anticariatului de stat din Piața Libertății. Scriu toate astea pentru a marca contradicția dintre situația unui cercetător la Cluj și situația unui profesor la Făgăraș.

În declarațiile sale, Cornel Moraru precizează modul sau locul obținerii unora dintre cărțile incriminate de anchetatorii Securității: Talcicul din București. Acest spațiu al comerțului cu obiecte folosite, situat undeva la periferia Bucureștilor, fusese locul unde «foștii», membrii claselor sociale reprimite de comunism, se despărteau prin vânzare de bunurilor lor familiale, pentru a supraviețui. Comercializarea cărților la Talcic fusese multă vreme, în principiu, interzisă. Dar, fără să pot stabili o dată precisă, probabil că pe la începutul anilor '60, comercializarea a fost depenalizată sau tolerată.

Cornel Moraru amintește de Lucian Stanciu, unul din furnizorii de cărți cu care fusese în relații.

În cadrul unei cercetări despre cărțile interzise, despre cenzură și autocenzură, despre relațiile dintre scriitorii români și puterea politico-politistă înainte de 1990, cercetare care includea și necesitatea accesului la dosarele de urmărire informativă sau la cele de rețea, produse de Securitate și aflătoare acum în arhivele CNSAS, am solicitat, firește, printre alte demersuri, accesul la dosarele grupului de la *Vatra*, în prima sa configurație, dintre mai 1971 și 1983, data morții redactorului șef-fondator al seriei a II-a, Romulus Guga.

Precizez că am solicitat în primul rând propriul meu dosar (DUI² „DINU”) despre a cărui existență aflasem grație unor fragmente publicate în presa postdecembristă, apoi în **Cartea albă a Securității**,

antologia de rapoarte și note informative realizată, la comanda SRI, pe vremea lui Virgil Măgureanu, de către Mihai Pelin, extrase dintr-un dosar tematic, colectiv, dedicat postului de radio *Europa liberă* și relațiilor acestuia cu cetățenii români, cu unii intelectuali, literați în special („ETERUL”).

După multe insistențe, reveniri, etalate pe câțiva ani, în ciuda lenthorii enervante și frustrante din desfășurarea transferului unei părți a arhivei Securității (nu vreau să scriu **fostei**), am obținut cele cinci dosare care îmi fuseseră dedicate, cuprinzând vreo 900 de pagini recto, uneori recto-verso (cu multe repetiții). Am publicat o parte din aceste documente pe un blog la adresa (<http://asymetria.blogspot.com/>), copiate brut. Ele necesită note explicative pe care nu am avut încă răbdarea și detașarea de a le redacta. De aceea am întrerupt temporar editarea întregului, paginile care lipsesc fiind transcrieri de convorbiri telefonice sau scrisori cenzurate, trimise și permise.

Din dorința de a contribui la scrierea istoriei revistei *Vatra*, așa cum cred că ar trebui scrise și istoriile altor publicații importante ale perioadei comuniste, incluzând bio-biografiile redactorilor, am solicitat (sau voi solicita, din aceeași sursă, îndată ce voi avea răgazul), spre o cercetare *cu scop istoric*, și dosarele colegilor mei Romulus Guga, Mihai Sin, Anton Cosma, Gavril Ședran, Serafim Duicu, Cornel Pogăceanu, Ion Calion, Atanasie Popa, Ioan Radin-Peianov, Nicolae Băciuț.

Pentru Cornel Moraru, prin Direcția de Cercetare, am consultat acum doi ani un dosar de urmărire informativă (**DUI**, «**PROFESORUL**», nr. 3 719/1975), cota **CNSAS I 143 886**, din care am xeroxat 60 de file privind ancheta la care a fost supus de Securitate în 1975 și 1976.

Rezum faptele care au atras atenția Securității asupra lui Cornel Moraru, pe atunci profesor la *Liceul Radu Negru* din Făgăraș. Dosarul de urmărire informativă pe numele lui Cornel Moraru a fost deschis la 8 august 1975 (cu terminologia profesională a securiștilor, dosarul **în care a fost lucrat numitul C. M.**) pe baza unui raport al Inspectoratului județean Cluj al Securității.

Din acest document la care se fac referințe, dar care nu figurează în paginile extrase de mine din DUI Moraru, reiese că, după analiza materialelor obținute în (D. U. I.) dosarul de urmărire informativă OȘANU, dedicat urmăritului Gagea (sic!) Vasile, de fapt **Gogea Vasile**, fiul lui Gavril și Elena, născut la 7 august 1953 în Sighet, student la cursul fără frecvență în anul al II-lea al Facultății de filozofie din Cluj, citez, « *rezultă următoarele aspecte:*

- orașul Făgăraș în prezent este un centru al rezistenței legionare. În oraș domiciliază câteva persoane care dețin biblioteci în care sunt cărți cu conținut legionar și sunt difuzate la persoane de încredere.

- în cadrul liceului „Radu Negru” din Făgăraș, fostul său profesor de română [Moraru Cornel], în diverse împrejurări (la orele de cursuri, cenacluri literare etc.), vorbește laudativ despre activitatea desfășurată de revista Gândirea, condusă de Nichifor Crainic, cât și de activitatea unor filozofi ca: Cioran, C. Noica, P. P. Negulescu [nume tăiat de ofițerul de Securitate, care a aflat poate că Negulescu nu fusese legionar, deși opera sa fusese inclusă pe listele de cărți interzise³] și alții.

În vederea întocmirii planului de măsuri pentru a elucida informațiile (s. n.) lui OȘANU s-au făcut primele verificări la Făgăraș. Cu această ocazie a fost identificat fostul profesor de limba română a lui OȘANU⁴, în persoana lui MORARU CORNEL. Despre acesta se dețin date că este stăpînit de aceste concepții filozofice și că întreține relații cu G. N. (arătat în materiale și de I. J. Cluj), cu P. V. Din comuna Ilieni, semnalat și acesta cu predilecții spre filozofia idealistă (s. n.) și chiar cu unele comentarii tendențioase (s. n.). »

Câteva comentarii și precizări pe marginea acestui paragraf dintr-un **document secret** sunt aici necesare.

1. Se vede că, în anul de grație 1975, *filozofia idealistă și comentariile tendențioase* se află, pentru funcționarii Securității, la aceleași nivele de pericolozitate socială. Este important de subliniat că *securiștii* erau funcționari politici, foarte bine plătiți, care controlau, în sens preventiv și punitiv, nu doar acțiunile ci și opiniile tuturor grupurilor sociale. Pentru a fi considerați socialmente utili securiștii

trebuiau să definească și să supravegheze obiectul muncii, adică devianța social-politică a cetățenilor, sau să-l inventeze, în caz că acesta refuza să existe. Iar prin menținerea presiunii asupra societății civile cu efectul și instrumentul ei, frica, acțiunea securiștilor risca să ducă, dacă lucrurile ar fi durat, la dispariția obiectului muncii, adică a opoziției și contestării regimului. Din situație dilematică se putea ieși pe trei căi: schimbarea regimului; variațiunile de presiune – slăbirea și accentuarea presiunii politico-polițiste; provocarea.

2. Publicistul și scriitorul Vasile Gogea, studentul mai sus pomenit, a fost una dintre persoanele urmărite și ulterior de Securitate, pentru fapte mai grave decât lectura unor cărți interzise sau suspecte, printre care colaborarea la ziarul *Libération*, unde va relata despre revolta din Brașov.

3. Cărți de genul celor care excitaseră vigilența unor informatori și vigilența Securității, s-au găsit cu ocazia percheziției ordonate, în biblioteca lui Cornel Moraru. Probabil că sinceritatea, limbuția lui Vasile Gogea cu ocazia unor discuții cu colegi de facultate sau prieteni, a fost prilejul unor note informative care au încărcat propriul său DUI de la Cluj. Nu e vorba deci de informațiile lui Oșanu, transmise vreunui ofițer ci de acelea care, furnizate de un informator din cercul apropiaților săi, au fost depuse în dosarul Gogea (OȘANU). E o chestiune de sens și de gramatică la securiști.

Lectura și discutarea unor cărți interzise, chiar într-un cadru privat dar, mai ales în cadrul școlar, ar fi fost o circumstanță agravantă în cazul în care denunțul, mascat de nota informativă, ar fi putut fi probat, în sensul stabilirii unei legături între o organizație secretă legionară și grupul de cititori, elevi, foști elevi și profesori.

Partidul Comunist nu accepta ideea că educația tineretului s-ar putea face în afara cadrului ideologic stabilit de doctrina oficială. Circulația unor publicații interzise amenința chietudinea analiștilor Securității și ai Partidului Comunist, după ce provocase, la un prim nivel, vigilența ideologică, revoluționară și oportunistă a unui informator din mediul studentesc clujean în 1975.

Precizăm că, la 1975, unele dintre cărțile pe care securiștii le depistaseră, cu ocazia perchezițiilor, la domiciliul celor implicați, nu

mai erau de fapt interzise, sau, chiar dacă figurau în bibliotecile publice la fondul documentar sau secret, erau ușor de citit, cu o simplă recomandare a unui profesor universitar, sub pretextul cercetării în vederea redactării unei lucrări științifice, teză de licență sau doctorat. Accesul la aceste publicații rămânea restricționat pentru elevii de liceu, a căror îndoctrinare era monopolul unei programe școlare strict controlată, purificată.

Iată titlurile cărților sau periodicelor *interzise*, extrasă din **Anexa 1**, (p.4 /DUI),

1. *Mustul care fierbe* de Octavian Goga
2. *Finalitatea ideală a existenței umane* de Constantin Micu, ed. 1943
3. *Evoluția ideilor liberale: Către tineretul liberal, către tinerimea cultă și către socialiștii și lucrătorii din România Mare* de Dimitrie Draghicescu, 1921
4. *Revista Gândirea*
5. *Portretele foștilor regi Carol al II-lea și Mihai I*
6. *Roza vânturilor*, publicistică de Nae Ionescu, 1926-1936
7. *Reconstrucția filozofică* de Mircea Florian, ed. 1944
8. *Istoria logicii*, curs universitar de Nae Ionescu, ed. 1929-1930
9. *Logica*, curs universitar de Nae Ionescu, 1934-1935
10. *Hier et demain* de Gustave le Bon
11. *Un Nouveau Moyen âge* de Nicolas Berdiaeff, ed. 1930
12. *Voyage au bout de la nuit*, roman de Louis Ferdinand Céline.

La familia Moraru a avut loc la 11 iunie 1976, o percheziție domiciliară, cu consimțământul victimei, cu intervenția maiorului Ioan Lupea, a lt.maj. Augustin Moraru, a lt. Florian Pop, toți din Inspectoratul județean Brașov al Securității. După o oră și jumătate de răscolire prin biblioteca celui vizat, în cele două camere ale familiei, i se cere lui Cornel Moraru să predea de bunăvoie cărțile, spre cercetare. Ceea ce nu înseamnă teoretic că este vorba de o confiscare. Nu știu dacă au fost restituite vreodată.

În plus, față de titlurile deja pomenite, lista cuprinde (după originalul procesului verbal în trei exemplare):

1. *Istoria filozofiei moderne*, ediția 1937, București, în patru volume;
2. *Îndrumar în filozofie* de Mircea Florian;
3. *Cunoaștere și existență*, ed. 1939, Societatea română de filozofie, Buc.;
4. *Schițe pentru istoria lui «Cum e cu puțință ceva nou» de Constantin Noica*, ed. 1940;
5. *Curentul antiintelectualist francez* de Jean Aberman, ed. 1939, Buc.;
6. *Izvoare de filozofie*. Culegere de Constantin Flori, C. Noica, M. Vulcănescu, ed. 1942;
7. *Cultura română și politicianismul* de C. Rădulescu-Motru, Ed, Librăriei Leon Alcalay, Buc.;
8. *Elemente de metafizică* de C. Rădulescu-Motru, ed. 1928, Casa Școalelor;
9. *Le Chamanisme* de Mircea Eliade, ed. Payot, Paris,;
10. *Logique du sens* de Gilles Deleuze;
11. *Filozofia Renașterii* de P. P. Negulescu, ed. Cugetarea, 3 volume;
12. *Arta de a suferi* de Mircea Florian, ed. Fundației Regale, Buc.

Grație informatorului CORDUN, dirijat pe lângă Vasile Pîrîu, Securitatea află că suspectul «deține acasă manuale de filozofie interzise de legile statului nostru». CORDUN cunoaște situația lui Vasile Pîrîu, știe că a părăsit postul de instructor de la Casa de cultură în 10 februarie 1975.

Informatorului MIRCEA, în lipsa altuia mai calificat și mai apropiat de țintă, i se «trasează sarcina să stabilească» ce alți tineri dintre foștii elevi, în afară de Vasile Pîrîu, «îl vizitează pe obiectiv» la școală sau acasă. Locotenentul indescifrabil, probabil Florian, concepe în perspectivă selecționarea unor dintre ei «pentru a-i folosi în procesul de documentare a acțiunii de îndoctrinare pe care se pare că

o desfășoară și în prezent prof. Moraru.» (7 martie 1975)

La dosar se mai află două declarații ale lui Petru M. Haș (n. La 10 iulie 1947, în Mișca, jud. Arad), profesor la Școala generală nr. 3 din Făgăraș.

Prima, din 12 iunie 1976, precizează că la cenaclul care funcționa la Casa de cultură Făgăraș «*nu s-au pus în discuție teme referitoare la diferite curente literare sau ideologice sau să se fi vorbit despre poeți sau scriitori de orientare iraționalistă, reacționară.*» Și, mai decis, scrie în final : «*Declar pe propria mea răspundere că nu l-am auzit niciodată făcând elogiul lui Nichifor Crainic sau al orientării de la Gîndirea, în cadrul cenaclului literar sau în altă parte.*»

A doua declarație a lui Petru M. Haș, cea din 13 iunie 1976, dă seama despre o întâlnire și o discuție cu Cornel Moraru din seara zilei anterioare, 12 iunie. Deducem că Moraru era supravegheat și P. M. Haș fusese filat cu ocazia vizitei la Moraru. Fusese convocat pentru o declarație și i se ceruse la 12 iunie să predea cărțile pe care le avea de la Moraru.

În temeiul art. 97 din codul de procedură penală, precizează DOVADA redactată de Securitate, se confirmă faptul că Petru Haș a predat următoarele cărți împrumutate de la Cornel Moraru și Gruia Novac :

1. *Par dela du Bien et du Mal* de Friedrich Nietzsche, Paris;
2. *Le Grand secret* de Maurice Materlinck, Paris, 1921;
3. *Un Nouveau Moyen Age* de Nicolas Berdiaeff;
4. *Voyage au bout de la nuit*, roman de Celine
5. *Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa ca știință* de Immanuel Kant
6. *Trilogia cunoașterii* de Lucian Blaga, ed. 1931;

Dar în 13 iunie recunoaște că nu predase tot și regretă că nu a depus, odată cu *Istoria logicei* de Nae Ionescu, ed. 1943, și alte cărți împrumutate de la Gruia Novac și Cornel Moraru, *Din registrul ideilor gingașe* de Paul Zarifopol, Tristan Tzara, *Primele poeme*, Cartea Românească, 1971.

În concluzie, constatăm că doar o parte din imprimatele citate figurează în listele de *Publicații interzise*, tipărite de Ministerul Propagandei sau de Direcția Presei (cenzura) din 1945 încoace. Pentru verificare am consultat ediția sintetică apărută în 2004 sub îngrijirea fostului deținut «reeducat» de la Pitești, sociologul Paul Caravia. Nicolai Berdiaev e prezent cu alt titlu, eseurile lui Zarifopol sunt interzise, nu și bânguierile lui Tzara. Gustave le Bon lipsește, Louis Ferdinand Céline e stigmatizat pentru *Bagatelles pour un massacre* sau *Mort à credit*, ceea ce e logic după criteriile cenzorilor, nu și cu *Voyage au bout de la nuit*, roman de «critică socială» care putea părea chiar de stânga.

Dacă s-ar fi aplicat strict vreo logică cenzorială, nu multe lucruri ar fi fost de reproșat în 1975 posesorului acestor cărți sau celor care le citiseră. De fapt chiar și indicațiile legii erau depășite. Se contestau drepturile elementare ale unor cetățeni: de a citi ce vor, dreptul de a discuta pe marginea acestor lecturi, nu se accepta nici măcar dreptul unor opinii critice, fiindcă lecturile nu puteau reprezenta automat o adeziune la vreo ideologie.

Deși șubred și cu un conținut real vag definit, temeiul legal al confiscărilor de cărți exista în **Codul de procedură penală al R. S. R.**, ediția 1968.⁵ Astfel art. 105 preciza că: «organul judiciar care efectuează perchiziția are dreptul să deschidă încăperile sau alte mijloace de păstrare în care s-ar putea găsi obiectele sau înscrisurile căutate, dacă cel în măsură să le deschidă refuză aceasta.»

«Organul judiciar este obligat să se limiteze la ridicarea numai a obiectelor și înscrisurilor care au legătură cu fapta săvârșită; *obiectele sau înscrisurile a căror circulație și deținere este interzisă se ridică totdeauna.*»

Temeiul interdicției unor publicații, al căror număr a variat în diferitele etape ale «construcției societății socialiste» nu se discută, desigur. El era strict ideologic. Dar constatăm că în 1976, la peste trei decenii de la ocuparea României de către eliberatorii sovietici, interdicțiile stabilite în 1948, ca aplicații ale Convenției de armistițiu din 1945, nu au fost **oficial** revizuite, anulate. Așa că estropierea

culturii române nu se mai poate pune azi exclusiv pe seama ocupantului străin.

Un deceniu mai târziu, în 1984, în vremurile de restriște ale național-comunismului, mi se confiscaseră și mie cărți, la intrarea în România, după o participare la un Colocviu internațional dedicat lui George Orwell. Unele cărți erau de o factură diferită, scrieri ale unor autori ca Virgil Ierunca, Vintilă Horia. Despre opera lui Mircea Eliade se scria uneori în presa internă după 1968. Cioran sau Soljenițin erau persona non-grata. Grav era că încercasem să introduc în țară cărți fără aprobare, deși mi se atrăsese atenția să nu o fac. Virgil Ierunca făcea parte dintr-o listă foarte neagră, comentariile sale la *Europa liberă* fiind net antiguvernamentale. Nu știu ce trebuie să cred, că opera lui George Orwell era necunoscută Securității sau că mi se făcuse un hatâr, fiind lăsat totuși să ies, cu convingerea că voi colabora cu note informative la întoarcere? Nu a fost să fie, din unghiul Securității, căci scandalul public pe care l-am provocat după confiscarea cărților, protestele scrise adresate Ministrului de Interne, Homoșteanu, intervenția pe aceeași temă de la Conferința Uniunii scriitorilor, a blocat eventualele lor proiecte de racolare. Am evocat deja aceste fapte în scris. Reamintesc doar că biletul de tren trimis de organizatori nu a ajuns niciodată la mine, că l-am găsit în DUI-ul meu. Și că am ajuns la locul desfășurării colocviului cu autostopul, forțând mâna Securității.

Un plan de măsuri

Planul de măsuri stabilit de Direcția I-a (informații Interne) din Ministerul de Interne la 6 septembrie 1975, înregistrat cu nr. 110/N.T./00126. 083, STRICT SECRET, Exemplar nr. 3, precizează că «Inspectoratul județean de securitate Brașov-Biroul de securitate Făgăraș- vor întreprinde următoarele măsuri:

vor fi luați în lucru prin dosar de urmărire informativă numiții:

1) MORARU CORNEL, fiul lui Tudor și Iuliana, născut la 24.X. 1943 în Pietrarii de Jos — Vâlcea, membru PCR, absolvent al Facultății de filozofie, în prezent profesor de limba română la Liceul

«Negru Vodă» din Făgăraș. Ca legătură a lui va fi lucrat și PÎRVU VASILE din Ilieni.

2) GRUIA NOVAC, fiul lui Mihai și Maria, născut la 27. V. 1954 în Făgăraș, student anul II la Facultatea de filozofie din București, legătură a lui «OȘANU» și cu relații în rândul unor filozofi ca C. NOICA, AL. BOBOC, AL. VALENTIN, AL. DUMITRIU și alții.

În cadrul dosarului de urmărire informativă se va urmări a se stabili:

1) – poziția prezentă — ideile, concepțiile politice față de orânduirea socială și de stat din țara noastră pe care le exteriorizează în cercul său de relații;

2) – elementele, cauzele care au contribuit la formarea concepțiilor idealiste, *ostile față de orânduirea din țara noastră*; [s. n. - acuzație gravă de tip penal]

3) – dacă în activitatea lor urmăresc să *inoculeze* [termen medical, tradițional folosit în negativ de limbajul propagandei comuniste. n. ed.] elevilor cu care vin în contact concepțiile lor, cum le realizează (ore de curs, meditații, cenacluri literare etc.);

4) – clarificare naturii relațiilor lui MORARU CORNEL și GRUIA NOVAC cu C. NOICA, AL. BOBOC, AL. DUMITRIU, AL. VALENTIN etc., precum și cu fratele lui HORIA SIMA — «ȚEPOSUL» care domiciliază în comuna Mândra;

5)– identificarea legionarilor sau altor persoane care ar deține materiale de propagandă legionaro-fascistă și le difuzează.

6) – verificarea dacă la domiciliile celor de mai sus cât și la locuința lui «OȘANU» din Făgăraș nu sînt materiale cu conținut *neavenit*⁶;

7) – verificarea afirmației făcute de «OȘANU» că în Făgăraș există un puternic centru legionar.

Pentru realizarea sarcinilor menționate se vor lua următoarele măsuri :

Pentru profesorul MORARU CORNEL

– Supravegherea informativă la locul de muncă se va realiza în prima perioadă - neavând alte posibilități - cu inf. «MIRCEA» care va stabili :

– relațiile pe care le are obiectivul în rândul cadrelor didactice, a elevilor;

– natura acestor relații și ideile pe care le exteriorizează față de aceștia

– dacă dă meditații la domiciliul său pentru elevii din acel liceu.

Sarcină permanentă

– Pentru cunoașterea concepțiilor, a felului cum abordează problemele în rândul cadrelor didactice, cât și prin discuții individuale la locul de muncă cât și în anturaj – la nivelul profesorilor – va fi recrutat prof. GREAVU TRAIAN.

[Nota mss a ofițerului] Da. Greavu Doina

Termen : 25 sept. 1975

Răspund : Lt. Pop Florin ajutat de Cpt. Bîlbă Ion

– La începutul anului școlar se vor stabili clasele în care obiectivul are ore și în funcție de aceasta *se va proceda la recrutarea de informatori —în special la clasele mai mari—*⁷ pentru a verifica dacă transmite în discuții idei idealiste, dacă invită pe cineva acasă pentru meditații etc.

[Nota mss. a ofițerului.] *La 25. XII 75. se va efectua recrutarea a 2 surse elevi. Se va verifica dacă are dirigenție, la ce clasă și măsuri.*]

Termen : 30 sept. 1975

Răspund : Lt. Pop Florin ajutat de Cpt. Bîlbă Ion

Având în vedere că prof. MORARU CORNEL este inițiatorul cenaclului literar din cadrul Casei de cultură Făgăraș unde ține și expuneri, se va stabili prin inf. «CORDUN»⁸ poziția și atitudinea acestuia acolo.

Tot în acest scop vor fi trimiși de la Brașov inf. «BRAȘOVEANU», «TOPOLOGU» care vor participa la ședințele cenaclului și vor căuta să întrețină relații cu prof. MORARU C.

[Nota mss. *Cenacul își începe activitatea în decembrie.*]

Sarcină permanentă Răspund : Cpt. Baias și Lt. Pop Florin

– Pentru cunoașterea poziției lui MORARU CORNEL la domiciliu se vor lua măsuri pentru instalarea mijloacelor speciale.

[*Notă mss. S-a propus și s-a aprobat*]

Termen : 20 sept. 1975

Răspund : Lt. Pop Florin ajutat de Cpt. Bîlbă Ion

— Verificare bibliotecii lui MORARU CORNEL se va realiza prin rețeaua informativă sau perchiziție secretă sau deschisă, în raport de condițiile pe care le oferă imobilul.

[*Nota mss.*] prin R.I: - parțial   Termen : 20 sept. 1975

Răspund : Cpt. Bîlbă Ion și Lt. Pop Florin

– Cu ocazia părăsirii orașului Făgăraș, cu destinația Cluj-București-Sibiu sau alte localități, va fi luat *în filaj*.

Răspunde : Lt. Pop Florin

– Pentru cunoașterea relațiilor pe care le are cu C. NOICA, CIORAN atât el cât și legăturile sale PÎRÎU VASILE, «OȘANU» va fi folosit «SIBIANUL».

De elucidarea acestor aspect răspunde lt.col Dănilă de la I. J. Sibiu.

– Persoanele cu care întreține relații în țară și străinătate prin corespondență vor fi identificate prin Unitatea Specială «S» [*Nota mss. Da.*] [*S = Violarea corespondenței*]

Sarcină permanentă

Răspunde : Lt. Pop Florin

– Verificarea relațiilor dintre fratele lui H. Sima și MORARU CORNEL, «OȘANUL» se vor realiza prin inf. «P. MĂGUREANU».

Răspunde : Lt. Col. Pațache – șeful serv. 1 Brașov

Supravegherea informativă : pentru a stabili persoanele care îi formează anturajul prezent la locul de muncă, la domiciliul, atitudinea și manifestările se vor realiza cu informatorii «ADRIAN» și «CORDUN» [*Nota mss. Da*]

Sarcină permanentă

Răspunde : Lt. Pop Florin

Pentru cunoașterea comportării și ideilor pe care le transmitea elevilor în clasă în timpul meditațiilor, în discuțiile particulare în

timpul liber, se vor face recrutări din rândurile acestora, în special din clasele mai mari.

Termen : 10 oct. 1975

Răspunde : Lt. Pop Florin

Cunoașterea relațiilor pe care le are, a poziției lui la domiciliu, se va realiza și cu ajutorul *măsurilor speciale ce se vor instala*. [s. n. = Ascultarea prin microfoane]

Termen : 15 sept. 1975

Răspund : Cpt. Bîlbă I. și Lt. Pop Fl.

Verificarea, dacă la domiciliu, loc de muncă nu deține literatură legionară, sau alte materiale scrise de persoane cu antecedente politice se va realiza prin efectuarea unor perchiții secrete.

Termen : 15 sept. 1975

Răspund : Cpt. Bîlbă I. și Lt. Pop Fl.

Vor fi luate măsuri de cunoașterea raporturilor pe care le are cu familia STĂNESCU (locuiește în aceeași curte), cu nepotul și mama legionarului MATEIAȘI VIRGIL.

Dacă eventual GRUIA NOVAC și alți colegi au venit în contact cu acesta în timp ce MATEIAȘI VIRGIL își vizitează mama și măsura în care acesta ar fi putut exercita influență asupra obiectivului.

Pentru aceasta vor fi folosiți informatorii «MIRONESCU» și «SĂVULESCU».

Răspund : Maior Porojnicu Alex. și Lt. Pop Fl.

Lucrarea lui GRUIA NOVAC în București cu ocazia susținerii examenelor la facultate sau cu prilejul altor deplasări se va realiza de către Direcția I-a serviciul 6.

Răspunde : Lt. Maj. Oancea Traian

Pentru a putea cunoaște permanent relațiile dintre «OȘANU» și relațiile lui din Făgăraș, vor fi identificați studenții din Făgăraș care urmează facultatea la Cluj sau cadre didactice ce deja [sic!] la Cluj sau Făgăraș și îi cunosc pe ambii, *trecându-se la efectuarea unor recrutări*.

Răspund : lt. Pop Florian și lt. Mak. Heta

Termen : 20 XII 1975

Întrucât în materialul obținut de I. J. Cluj rezultă că și tatăl lui

«OȘANU» (GAGEA VASILE) [sic!] are concepții dușmănoase, se ocupă cu redactarea memoriilor, s-au inițiat măsuri pentru lucrarea lui împreună cu organele C. I. [n. ed. *Contra Informații, probabil*] din Făgăraș, deoarece este angajat la o unitate militară din Făgăraș.

Pentru clarificarea aspectelor privind existența unor persoane care dețin materiale legionare, existența unui centru legionar de exaltare a ideilor lui NOICA, se va acționa astfel :

– Instruirea întregii rețele informative din problema legionară, pentru a se cunoaște persoanele care transmit, colportează ideile lui «OȘANU».

In acest scop vor fi trimiși și informatori cu posibilități din orașul Brașov, care au fost deja selecționați. [s. n]

Răspund :: Lt. Col. Pațache -șeful serv. 1- Brașov și Mr. Porojnicu Alex.

– Foștii profesori de la Liceul «Negru Vodă» cunoscuți cu antecedente politice-legionari și P.N.Ț. - PRODEANU MIHAI, SĂBĂDUȘ DIONISIE, SIPOȘ ION, NICA ȘTEFAN, COMĂNICI NICOLAE, cu domiciliul în Făgăraș și FLORESCU OCTAVIAN din București, precum și foști conducători legionari MATEIAȘI VIRGIL, COMȘA ION, DAN ION vor fi luați în lucru activ pentru a verifica

- dacă au materiale cu conținut legionar sau fascist la domiciliul lor;

- dacă vin în contact cu tineri cărora să le inoculeze concepții antimarxiste;

- dacă sînt semnalați cu manifestări dușmănoase, relații suspecte etc.

Aceste aspecte se vor realiza prin informatorii «IONIȚĂ», «LUPEANU», «DOBRIN», «MÎNDREANU» cu posibilități de informare pe lângă cei de mai sus.

Sarcină permanentă

Răspunde Lt. Col. Pațache I și Mr. Porojnicu A.

Toți legionarii cu pregătire intelectuală vor fi selecționați și supravegheați în mod activ pentru a le cunoaște preocupările în vederea identificării persoanei sau persoanelor la care se referă «OȘANU».

Sarcină permanentă

Răspunde : Mr. Porojnicu Alex.

Acțiunile informative privind pe MORARU CORNEL și GRUIA NOVAC și măsurile inițiate pe linia problemei legionare vor fi analizate lunar la nivelul adjunctului șefului securității și se vor iniția noi măsuri, în raport de datele obținute.

Se va coopera cu I. J. Cluj prin Direcția I-a.

De realizarea sarcinilor din plan răspund :

Din partea Direcției I-a

Din partea I.J. Brașov

Lt. col. Nagy Tiberiu

Lt.col.

Marinescu Ion

lt. maj. Oancea Traian ss descifrabil

«În antetul documentului au fost înscrise de mână următoarele :

— Cazul să fie luat în control de Serv. 1

— Serviciul 1 și 6 să asigure executarea sarcinilor și măsurilor propuse în plan

— La 30 oct. 1975 să se prezinte cazul la analiză și măsurile ce urmează a fi luate în continuare.

ss. Lt. Col. GH. NĂSTASE 6.09.1975»

Amploarea agitației pare exagerată, dacă considerăm doar numărul persoanelor direct implicate în lectura sau eventual discutarea unor cărți potențial interzise.

Să facem acum o socoteală. Câți au fost cei supravegheați și câți au fost supravegheatorii?

Vasile Gogea, Cornel Moraru, Petru M. Haș, Gruia Novac, Lucian Tamaris⁹ la Cluj și Făgăraș, un număr mare de foști legionari sau țărâniști, cel puțin zece ofițeri de Securitate, de la Cluj, Făgăraș, Brașov și București-Direcția a III-a, 11 informatori, «SIBIANUL», «CORDUN», «MIRCEA», «P. MĂGUREANU», «MIRONESCU», «SĂVULESCU», «IONIȚĂ», «LUPEANU», «DOBRIN», «BRASOVEANU V.», «TOPOLOGU», dintre care ultimii doi, foarte probabil scriitori brașoveni, erau special antrenați pentru acest mediu, mobilizați pentru a se deplasa de la Brașov la Făgăraș, a intra în

contact și a-l trage de limbă pe Cornel Moraru.

Prin *Raportul cu propuneri de instalare a mijloacelor speciale în cazul numitului «PROFESORUL»*, redactat la 05.10.1975 și aprobat la 16.10.1975, reiese că ascultarea domiciliară a durat un an. Știind că în redacția revistei *Vatra*, în cel puțin două birouri, din patru, cel unde lucrasem eu din 1983 până în 1986 și cel al redactorilor șefi succesivi, Guga și Moraru, fuseseră de asemenea instalate «mijloace speciale» de ascultare, descoperite în decembrie 1989, când armata a venit să le depisteze sau, mai degrabă poate, să le recupereze, reiese că Moraru a fost direct sau indirect ascultat vreme de peste un deceniu. Notele de ascultare de la Făgăraș nu figurează la dosarul MORARU. Nu știu dacă cele de la Târgu Mureș se păstrează undeva, ele nefigurând în dosarul «DINU» (CULCER), unde se află doar notele de ascultare de la domiciliul meu.

Nota lui BRASOVEANU V., cel trimis special pentru a aduna informații, cu care Cornel Moraru a petrecut o seară într-un restaurant din Făgăraș, a fost imediat depusă la dosar de cpt. Ploeanu din Brașov. Nota merită să fie citată integral, pentru valențele sale morale și stilistice:

«Sursa informează că a fost vizitat acasă, de profesorul CORNEL MORARU din Făgăraș. După un schimb de cuvinte convenționale, Cornel Moraru i-a cerut sursei îngăduința să i se destăinuie.

În scopul reproducerii cât mai fidele a convorbirii care a avut loc între sursă și Cornel Moraru, sursa va încerca să intervină în «spovedania» lui numai atunci când va fi absolut nevoie, pentru a nu întrerupe firul roșu al povestirii.

CORNEL MORARU: Am venit la dvs. ca la un părinte, sau dacă vreți ca la un frate. V-am cunoscut la Brașov, ne-am reîntâlnit la Făgăraș, din nou la Brașov. Am vorbit din prima clipă cu dv. ca de la inimă la inimă. N-aș putea defini fenomenul care m-a atras la dv. - poate faptul că v-am remarcat modestia, sau *darul de a vă strecura în sufletele oamenilor, fără ostentație [s. n.]*. Vi le mărturisesc toate acestea pentru că ceea ce vă voi spune, confirmă, sau aș voi să

confirme încrederea pe care mi-ați câștigat-o și certitudinea că voi găsi la dv. sfatul de care am atâta nevoie.

SURSA: Mă bucură faptul că mă creditați cu atâta încredere, în ce privește sfatul, rămâne să vedem în ce măsură îți va putea folosi, după ce voi afla despre ce este vorba.

C. M.: Iată ce mi s-a întâmplat. V-am mai spus că nutream speranța să mă transfer la redacția revistei VATRA din Tg. Mureș. - După ultima noastră întâlnire - de câteva clipe - promisem vestea aprobării de la organele de partid din Tg. Mureș, a transferului meu la revista *Vatra*. În vederea deslegării mele de la școală, am fost chemat la tov. Secretară a comitetului de partid, Georgescu. De la bun început dsa. a rămas surprinsă și și-a exprimat regretul că nu a cunoscut preocupările mele literare, deși după activitatea mea depusă în cadrul acțiunilor extrașcolare, fără să mai vorbească de cea de la catedră, ar fi trebuit să-și dea seama. Dacă ar fi știut că sînt critic literar - a continuat tov. Georgescu - m-ar fi adus la revista *Astra*, nu s-ar fi zbatut să-l aducă pe Ion Itu, cu care a avut probleme, deoarece l-a adus din alt județ.

SURSA: Și care a fost, în concluzie, atitudinea tov. Georgescu?

C. M.: Dsa. m-a sfătuit să am răbdare, să mai reflectez, căci s-ar putea să găsească un loc la Brașov fie ca profesor și poate chiar ca redactor la revista *Astra*, în cazul apariției lunare. Între timp am fost chemat săptămîna trecută la *Vatra*. Am fost la Tg. Mureș, marți 17 februarie [1976], unde redactorul șef - Guga - mi-a comunicat, foarte laconic, că Comitetul județean de partid și-a retras aprobarea transferării mele la revistă. Desigur că l-am întrebat, dacă se știe de ce? Sau dacă i-a întrebat pe cei care au luat această hotărâre, ce motive au adus împotriva transferării mele. Guga — a continuat Cornel Moraru mărturisirile — mi-a răspuns că a fost asigurat că nici nu-l voi întreba despre motive, pentru că le știu eu. Cu tot laconismul său, Guga s-a trădat întrebându-mă cum stau cu securitatea din Făgăraș? Din această clipă, deși el a negat, am dedus că cei ce s-au opus transferului meu, [sunt] muncitorii (mai precis lucrătorii) securității din Făgăraș, cu toate că n-am avut nici un conflict cu nimeni, n-am fost chemat nici măcar la miliție vreodată.

Dvs. ce părere aveți? Greșesc eu oprindu-mă la această ipoteză, s-au [sic!] mi-ați putea deschide ochii spre altă sursă?

SURSA: Ce să zic? Astăzi organele securității statului sînt constituite dintr-un corp de specialiști care nu urmăresc succese ieftine «spectaculoase», încheiate cu procese regizate cum a cerut ceasul vremii odată, sau din neștiință. [s. n.] A fi astăzi «clientul» organelor de securitate înseamnă să fi comis s-au [sic!] în curs de a comite un act nesăbuit împotriva statului. De aceea cred că sursa rezervei față de transferul dvs. trebuie căutată printre «invidioși». Sau, să mergem și pe altă pistă. Nu cumva ai recenzat cărți în *Flacăra* a unor scriitori foști legionari?

C. M.: În primul rând la *Flacăra* nu aleg eu cărțile pe care le recenz, ci mi le trimite Adrian Păunescu. El le alege după criteriile și sarcinile -probabil- pe care le primește. În altă ordine de idei, nu cred să fi recenzat vreun fost legionar, deși s-ar putea, pentru că nu le cunosc trecutul la toți scriitorii.

De când sunt în Făgăraș nu întrețin relații decît cu nașul meu care este muncitor, un om de treabă. Cu colegii mei întîrzii câteodată, în public. La școală, până n-am ajuns să public în *Flacăra* îmi solicitau toți colegii concursul. Le conspectam lucrări etc.- De când trebuie să citesc săptămînal deci, trei cărți, să scriu câte o recenzie sau *eseu*¹⁰ nu mai am timp pentru ei, așa că s-ar putea să aveți dreptate că sînt invidioși. Deci nu chiar răi. Poate de aceia [sic!] sînt privit de unii ca infatuați și mi s-a a adus la ureche că m-ar ponegri prin diverse familii.

Referitor la relațiile mele, vă pot cita două-trei cazuri: într-o zi am fost invitat de un redactor de la *Flacăra*, să merg cu el la C. Noica, într-o vizită programată de el pentru un interviu. Auzind de la colegi că C. Noica este un fost legionar notoriu, am evitat să merg pe motiv că mă așteaptă o rudă în gară.

Altădată am fost invitat tot așa, să mergem la Grigore Popa, fost directorul ziarului *Țara* din Sibiu, sub Antonescu. Știind tot așa, de la alții că a fost închis pentru că a militat împotriva regimului, am refuzat să merg, pentru a nu da loc la interpretări. La fel am refuzat să-l văd pe *esseistul* Anton Dimitriu [sic!], despre care iarăși auzisem că a fost

la închisoare.

Acestea sînt faptele. Acesta sînt eu. În școală m-am străduit să fiu corect, devotat partidului al cărui membru sînt. Judecați-mă vă rog dvs. care ați trecut prin atâtea chinuri ale incertitudinii, ale dureroasei neputințe, de-a nu putea nici măcar bănuî ce vină ți se aduce și de către cine!

SURSA : Te înțeleg. Și sînt sincer mîhnit, că un tânăr excepțional pregătit, cu un talent care nu se găsește pe orice drum, care ar putea face cinste criticii literare românești în fruntea celei mai pretențioase reviste, poate ajunge, astăzi, în această situație. Dar situația d-tale nu-i disperată. Ai toate căile posibile să deslegi «Nodul Gordian».

Cei ce veghează la liniștea noastră și a statului, sînt oameni. Oameni, în fruntea cărora stă însăși tovarășul Ceaușescu [n. ed. numele e acoperit cu negru], conducătorul statului. Dar trebuie să li te mărturisești, cum mi te-ai mărturisit mie. Fără sfială, cu convingerea că dacă n-ai nimic pe conștiință, ți se va face dreptate.

C. M.: Și cum aș putea, sau ar trebui să procedez?

SURSA: Foarte simplu. Faci o cerere în care soliciți comandantului securității județene, o audiență, într-o problemă de o gravă importanță personală.

După mai bine de trei ore, a plecat de la mine sincer îndurerat, mărturisindu-și nădejdea de a putea părăsi Făgărașul în care a devenit indezirabil.

Brașov, 24 februarie 1976. „BRAȘOVEANU”»

«Mențiuni: Numitul MORARU CORNEL se află în atenția Bir. De securitate Făgăraș.

Nota în copie se va trimite spre exploatare la Făgăraș.»

«Nota mss. 22.03.1976. Să analizăm prezenta notă în contextul celorlalte materiale ce le obținem. Foarte multă atenție în lucrarea cazului menționat.» [citată paginile 47-47v-48, DUI]

Comentarii și ipoteze

BRAȘOVEANU V. , de va fiind încă activ, are vocație de

informator. Nu e un om foarte cultivat, deși scriitor. A fost probabil umilit pe vremea când era în închisoare. Apreciază stilul noilor securiști. Profită de ocazie ca să se facă plăcut, bine văzut de ofițerul său de legătură, elogiind calitatea profesională și morală a noilor săi patroni sau protectori.

Alegerea sa ca interlocutor și intermediar nu e întâmplătoare. Presupun că, adresându-i-se, Moraru știa cu cine avea de-a face, spera măcar că mesajul său va ajunge astfel la destinatar, adică la Securitate, de la care de fapt cerea explicații indirect. Ceea ce pînă la urmă informatorul îl și sfătuiește să facă, probând intuiția lui Cornel Moraru.

Nu știu, totuși, cine manipula și pe cine. Anumite fraze elogioase despre C. M. ale lui BRAȘOVEANU sunt ca un scut, ele par să se adreseze securiștilor, pentru a le atrage atenția că au de-a face cu un om de mare valoare. Ambiguitate reală sau imaginația mea?

Dincolo de aceste fapte, am atras deja atenția asupra temerii paranoice a Securității, deci a Partidului comunist, prin Serviciului I, față de eventualitatea difuzării în mediul tineretului școlar și universitar a unor aspecte ale ideologiei legionare, temere legată și de ipoteza unei organizări subterane a unor grupuri filo-legionare. Este semnificativă continuitatea între asiduitatea supravegherii, evantaiul măsurilor de informare și violența reprimării oricăror presupuse coalizări dintre foștii legionari și tineret.

Subliniem faptul că în 1975 Constantin Noica mai era considerat în dosarele Securității, un *filosof legionar*. Nu putem lăsa nemenționată ignoranța Serviciului I în domeniul filozofic, de vreme ce se amestecă în lista de publicații presupuse legionare, cu o terminologie aproximativă idealismul, fascismul, anti-marxismul și *neavenit-ismul*, concept specific ultra-larg, care putea înghiți orice, după bunul plac al ideologilor de partid și al securiștilor de serviciu.

Merita oare să ne mai mirăm, în 1990, că Ion Iliescu, fost membru al CC al PCR și fost prim secretar de județ, deci șef real al Securității la Iași și apoi pe țară, în 1990, desemnase legionarii și

PNȚ-ul ca inamici ai loviturii sale de stat, intrată în istoria României cu pseudonimul *Revoluție*?

Asupra naturii și conținutului publicațiilor, asupra modului în care le-a obținut, păstrat sau difuzat, Cornel Moraru va reveni în cel puțin două declarații autografe aflate la dosar, cu detalii și motivații. Ele nu trebuiesc citite neapărat ca expresie a opiniilor celui anchetat, deși, în lipsa unor precizări în opera publicată, el pot fi chiar opiniile criticului. Sub această rezervă, vom cita câteva pasaje din declarația datată 11 iunie 1976, adică la 18 zile înainte de clasarea DUI «PROFESORUL».

Două declarații olografe

Declarațiile din 11 iunie și din 12 iunie 1976, zile când era audiat și Petre M. Haș, se reduc la descrierea modului în care Cornel Moraru și-a procurat cărțile incriminate de anchetatori, la negarea naturii lor «reaționare», pernicioase, pe care instinctiv și rațional Moraru o menține, la stabilirea circulației lor eventuale în grupul informal care era supus anchetei Securității, accentul fiind pus pe necesitatea documentării pe care o implica studiul filozofiei în mediul universitar, a dificultății de a obține cursuri, pe caracterizarea succintă a relațiilor întâmplătoare, pragmatice și *ne-ideologice* cu foștii săi elevi, pe dorința de a recupera cărțile al căror caracter benign ar îndreptăți o astfel de încheiere. Nici o dată, nici unul din cei anchetați nu se lasă animat de capcana *paradoxului prizonierului*, nu constatăm practica auto-apărării prin acuzarea celui alt. Inteligență, instinct, bun-simț, moralitate, toate împreună reduc impactul anchetei. Sîntem totuși în 1976 și nimic din cele afirmate la deschiderea DUI nu se dovedește exact.

Interesul istorico-literar al documentului se completează cu elementele sociologice și politice pe care le conține, definind lecturile unui eminent critic literar și cercetător, dificultatea de a se informa și de a-și constitui o bibliotecă personală chiar și în deceniile șapte și opt

ale secolului trecut, obligatoriile manevre retorice pentru a evita acuzele de îndoctrinare ilegală a unor elevi, acuze care puteau duce, în anumite împrejurări, la excluderea din învățământ a învinutului.

„Cele mai multe din cărțile de față și cărțile vechi pe care le am eu le-am procurat în timp ce eram student la filozofie, din „talcioac”. N-aș putea preciza însă anul exact. Altele le-am procurat de la Stanciu Lucian (domiciliat în București, str. Emil Gârleanu, nr. 21, sector IV). Pe Lucian Stanciu l-am întâlnit de fapt tot în „talcioac”, dar l-am regăsit apoi la filozofie. Aveam nevoie de cursuri, cărți. N-am avut niciodată sentimentul (și nici acum nu am) că prin aceasta am comis un act insurgent (s. a.) de cultură (antipartinic sau antistatal). Și cred că întotdeauna le-am receptat dintr-o perspectivă marxistă justă. [Aici intervine, ca o măsură elementară de auto-protecție necesară, retorica dezvinovățirii. Nota d. c.] Mărturisesc, de asemenea, că nici nu le-am citit pe toate sau nu le-am citit integral, preocupările de literatură luându-mi foarte mult timp.

Dar să le iau pe rând :

1) «Istoria filosofiei moderne» Cred că am cumpărat-o de la Stanciu Lucian, prin anul II, 1970 (de la filosofie). Îmi lipsește vol III. Cred că au mai consultat-o parțial (și eu tot parțial am citit-o) Greavu Traian, Novac Gruia, (dar cred că o are și el), Haș Petru, Elena Gîțu (nu sunt sigur) și prof. Funariu.

2) Mircea Florian ¹¹: «Cunoaștere și existență». Originea: același lucru. Cine a mai citit-o ? Cred că numai eu (parțial), Novac (dacă nu o are și el).

3) Mircea Florian: «Îndrumare în filosofie». Originea : talcioac (totuși cu aproximație). Au mai citit-o cred și cei de la punctul I, poate și Pîrîu Vasile (deși bănuiesc că o are și el).

4) Mircea Eliade, «Le Chamanisme». Sursa: Stanciu Lucian, cu aproximație 1972. Au mai citit-o Petru Haș (cred că cel mai serios), Cornea Pantelimon, (cu aproximație totuși), Elena Gîțu, poate și prof. Funariu.

5) «Logique du sens» de Gilles Deleuze. N-am citit-o. Aparține lui Vasile Pîrîu. A primit-o probabil din Franța în cadrul schimburilor

culturale.”

Și lista comentariilor continuă până la pct. 14. Argumentația se impune.

„N-am făcut niciodată propagandă «pro» cărților «periculoase». Nu cred că cineva a respins mai convingător ca mine pe Crainic sau Cioran. Depinde cum am fost înțeles. Totuși eu cred în adevărul meu de om cinstit. [...]”

„În ce mă privește, eu trăiesc în prezent. [...] nu mi-a fost frică de trecut: nici de Crainic, Nae Ionescu, Cioran. Și nici acum nu mi-e frică. Și consider că și tineretul trebuie să fie obișnuit și să nu se teamă de «fantomе»,».

Pînă la urmă, de fapt, fără ostentație, Cornel Moraru le cere anchetatorilor să nu se teamă nici ei de trecut, să nu anuleze dreptul la informare, să acorde tinerilor dreptul de a se informa liber.

Angajarea lui Cornel Moraru la revista *Vatra*, unde criticul literar debutase în 1972, ar fi trebuit să aibă loc în această perioadă. Prin denunțul care l-a atins, în rîcoșeu, ca la o lovitură de biliard, formalitățile angajării au fost blocate trei ani.

Din corespondența cu Cornel Moraru, în calitatea mea de responsabil cu sectorul criticii literare, din acea perioadă, aflată acum în arhive publice, se pot extrage detalii. Dar acum importantă mi se pare descrierea contextului secret.

Redactorul șef, Romulus Guga, fusese convins de la început de calitatea scrisului lui Cornel Moraru. *Vatra* avea interesul să-și întărească sectorul de critică, pentru a acoperi o activitate editorială foarte dinamică în aceea perioadă, și asta s-a făcut prin angajarea succesivă a lui Serafim Duicu, adus de Guga, a lui Anton Cosma, adus de mine, și a lui Cornel Moraru, care fusese recomandat în 1972 de Mihai Sin, făgărășean și el.

Dar intervenția Securității, evident discretă, care luase aspectul unei telegrame secrete de la Făgăraș la Târgu Mureș, blocase procesul administrativ de angajare.

Iată telegrama (p. 100/DUI)

ok gs. nr. 3 w 70 21.1.1976 12,00

ministerul de interne

inspectoratul judetean brasov

biroul de securitate fagaras

nr. 100/pf/00100058

(fulger) strict secret

catre, inspectoratul judetean mures - securitate – *de catre noi este lucrat prin d.u.i. pentru manifestari de nuantza legionara numitul moraru cornel profesor de literatura romana la liceul „radu negru” fagaras. Informativ a rezultat ca de la 1.02.1976 numitul s-ar transfera ca redactor la revista „vatra” rugam a verifica de urgentza si a ne comunica daca numitul are aranjat intradevar transferul la revista ‘vatra’ sau alta revista din tg-mures intrucit cazul se afla in atentzia conducerii directziei 1-a.*

Ofitzer specialist 1

capitan bilba ion

transmite sandru nicoleta. Rog cnf

cfm cecalacea cecalecean rew my rew . 2

Guga nu părea suficient de decis, ca să nu zic curajos, ca să înfrunte anularea acordului inițial obținut și nici să caute explicații pentru această schimbare oficioasă de atitudine din partea Serviciului de cadre al PCR, de a cărui acord prealabil depindeau transferul dintr-un județ în altul și, în final, angajarea unui redactor. În aceste condiții, a trebuit să insist pe lângă Romulus Guga, cerându-i să nu lase dosarul blocat fără a-i da celui vizat, adică lui Cornel Moraru, o explicație și, mai ales, o pistă pentru a putea să limpezească acele turnătorii sau manevre a căror prezență o puteam presupune dar despre a căror sursă și natură nici el, nici noi nu aveam cunoștință atunci.

Deși la 29 iunie 1976 Securitatea Făgăraș propunea, după diverse perchiziții, interogatorii și declarații acumulate, într-o **notă-raport**, închiderea dosarului de urmărire informativă, și transfera acțiunea în domeniul de competență directă al partidului, situația

angajării la *Vatra* nu s-a deblocat imediat. Cornel Moraru a devenit redactor la revista *Vatra* din Târgu-Mureș în 1979, apoi redactor-șef al revistei din 1983, după moartea lui Romulus Guga, la propunerea mea, adresată direct primului secretar al județenei PCR, Nicolae Vereș. Voi reveni, în alte contexte, tot pe bază de documente, asupra argumentației mele de atunci, a atmosferei redacționale tensionate de după decesul neașteptat al lui Romulus Guga.

Iată concluzia **Notei-raport**.

«Întrucât faptele relatate mai sus nu întrunesc laturile constitutive ale vreunei infracțiuni și ținând cont de pregătire și calitatea de profesor pe care o are numitul MORARU CORNEL- care era în măsură să analizeze conținutul cărților din bibliotecă, să-și dea seama de pericolul ce-l prezintă împrumutul unor asemenea cărți la tineri ca GOGEA VASILE, GRUIA NOVAC, PÎRAU VASILE; HAȘ PETRU și ROMAN ELENA -

PROPUNEM închiderea dosarului de urmărire informativă nr. 3719/1975 și sesizarea Comitetului Orășenesc P.C.R. Făgăraș cu rezultatul cercetărilor pentru a lua măsurile ce se cuvin pe linie de partid. Ofițer de C.P: Cpt. Mihai Gheorghe. Ofițer operativ. Lt. Pop Florian. De acord Lt. Col. indescifrabil

Operat c/ 17 iulie 1976 3

Dosarul de la CNSAS nu conține elemente pentru cunoașterea reacției și a măsurilor luate de conducerea organizației orășenești de partid Făgăraș.

Concepte vagi

Din dosarul pe care l-am parcurs, putem extrage câteva formule, expresii, pseudo-concepte ale Securității pe care ofițerii le manipulează și repetă fără a le defini vreodată. Unele sinteze și rapoarte de la nivelele superioare, ale Direcției a III-a, pe care le-am cercetat la CNSAS, nu includ nici ele precizări suficiente pentru a putea da un conținut acestui limbaj convențional, un soi de argou, bazat uneori pe limbajul ideologic difuzat de documentele de partid.¹²

«Comentariile tendențioase», «filozofia idealistă», «concepțiile idealiste, ostile față de orânduirea socială și de stat din țara noastră», «materiale de propagandă legionaro-fascistă», poziția și atitudinea, «îndoctrinarea», toate formule incluse în documentele redactate de ofițeri, pentru a da temei vânzolelii securiste în jurul unui presupus centru legionar la Făgăraș, nu duc nicăieri, căci nu există probe. Deși, pentru istoria recentă a României, merită să menționăm că toată zona Făgăraș a fost o adevărată sursă pentru mișcarea legionară, pentru rezistență de-asemenea, iar Mânăstirea de la Sâmbăta de Jos a fost loc de refugiu al unor urmăriți. Paradoxul sau simpla ciudățenie constă în menținerea acestui focar de cultură ortodoxă sub control, cu o probabilă complicitate din partea activului de partid și a securității din epoca ceaușistă, care au permis transformarea și renovarea locașului până la 1989, în plin ateism științific. Iar legendele relatate de ghizii locali, cu privire la activitatea secretă de reconstrucție, realizarea în taină a unui măreț iconostas dincolo de un paravan, par mai degrabă fabule pentru a ascunde complicitatea dintre ierarhi, politicieni și securiști. Fiindcă minunile de acest tip pot avea uneori explicații terne.

Idei preconcepute : valențele ideologice legionare ale național-comunismului

Din informații și zvonuri, prejudecăți și manipulări s-a construit imaginea unei colaborări ascunse, persistente și reale între mișcare legionară și comuniști, atât în perioada imediat postbelică cât și, ulterior, în epoca național-comunismului ceaușist.

E un fapt real integrarea unor legionari în partidul comunist, din proprie inițiativă sau la chemarea Anei Pauker, care primise un ordin moscovit. Dar cu ocazia verificărilor membrilor de partid din 1949, prin Comisiile de verificare special instituite în scopul purificării de eventualii infiltrați, verificare destul de temeinică, așa cum reiese din documentele păstrate în diferite arhive și consultate de mine, au fost excluși din partid mulți oportuniști și destui legionari mascați care se adăpostiseră sub umbrela protectoare și poate aducătoare de privilegii a Partidului comunist. Deduc că, finalmente, prezența legionarilor nu

era dorită, nu se constituise o colaborare eficientă și ne-conflictuală cu ei. De altfel, dacă s-ar cerceta instrucțiunile de supraveghere intensificată, izolare sau arest la domiciliu date Securităților județene cu prilejul oricărei vizite într-o regiune fie a conducătorilor de partid și de stat, fie ale unor vizitatori străini, se va verifica ceea ce se știa demult ; foștii deținuți politici, printre care o proporție importantă o formau foștii legionari, erau primii consemnați la domiciliu, dintr-o teamă mereu reactivată a autorităților comuniste, că aceștia ar putea acționa în vreun fel care să strice atmosfera de sărbătoare continuă pe care regimul voia să o întretină.

Nu înseamnă că unii legionari, convinși, prin parada de naționalism pe care o făceau comuniștii după 1965, că există o posibilă convergență sau că există interese superioare, naționale, care ar îngădui o colaborare pe anumite teme dintre ei și comuniști, nu au făcut servicii Securității și deci Partidului comunist, pe diverse terenuri, ale controlului și manipulării emigrației, mai ales, printr-un colaboraționism de nivele diferite. Nu doar legionarii ci și foștii național-țărăniști sau liberali au cooperat, prin acțiuni de contra-propagandă la adresa iredentismului unguresc, de pildă. Acest iredentism a existat și există. Și firește ele trebuia combătut de către stat. Așa cum comuniștii unguri au susținut mișcarea iredentistă extrateritorială după 1956.

Chestiunea nu se pune la nivelul necesității ci la nivelul metodei și eficienței acesteia. Ori combaterea iredentismului prin această colaborare se dovedea ineficientă, fiindcă legăturile unor legionari din Canada, de pildă, cu Securitatea, deveniseră transparente și induceau o masivă suspiciune în interiorul comunităților românești care, în loc să fie unite, deveniseră și mai divizate. Colaboraționismul cu Securitatea devenea contra-productiv și slăbea coerența oricărei acțiuni naționale sau de lobby românesc. Aici se află sursa unei contradicții pe care politica externă a României nu a putut-o surmonta, în jumătatea de secol care trecuse de la război, în ipoteza că ar fi vrut să o facă. Dar majoritatea *foștilor legionari* (e de discutat dacă această expresie corespunde unei realități) au fost fără îndoială mai degrabă victime în

toată perioada de după intrarea lor în formele curente de politică, odată cu alegerile din 1933.

Sorin Lavric are dreptate. „Pe vremea lui Ceaușescu puteai să fii orice în România -răufăcător, șomer, bișnițar, chiar disident- viața oricum ar fi mers înainte. Un singur lucru nu trebuia să fii : deținut politic purtând marca «legionar». Dacă purtai stigmatul acesta, viața ta era un iad, astfel că ajungeai să invidiezi pe orice răufăcător și pe orice bișnițar din România. Nici o altă categorie nu a fost mai urmărită, mai hărțuită și mai persecutată în timpul lui Ceaușescu decât foștii legionari sau simpatizanți legionari -niște oameni care, după ce făcuseră ani sau decenii la rând pușcărie pentru o credință pe care o consideraseră curată la vremea ie, trebuiau acum să îndure supliciiul șantajului, al amenințărilor și al încercărilor de racolare [ca informatori].¹³”

Concluzia acestui studiu de caz, în termenii tehnici ai Securității, un exemplu tipic de *destrămare de anturaj*,¹⁴ nu se referă exclusiv la activitatea și personalitatea lui Cornel Moraru, deci nu poate fi decât provizorie. Dosarul la care am avut acces este doar un fragment din cercetările de poliție politică, cu interogatoriile, perchizițiile, confiscările și admonestările la care au fost supuși toți protagoniștii acestei drame. Nu credem că exagerăm, fiindcă dramă a fost, sau ar fi putut fi, în cele mai multe cazuri, prin consecințele pentru viețile celor implicați, despre care nu știm dacă au fost înfricoșați pentru o vreme sau pentru o vecie, lăsați la o parte sau împinși spre rezistență sau protest. Toate destinele ce se află abia schițate în paginile de dosar din care am extras elementele descrierii noastre, ne duc cu gândul la povestea lui Kleist, al cărui personaj central este Michael Kolhaas, cel care își caută dreptatea. Evenimentele evocate aici puteau produce sau au produs, în anumite situații, o *inflexiune de destin*. Ea ne poate scoate din chietudinea cotidianului previzibil pentru a ne arunca în imprezibilul istoriei personale accelerate, al cărui ax, ce părea în rotație echilibrată temporar, atins de un deget acuzator, se poate descentra definitiv.

---

¹ Lăcustă, Ion, *Cenzura veghează*, Editura Curtea veche, București,

2007

² O precisă descriere a naturii acțiunii de supraveghere, presiune și amenințare la care erau supuse persoanele cărora li se deschideau dosare de urmărire informativă (D.U.I.) se află la Sorin D. Ivănescu, *Documentele Securității și cercetarea istorică, în Xenopoliana*, vol. X, 2001, Iași. Din care cităm :

„Dosar de urmărire informativă (D.U.I.) Era forma superioară de lucru instituită de Securitate. Baza începerii urmăririi o putea constitui antecedentele politice ale unei persoane, dar mai ales acțiunile întreprinse de aceasta, care ar fi putut pune în pericol siguranța regimului comunist. Important e faptul că pentru întocmirea acestor dosare nu se respecta principiul cronologic, plecându-se de la premisa că ele trebuiau să răspundă în principal muncii informativ-operative, ele fiind grupate pe criteriul apartenenței (note informative, rapoarte de investigații, de filaj etc.), încât cercetarea unui astfel de dosar devine foarte greoaie. Un dosar de urmărire informativă cuprindea mai multe piese:

Raport cu propunerea ofițerului de caz de deschidere a D.U.I., aprobat de șeful ierarhic;

Materiale informative care au stat la baza începerii acțiunii (note informative);

Biografia urmăritului, rude apropiate, persoanele din anturaj;

Plan de măsuri în care erau stabilite mijloacele și metodele ce urmau a fi folosite, termene precise, ofițerii care aveau responsabilități;

Rapoarte de analiză periodică, efectuate de ofițerii de caz împreună cu șefii ierarhici, în care erau trasate măsurile ce urmau a fi luate pentru soluționarea cazului (în cadrul acestor analize se aduceau corecții planului de măsuri inițial;

Note informative date despre persoana care făcea obiectul urmăririi informative;

Rapoarte de investigație;

Rapoarte de filaj (în care se menționa când a început acesta, când a fost ridicat, momentele importante), buletine radio;

Rapoarte rezultate din cercetarea informativă (mijloc prin care diferite persoane erau cercetate, fără angrenarea organelor de justiție);

Rapoarte privind rezultatul perchezițiilor secrete (pentru ca o astfel de percheziție să poată avea loc la domiciliul urmăritului, ofițerul realiza un raport în care prezenta motivul acestei acțiuni, modul în care se va desfășura, planul apartamentului, vecinii și programul acestora, varianta de retragere în caz de eșec și legenda pe care o va folosi). Aprobările intrau în competența ofițerilor cu funcții de comandă;

Rapoarte rezultate din folosire tehnicii operative (de această problemă se ocupa D.G.T.O. - Direcția Generală de Tehnică Operativă, în componenta ei intrând Serviciul T - responsabil cu introducerea tehnicii de ascultare și de redare a interceptărilor, Serviciu S - interceptarea sau reținerea scrisorilor, obținerea probelor de scris; Serviciul R - ascultarea și interceptarea transmisiilor radio);

Procese verbale de interogatoriu;

Raport cu propunere de închidere a acțiunii de urmărire informativă (documentul era aprobat de șeful ierarhic superior celui ce aprobase deschiderea. În cadrul acestui document se rezumau motivele care au stat la baza deschiderii dosarului, măsurile ce au fost aplicate și rezultatele obținute. În finalul raportului se menționează dacă persoana ce fusese urmărită informativ rămânea sau nu în evidențele de Securitate. Decizia operativă de scoatere din evidență era luată când se constata că persoana în cauză fusese greșit „luată în lucru”, când faptele nu erau importante pentru siguranța statului sau când aceasta deceda. În cazul în care decizia era aceea de menținere în evidențe (cele mai multe cazuri), lucrătorii Serviciului „C” operau pe fișa de evidență, unde pe lângă datele biografice se menționau data deschiderii și închiderii dosarului, indicativul unității și ofițerului, esența informațiilor, și apoi eventualele modificări survenite (schimbarea locului de muncă, al adresei urmăritului

etc.) și se trecea numărul fondului operativ de la arhivă unde putea fi regăsit dosarul. »

Sursa

Internet

:

<http://institutulxenopol.tripod.com/xenopoliana/arhiva/2001/pagini/6.htm#5>.

sau ale celor supravegheați aparțin convențiilor tehnice ale Securității, pentru a ușura lectura documentelor.³ Cinci titluri în *Gândirea interzisă*, p. 370, Editura Enciclopedică, editor Paul Caravia, Buc., 2000

⁴ Majusculele folosite la scrierea numelor de familie și a pseudonimelor informatorilor

⁵ Menționez o bizazerie notată pe pagina 2 a *Codului de procedură penală*. «Această lege a fost votată de Marea Adunare Națională la 12 noiembrie 1968, întrunind din cele 420 voturi exprimate, 419 voturi pentru și 1 vot împotriva. » Votul a avut deci loc după intrarea armatei sovietice și a celor aliate în Praga. Mărturisesc că aș fi curios să știu cine a votat împotriva și, mai ales, de ce.

⁶ NEAVENÍT, -Ă *adj.* = fără valabilitate; considerat ca inexistent. (după fr. *non avenu*). În vocabularul rapoartelor Securității sensul cuvântului este complet deformat, înlocuindu-l pe acela de **necorespunzător ideologic**.

⁷ Recrutarea de informatori dintre elevi, minori, era curentă, de vreme ce nu se cerea nici o aprobare specială.

⁸ „CORDUN” era probabil un lucrător la numita Casă de cultură, poate chiar directorul ei.

⁹ Prezența lui Lucian Tamaris în această listă e motivată de existența unei a treia declarații redactată de P. M. Haș, fără dată, al cărui subiect exclusiv este studentul clujean și viitorul poet. Personalitate exaltată și haotică pe atunci, Tamaris era în relații epistolare cu Emil Cioran (la Paris, prin 1975, Cioran, întâlnit în salonul lui Paul Barbăneagră, mi-a cerut părerea despre L. T. , arătându-mi o scrisoare unde poetul îl adula pe Cioran, ca pe Dumnezeu. Emit ipoteza că L. T. a fost colportorul neatent al unor declarații ale lui Vasile Gogea, ajunse astfel la urechile Securității, care avea motive să-l supravegheze pe

L.T. tocmai datorită contactelor sale epistolare.

¹⁰ Informatorul este un om care a scris sau înălțat să scrie înainte de 1945, pe când cuvântul se ortografia astfel.

¹¹ Enăchescu, Oana-Georgiana, *Mircea Florian - nedreptatea unui destin*, în *România literară*, nr. 13, 2002

¹² Vocabularul tehnic cuprinde : «informatori cu posibilități», «rețea informativă», «mijloace speciale», «notă», «notă de stadiu», «notă raport», sunt termeni care nu au nevoie de explicații deosebite sau au fost deja date pe parcurs.

¹³ Lavric, Sorin, *Noica și mișcarea legionară*, p.334, Ed. a II-a, Editura Humanitas, Buc., 2008

¹⁴ «După cum se poate observa, atunci când anturajul e format din victime, cooptarea unora dintre ele ca informatori, în baza exploatării vinei pentru care deja fuseseră pedepsiți (prin deportare, în cazul de care m-am ocupat mai atent) sau în urma unor acțiuni de intimidare sau șantaj, reprezintă o forma de multiplicare a pedepsei și de pervertire a conștiințelor. Scopul principal este desigur acela de a distruge orice potențial de solidarizare a victimelor, atât în virtutea destinului lor împărtășit în comun, cât și în virtutea altor afinități, cum ar fi cele de rudenie, religioase sau etnice. Extinsă la scara unei întregi societăți, aceasta politică vizează în cele din urmă destrămarea oricăror tipuri de legături reale, lovind în chiar temelia existenței sociale. Se naște de aici un periculos simulacru, în care trădarea, frica, lipsa de încredere, suspiciunea și alienarea înlocuiesc virtuțile care fac posibilă buna conviețuire socială. O lume în care e foarte greu de trăit. Manipularea anturajului și izolarea celui care a devenit „obiectiv” al Securității fac parte din aceeași logică a „destrămării” care atinge țesutul social în însăși esența sa.», în Vultur, Smaranda, *Anturajul-o obsesie a Securității*, în *Revista 22*, nr. 21 dec. 2007. <http://www.revista22.ro/anturajul-o-obsesie-a-securitatii-4224.html>

